

การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย
สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

บทคัดย่อ
ของ
นางสาวชมพูนุท วราศิริระ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขบัณฑิต สาขาวิชาการอุดมศึกษา
มีนาคม 2548

ชมพูนุท วราศิริ. (2548). การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ. ปรินทิพย์ กศ.ด. (การอุดมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
คณะกรรมการควบคุม : รองศาสตราจารย์ ดร. วิชัย วงษ์ใหญ่,
อาจารย์ ดร. จารุวรรณ สกุลกู, อาจารย์ ดร. สมสุข ชีระพิจิตร.

การวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ ซึ่งมีการดำเนินงาน 2 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการสร้างหลักสูตร ชั้นที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ 1) การสร้างโครงร่างหลักสูตร 2) การตรวจสอบคุณภาพ ความเหมาะสม และความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน 3) เอกสารประกอบหลักสูตร คือ คู่มือผู้สอนและแบบวัดและประเมินผลสำหรับทดสอบประสิทธิภาพของหลักสูตร ตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน และ 4) การศึกษานำร่อง โดยการนำไปศึกษานำร่องกับนักศึกษาสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ 3 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 ศึกษาแก่นักศึกษา 6 คน ครั้งที่ 2 ศึกษาแก่นักศึกษา 15 คน และครั้งที่ 3 ศึกษาแก่นักศึกษา 30 คน ตอนที่ 2 การศึกษา ประสิทธิภาพของหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งมีการดำเนินงาน 2 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 ทดลองใช้หลักสูตรกับนักศึกษาโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา ชั้นปีที่ 2 สถาบันราชภัฏเลย ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2547 โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนและหลังการทดลอง ชั้นที่ 2 การประเมินและการปรับปรุง แก้ไขหลักสูตร โดยประเมินจากผลการทดลองใช้หลักสูตรกับนักศึกษา และประเมินความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรไปใช้ในสถานการณ์จริงจากอาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 8 แห่ง เพื่อนำผลการประเมิน และข้อเสนอแนะมาทำการปรับปรุงหลักสูตร

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการได้มี 7 ด้าน คือ ด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และหัตถกรรม ศิลปกรรม การจัดการ ศาสนาและประเพณี การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และด้านภาษาและวรรณกรรม เมื่อนำมาบูรณาการโดยการสอดแทรกเข้ากับเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่เกี่ยวข้องแล้วทำให้ได้หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่ประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้ สภาพปัญหาและความสำคัญ หลักการ เป้าหมาย จุดประสงค์ โครงสร้าง เนื้อหาซึ่งระบุประเด็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

ที่นำมาบูรณาการในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ระยะเวลาในการใช้หลักสูตร คุณสมบัติผู้เรียน การประเมินผลหลักสูตร การบริหารจัดการหลักสูตร และคู่มือผู้สอน

2. ประสิทธิภาพของหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ ไทย สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ ผลการทดลองพบว่า

2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาหลังการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนักศึกษาทุกคนมีคะแนนผลการสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับร้อยละ 60 ขึ้นไป และนักศึกษามีพฤติกรรมการเรียนและมีความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นในทุกด้านที่ประเมินอยู่ในระดับมาก

2.2 เจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยของนักศึกษาหลังการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนเจตคติทุกด้านของนักศึกษาอยู่ในระดับสูง

2.3 นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในระดับมาก

2.4 อาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออก เจียงเหนือ มีความเห็นว่าหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ในสถานการณ์จริง

A CURRICULUM DEVELOPMENT INTEGRATING LOCAL WISDOM
INTO THE THAI HISTORY SUBJECT OF EDUCATION DISCIPLINE
OF RAJABHAT INSTITUTE

AN ABSTRACT
BY
CHOMPOONUT WARASIRA

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Doctor of Education degree in Higher Education
at Srinakharinwirot University.

March 2005

Chompoonut Warasira. (2005). *A Curriculum Development Integrating Local Wisdom into The Thai History Subject of Education Discipline Of Rajabhat Institutes*. Dissertation, Ed.D. (Higher Education). Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee : Assoc. Prof. Dr. Wichai Wongyai, Dr. Jaruwan Skulkhu, Dr. Somsuke Terapigitra.

The purpose of the research was to develop the curriculum integrating local wisdom into the Thai history subject of education discipline of Rajabhat Institutes. The research implementation was divided into 2 phases. In Phase 1, integrating curriculum development consisted of 2 steps; the first step was studying and analyzing basic data, which were needed for setting up curriculum. The second step was developing curriculum, which consisted of 1) outlining curriculum 2) verifying appropriate and consistent curriculum outline evaluated by 5 experts 3) creating curriculum document such as the instruction and evaluation for testing curriculum effectiveness evaluated by 5 experts and 4) conducting 3 pilot projects with students of education discipline of Rajabhat Institutes, 6,15 and 30 students were studied at the first, the second and the third time. In Phase 2, studying curriculum effectiveness was integrated by local wisdom into the history subject, which consisted of 2 steps. The first step was trying out the curriculum with the second year student in Social Studies program at Loei Rajabhat Institute at the first semester in 2004 academic year applying one group pretest and posttest design. The second step was evaluating and improving curriculum from the outcomes of the try out with students. It was also evaluated from the appropriateness and the possibility from applying for real situation of the history subject teachers at 8 Rajabhat Institutes in northeastern part for implementing the outcomes and recommendations for curriculum improvement.

The results were:

1. The local wisdom which could be integrated were 7 aspects, there were agriculture, industry and handicraft, arts, management, religion and custom, natural resource and environmental management and language and literary. A curriculum was infused by these local wisdom contents into concerning Thai history subjects. The components were problems and conditions , principles , goals , objectives , content

structure , curriculum used periods , learner characteristics , curriculum evaluation , curriculum management , and instructor's handbook.

2. The curriculum effectiveness integrating local wisdom into the Thai history subject of education discipline of Rajabhat Institutes indicated the outcomes of the try out:

2.1) The total learning outcomes of the students at post learning was higher than pre learning at .05 statistical level of significant. Every student gained over 60 percentages of total scores. Moreover, the behavioral learning of students and their interests in local wisdom were at high level.

2.2) The students' attitudes towards local wisdom infused in Thai history subjects after post learning were higher than pre learning at .05 statistical level of significant and the scores were at high level.

2.3) The students' satisfaction towards studying curriculum integrating local wisdom into the Thai history subjects was at high level.

2.4) The Thai history teachers in Rajabhat Institutes in northeastern part inferred the curriculum integrating local wisdom into the Thai history subject that it was appropriate and possible for real situations application.

การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย
สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

ปริญญานิพนธ์
ของ
ชมพูนุท วราศิริระ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษาดุขฎีบัณฑิต สาขาวิชาการอุดมศึกษา
มีนาคม 2548
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย
สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

ของ
นางสาวชมพูนุท วราศิริ

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษาดุริยางค์บัณฑิต สาขาวิชาการอุดมศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)
วันที่..... เดือน พ.ศ. 2548

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร. วิชัย วงษ์ใหญ่)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. จารุวรรณ สกุลคู)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. สมสุข ชีระพิจิตร)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รองศาสตราจารย์ ดร. ไพฑูรย์ มีกุล)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อาจารย์ ดร. อรรณพ โพธิสุข)

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย
จาก
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยการชี้แนะ ตรวจสอบ และแก้ไขเป็นอย่างดีจากคณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. วิชัย วงษ์ใหญ่ อาจารย์ ดร. จารุวรรณ สกุลคู่ และอาจารย์ ดร. สมสุข ชีระพิจิตร ศิษย์ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ มีกุล และอาจารย์ ดร. อรรถนพ โพธิสุข ที่ได้กรุณาสละเวลาในการให้ข้อเสนอแนะที่มีคุณค่าทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่ได้อนุเคราะห์ช่วยเหลือในการตรวจสอบ หลักสูตร ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในมหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ประเมินหลักสูตร

ขอกราบขอบพระคุณอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย คณบดีคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ คณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยทุกท่าน ที่ให้ความอนุเคราะห์ในการศึกษาวิจัย ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์มนัส ธัญญเกษตร ประธานโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา และคณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ที่ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในการศึกษานำร่อง ขอขอบคุณนักศึกษาโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ที่ให้ความร่วมมือในการทำการวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการพิจารณาทุนสนับสนุนการวิจัยที่ให้ทุนสนับสนุนการทำปริญญานิพนธ์ครั้งนี้

ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตปริญญาเอกรุ่น 6 ที่คอยช่วยเหลือ ให้กำลังใจ ตลอดระยะเวลาการศึกษา

ท้ายสุดขอกราบขอบพระคุณครอบครัวที่ส่งเสริม สนับสนุน เป็นกำลังใจมาตลอดระยะเวลาการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณพ่อ คุณแม่ น.อ.ไพโรจน์-อาจารย์ญาติ วราศิริ ที่ เป็นพลังผลักดันอยู่เบื้องหลังความสำเร็จในครั้งนี้

ชมพูนุท วราศิริ

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	8
ความสำคัญของการวิจัย	8
ขอบเขตของการวิจัย	8
นิยามศัพท์เฉพาะ	9
กรอบแนวคิดการวิจัย	10
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน	13
ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น	13
ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น	15
ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น	18
แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษา	30
ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน	37
แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสูตร	44
ความหมายของหลักสูตรบูรณาการ	44
หลักการของการบูรณาการหลักสูตร	45
ลักษณะของหลักสูตรบูรณาการที่ดี	46
รูปแบบของหลักสูตรแบบบูรณาการ	47
การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ	50
การประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร	57
โครงสร้างหลักสูตรปริญญาตรี สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ	60
จุดมุ่งหมายและโครงสร้างหลักสูตร	60
รายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลักสูตรปริญญาตรี สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ	63
การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถาบันราชภัฏ	64

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
งานวิจัยเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสูตรและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามามีใช้ในการจัดการศึกษา	66
การบูรณาการหลักสูตร	66
การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีใช้ในการจัดการศึกษา	68
3 วิธีดำเนินการวิจัย	74
ตอนที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชา ประวัติศาสตร์ไทย	74
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน	74
ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร	75
ตอนที่ 2 การหาประสิทธิผลของหลักสูตร	94
ขั้นตอนที่ 1 การทดลองใช้หลักสูตร	94
ขั้นตอนที่ 2 การปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาหลักสูตร	100
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	104
ตอนที่ 1 การประเมินหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับ รายวิชาประวัติศาสตร์ไทยจากนักศึกษา	105
ตอนที่ 2 การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำ หลักสูตรไปใช้โดยอาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยใน สถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	112
ตอนที่ 3 การประเมินและการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร	115
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	117
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	117
วิธีดำเนินการวิจัย	117
สรุปผลการวิจัย	118
อภิปรายผลการวิจัย	120

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ข้อเสนอแนะ	130
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	130
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้	130
ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	131
บรรณานุกรม	132
ภาคผนวก.....	141
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและผลการตรวจสอบ คุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	142
ภาคผนวก ข ตารางแสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูล	166
ภาคผนวก ค รายนามผู้เชี่ยวชาญ	174
ภาคผนวก ง หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชา ประวัติศาสตร์ไทย สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ	177
ภาคผนวก จ คู่มือผู้สอน	194
ประวัติย่อผู้วิจัย	395

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงขอบเขตเนื้อหาและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการในแต่ละหน่วย การเรียนรู้	77
2 ค่ามัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ และระดับความเหมาะสมของโครงร่าง หลักสูตร	84
3 ค่าดัชนีความสอดคล้องและการแปลความหมายของดัชนีความสอดคล้องของ โครงร่างหลักสูตร	87
4 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนและหลังการเรียนรู้ตามหลักสูตร บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย	105
5 คะแนนผลการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการเรียนรู้ตามหลักสูตร บูรณาการ เมื่อคิดเป็นร้อยละ	106
6 ผลการวิเคราะห์ค่าร้อยละของพฤติกรรมการเรียนของนักศึกษา	107
7 ผลการวิเคราะห์ค่าร้อยละของความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษา	108
8 เปรียบเทียบเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยก่อนและ หลังการเรียนรู้ตามหลักสูตรบูรณาการของนักศึกษา	109
9 เปรียบเทียบคะแนนเจตคติด้านพุทธิพิสัย ด้านความรู้สึกล และด้านแนวโน้มที่จะ กระทำในอนาคตของนักศึกษาภายหลังการเรียนรู้ตามหลักสูตรบูรณาการ เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด	110
10 เปรียบเทียบความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยของนักศึกษาเป็นรายข้อกับเกณฑ์ ที่กำหนด	111
11 ความคิดเห็น ค่าเฉลี่ย ระดับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำ หลักสูตรไปใช้จริงตามความคิดเห็นของอาจารย์ที่สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ ไทย	113
12 ค่าความยากง่ายและค่าอำนาจจำแนกของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รายวิชาประวัติศาสตร์ไทย : หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น	165

บัญชีตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
13 ค่ามัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ และระดับความเหมาะสมของร่างเอกสารประกอบหลักสูตร	167
14 ค่าดัชนีความสอดคล้องและการแปลความหมายของดัชนีความสอดคล้องของร่างเอกสารประกอบหลักสูตร	172

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย	11
2 แสดงความเชื่อมโยงระหว่างคน สังคม และสิ่งแวดล้อม	17
3 แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน	35
4 รูปแบบการประเมินหลักสูตรของสตัฟเฟิลบีม	60
5 แสดงขั้นตอนการวิจัยการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับ รายวิชาประวัติศาสตร์ไทย	102

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ปัจจุบันเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โลก “ไร้พรมแดน” มากขึ้น การแพร่ซึมของความคิด รูปแบบ และกระบวนทัศน์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม หรือที่เรียกว่า “กระแสโลกาภิวัตน์” จะส่งผลต่อทุกคน ทุกชุมชน และทุกสังคมทั่วโลก กระแสนี้จะมีทั้งผลดีสำหรับผู้รู้เท่าทัน และผลเสียโดยเฉพาะสำหรับกลุ่มที่ปรับตัวไม่ทันหรือไม่รู้เท่าทัน (สิปปนนท์ เกตุทัต. 2538 : 32) กระแสความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่งผลกระทบให้สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมตามยุคสมัย เป็นเหตุให้คนไทยละเลยภูมิปัญญาที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมก่อให้เกิดปัญหาและความขัดแย้งในระบบภูมิปัญญา (สุจริต บัวพิมพ์. 2539 : 65) ซึ่งสภาพปัจจุบันของสังคมที่แสดงออกมาเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอและขาดความเป็นตัวของตัวเองของสังคมไทย อันเป็นผลมาจากการขาดความสมดุลแห่งการเรียนรู้ระหว่างภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาสากล เพราะภูมิปัญญาสากลได้มีผลชี้นำความคิดในการพัฒนาประเทศมาเป็นเวลายาวนานเกือบครึ่งศตวรรษ จึงทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยที่สำคัญที่สุดคือ ภูมิปัญญาไทยได้สูญหายไปจากสังคมไทยเกือบจะหมดสิ้นโดยมีภูมิปัญญาสากลที่ไม่เหมาะสมกับสังคมไทยเข้ามาแทนที่ภูมิปัญญาไทย (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : ฉ) ในอดีตเรื่องนี้ดูไม่เป็นปัญหานัก แต่ด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้การแก้ปัญหาแบบเดิมไม่ได้ผลเท่าที่ควรจะเป็น ทั้งนี้เพราะสังคมไทยกำลังเผชิญกับภาวะวิกฤตการณ์ทางปัญญา โดยอาการแสดงออกที่ชัดเจน คือ ฟุ้งตนเองในการแก้ปัญหาไม่ได้ จึงถึงเวลาแล้วที่คนไทยควรจะค้นหาตนเอง หาจุดยืนหรือเอกลักษณ์ของความเป็นไทยและนำภูมิปัญญาไทยที่มีความเหมาะสมกับประเทศไทยมากที่สุดมาใช้ในการแก้ปัญหาวิกฤตต่าง ๆ ปรับตนเองให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนี้

เท่าที่ผ่านมา รัฐบาลไทยให้ความสำคัญภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาและการพัฒนาประเทศน้อยมาก โดยเฉพาะในช่วงการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 6 ฉบับแรก (พ.ศ.2504 – 2534) แต่จากปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นปัญหายาเสพติด ปัญหาชุมชนแออัด ปัญหาความยากจน ฯลฯ ทำให้นับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535 – 2539) เป็นต้นมา รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน ซึ่งการดำเนินการของรัฐบาลนับว่าสอดคล้องกับสถานการณ์โลก เนื่องจากในปี พ.ศ. 2529 องค์การสหประชาชาติและยูเนสโก ได้ประกาศให้ปี พ.ศ. 2531 – 2540 เป็นทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาทางวัฒนธรรม (World Decade for Cultural Development. 1988 – 1997) (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

2541 : 183) การที่ประเทศต่าง ๆ หันมาให้ความสนใจในการพัฒนาวัฒนธรรมมากขึ้น สาเหตุประการหนึ่งเนื่องมาจากการที่วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและเทคโนโลยีสารสนเทศมีความเจริญอย่างมาก ทำให้เหตุการณ์ความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในที่ต่าง ๆ สามารถรับรู้กันได้ทั่วโลกในเวลาอันสั้น มีผลทำให้เกิดการเผยแพร่และการรับวัฒนธรรมของต่างประเทศได้ง่ายและรวดเร็วด้วยเช่นกัน ดังนั้นประเทศตะวันตกซึ่งมีความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีสูงกว่าประเทศในภูมิภาคอื่น ๆ จึงสามารถเผยแพร่วัฒนธรรมของตนให้ประเทศอื่น ๆ ได้ง่าย ทำให้เกิดการลอกเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตกอย่างกว้างขวาง วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทยไม่ได้รับความสนใจจากประชาชนในชาติ ภาวการณ์เช่นนี้หากปล่อยให้ดำเนินต่อไป อาจส่งผลให้บางประเทศต้องสูญเสียวัฒนธรรม ภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองได้ (เกษม วัฒนชัย. 2545 : 13 – 15)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีลักษณะเป็นองค์รวมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อาจจะเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่นี้ จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย เป็นองค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรสร ปรุงแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อให้การแก้ปัญหา และการพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยมีความสมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย (รุ่ง แก้วแดง. 2545 : 8) ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีต เป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกอย่าง เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านั้น (สามารถ จันทรสุริย์. 2534 : 48) ดังนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มีการพัฒนา สอดคล้องกับยุคสมัย คงไว้ซึ่งความเป็นวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ของชาติ จึงจำเป็นต้องมีการส่งเสริม พัฒนา อนุรักษ์ ตลอดจนศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาให้มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตในสังคมสมัยใหม่ บนพื้นฐานคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้ให้ความสำคัญในเรื่อง ศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยกำหนดเรื่องดังกล่าวไว้ในมาตรา 46 มาตรา 69 มาตรา 81 และมาตรา 289 (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. 2540 : 13 , 95) และเพื่อส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กว้างขวางสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญดังกล่าว พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 จึงได้กำหนดให้กระบวนการเรียนรู้ต้องส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรม การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการในเรื่องศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และให้ความสำคัญกับการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการกำหนดไว้ในหลายมาตรา ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542)

มาตรา 7 ระบุว่า ให้กระบวนการเรียนรู้ต้องปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ เคารพกฎหมาย ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้อันเป็นสากล ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 23 ระบุว่า การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญ ทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทย และระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
2. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน
3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา
4. ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง
5. ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

นอกจากนั้นในมาตรา 27 ได้ระบุให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อโดย “ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหา ในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของ ครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ”

จะเห็นได้ว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 มาตรา 7 และมาตรา 23 ให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยให้บูรณาการเข้าในทุกๆระดับ การศึกษา ส่วนในมาตรา 27 วรรคสองก็ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 การจัดการศึกษาทุกระดับจึงได้กำหนดนโยบาย แนวทางการดำเนินงานในส่วนที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้อย่างชัดเจน คือ ในแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) กำหนดวัตถุประสงค์

หลักไว้ว่า เพื่อสร้างคนไทยให้มีคุณภาพทั้งในด้านวิชาการและวิชาชีพ มีความรู้และทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ ชุมชน และท้องถิ่น นอกจากนั้นเพื่อสร้างสรรค์องค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้มีการศึกษาวิจัยและนวัตกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ ชุมชน และท้องถิ่น และยังได้กำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ในด้านการสร้างสรรค์องค์ความรู้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นต้องได้รับการฟื้นฟู และก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศ โดยต้องสร้างสรรค์และส่งเสริมภูมิปัญญาไทยให้เป็นรากฐานของการพัฒนาองค์ความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาที่สามารถพัฒนาไปสู่สากลได้ (ทบวงมหาวิทยาลัย. 2543 : 11 – 21) ส่วนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 ก็ได้กำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในส่วนที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า ให้คนไทยเข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และให้สถานศึกษาพัฒนามาตรฐานการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติได้ (กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ. 2544 : 4 – 7)

จากนโยบายการศึกษาดังกล่าวข้างต้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่สถาบันอุดมศึกษาต้องมีการนำเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานเข้าสู่ระบบการศึกษาเพื่อสังคมที่ดีขึ้น เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานและเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาคนและพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ตามนโยบายของคณะรัฐมนตรีที่กล่าวไว้ดังนี้ 1) นำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาชาติ โดยเลือกสรรสาระและกระบวนการเรียนรู้เข้าสู่ระบบการศึกษาทั้งในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย 2) สนับสนุนการศึกษาค้นคว้าด้านภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่หลากหลายให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง 3) ยกย่องเชิดชูเกียรติ “ครูภูมิปัญญา” และสนับสนุนให้มีบทบาทเสริมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ รวมทั้งให้แบบอย่างและชี้นำด้านวิถีชีวิต วิธีการเรียนรู้ และการดำเนินชีวิต และ 4) ประมวลคลังข้อมูลเกี่ยวกับสารัตถะ องค์การ และเครือข่ายภูมิปัญญาไทยทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ (“นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทย”. 2542 : 11)

สถาบันราชภัฏเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อท้องถิ่น มีแนวทางการดำเนินงานในลักษณะของการเป็นมหาวิทยาลัยไทย เพื่อความเป็นไท ซึ่งมีคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งคือ การเป็นมหาวิทยาลัยแห่งความมั่งคั่งทางปัญญา มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงแก่นของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะมีผลทำให้การสร้างสรรค์และพัฒนาองค์ความรู้ของมหาวิทยาลัยมีจุดเน้นที่ตอบสนองต่อการแก้ปัญหาของท้องถิ่น นำเอาท้องถิ่นเป็นฐาน มีการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทยมาเป็น

รากฐานสำคัญในการสร้างและพัฒนางานของสถาบันราชภัฏที่ไม่มีความจำเพาะตัว เนื้อหาสาระของความรู้เท่านั้น แต่ต้องประกอบด้วยจิตวิญญาณอันได้แก่ ความเชื่อ คุณค่า และความภาคภูมิใจด้วย (สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ. 2545 : online) ซึ่งหมายความว่า สถาบันราชภัฏต้องเป็นแหล่งความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนส่งเสริม อนุรักษ์ และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับบัณฑิตที่สำเร็จจากสถาบัน ราชภัฏที่กำหนดให้มี คุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการที่จะมีค่านิยมและทักษะที่เหมาะสมกับ สังคมไทย มีจิตสำนึกเห็นแก่ส่วนรวมและจิตสำนึกในความเป็นไทย มีความรู้คู่ความดี ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีสำนึกในความเป็นไทย รักและผูกพันต่อท้องถิ่น

ในสภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาและครุศาสตร์ของสถาบันราชภัฏ ซึ่งทำหน้าที่ผลิตบุคคลซึ่งจะทำหน้าที่เป็นครูในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ นักศึกษาต้องมีความรู้ในเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสามารถจัดการศึกษาให้แก่บุคคลในท้องถิ่น ให้บุคคลในท้องถิ่นเห็น คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่จากการศึกษาพบว่าครูที่ทำหน้าที่สอนในโรงเรียน หรือ สถานศึกษาในท้องถิ่น ยังทำหน้าที่สอนและให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ไม่ดี เท่าที่ควร ดังที่ ธิดารัตน์ พิมพ์ศรี (2543 : 50) ศึกษาพบว่า ครูผู้สอนขาดเนื้อหาเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูบางคนไม่เข้าใจใน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดในการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อังกุล สมคะเนย์ (2535 : บทคัดย่อ) และกิตติพิศ ศิริสูตร (2538 : 181 – 188) ที่พบว่า ศึกษาในเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน และครูวิชาการ ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูผู้สอน ส่วนใหญ่มีปัญหาเนื่องจากขาดเอกสารในการค้นคว้า นอกจากนั้นกรมวิชาการ กระทรวง ศึกษาธิการ (2539 : บทคัดย่อ) ยังพบว่า ครูผู้สอนมีความเข้าใจด้านการนำความรู้และ ประสบการณ์ของชาวบ้านในท้องถิ่นมาจัดการเรียนการสอนในระดับน้อย ซึ่งเป็นอุปสรรค ที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ไม่มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนมาก เท่าที่ควร ทั้งๆ ที่ศึกษาในเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนต่างเห็นด้วยและมีความต้องการ ในระดับปานกลางถึงระดับมากที่จะให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียน การสอน (อังกุล สมคะเนย์. 2535 ; กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ. 2539 ; ธิดารัตน์ พิมพ์ศรี. 2543 ; สุภวรรณ สุตประเสริฐ. 2544) การแก้ปัญหาในเรื่องนี้อาจทำได้โดย การเชิญปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนโดยตรง แต่การทำเช่นนี้ก็มี ปัญหา เนื่องจากปราชญ์ชาวบ้านไม่ค่อยมีเวลาว่าง และส่วนใหญ่ขาดทักษะและประสบการณ์ ในการถ่ายทอดความรู้ ทำให้การเรียนการสอนไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร (ประกอบ ใจมัน. 2539 ; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 ; ธิดารัตน์ พิมพ์ศรี. 2543)

นอกจากนั้นสถาบันราชภัฏโดยเฉพาะสาขาครุศาสตร์ ยังให้ความสำคัญเกี่ยวกับ เนื้อหาสาระในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มากเท่าที่ควร ทั้งที่ได้มีบรรจุไว้ในหลักสูตรในหมวด วิชาการศึกษาทั่วไป และกลุ่มวิชาชีพครูแล้ว แต่วิชาเหล่านี้จะได้รับการหยิบยกขึ้นมาเพื่อเป็น

วิชาเลือกที่อาจารย์จะเลือกให้กับนักศึกษาเป็นอันดับท้ายๆเท่านั้น ทำให้นักศึกษาจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่มีโอกาสเรียนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งที่เป็นเรื่องที่นักศึกษาทุกคนต้องเรียนและควรรู้ ทำให้นักศึกษาเหล่านั้นเสียโอกาสในการที่จะได้รับความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพต่อไปในอนาคต และอาจจะมีผลทำให้โรงเรียนที่รับเข้าทำงานต้องเสียเวลาและสูญเสียทรัพยากรในการพัฒนาให้บุคคลผู้ที่มีความรู้ความสามารถ เพียงพอที่จะปฏิบัติงานได้ตามที่ควรจะเป็น ดังนั้นเพื่อให้นโยบายการจัดการศึกษาของประเทศบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงหลักสูตรสาขาครุศาสตร์ของสถาบันราชภัฏให้เหมาะสมขึ้น แต่การยกร่างหลักสูตรใหม่เป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาและงบประมาณจำนวนไม่น้อย ดังนั้นหนทางเลือกทางหนึ่งที่สามารถทำได้สะดวกคือ การพัฒนาหลักสูตรในลักษณะที่บูรณาการเนื้อหาที่ต้องการเข้าไปในหลักสูตรที่มีอยู่เดิม ให้มีความผสมผสานกันในเนื้อหาเพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม

การบูรณาการเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่หลักสูตรรายวิชาของสถาบันราชภัฏ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยในการพัฒนาให้นักศึกษาครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ ซึ่งจะสามารถศึกษาออกไปทำหน้าที่เป็นครูมีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งการบูรณาการเอาเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่น ในรูปแบบที่ใช้วิชาใดวิชาหนึ่ง หรือกลุ่มวิชาหนึ่งเป็นหลักตามแนวนอน (Horizontal Integration by Broad Field of Subject Areas) โดยเชื่อมโยงกับวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อหลอมรวมขึ้นเป็นเนื้อหาวิชาใหม่ในลักษณะหน่วยการเรียนรู้ ดังนั้นความรู้ที่ได้บูรณาการเข้าด้วยกันนั้น จึงเป็นสาระ (Content) ที่มีการกำหนดขอบข่าย จัดลำดับ และโครงสร้างภายในเรียบร้อยแล้ว องค์ความรู้ที่ได้บูรณาการแล้ว มีความแตกต่างกันออกไปในเรื่องขอบข่าย (Scope) และจุดเน้นในข้อความรู้ในแต่ละสาระ ซึ่งส่วนใหญ่การบูรณาการเนื้อหาหลักสูตรจะจัดทำขึ้นเป็นหน่วยการเรียนรู้ เมื่อทุกหน่วยการเรียนรู้ประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อหาทั้งหมดแล้ว จะทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในแต่ละหน่วย เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของแต่ละหน่วย รวมทั้งเข้าใจภาพรวมของเรื่องราวทั้งหมดด้วย (Kauchak and Eggen. 1989 : 282) จึงอาจกล่าวได้ว่าความรู้ที่ได้บูรณาการแล้วนั้นไม่ได้หมายถึงแต่เพียงว่าจะทำอย่างไรเพื่อให้เกิดทักษะเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงการตอบคำถามที่ว่าใคร อะไร ที่ไหน เมื่อไร ทำไม และอย่างไรด้วย ความรู้ที่ได้บูรณาการแล้วจะอธิบายได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น เกิดขึ้นได้อย่างไร ทำไมจึงเกิดขึ้น และใครเป็นผู้กระทำ เป็นต้น เมื่อตอบคำถามได้ว่าใคร อะไร และทำไมแล้ว ผู้เรียนก็จะเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย (Rosenshine. 1986 : 7)

จะเห็นได้ว่าแนวคิดของการบูรณาการเนื้อหาหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น เป็นวิธีการที่จะทำให้ได้หลักสูตรที่มีคุณภาพ ผู้เรียนจะได้รับความรู้ที่มีลักษณะเชื่อมโยง เป็นองค์ความรู้ (Holistic) แทนที่จะเรียนเนื้อหาแยกเป็นส่วนๆ ตามรายวิชาเช่นที่เป็นมาในอดีต ทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้สะดวก ผู้เรียนจะมองเห็น

ความสำคัญและประโยชน์ของการเรียนมากขึ้น ซึ่งย่อมจะมีผลทำให้ความสนใจในบทเรียนของผู้เรียนสูงขึ้นด้วย

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลักสูตรรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สาขาครุศาสตร์ ซึ่งเป็นรายวิชาในกลุ่มวิชาเนื้อหา หมวดวิชาเฉพาะด้าน ด้วยเหตุผล 2 ประการ ประการแรก การจัดการเรียนการสอนรายวิชา 1642102 ประวัติศาสตร์ไทยตามที่เป็นอยู่ในปัจจุบันจะไม่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องท้องถิ่น ดังนั้นถ้าสามารถบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าในรายวิชานี้ได้ก็น่าจะเป็นแนวทางในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าในรายวิชาอื่น ๆ ในกลุ่มวิชาเนื้อหาได้ด้วยเช่นกัน ประการที่สอง รายวิชาประวัติศาสตร์ไทยเป็นวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นอยู่ ลักษณะสังคม การปกครอง เศรษฐกิจ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบันจึงสามารถที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายประเภท ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและหัตถกรรม การแพทย์แผนไทย ภาษาและวรรณกรรม ศิลปกรรม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการ และด้านศาสนาและประเพณี มาบูรณาการกับเนื้อหาสาระของรายวิชานี้ได้ ทำให้นักศึกษาสถาบันราชภัฏมีความรู้ ความเข้าใจ มีประสบการณ์ และมีเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงเป้าหมายของสิ่งที่เรียนในลักษณะที่เป็นภาพรวม และมองเห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ในเรื่องนั้น ๆ อย่างชัดเจน ช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดมุ่งหมายหลักของการเรียนการสอนได้โดยง่าย เพราะหลักการที่สำคัญของการบูรณาการ คือ การเน้นที่ประสบการณ์การเรียนรู้และโครงสร้างของประสบการณ์การเรียนรู้ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อก่อให้เกิดผลการเรียนรู้ในลักษณะของการสั่งสม การเน้นประสบการณ์และจัดโครงสร้างของประสบการณ์การเรียนรู้ดังกล่าวสามารถกระทำได้โดยการนำเนื้อหาสาระต่าง ๆ หรือความรู้ต่าง ๆ มาหลอมรวมเข้าด้วยกัน โดยมีการบูรณาการทั้งเนื้อหาวิชา วิธีการเรียนการสอน วิธีการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน โดยเชื่อมโยงกับวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อหลอมรวมในลักษณะหน่วยการเรียนรู้มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาในหลักสูตรสาขาวิชาครุศาสตร์ เพื่อช่วยให้นักศึกษาสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ มีความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการประกอบวิชาชีพ ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เยาวชนได้ต่อไป เป็นการจัดให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ได้กำหนดให้มีการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้ความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นแพร่หลายมากขึ้นอันจะนำไปสู่การอนุรักษ์ พัฒนา ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไปในอนาคต การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีบูรณาการในหลักสูตรการศึกษาของสถาบันราชภัฏ จึงน่าจะเป็นแนวทางการดำเนินงานที่จะทำให้สถาบันราชภัฏเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในหลักสูตรสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ
2. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย หลักสูตรสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

ความสำคัญของการวิจัย

ผลการวิจัยจะเป็นแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นบูรณาการเข้าในรายวิชาต่าง ๆ ของหลักสูตรสถาบันราชภัฏ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เยาวชนไทยมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

ขอบเขตของการวิจัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ซึ่งหมายถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น เลย มหาสารคาม กาฬสินธุ์ สกลนคร อุดรธานี หนองคาย หนองบัวลำภู มุกดาหาร นครพนม ร้อยเอ็ด บุรีรัมย์ นครราชสีมา ชัยภูมิ ยโสธร ศรีสะเกษ สุรินทร์ อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 2 กลุ่ม คือ

1. ประชากรที่ใช้ในการทดลองใช้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้น ได้แก่ นักศึกษาโปรแกรมวิชา สังคมศึกษา สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในปีการศึกษา 2547 จำนวน 300 คน

2. ประชากรที่ใช้ในการตรวจสอบความเหมาะสมของหลักสูตร ได้แก่ อาจารย์สถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีประสบการณ์การสอนในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ในหลักสูตรสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ จำนวน 8 คน

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรที่ศึกษาคือประสิทธิผลของหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ ที่พัฒนาขึ้น ซึ่งประเมินจาก

- 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งประเมินจากคะแนนทดสอบหลังการเรียน
- 2) ผลการประเมินเจตคติของนักศึกษาต่อรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น

3) ผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาต่อหลักสูตรรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น

4) ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับ รายวิชาประวัติศาสตร์ไทยโดยอาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏ

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ที่ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นคิดขึ้นมาด้วยสติปัญญา ความสามารถของตนเอง เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น องค์ความรู้เหล่านี้จะได้รับการสั่งสม ถ่ายทอดมาสู่ชนรุ่นหลังโดยได้มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ในการวิจัยครั้งนี้หมายถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

2. หลักสูตรสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ หมายถึง มวลประสบการณ์ที่สถาบันราชภัฏจัดให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่สถาบันต้องการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บัณฑิตที่จบการศึกษาตามหลักสูตรนี้จากสถาบันราชภัฏทุกแห่งมีความรู้ ความสามารถเพียงพอที่จะนำไปประกอบอาชีพเป็นครูในสาขาต่าง ๆ เช่น สาขามนุษยศาสตร์ สาขาวิทยาศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์ฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การบูรณาการหลักสูตรรายวิชา หมายถึง การนำเนื้อหาสาระภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมาหลอมรวมเข้ากับเนื้อหาสาระรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏโดยดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ

3.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ หมายถึง การกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

3.2 การกำหนดเนื้อหาสาระและออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ หมายถึง การนำเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ไทยมากำหนดเป็นเนื้อหาสาระในการเรียนและมีการกำหนดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับเนื้อหาสาระ

3.3 การทดลองใช้หลักสูตร หมายถึง การนำหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยไปทดลองใช้จริง

3.4 การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร หมายถึง กระบวนการที่นำไปสู่การตัดสินใจคุณภาพหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้น โดยพิจารณาว่าหลักสูตรมีประสิทธิภาพตามหลักการจุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหาสาระ การจัดการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดและประเมินผลที่กำหนดไว้หรือไม่

4. การบูรณาการแบบสอดแทรกในรายวิชา หมายถึง การนำเนื้อหาสาระที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันของรายวิชาหนึ่ง หรือหลาย ๆ รายวิชา สอดแทรกในเนื้อหาของรายวิชา

อีกรายวิชาหนึ่ง ในการวิจัยนี้ หมายถึง การนำเสนอเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดแทรกเข้าไปในเนื้อหาสาระรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

5. นักศึกษาสาขาครุศาสตร์ ในงานวิจัยนี้หมายถึง นักศึกษาที่ศึกษาในโปรแกรมวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรครุศาสตร์ ของสถาบันราชภัฏ ปีการศึกษา 2547

6. สถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หมายถึงสถาบันราชภัฏนครราชสีมา สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ สถาบันราชภัฏสุรินทร์ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี สถาบันราชภัฏอุดรธานี สถาบันราชภัฏเลย สถาบันราชภัฏมหาสารคาม และสถาบันราชภัฏสกลนคร

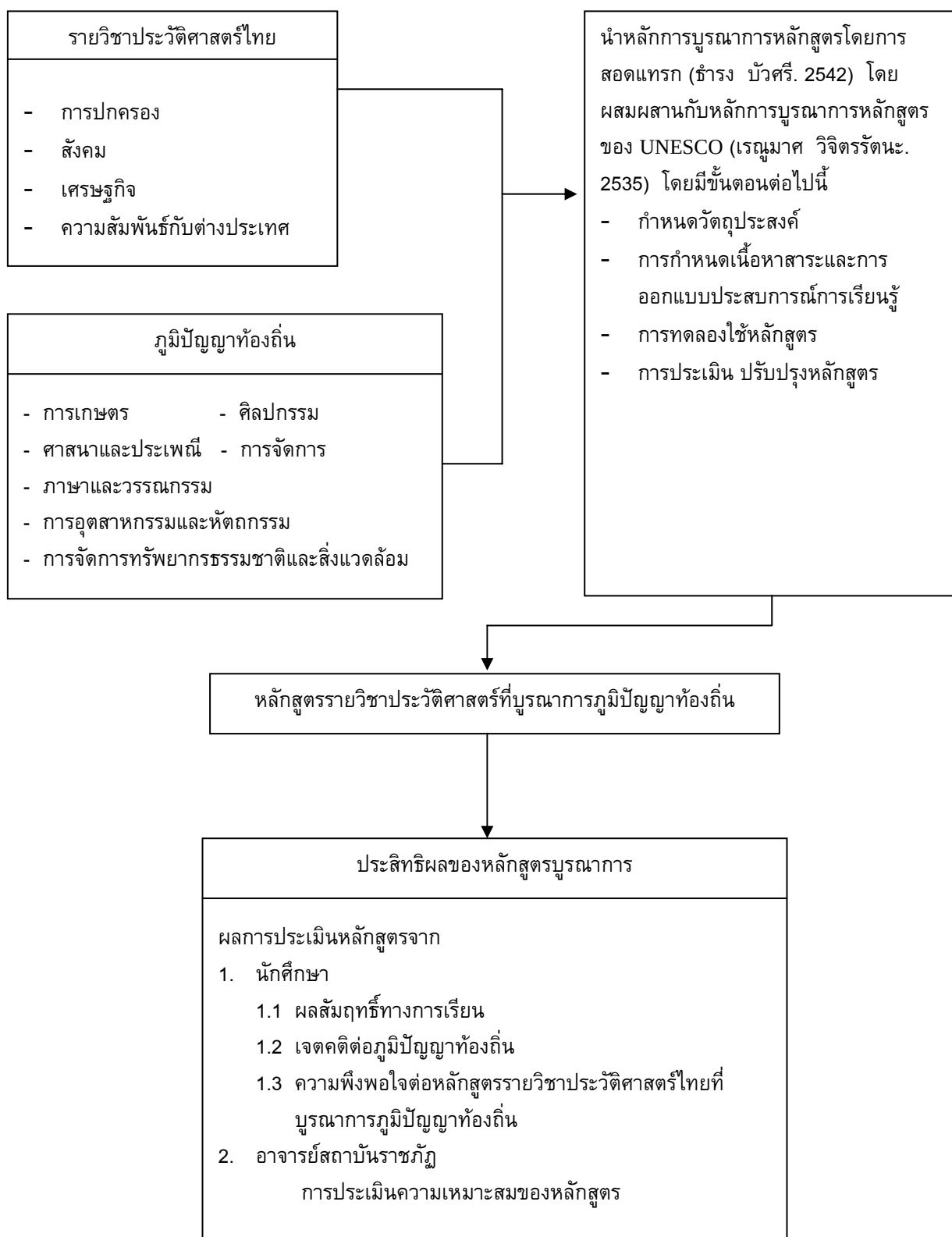
7. ประสิทธิภาพของหลักสูตร หมายถึง ผลการประเมินหลักสูตรที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยพิจารณาจาก

7.1 ข้อมูลจากนักศึกษา ซึ่งประเมินจาก 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 2) เจตคติต่อรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ความพึงพอใจต่อหลักสูตรรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่บูรณาการเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

7.2 การประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร โดยอาจารย์ที่มีประสบการณ์การสอนในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่ปฏิบัติราชการสังกัดสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและ/หรือมีความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสูตรพบว่า เป็นแนวทางของการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ด้วยเป็นรูปแบบหลักสูตรที่มีการนำเนื้อหาสาระของวิชาต่าง ๆ มาหลอมรวมเข้าด้วยกัน ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ในลักษณะองค์รวม สอดคล้องกับสภาพที่เป็นอยู่จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปเชื่อมโยงกับประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับ เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำความรู้นั้นไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับรูปแบบการจัดการศึกษาในปัจจุบัน ที่เน้นการให้การศึกษาในลักษณะองค์รวมมากกว่าการสอนแยกเนื้อหาเป็นส่วน ๆ ทำให้ผู้เรียนไม่ต้องเรียนรายวิชาที่มีเนื้อหาซ้ำซ้อนกันหลายวิชาด้วย สำหรับการวิจัยนี้ เป็นการศึกษาแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในหลักสูตรรายวิชาของสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ โดยบูรณาการเข้าในรายวิชา 1642102 ประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งเป็นรายวิชาในกลุ่มวิชาเนื้อหา หมวดวิชาเฉพาะด้าน ดำเนินการตามรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการของ UNESCO 4 ขั้นตอน คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ การกำหนดเนื้อหาสาระและการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ การทดลองใช้หลักสูตร และการประเมิน ปรับปรุงหลักสูตร (เรณูมาศ วิจิตรรัตนะ. 2535 : 32 – 41) ซึ่งได้นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องการบริหารการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับหลักสูตรรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน
 - 1.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 1.2 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 1.3 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 1.4 แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษา
 - 1.5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน
2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตร
 - 2.1 ความหมายของหลักสูตรบริหาร
 - 2.2 หลักการของการบริหารหลักสูตร
 - 2.3 ลักษณะของหลักสูตรบริหารที่ดี
 - 2.4 รูปแบบของหลักสูตรแบบบริหาร
 - 2.5 การพัฒนาหลักสูตรบริหาร
 - 2.6 การประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร
3. โครงสร้างหลักสูตรปริญญาตรีสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ
 - 3.1 จุดมุ่งหมายและโครงสร้างหลักสูตร
 - 3.2 รายวิชาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลักสูตรปริญญาตรีสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ
 - 3.3 การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถาบันราชภัฏ
4. งานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตรและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษา
 - 4.1 การบริหารหลักสูตร
 - 4.2 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” เป็นคำที่ยังไม่มีการบัญญัติความหมายขึ้นมาโดยเฉพาะ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 623, 385) ได้ให้ความหมายของคำ “ภูมิปัญญา” ว่า หมายถึง “พื้นความรู้ความสามารถ” และคำ “ท้องถิ่น” ว่าหมายถึง “ท้องที่ใดท้องที่หนึ่ง โดยเฉพาะ” ดังนั้นความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน จึงเป็นการให้คำจำกัดความโดยนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ที่อาจจะให้ความหมายแตกต่างกันไปบ้าง รวมทั้งคำที่ใช้เรียก บางท่านก็เรียกว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้มีนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ให้ความเห็นไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

วีระพงษ์ แสง - ชูโต (2544 : 28) สรุปความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า หมายถึง ความรู้ที่ได้มีการสั่งสมมาเป็นเวลานานและมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งในท้องถิ่นนั้น เพื่อใช้ในการดำรงชีวิต การอยู่ร่วมกันของสังคมในท้องถิ่น โดยอาจหมายถึง ประสบการณ์ของชาวบ้านที่นำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ความรู้ ความคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำรงชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา การประกอบอาชีพที่ยึดหลักการพึ่งตนเองและการประกอบอาชีพที่เกิดจากการผสมผสานความรู้เดิมกับแนวคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่

วิชา ทรวงแสง (2543 : 118) ให้ความเห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง สาร ข้อมูล หรือวิธีการที่สามารถนำมาใช้ในการจัดระเบียบ แก้ปัญหา รวมถึงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับชุมชนหรือท้องถิ่นหนึ่ง ๆ

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ (2543 : 8) ให้ความหมายของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ว่า เป็นความรู้ที่ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นได้สั่งสมขึ้นจากประสบการณ์ มีการจัดระเบียบประสบการณ์นั้นเป็นหมู่ เป็นพวก เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และได้ใช้ประโยชน์ และประพาสสืบต่อกันมาในหมู่ชนชาวบ้านหลายชั่วอายุคน

รุ่ง แก้วแดง (2541 : 207) ให้ความหมาย ภูมิปัญญาไทยว่า หมายถึงองค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ประยุกต์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้ สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 2) ให้ความหมายของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านว่า คือความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมา จากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะ

สาขาวิชา อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้นั้นเอง หากมีการสืบค้นหาเพื่อศึกษาและนำมาใช้ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และพัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคตามสมัยได้

กิตติพิศ ศิริสูตร (2538 : 40) ให้ความหมายโดยสรุปว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มวลประสบการณ์ และมวลความรู้ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข โดยการประสมประสานความรู้ ความคิดเข้าด้วยกัน ในการใช้แก้ปัญหาต่าง ๆ และได้รับการถ่ายทอด สัมสมกันมา ผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

ส่วน สามารถ จันทรสุรีย์ (2534 : 88) ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดได้เอง ทำได้เอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่เพื่อแก้ปัญหาการดำเนินวิถีชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย ภูมิปัญญาเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปในทุกสาขาวิชา

อังกูล สมคะเนย์ (2535 : 21 – 24) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มวลความรู้และมวลประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำรงชีวิตให้เป็นสุข โดยได้รับการถ่ายทอด สัมสมกันมาและผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

รัตนะ บัวสนธ์ (2535 : 17) ให้ความเห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งบางครั้งอาจจะเรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาไทย” เป็นคำศัพท์ที่กลุ่มนักวิชาการและนักพัฒนาองค์การเอกชนใช้กำหนดขึ้นเพื่อเรียกแทนกระบวนทัศน์ (Paradigm) ของชาวบ้านที่มีต่อตนเองต่อโลกและสิ่งแวดล้อม (โลกทัศน์) ซึ่งแสดงให้เห็นจากระบบความเชื่อ ค่านิยมในการดำเนินชีวิต กระบวนทัศน์ดังกล่าวจะมีรากฐานจากหลักคำสอนทางศาสนา คติประเพณี ซึ่งได้รับการถ่ายทอด สืบสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ปรับปรุงให้เข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2534 : 18 – 22) สรุปความหมายของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านว่า หมายถึงกระบวนการปรับเปลี่ยนแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคลซึ่งอยู่ในท้องถิ่นให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข หรือสามารถแก้ปัญหการดำเนินชีวิตของตนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปแต่ละยุคสมัยนั่นเอง และบุคคลที่สามารถปรับเปลี่ยนแบบแผนชีวิตได้นี้ เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้าน หรือปราชญ์ท้องถิ่น

ประเวศ วะสี (2530 : 75) และวัช ปุณโณทก (2531 : 39 - 57) ให้ความเห็นเช่นเดียวกันว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน เป็นประสบการณ์ที่สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือประสบด้วยตนเอง มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชา ไม่แยกเป็นแต่ละรายวิชา แต่จะผสมกลมกลืน เชื่อมโยง กันหมด

ส่วนเสรี พงศ์พิศ (2529 : 145 - 146) ให้ความหมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้านว่า หมายถึง รากฐานของความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่าง มีเอกภาพ เป็นความรู้ที่ได้มาจากการดำเนินชีวิต

นอกจากนั้น ออลันโด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.2541:13; อ้างอิง จาก Orlando Fals Borda. 1988 : 23) ได้อธิบายความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า เป็น ความรู้ชาวบ้านที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วอย่างโชกโชน และเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม ของเขา ความรู้ดังกล่าวไม่ได้จัดเข้าห้สเก็บไว้ แต่เป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้ มีพลังและสำคัญยิ่ง ช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่รอดอย่างสร้างสรรค์ การผลิตและช่วยในด้านการทำงาน เป็นสิ่งที่ สะสมมามากกว่าศตวรรษ เป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุและผลในตัวเอง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า มีการกล่าวถึงความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ใน แนวเดียวกันสรุปได้ว่า หมายถึง องค์ความรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่นคิดขึ้นมา ใช้ด้วยสติปัญญา ความสามารถของพวกเขาเองเพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับ สถานการณ์ที่เกิดขึ้น องค์ความรู้เหล่านี้จะได้รับการสั่งสม ถ่ายทอดมาสู่ชนรุ่นหลัง โดยได้มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

แม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นมาในท้องถิ่นแต่ละแห่ง ซึ่งจะทำให้ องค์ความรู้ที่แตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ วิธีการดำเนินชีวิตของคนใน แต่ละพื้นที่ แต่องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นมานั้นก็จะมีลักษณะร่วมกันจนทำให้นักวิชาการสามารถสรุป ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ ดังนี้

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2540 : 3 - 4) กล่าวถึง ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า แบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ประสบการณ์ของชาวบ้านที่นำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต หมายถึง ความรู้ และประสบการณ์ที่ชาวบ้านค้นพบและนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ คติความคิด ความเชื่อ ค่านิยมต่าง ๆ เช่น คำสอนทางศาสนา ความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพร การไหว้ครู การบวงสรวง เป็นต้น

2. ความรู้ ความคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนของการดำรงชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอด กันมา หมายถึง สิ่งที่ชาวบ้านถ่ายทอดความรู้หรือความคิดลงไปในวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น เพลงพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก ภาษิต การละเล่นต่าง ๆ นิทานพื้นบ้าน ตลอดจน ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมต่าง ๆ และโบราณอูบาย เป็นต้น

3. การประกอบอาชีพที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ที่ ชาวบ้านใช้ในการประกอบอาชีพ โดยอาศัยหลักธรรมชาติ ไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก แต่มี

การพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย เช่น การปลูกพืชแบบเกษตรธรรมชาติ การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

4. การประกอบอาชีพที่เกิดจากการผสมผสานความรู้เดิมกับแนวคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ หมายถึง นำความรู้เดิมของชาวบ้านมาผสมผสานกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ใช้ในการแก้ปัญหาในหมู่บ้านหรือชุมชน เช่น เทคโนโลยีการหล่อโลหะทองเหลือง การนวดข้าว การก่อสร้าง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536 : 1 - 10) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ลักษณะ คือ

1. ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาไม่ได้เกิดแวบขึ้นมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นในการศึกษาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้าน “รู้อะไร” อย่างเดียวไม่พอ ต้องศึกษาว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เหล่านั้นอย่างไรด้วย

2. การสั่งสม และการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและกระจายความรู้ โดยความรู้นั้นไม่ได้ลอยอยู่เฉย ๆ แต่ถูกนำมาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้านสั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง ซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ ดังนั้นจึงควรศึกษาด้วยว่า กระบวนการนั้นเป็นอย่างไร หมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้หรือไม่

3. การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้ แต่มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ดังนั้นการที่จะเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่นก็ต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งด้วย

4. การสร้างสรรค์ การปรับปรุงระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ถูกปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาโดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง ดังนั้นจึงยังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้ และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างไรด้วย

ประเวศ วะสี (2534 : 40 – 45) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 ลักษณะ คือ

1. ความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ หรือความชัดเจนจากชีวิต และสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาจากภายนอก โดยที่ไม่อาจนำไปใช้กับท้องถิ่นอื่น ๆ ที่แตกต่างกันได้ หรือใช้ได้แต่ไม่ดีมากนัก

2. มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีการเชื่อมโยงกันระหว่างชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม มีการพยายามนำธรรมชาติมาอธิบายเป็นรูปธรรมที่สามารถแตะต้องได้ เช่น ความคิดเรื่องพระแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ ทำให้คนเคารพธรรมชาติและไม่ทำลายล้างสิ่งนั้น เป็นต้น

3. มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญกับประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโส เพราะผู้อาวุโสมีประสบการณ์มากกว่า

เสรี พงศ์พิศ (2529 : 145 - 146) และ สามารถ จันทรสุรีย์ (2534 : 88 - 94) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นในแนวทางเดียวกัน โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน

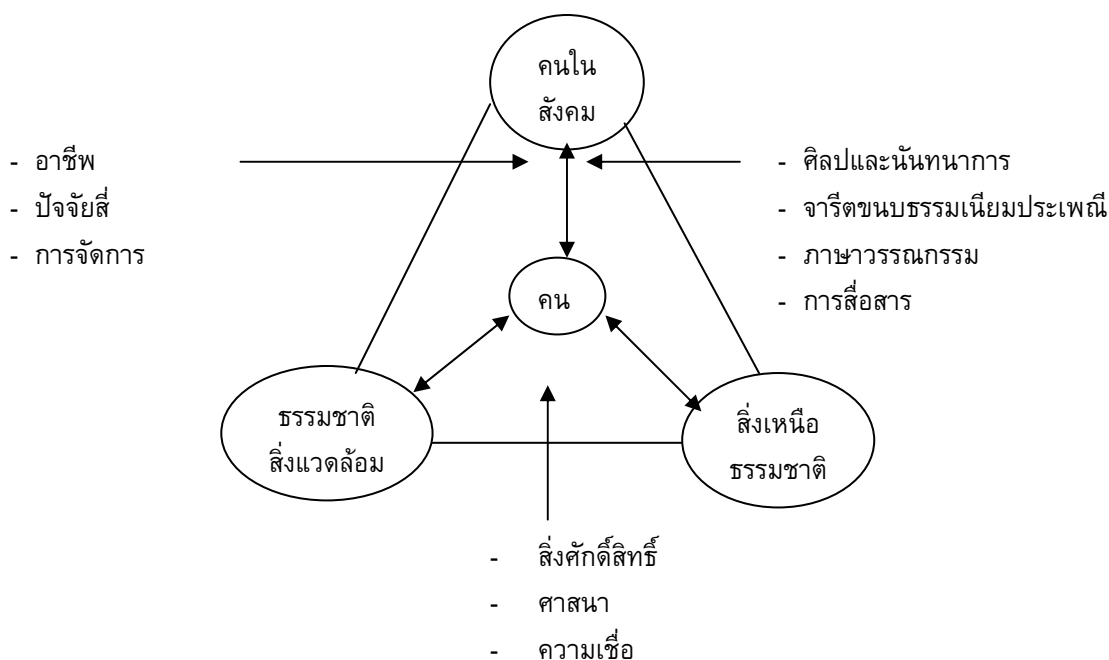
2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลป ดนตรี และอื่น ๆ

โดยภูมิปัญญาเหล่านี้จะสะท้อนออกมาเป็น 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม หรือชุมชน
3. ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้

ทั้งหลาย

ทั้ง 3 ลักษณะนี้คือ สามมิติของเรื่องเดียวกันคือ ชีวิตของชาวบ้าน แสดงถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของรูปสามเหลี่ยม ภูมิปัญญาจึงเป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นชัดเจนได้โดยภาพประกอบ 2 ดังนี้

ภาพประกอบ 2 แสดงความเชื่อมโยงระหว่างคน สังคม และสิ่งแวดล้อม

จากแผนภาพข้างต้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมจะแสดงออกมาในลักษณะภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐาน ด้านปัจจัยสี่ การบริหารจัดการองค์กร ตลอดจนการประกอบอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนอื่นในสังคม จะแสดงออกมาในลักษณะจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและนันทนาการ ภาษาและวรรณกรรม การสื่อสาร เป็นต้น ส่วนภูมิปัญญาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติจะแสดงออกมาในลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ความเชื่อ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างคนกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวพวกเขา เพื่อให้การดำเนินชีวิตสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างราบรื่น คนในแต่ละท้องถิ่นจึงได้สังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วรวบรวมมาเป็นองค์ความรู้ สังสมปรับปรุง และถ่ายทอดสืบมาเป็นลำดับ องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับคนในท้องถิ่นนั้น ๆ มากที่สุด

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

การกำหนดประเภทหรือสาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น อาจกำหนดได้หลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่หน่วยงาน องค์กรและนักวิชาการแต่ละท่านนำมากำหนด

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ (2543 : 4 - 7) ได้จำแนกภูมิปัญญาและวัฒนธรรมแห่งท้องถิ่นตามลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในการกิน เนื่องจากโดยธรรมชาติคนทั้งหลายต้องกินอาหารเพื่อดำรงชีพ ความต้องการอาหารสำหรับบริโภคอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตเป็นเหตุให้เกิดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ได้แก่

1.1 ความรู้ในการแสวงหาอาหาร นับแต่การแสวงหาแหล่งอาหาร การสร้างแหล่งอาหาร การสร้างเครื่องมือและวิธีการหาอาหาร เป็นต้น

1.2 ความรู้ในการคัดสรรสิ่งที่ใช้เป็นอาหารบริโภคได้หรือบริโภคไม่ได้ กับความรู้ในการเลือกอาหารที่เหมาะสมแก่การบริโภคตามฤดูกาล

1.3 ความรู้เกี่ยวกับวิธีการทำและปรุงอาหารสำหรับบริโภคเป็นประจำแต่ละวัน หรือในเทศกาลต่างๆ

1.4 ความรู้เกี่ยวกับวิธีการจัดหา ทำเครื่องมืออุปกรณ์ในการประกอบอาหาร การจัดระเบียบในการใช้ภาชนะใส่อาหาร การจัดระเบียบวิธีการกิน ตลอดจนคติความเชื่อในการบริโภค

1.5 ความรู้เกี่ยวกับการถนอมรักษาอาหาร ความรู้ในการแปรรูปอาหาร การเตรียมและเสิร์ฟอาหาร เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในการแต่งกาย เนื่องมาจากการที่บุคคลทั้งหลายไม่สามารถทนอยู่ได้ในสภาพเปลือยเปล่า ในภาวะอากาศร้อน หนาว เปียกชื้น หรือกระทบกระทั่งกับสิ่งแวดล้อมนานาประการได้ จึงต้องมีสิ่งปกปิด ห่อหุ้มร่างกายให้เป็นอยู่ได้อย่างปกติ กรณีเช่นนี้เป็นเหตุให้เกิดภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ในส่วนต่อไปนี้

2.1 ความรู้ในการแสวงหาวัสดุที่นำมาใช้ทำเครื่องนุ่งห่ม ความรู้ในการจัดหา จัดสร้างวัสดุต่าง ๆ ความรู้ในการแปรสภาพวัสดุเพื่อการจัดทำสิ่งที่เป็นปัจจัยสำหรับนุ่งห่ม

2.2 ความรู้ในการทำผืนผ้าผืนแพรต่าง ๆ ความรู้ในการใช้และการย้อมสี ความรู้ในการประดิษฐ์ลวดลาย

2.3 ความรู้ในการสร้างเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ สำหรับการสร้างทำผืนผ้า ผืนแพร

2.4 ความรู้ในการจัดระเบียบวิธีการนุ่งห่มให้เหมาะสมกับกาลเทศะ หรือ เทศกาล

2.5 ความรู้ในการจัดระเบียบแบบแผนการนุ่งห่มให้มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น หรือกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งนี้รวมถึงคติความเชื่อในการนุ่งห่มด้วย

3. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในสถานที่อยู่อาศัย เนื่องมาจากความต้องการสถานที่พักพิงทั้งชั่วคราวและถาวรที่มีคุณสมบัติกันแดด กันลม กันฝน กันน้ำท่วม ป้องกันอันตรายจากสัตว์และคนด้วยกัน ให้เป็นอยู่ได้ปกติทั้งตนเองและครอบครัว เหตุของความต้องการกรณีนี้เป็นผลให้เกิดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในส่วนต่อไปนี้

3.1 ความรู้เกี่ยวกับวัสดุในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่จะนำมาใช้เป็นอุปกรณ์ในการสร้างที่อยู่อาศัย ความรู้ในการเลือกสรรวัสดุที่มีคุณภาพ ความรู้ในการแปรวัสดุให้เป็นวัสดุอุปกรณ์สำหรับสร้างที่อยู่

3.2 ความรู้เกี่ยวกับการเลือกภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อม ทิศทางและทางลม ทำเล ที่ทำมาหากินอันเหมาะสมที่จะตั้งบ้านเรือน

3.3 ความรู้เกี่ยวกับการกำหนดชนิด ลักษณะ รูปแบบ ขนาด และพื้นที่ ที่ต้องการใช้ประโยชน์จากเรือนที่สร้างขึ้นอยู่อาศัย

3.4 ความรู้เกี่ยวกับวิธีการ เครื่องมือ อุปกรณ์ และขั้นตอนในการปลูกเรือน

3.5 ความรู้เกี่ยวกับคติความเชื่อและพิธีกรรมในการปลูกเรือน

4. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเกี่ยวกับสิ่งอุปโภคต่างๆ อันเนื่องมาแต่การยังชีพ การงาน การอาชีพ ฯลฯ จะดำเนินไปได้โดยปราศจากสิ่งอุปโภคต่างๆ ประกอบในการนั้น ย่อมไม่สำเร็จประโยชน์ใดดีเสมอไป ดังเช่น การขุดบ่อด้วยมือเปล่าโดยไม่พึงเสียมหรือพลั่ว ย่อมทำการนั้นไม่สำเร็จได้ดังประสงค์ เป็นต้น สิ่งอุปโภคต่างๆ จึงได้รับการจัดให้มีขึ้นตาม ความต้องการและเหมาะสมแก่การใช้สอย สำหรับการดำรงชีพ การงาน การอาชีพ ฯลฯ กรณีเช่นนี้เป็นเหตุให้เกิดภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ในส่วนต่อไปนี้

4.1 ความรู้ในการจัดหา จัดทำสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคชนิดต่างๆ ประจำบ้านสำหรับใช้ในครัวเรือน เช่น กระบุง กระดัง มีด พร้า กระจำ ฯลฯ

4.2 ความรู้ในการจัดหา จัดสร้างเครื่องมือ สำหรับใช้ในการงานต่างๆ เช่น เครื่องมือสำหรับทำนา เครื่องมือช่างต่างๆ เครื่องมือจับสัตว์ เป็นต้น

4.3 ความรู้ในการจัดหา จัดสร้างเครื่องทุ่นแรงสำหรับการทำงานต่างๆ เช่น หลัก ระหัด ครก กระเดื่อง กระดานถีบ คันไถ โขงโลง เป็นต้น

4.4 ความรู้ในการจัดหา จัดสร้างพาหนะชนิดต่างๆ ทั้งที่เป็นพาหนะทางบก เช่น เลื่อน บั้งจี่ ระแทะ เกวียน เป็นต้น และพาหนะทางน้ำ เช่น เรือซุด เรือต่อแบบต่างๆ เป็นต้น

4.5 ความรู้ในการจัดหา จัดสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคสนองความเชื่อต่างๆ เช่น บัตรพลี บายศรี ปราสาทผึ้ง ตุงหรือธง เป็นต้น

5. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเกี่ยวกับสิ่งนำมาซึ่งความบันเทิงใจ อันเนื่องมาจากความต้องการผ่อนคลายอารมณ์ การรื่นเริง ความสนุกเพลิดเพลิน และการฉลองในเทศกาลต่าง ๆ กรณีเช่นนี้เป็นเหตุให้เกิดผลเป็นภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ในส่วนต่อไปนี้เป็น

5.1 ความรู้ในการสร้างแบบแผนการเล่น วิธีการเล่น เครื่องเล่นต่าง ๆ และโอกาสเล่นและคติความเชื่อในการเล่นสำหรับผู้เยาว์

5.2 ความรู้ในการสร้างแบบแผนการเล่น วิธีการเล่น เครื่องเล่นต่าง ๆ ข้อตกลงและโอกาสในการเล่น รวมทั้งคติความเชื่อเนื่องด้วยการเล่นสำหรับผู้ใหญ่

5.3 ความรู้ในการสร้างแบบแผนการละเล่นต่างๆ เช่น การแข่งขัน การประชันให้เกิดความสนุกสนานสำหรับหมู่ชนในโอกาสและเทศกาลต่างๆ

5.4 ความรู้ในการจัดหา จัดสร้างเครื่องเล่น เพื่อการฉลองในโอกาสและเทศกาลต่างๆ เช่น ดอกไม้เพลิง บั้งไฟ กระทง ฯลฯ

5.5 ความรู้ในการจัดหา จัดสร้างเครื่องมหรสพ ดนตรีต่างๆ การแสดงมหรสพ การบรรเลงดนตรี ในโอกาสและเทศกาลต่างๆ

6. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล เนื่องมาจากคนทั้งหลายประสงค์ที่จะมีความสบายเป็นอยู่ปกติและเป็นสุข การเจ็บไข้ถือว่าเป็นความทุกข์ ทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่เฉพาะแต่ผู้เจ็บไข้เท่านั้น คนใกล้ชิดที่อยู่ร่วมในครัวเรือนเดียวกันก็พลอยเป็นทุกข์ด้วย ดังนั้นความเจ็บไข้จึงได้รับการจัดให้พ้นไปด้วยการรักษาพยาบาลให้คนไข้กลับฟื้นคืนเป็นปกติ กรณีเช่นนี้เป็นเหตุให้เกิดผลเป็นภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในส่วนต่อไปนี้เป็น

6.1 ความรู้เกี่ยวกับการตรวจและวินิจฉัยโรค และการรักษาทางอายุรเวช

6.2 ความรู้เกี่ยวกับการผดุงครรภ์ และกุมารเวช

6.3 ความรู้เกี่ยวกับชนิด สรรพคุณสมุนไพร วิธีการใช้สมุนไพร การเก็บ การเตรียมสมุนไพร

- 6.4 ความรู้เกี่ยวกับการประกอบเภสัชในลักษณะต่างๆ ให้เหมาะแก่การรักษาโรค
6.5 ความรู้เกี่ยวกับการบำบัดโรคด้วยอย่างอื่น เช่น การนวด หรือหัตถศาสตร์
การรักษาด้วยน้ำมันต์ การรักษาด้วยคาถาอาคม เป็นต้น

7. ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเกี่ยวกับการพยากรณ์ เนื่องมาแต่คนส่วนมากไม่สามารถรู้หรือคาดคะเนได้ว่า การดำรงชีพ ดำเนินชีวิต การวางแผน การงาน การอาชีพ การมีคู่ครอง การเดินทาง ฤดูกาล ฯลฯ ที่จะเป็นไปในอนาคตจะเป็นอย่างไรจึงประสงค์ที่จะได้รับคำทำนาย การคาดการณ์ การชี้แนะ การคาดคะเน เป็นต้น เพื่อกำหนดแผนการและแผนงานที่จะให้เป็นไปได้ดีอยู่ด้วยกันทั้งนั้น กรณีเช่นนี้จึงเป็นเหตุให้เกิดผลเป็นภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในส่วนต่อไปนี้

7.1 ความรู้เกี่ยวกับการกำหนดปฏิทินคือ การกำหนดระเบียบกาลสมัย สำหรับเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต การงาน การอาชีพ กิจกรรมต่างๆ ดังมีปฏิทินกำหนดวัน เดือน ปี ปฏิทินกำหนดฤดูกาล ปฏิทินกำหนดเทศกาลและพิธีฉลองต่างๆ เช่น "ฮัตติบสอง" เป็นต้น

7.2 ความรู้เกี่ยวกับโหราศาสตร์ คือ การหาฤกษ์ยามที่ดี สำหรับทำการต่างๆ การทำนายชะตา ทำนายคำครอง ทำนายการเดินทาง ทำนายของหาย เป็นต้น

7.3 ความรู้เกี่ยวกับนิमितและอุปาทรรต่าง ๆ คือ การทำนายปรากฏการณ์จากสภาพดินฟ้าอากาศ พฤติกรรมของสัตว์ต่าง ๆ เพื่อคาดคะเนผลดีหรือร้ายที่อาจจะบังเกิดมีข้างหน้า เช่น ตำราดูนาคน้ำหน้า ตำราน้ำน้อยน้ำมาก ตำราดูฟ้าดูฝน ตำราเกณฑ์รัชฎษาหาร เป็นต้น

7.4 ความรู้เกี่ยวกับโลกโซคเคราะห์ คือ ความรู้ในการคัดสรรสิ่งต่าง ๆ ที่ดี มีคุณสมบัติเหมาะสมแก่ผู้เป็นเจ้าของผู้ใช้สิ่งนั้น โซคและเคราะห์เป็นผลที่เนื่องมาจากโลก สิ่งใด การณ์ใดที่ต้องโลกถือว่าเป็นโซค สิ่งใด การณ์ใด ที่ไม่ต้องโลกก็ตกอยู่ในเคราะห์ โซคมักเป็นไปในทางดี ส่วนเคราะห์มักเป็นไปในทางร้าย ดังนั้นโลกจึงเป็นสาระเนื่องกับการพยากรณ์ ดังตำราดูโลกชายหญิง ตำราดูโลกวัวควาย ตำราโลกเรือน ตำราโลกเรือ ตำราโลกเกวียน ตำราโลกไม้คาน ตำราโลกดาบ เป็นต้น

7.5 ความรู้เกี่ยวกับการเสียหาย คือ การพยากรณ์ผลที่ได้จากการเสียหายด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น เสียงกระดูกไก่ เสียงทอดเบี้ย เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 25 – 26 และ 2545 : 10) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาไทยเป็น 11 ประเภท ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนานบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหา การเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต เช่น การแก้ไขโรคและกำจัดแมลงศัตรูพืช และการวิจัยปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการผลิตและการบริโภค หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงาน ยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ ด้านการสะสมและบริหารกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ทัศนศิลป์ เป็นต้น

8. สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ การดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางสังคมอื่น ๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดการศึกษาเรียนรู้ เป็นต้น

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาปรัชญา ศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ ให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีประเพณีชาวนา เป็นต้น

11. ด้านโภชนาการ หมายถึงความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการด้วย

รุ่ง แก้วแดง (2543 : 206 - 208) ได้แบ่งประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 11 ประเภท โดย 10 ประเภทแรก มีลักษณะเช่นเดียวกับที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้แบ่งไว้ ส่วนประเภทที่ 11 เปลี่ยนจากด้านโภชนาการเป็นด้านการศึกษา ซึ่งได้ระบุไว้ว่า หมายถึง

ความสามารถในการถ่ายทอด การอบรมเลี้ยงดู การบ่มเพาะ การสอนสั่ง การสร้างสื่อและอุปกรณ์ การวัดความสำเร็จ

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540 : 13) ได้แบ่งภูมิปัญญาเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ความเชื่อ - โลกทัศน์ที่บ่งบอกลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ เนื้อหาธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

2. วิธีการดำรงชีวิต การแก้ปัญหาและการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมและกระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

3. ศิลปหัตถกรรม ประดิษฐ์กรรม ในรูปเครื่องมือ ของใช้ ศิลปวัตถุ ที่มีแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมตามพื้นฐานภูมิที่หลากหลายระหว่างภูมิภาค

4. กระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา ประสบการณ์ การให้การศึกษา อบรมและการแก้ปัญหา ตามพื้นฐานวัฒนธรรม - ปรัชญาของชาวบ้าน ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์ (ภาวดี เกตุกุ. 2541: 50 - 54 ; อ้างอิงจาก ยุพา ทรัพย์อุไรรัตน์. 2536 : 21 – 27) ได้สรุปประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 9 ประเภท ดังนี้

1. ด้านคติ ความเชื่อ

คติความเชื่อ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับทุกคน โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ ส่วนของนามธรรมและรูปธรรม เป็นผลทำให้เกิดคำสอนสำหรับเป็นข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติของคนในท้องถิ่นอาจมีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันตามสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และความเกี่ยวข้องกับชนต่างกลุ่ม โดยสามารถจำแนกออกเป็น 15 ประเภท ดังนี้

1.1 ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิด การตาย

1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง

1.3 ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม

1.4 ความเชื่อเกี่ยวกับผี

1.5 ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องราง เวทมนต์ และไสยศาสตร์

1.6 ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีสงนางไม้ และเทพารักษ์

1.7 ความเชื่อเกี่ยวกับจำนวนนับ

1.8 ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะดี - ชั่ว

1.9 ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน

1.10 ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ

1.11 ความเชื่อเกี่ยวกับเคล็ด

1.12 ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งมงคลและอัปมงคล

1.13 ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพ

1.14 ความเชื่อในเรื่องบาป - บุญ และนรก - สวรรค์

1.15 ความเชื่อเบ็ดเตล็ด

2. ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นตัวที่สำคัญต่อการแสดงออกของภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่น เนื่องจากความรู้ในเรื่องดังกล่าวเป็นวิถีการดำเนินชีวิตหรือแบบแผนที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน และเป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่มนั้น ๆ โดยสามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบพุทธ เช่น ประเพณีทำบุญวันเข้าพรรษา ฯลฯ

2.2 ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบพราหมณ์

2.3 ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการนับถือผี เช่น ประเพณีเบนตาจุม ฯลฯ

2.4 ประเพณีเบ็ดเตล็ด เช่น ประเพณีการแข่งขันเรือ ประเพณีวิ่งควาย ฯลฯ

3. ด้านเกษตรพื้นฐาน

สืบเนื่องมาจากความล้มเหลวในการจัดระบบการผลิต จากการทำให้มืออยู่มีกินมาเป็นการทำเพื่อขาย ทำให้คนกลุ่มหนึ่งเอาความล้มเหลวที่ผ่านมาเป็นบทเรียน และนำไปสู่แนวความคิดพึ่งพาตนเอง และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเริ่มฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่นที่สูญเสียไปนั้นปรับให้มีสภาพความอุดมสมบูรณ์ ปรับการดำเนินชีวิตที่เคยถูกรอบงำจากสภาพสังคมที่มีพ่อค้าคนกลาง ระบบธุรกิจ และระบบโรงงานกลับเข้าสู่การเกษตรที่อาศัยความสมดุลทางธรรมชาติซึ่งกันและกัน การเกษตรกรรมในรูปแบบการพึ่งพาตนเองประกอบด้วย

3.1 วนเกษตร

3.2 เกษตรแบบผสมผสาน

3.3 เกษตรแบบธรรมชาติ

3.4 เกษตรยั่งยืน

3.5 ไร่นาสวนผสม

ซึ่งการทำการเกษตรทั้ง 5 ประเภทที่กล่าวมาข้างต้น ถึงแม้ว่าจะมีเทคนิคและชื่อเรียกแตกต่างกันไปก็ตาม แต่แท้ที่จริงแล้วได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่า ชาวบ้านต้องสร้างพื้นฐานการเกษตรเพื่อตนเองและครอบครัวให้มั่นคงเสียก่อน ซึ่งเริ่มจากความคิดในเรื่องของการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก (เสรี พงศ์พิศ. 2534 : 62 – 66)

4. ด้านสิ่งแวดล้อม

การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จะสะท้อนออกมาในแนวทางของการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านคติ ความเชื่อ แล้วประยุกต์ออกมาสู่การพัฒนาชีวิต และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น พระสมนึก นาโถ เจ้าอาวาสวัดปลักไม้ลาย ได้ปลูกป่าที่เป็นสมุนไพรเพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่า และปลูกพืชพรรณไม้ที่มีคุณค่าเป็นยารักษาโรค เป็นต้น

5. ด้านสวัสดิการชุมชน

การพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาชนบทที่ยากจน และถูกทอดทิ้งในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ผลของการพัฒนาที่ประชาชนได้รับ คือ ราคาที่ดินสูงขึ้น มีฐานะยากจนมากขึ้นและมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นผลจากที่ประชาชนถูกบีบเข้าระบบทุนนิยม ดังนั้นประชาชนจึงพยายามที่จะหาทางช่วยเหลือตนเองโดยการรวบรวมประชาชนในหมู่บ้านตนเองและก่อตั้งเป็นกลุ่มต่าง ๆ ขึ้น เช่น กลุ่มสหบาลข้าว กลุ่มออมข้าว ธนาคารโค - กระบือ กลุ่มสัจจะหรือกลุ่มออมทรัพย์ ร้านค้าสาธิตฯ กลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มพัฒนาอาชีพหัตถกรรม และกลุ่มขายผลผลิตของตนเอง เป็นต้น ซึ่งกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้พัฒนาระบบและวิธีการของตนเอง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาของชุมชน เพิ่มปริมาณและคุณค่าของทุนโภคทรัพย์ และเงินทุนขึ้นด้วยการประกอบกิจกรรมร่วมกัน เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้น ประกอบกับเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับตนเองเพื่อเป็นหลักประกันชีวิตให้มีความมั่นคงเพิ่มขึ้นและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามอัตรา

6. ด้านการรักษาพื้นบ้าน

สภาพโดยทั่วไปในสังคมไทยยังมีการรักษาคนเจ็บป่วยด้วยวิธีการรักษาแบบดั้งเดิมหรือแบบพื้นบ้านด้วยเหตุผลจากสภาพวัฒนธรรม และความเชื่อของคนไทย ซึ่งการรักษาแบบพื้นบ้านเป็นการรักษาด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ และการรักษาด้วยสมุนไพร การรักษาคนเจ็บป่วยด้วยวิธีการนี้ ยังสามารถพบกันได้โดยทั่วไปในชนบทที่ห่างไกล และเป็นวิธีการที่สามารถรักษาคนที่เจ็บไข้ให้หายจากโรคได้โดยไม่มีผลแทรกซ้อนตามมาที่หลัง อีกทั้งในปัจจุบันวงการแพทย์สมัยใหม่ได้ให้ความสนใจที่จะนำสมุนไพรมาใช้ในการรักษาโรคให้หายได้เช่นเดียวกับยาทางการแพทย์สมัยใหม่

7. ด้านเทคโนโลยีพื้นบ้าน

เทคโนโลยีพื้นบ้าน มีความสำคัญและจำเป็นสำหรับสังคมไทยในปัจจุบันเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากประเทศไทยได้มุ่งพัฒนาประเทศโดยใช้วิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อพัฒนาให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ จึงเป็นผลให้ประสบกับปัญหาและอุปสรรคมากมายดังที่ปรากฏทั่วไป ดังนั้นจึงเกิดแนวคิดที่จะนำเอาเทคโนโลยีพื้นบ้านหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการพัฒนาประเทศ และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชนเพื่อเป็นการแก้ปัญหา และส่งเสริมให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ประกอบกับเป็นการรื้อฟื้นมรดกของชาติ อันเป็นความรู้ วิทยาการและเทคโนโลยีที่เหมาะสมที่เกิดจากความสามารถของคนในท้องถิ่นได้สร้างขึ้นมา

8. ด้านศิลปะพื้นบ้าน

ศิลปะพื้นบ้านเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นจากความรู้ ความสามารถของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่นด้วยความเรียบง่าย และสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น และทำให้สามารถสื่อความหมายกับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี โดยได้กำหนดขอบเขตของภูมิปัญญาชาวบ้านด้านศิลปะพื้นบ้านรวมถึงการเล่นพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้าน และดนตรีพื้นบ้าน ดังมีรายละเอียดดังนี้

8.1 การละเล่นเนื่องมาจากการนับถือผี ได้แก่ การเล่นเชยผีแม่ศรี การเชยผีลอบ ผีไซ และผีกระหูด การเล่นเชยผีลอม การเล่นเชยผีแขก การเล่นเชยผีเจ้าก การเชยผีหิ้ง การเชยผีสาก การเชยผีกระดัง การทรงผีควาย การเล่นสะบ้า การเล่นสะบ้าโบราณ การเล่นสะบ้าล้อ การเล่นลูกช่วงหรือช่วงรำ การเล่นตีตุ้มหรืออี่ตุ้ม ซ่อนมุกหรือมอญซ่อนผ้า การเล่นชักส้าว การเล่นเสือกินวัว การเล่นเตยหรือวิ่งเตย การเล่นฟุ้งกระสวย การเล่นจุดพระบาท การเล่นหมากรุก และการเล่นอี่ด้าอี่แดง เป็นต้น

8.2 การแสดงพื้นบ้าน ได้แก่ เพลงพื้นบ้าน เพลงหน้าโย เพลงช่างชัก ระเบ้า บ้านนา เพลงระบำบ้านเหนือ เพลงเป่หรือเพลงไ้เป่ เพลงเอ่ย เพลงวง เพลงเล่นหงส์ การสวดคฤหัสถ์ และการเล่นสวดหน้าศพ เป็นต้น

8.3 การแสดงดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ การเล่นหนังใหญ่ ละครชาตรีหรือละครเท่งกร๊วก และกันตรึม เป็นต้น

9. ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน

งานหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นสิ่งที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีการพัฒนารูปแบบเพื่อให้มีประโยชน์ใช้สอยได้สมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่สามารถทำได้ ผลจากการพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านอยู่เสมอ ๆ จึงทำให้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมที่ดำรงของท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความคิดที่เกิดจากการพึ่งพาธรรมชาติ ความเชื่อ และความศรัทธาเลื่อมใสในศาสนาเพื่อความมั่นคงในการดำรงชีวิต โดยได้จัดแบ่งหัตถกรรมพื้นบ้านออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

เครื่องจักสาน เป็นการผลิตสิ่งของเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กระบุง กระจาด กระดัง ชะลอม เข่ง หลัว ลอบ ไซ และเสื่อลำแพน เป็นต้น

นอกจากหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทจักสานและทอแล้ว ยังมีหัตถกรรมประเภทอื่นๆ เช่น การจัดและประดิษฐ์ดอกไม้สด - ดอกไม้แห้ง งานใบตอง การแกะสลัก ผลไม้ เครื่องไม้ การร้อยมาลัย การทำเครื่องดนตรี (อังกะลุง) การผูกผ้าและจับผ้าให้เป็นรูปแบบต่าง ๆ และการสานเครื่องทองเหลือง เป็นต้น

อังกูล สมคะเนย์ (2535 : 35 – 42) ได้จัดแบ่งภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 4 กลุ่ม ดังนี้

1. เรื่องเกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ คติ ความคิด ความเชื่อที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน

ทั้งที่เป็นการประกอบพิธีกรรม การปลุกผี การเลี้ยงสัตว์ และการใช้แรงงานของตนเอง รวมถึงการหาผลผลิตต่าง ๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ ประกอบกับความเชื่อทางศาสนาพุทธและพราหมณ์ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย จึงก่อให้เกิดความเชื่อแบบผีพราหมณ์และพุทธ ซึ่งส่วนผสมของความเชื่อเหล่านี้จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับพื้นฐานการพัฒนาของแต่ละบุคคลในแต่ละท้องถิ่น

ความเชื่อดั้งเดิมนั้นเกิดขึ้น สืบทอดและพัฒนาการมานานซึ่งเป็นผลมาจากการฟังพา และให้คุณค่ากับธรรมชาติ การให้ความเคารพในสิ่งที่บรรพบุรุษสั่งสม และถ่ายทอดไว้ให้ดังจะ พบได้ในแต่ละชุมชน เช่น ชุมชนภูเขาจะมีความเชื่อในเรื่องของผีป่า เจ้าเขา เทพารักษ์ ผู้ที่อยู่ในที่ราบก็มีความเชื่อในเรื่องพระภูมิเจ้าที่ พระภูมินา การสืบทอด การให้ความเคารพ แก่แม่โพสพ ผู้ที่อยู่ตามแม่น้ำ ริมทะเล มักจะเชื่อในเรื่องของแม่น้ำนางเรือ เป็นต้น

2. ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี จะเป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึง ภูมิปัญญาชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งก็คือผลงานหรือกิจกรรมที่เกิดจาก ความคิดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ได้รับ การถ่ายทอดสืบต่อกันมาเฉพาะกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึง ความเจริญงอกงามและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ

3. การประกอบอาชีพในท้องถิ่น

ในอดีต วิถีชีวิตของคนไทยมีความเป็นอยู่โดยอาศัยธรรมชาติ ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชสมุนไพร และในการประกอบอาชีพนั้นเป็นการทำให้มีอยู่ มีกินมากกว่าที่จะทำเพื่อความมั่งมี ความร่ำรวย โดยที่ไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยจากภายนอก มาเป็นตัวกำหนดหรือมีอิทธิพล แต่ในปัจจุบัน วิธีการดำเนินชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไป มาก ซึ่งเป็นผลมาจากการมุ่งเน้นพัฒนาประเทศเพื่อเปลี่ยนแปลงจากประเทศเกษตรกรรมเป็น ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ทำให้ระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการ ผลิตเพื่อการค้า ระบบการผลิตยึดติดกับระบบธุรกิจภายนอก เมื่อระบบธุรกิจภายนอกล้มเหลว ทำให้ระบบการผลิตของชาวบ้านได้รับผลกระทบไปด้วย จึงก่อให้เกิดความล้มเหลวทาง เศรษฐกิจในชนบทอย่างรุนแรง ผลจากความล้มเหลวและความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจึงได้มีกลุ่ม บุคคลกลุ่มหนึ่งนำไปใช้เป็นบทเรียน เกิดแนวความคิดการพึ่งพาตนเอง และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกันในชนบท จึงได้มีการริเริ่มฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่นที่ได้สูญเสียไปให้มีสภาพ อุดมสมบูรณ์ พร้อมกับปรับสภาพการดำเนินชีวิตที่เคยถูกครอบงำด้วยระบบธุรกิจการค้า กลับมาสู่อาชีพเกษตรกรรมเพื่อความอยู่รอดโดยอาศัยความสมดุลทางธรรมชาติ กลุ่มบุคคล ดังกล่าวยืนหยัดต่อสู้ด้วยความเข้มแข็งกับความล้มเหลวและความผิดพลาดที่เกิดขึ้นอย่าง ภาคภูมิใจ ด้วยกำลังใจ สติปัญญา และสั่งสมประสบการณ์จากการผสมผสานกลมกลืนได้อย่าง เหมาะสม สามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยการพึ่งพาตนเอง ซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ที่สมควร ได้รับการยกย่อง และนำเอาหลักการ ความรู้ แนวคิด และประสบการณ์ไปถ่ายทอดให้กับ อนุชนรุ่นต่อไป

4. แนวความคิด หลักการปฏิบัติ และเทคโนโลยีชาวบ้าน

อันเนื่องมาจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจของประเทศไทย ได้เปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม จึงมีผลทำให้สภาพการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้า ทำให้เกิดการนำแนวความคิด ความรู้และวิทยาการที่เคยปฏิบัติกันมาผสมผสานกับวิทยาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อนำมาใช้ในการเพิ่มผลผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ หรือประกอบกิจกรรมในการดำเนินชีวิตในครอบครัว และท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ซึ่งนับว่าบุคคลเหล่านี้เป็นอีกกลุ่มบุคคลหนึ่งที่เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาตนเอง และช่วยเหลือสังคมได้อย่างดียิ่ง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2535 : 74 - 88) แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านครอบครัว ได้แก่ การมีครอบครัว หญิงชายควรมีอายุไล่เลี่ยกันแต่ชายควรมีอายุมากกว่า มีการคบหาสมาคมกันพอสมควร มีธรรมเนียมการหมั้นหมายก่อนจึงแต่ง ครอบครัวมักมีผู้ใหญ่หรือญาติผู้น้อยอยู่ด้วยเสมอ

2. ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินซึ่งในสมัยก่อนจะเป็นการเกษตรส่วนใหญ่ ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับฟ้าฝน การหาตาดำน้ำขุดบ่อบาดาล การดูพืชพันธุ์ การบ่มผลไม้ สมุนไพรปราบศัตรูพืช เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาด้านการศึกษา ส่วนใหญ่ในสมัยก่อนแหล่งการศึกษาของไทย สำหรับชาวบ้านทั่วไป คือ วัด พระจึงทำหน้าที่เป็นครู นักเรียนที่เป็นลูกศิษย์จะเป็นลูกศิษย์วัดไปโดยปริยาย มีธรรมเนียมให้ชายไทย บวช เรียน เพื่อให้ได้รู้หนังสือและหลักธรรมทางศาสนา

4. ภูมิปัญญาด้านการปกครอง ได้แก่ การสร้างลักษณะผู้นำให้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง เช่น พระมหากษัตริย์ แม่ทัพ นายกองว่าควรเป็นอย่างไร

5. ภูมิปัญญาด้านภาษาและการสื่อสาร ภาษาไทยมีลักษณะพิเศษต่างจากภาษาอื่นที่เรียกว่าร่ำรวยและหลากหลายในถ้อยคำ มีวรรณยุกต์ มีลักษณะนาม มีสัมผัสคล้องจอง

6. ภูมิปัญญาด้านศาสนา ภูมิปัญญาในด้านนี้มีที่มาหลายด้านเนื่องจากการนับถือศาสนาที่แตกต่างกันไปของคนไทย แต่ก็คล้ายคลึงกัน เช่น ความรู้เรื่องปัจเจกบุคคล การผูกมิตร เป็นต้น

7. ภูมิปัญญาด้านอนามัยและสาธารณสุข มีลักษณะเด่นชัดเนื่องจากถือว่า เป็นการรักษาโรคแบบหนึ่งที่เรียกว่าแพทย์แผนโบราณ หรือปัจจุบันเรียกว่าแพทย์แผนไทย

8. ภูมิปัญญาด้านศิลปะและนันทนาการ ไทยมีลักษณะของศิลปะเฉพาะตัวและโดดเด่นมากอีกทั้งในแต่ละภาคยังมีลักษณะเฉพาะแยกออกไปอีก รวมทั้งการเล่นต่าง ๆ ที่เป็ความเพลิดเพลินด้วย

9. ภูมิปัญญาด้านการคมนาคมขนส่ง ประเทศไทยมีพาหนะที่ใช้ในการขนส่งที่เป็นเอกลักษณ์ของเราเองทั้งทางบก ทางน้ำ

10. ภูมิปัญญาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในด้านอื่น ๆ รวมทั้งการรู้จักประดิษฐ์และสร้างเครื่องมือต่าง ๆ ขึ้นใช้

สามารถ จันทรสุรีย์ (2534 : 88 – 94) และธวัช ปุณโณทก (2531 : 39 – 57) ได้จำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านไว้เป็น 2 ประเภท คล้ายคลึงกัน คือ เกี่ยวกับคติความเชื่อ และเกี่ยวกับประสบการณ์ในการประกอบอาชีพและการศึกษาเล่าเรียน ส่วนสุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (2533 : 12) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 ประการ ดังนี้

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิตหรือการประกอบอาชีพ ซึ่งมีลักษณะการประกอบอาชีพแบบพุทธเกษตรกรรม หรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะจัดความสมดุลสอดคล้องกับธรรมชาติ มุ่งการพึ่งพาตนเองเป็นกระแสหลักมากกว่าการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ได้แก่ การทำวนเกษตร การทำเกษตรผสมผสาน และการทำเกษตรแบบธรรมชาติ

2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ซึ่งได้แก่ ความเชื่อ คำสอน ค่านิยม ประเพณี ที่แสดงออกในแบบแผนการดำเนินชีวิต

3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาป่าไม้ชุมชน การรักษาโรคด้วยสมุนไพร

วิชิต นันทสุวรรณ (2528 : 6 - 11) แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาจากการใช้ชีวิตในธรรมชาติ เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติในลักษณะของกฎเกณฑ์ที่พึงปฏิบัติและข้อห้ามที่ไม่ให้ชาวบ้านปฏิบัติ เช่น ความเชื่อต่อธรรมชาติต่าง ๆ เรื่องของ “ผี” ที่ทำให้เกิดภาวะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ระบบเหมืองฝาย ฝิน้ำ ฝินา เป็นต้น

2. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคม มีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นดีหรือไม่ดี มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจในอนิจจังของชีวิตเป็นแก่นสูงสุด รูปธรรมพึงแสดงออก คือ ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ปู่ย่า ฝิ่พ่อแม่ และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

3. ภูมิปัญญาจากประสบการณ์เฉพาะด้าน เช่น ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การทำมาหากินในด้านต่าง ๆ ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค มีองค์ประกอบหลัก ๆ อยู่สามส่วนใหญ่ ๆ คือ เปลือกนอก กระพี้ และแก่นใน เช่นการรักษาโรค เปลือกนอก คือ การวิเคราะห์สาเหตุของอาการโรค กระพี้ คือหลักคิดในการอธิบายโรค วิเคราะห์โรค และการรักษาพยาบาล ส่วนแก่นใน คือ ปรัชญาในการมองชีวิตว่ารักษาถึงที่สุดและคนป่วยตายก็เพราะถึงคราวหมดอายุสิ้นเคราะห์กรรม

ดังนั้นการจัดแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นจะจัดแบ่งอย่างไรก็ได้แล้วแต่ความสนใจของผู้ศึกษา จึงอาจสรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ 10 ประเภท คือ 1) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับเกษตรกรรม 2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการอุตสาหกรรมและหัตถกรรม 3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย 4) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการ 6) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับคติและความเชื่อ 7) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับศิลปะและนันทนาการ 8) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการ 9) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับภาษาและวรรณกรรม และ 10) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับศาสนาและประเพณี เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้คนสามารถดำรงตน และดำรงชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษา

แม้ว่าในอดีตที่ผ่านมาการจัดการเรียนการสอนในประเทศไทยจะยึดรูปแบบของประเทศตะวันตกมาใช้ จนทำให้ภูมิปัญญาไทยถูกทอดทิ้ง แต่ในปัจจุบันได้มีการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทยมากขึ้น โดยจะเห็นได้จากการที่ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้มีการกำหนดให้ผู้เรียนต้องเรียนภูมิปัญญาไทยควบคู่ไปกับภูมิปัญญาสากล ดังนั้นภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถูกนำเข้ามาสู่ระบบการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม และในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษา ได้มีผู้เสนอแนวความคิดไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.) อธิบายว่า การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการศึกษา หมายถึง มาตรการที่จะนำภูมิปัญญาชาวบ้านไปถ่ายทอดไว้ในหลักสูตรกลางหรือหลักสูตรท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาสากลเป็นสำคัญ เพื่อให้ให้นักเรียนและนักศึกษาทุกระดับได้เรียนรู้คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทยควบคู่ไปกับภูมิปัญญาสากล และเพื่อให้การนำเอาภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบการศึกษาและสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างเป็นรูปธรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจึงได้กำหนดมาตรการ/วิธีการไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 184 – 185)

1. จัดให้มีระเบียบ/ข้อบังคับว่าด้วยการใช้หลักสูตรท้องถิ่นในสถาบันการศึกษา โดยให้หลักสูตรนี้มีสถานภาพเท่าเทียมกับการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรแกน เช่น การจัดแบ่งกลุ่มประสบการณ์ การกำหนดวัตถุประสงค์และการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นต้น

2. กำหนดให้หลักสูตรท้องถิ่นมีเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานของภูมิปัญญาไทยในสัดส่วนที่สมดุลกับภูมิปัญญาสากล

3. ให้โรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดทำแผนแม่บทเกี่ยวกับการเรียนการสอนบนพื้นฐานภูมิปัญญาไทย และนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกัน รวมทั้งการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมชุมชน

4. จัดให้มีระเบียบ / ข้อบังคับที่เปิดโอกาสให้ผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชนเข้ามามีตำแหน่งครูภูมิปัญญา ทั้งนี้ให้มีเกียรติและศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับครูในระบบราชการ

5. จัดให้โรงเรียนเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน โดยมีฝ่ายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยเป็นผู้รับผิดชอบและประสานงานกับเครือข่ายภูมิปัญญาไทย

นอกจากนั้นสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2534 : 15 - 16) ได้จัดทำเอกสารว่าด้วยความหมายและขอบข่ายการดำเนินงานวัฒนธรรม พ.ศ. 2534 สาระสำคัญของเอกสารระบุแนวทางการดำเนินงานวัฒนธรรมไว้ 8 ลักษณะ ซึ่งมีงานถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นงานหนึ่ง โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. สำรวจเนื้อหาทางวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การถ่ายทอดอย่างเหมาะสมกับการศึกษาระดับต่าง ๆ
2. วิจัยถึงกระบวนการถ่ายทอดที่เหมาะสมกับการศึกษาในระดับต่าง ๆ
3. จัดสร้างกลไกและมาตรการให้เกิดความเข้าใจและเห็นพ้องต้องกันในการถ่ายทอดเนื้อหา นั้น ๆ
4. สนับสนุนให้บุคคล หน่วยงาน องค์กร สถาบันผลิตและพัฒนาสื่อ
5. จัดให้มีการฝึกอบรมครูและบุคลากรผู้เกี่ยวข้องในการถ่ายทอดวัฒนธรรม
6. สร้างระบบการประสานงานเพื่อสนับสนุนให้หน่วยงานทางการศึกษาใช้สื่อและวิธีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

7. จัดสร้างระบบการติดตามผลและประเมินผลการดำเนินงาน

8. สร้างกลไกในการเชิดชูผู้มีผลงานดีเด่นในการถ่ายทอด

สามารถ จันท์สุริย์ และประทีป อินแสง (2541 : 79) ได้เสนอว่า เพื่อให้การศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยได้รับการถ่ายทอดเข้าสู่ระบบการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียนและตามอรัยาศัย จำเป็นต้องสร้างเอกภาพทางนโยบาย และมีกระบวนการจัดการอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับธรรมชาติของงาน รวมทั้งจะต้องมีระบบการส่งเสริม สนับสนุน และเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สิ่งหนึ่งที่ต้องทำ คือ ปรับปรุงเนื้อหาและหลักสูตรการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาชนในท้องถิ่นและความเป็นไทย โดยส่งเสริมให้มีรายละเอียดของเนื้อหาด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตขนบธรรมเนียม ประเพณีไทย และภูมิปัญญาไทย ให้ได้ศึกษาเรียนรู้ อย่างเท่าทันและประสานสอดคล้องกับภูมิปัญญาสากล จัดระบบและกำหนดแนวทางการส่งเสริมองค์กร เครือข่ายการศึกษา เรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยให้ได้ แลกเปลี่ยนถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่างเหมาะสม ให้เป็นองค์กรที่มี

ศักยภาพที่เอื้อและตอบสนองต่อประชาชนทุกคน ทุกระดับ และทุกท้องถิ่นให้ได้รับสิทธิ การศึกษาด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีต ขนบธรรมเนียมประเพณีไทยและภูมิปัญญาไทย อีกทั้ง กำหนดแนวทางให้หน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองท้องถิ่นสนับสนุนบำรุงการจัดการศึกษาของ สถานศึกษาในท้องถิ่นนั้นอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของ เสน่ห์ จามริก (2537) ที่ได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาว่า การศึกษาในทุกระดับผู้เรียนควรได้เรียนทั้ง วิชาความรู้สมัยใหม่และเรียนเรื่องประเพณีของไทย

ประเวศ วะสี (2531 : 28 – 34) เสนอว่า การที่จะสร้างการศึกษาให้สอดคล้อง กับปรัชญาการดำรงชีวิตแบบไทย ต้องคำนึงถึงหลักการ 8 ข้อ คือ

1. อุดมการณ์ของการศึกษา ต้องส่งเสริมให้คนพัฒนาอย่างได้คุณภาพ การศึกษา ต้องสร้างศักยภาพให้ชนบท
2. ต้องเข้าใจความหมายของการพัฒนาชนบท ในการพัฒนาต้องพัฒนาให้ปัญญา เกิดขึ้น ให้คนในชนบทสามารถวิเคราะห์ปัญหาและเลือกทางเลือกที่เหมาะสมและถูกต้องได้
3. ต้องเคารพภูมิปัญญาชาวบ้าน การจัดทำหลักสูตรต้องให้สอดคล้องกับปรัชญาการ ดำรงชีวิตแบบไทย ต้องเข้าใจศึกษาเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน
4. เอาชุมชนเป็นตัวตั้ง
5. ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวม (Holistic) อย่างต่อเนื่อง ทั้งในเรื่องการเรียนและ วิธีการเรียนโดยต้องเชื่อมการศึกษาทุกระบบและทุกระดับเข้าด้วยกัน เพื่อจะดึงวิชาการที่ เหมาะสมเพื่อการพัฒนาชุมชน
6. ต้องใช้กระบวนการเรียนรู้เข้ามาแทนการถ่ายทอดความรู้สำเร็จรูป เพื่อให้เกิด การสร้างสรรค์ปัญญาตลอดเวลา
7. บทบาทครู ต้องเปลี่ยนจากการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้สำเร็จรูปมาเป็นผู้ช่วยส่งเสริม และเป็นเพื่อนร่วมเรียนไปด้วย
8. ต้องกระจายการจัดการด้านการศึกษาออกไป การศึกษาเป็นกระบวนการที่จะ สร้างความรู้ที่หลากหลาย แตกต่างกันไปตามสภาพท้องถิ่น การศึกษาระบบใหม่ต้องสร้าง คนใหม่ที่มีจิตใจใหม่ มีความสุข ส่งเสริมซึ่งกันและกัน เรียนรู้และมีปัญญาที่จะก้าวหน้าไป ตลอดเวลา

ส่วนวิโรจน์ สารรัตนะ (2541 : 86 – 94) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการศึกษาในสถานศึกษาไว้ดังนี้

1. กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น รัฐต้องกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นและจัดสรรงบประมาณให้ สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องในแต่ละแห่งได้ เน้นการเป็นท้องถิ่น (Localize) และมีการ เชื่อมโยง (Linkage) ในระดับภูมิภาคหรือท้องถิ่น ต้องหากลไกด้านการสร้างเครือข่าย ด้านทรัพยากรท้องถิ่น ด้านบทบาทของวิทยาลัยครู มหาวิทยาลัย เกษตรตำบล นักพัฒนา โดยรัฐเป็นผู้สนับสนุน

2. จัดตั้งองค์กรระดับชาติ ควรมีการจัดตั้งองค์กรระดับชาติ ไม่ผูกขาดเฉพาะกลุ่มอาจารย์หรือนักวิชาการ ต้องมีสัดส่วนของปราชญ์ชาวบ้านร่วมด้วย ในองค์กรดังกล่าวมีอำนาจในการกำกับดูแลสถาบันการศึกษาอย่างเป็นทางการ และส่งเสริมองค์กรชุมชนหมู่บ้านให้การศึกษาที่มุ่งแก้ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และจิตสำนึกทางสังคมของตน

3. การมีส่วนร่วมและประสานภูมิปัญญาเข้าด้วยกัน รัฐควรให้ปราชญ์ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการวางแผนหลักสูตรบางส่วนในระดับท้องถิ่นที่สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญา และคุณค่าที่ฝังงมของชุมชน ควรสร้างเครือข่าย (Network) โยงใยระหว่างชุมชน หมู่บ้าน สถาบันและตัวบุคคล โดยใช้รากฐานด้านความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในแต่ละฝ่ายเข้ามาประสาน เช่น จากปราชญ์ท้องถิ่น พระภิกษุ ครู แพทย์ เป็นต้น ดำเนินการพึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยกัน ทำให้เกิดการพัฒนาระหว่างกัน

4. ส่งเสริมการรวมกลุ่มมากกว่าปัจเจกบุคคล ควรเป็นลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนที่จะช่วยให้ชุมชนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหาได้ มีจิตสำนึกเห็นคุณค่าท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้เรียนต้องเข้าใจว่าต้องการเรียนอะไร ครูผู้สอนจะจัดกระบวนการเรียนการสอนอย่างไร จะมีสื่ออย่างไร อีกทั้งการจัดการศึกษามุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการกลุ่มมากกว่าการพัฒนาปัจเจกบุคคล และควรส่งเสริมกลไกการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ มีการสนับสนุนจากองค์กรเอกชน เพื่อให้การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีความคล่องตัว ต่อเนื่องในการส่งเสริมการศึกษา

5. หลักสูตรท้องถิ่นผสมผสานกับความเป็นสากล ควรให้ชุมชนมีบทบาทในการมีส่วนร่วมคัดเลือกเนื้อหาประสบการณ์ต่าง ๆ ท้องถิ่นสามารถปรับการเรียนการสอนตามความเหมาะสม ได้ลงมือปฏิบัติเอง มีทักษะและกระบวนการไปสู่คุณภาพที่พึงประสงค์

6. คัดสรรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่า เพื่อดำเนินงานการจัดการศึกษา ตลอดจนการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้รับรู้สู่สาธารณชนในวงกว้าง

7. เน้นปลูกฝังอุดมการณ์และจิตสำนึกการพึ่งตนเองเป็นหลัก ภาระหน้าที่หลักของสถาบันการศึกษาต้องปลูกฝังอุดมการณ์และจิตสำนึกของการพึ่งตนเองให้แก่ผู้เรียนเป็นหลัก ดังนั้น หลักสูตรและวิธีการการเรียนรู้จะต้องช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีอุดมการณ์ สร้างความมั่นใจในภูมิปัญญาวัฒนธรรมของตน และกลั่นกรองเลือกภูมิปัญญา วัฒนธรรมที่เหมาะสมกับสังคมไทย

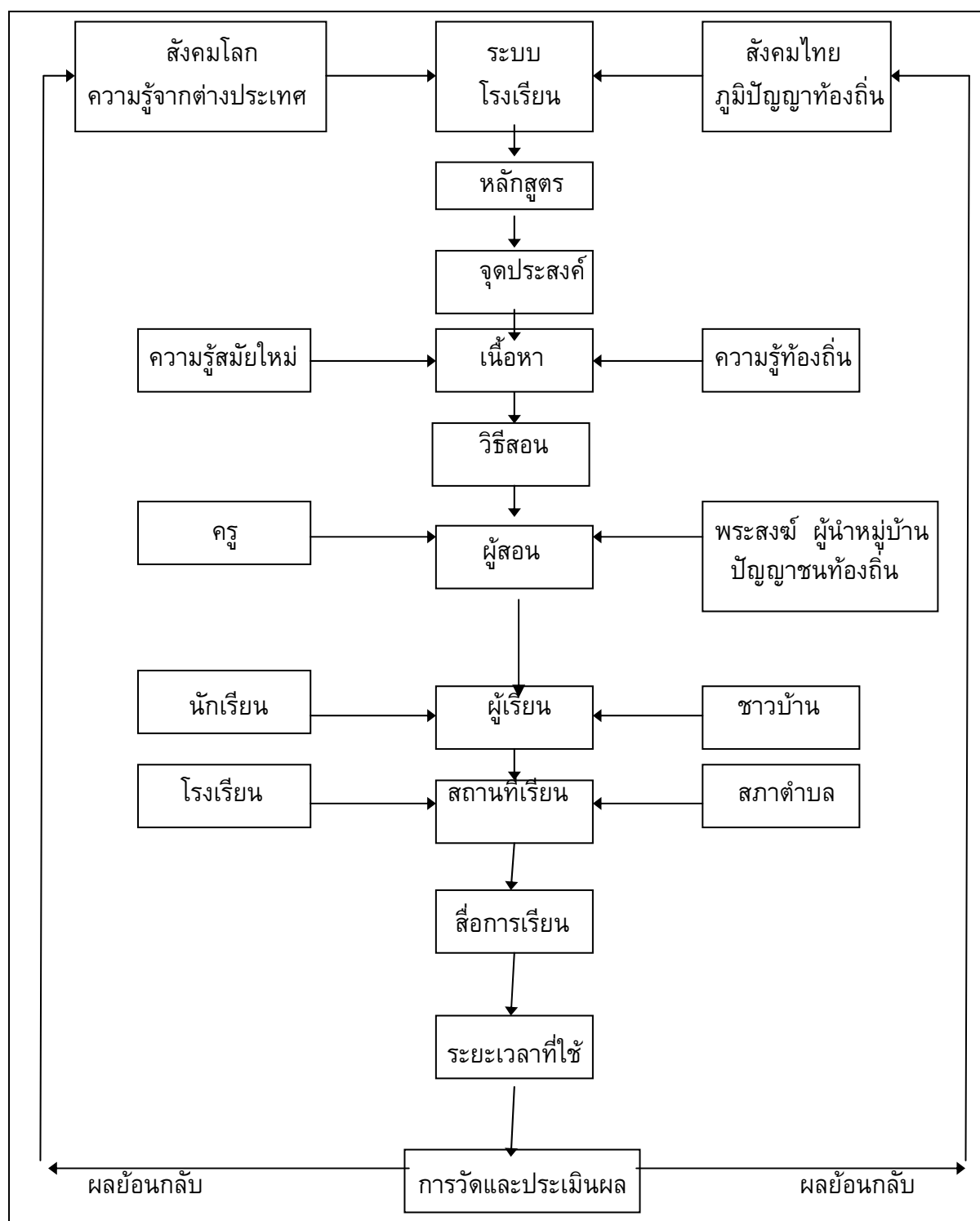
8. ให้ครูสร้างตำราท้องถิ่นเอง ควรเปิดโอกาสให้ครูในท้องถิ่นได้สร้างตำราเกี่ยวกับท้องถิ่นด้วยตนเองให้มีจำนวนมากพอและมีคุณภาพ

9. ศึกษาให้รู้แจ้งก่อนนำไปสอน ครูผู้สอนต้องทำความเข้าใจกับกับความรู้ รวบรวมความรู้ของชาวบ้านให้ชัดเจนสมบูรณ์ ศึกษาชุมชนให้เข้าใจ

10. ให้เป็นโรงเรียนชุมชน เป็นศูนย์ข่าวสารเพื่อพัฒนาชุมชน และให้การศึกษา
 ทุกรูปแบบเพื่อพัฒนาชุมชน โดยดึงทรัพยากรในชุมชนจากหน่วยราชการอื่นๆ จากภาคธุรกิจ
 และองค์กรเอกชนเข้ามาพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

11. เป็นเครือข่ายและกระบวนการเรียนรู้ ควรให้ระบบการศึกษาของรัฐกับเครือข่าย
 การเรียนรู้ในแต่ละชุมชนสัมพันธ์กัน และส่งเสริมซึ่งกันและกันได้ กระบวนการจัดการศึกษาจะ
 มีลักษณะยืดหยุ่นมากขึ้น มีความสมดุลเป็นธรรมชาติและนำไปใช้เป็นประโยชน์ได้จริง

แนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการศึกษาในสถานศึกษาสามารถสรุป
 ภาพประกอบ 3

ภาพประกอบ 3 แนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน

วิชา ทรวงแสง (2543 : 118 - 121) ได้เสนอขั้นตอนในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่การจัดการเรียนการสอนในสถาบันราชภัฏ ดังนี้

1. ขั้นสำรวจ เพื่อสำรวจว่ามีสาระข้อมูล ทรัพยากร บุคคล และวิธีการที่จะสามารถนำมาใช้กับรายวิชาใด ได้อย่างไรบ้าง

2. ขั้นเลือกสรร คัดเลือกข้อมูล เนื้อหา บุคคลและวิธีการที่สอดคล้องตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรในเรื่องที่จะสอน

3. ขั้นบูรณาการ โดยผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าไปในกระบวนการเรียนการสอนทุกขั้นตอน ได้แก่ วัตถุประสงค์ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดประเมินผล

นอกจากนั้นรัตนะ บัวสนธ์ (2535) ได้เสนอว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาอาจทำได้ 2 ลักษณะ คือ

1. ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ในกรณีนี้บทบาทการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่ภายใต้การกระทำของครู ซึ่งเป็นไปตามลักษณะกิจกรรมที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยครูเป็นตัวแทนของปราชญ์ท้องถิ่นที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งภูมิปัญญาดังกล่าวได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรแล้ว

2. ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน โดยทำหน้าที่เป็นผู้สอนหรือเป็นครู รวมทั้งให้ปราชญ์ท้องถิ่นทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย

อย่างไรก็ตามการที่จะนำปราชญ์ท้องถิ่นมาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ นั้น ยังประสบปัญหาบางประการ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 206) ได้สรุปปัญหาและอุปสรรคในการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. ขาดความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพราะมีแนวคิดและวิธีการดำเนินงานต่างกัน

2. ขาดหน่วยงานหรือสถาบันกลางในการประสานงานระหว่างผู้ใฝ่ใจเรียนรู้กับปราชญ์ท้องถิ่น

3. องค์กรชาวบ้านไม่ได้รับการยอมรับจากทางราชการ ถูกมองว่าเป็นองค์กรเถื่อน ไม่มีกฎหมายรองรับ

4. สังคมชุมชนอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ทำให้ขาดแนวทางความเชื่อมั่นในการพึ่งตนเอง โดยเฉพาะการคิดถึงมูลค่ามากกว่าคุณค่า

5. การจัดสรรเวลาของปราชญ์ท้องถิ่น ขัดจำกัดทางด้านเวลาไม่สอดคล้องกับงานประจำหรือการทำมาหากิน

6. ขาดเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาอาชีพและพัฒนาการเรียนรู้

7. ระบบการศึกษาของรัฐไม่เท่าทันสถานการณ์ทางสังคม และไม่เอื้ออำนวยต่อการถ่ายทอดภูมิปัญญา ทั้งในด้านวิธีคิด วิธีเรียนรู้และถ่ายทอด

8. สื่อมวลชนทั้งของรัฐและเอกชนขาดความรู้ ความเข้าใจและไม่สนใจเผยแพร่ ภูมิปัญญาไทย

ในอนาคต เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการจัดการศึกษาให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า ควรจัดให้มีการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยสู่ระบบการศึกษาทั้ง 3 ระบบ ภาวะสมดุลของการเรียนรู้นั้นอาจจะแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสภาพสังคม ท้องถิ่นนั้น ๆ แต่สัดส่วนที่จำเป็นของความรู้ภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาสากลควรจะใกล้เคียง กันหรือมีการเรียนรู้ที่คู่ขนานกันไปในลักษณะ “ชุดคุณค่าของภูมิปัญญาไทย และก้าวไกลไปกับ ภูมิปัญญาโลก” (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 178)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การที่จะนำภูมิปัญญาเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษา สามารถทำได้หลายวิธีตั้งแต่รัฐให้การสนับสนุน เปิดโอกาสและสนับสนุนให้สถาบันการศึกษา มีการจัดทำหลักสูตร จัดการเรียนการสอน สร้างตำราท้องถิ่น ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมใน การดำเนินการจัดสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชน หมู่บ้าน สถาบัน และตัวบุคคลขึ้น ทั้งนี้โดยครูต้องมีความรู้และความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้สามารถคัดสรรและถ่ายทอด ภูมิปัญญาได้ถูกต้อง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรืออีสานเป็นดินแดนเก่าแก่ที่มีหลักฐานแสดงว่าเป็นที่ตั้ง ถิ่นฐานของมนุษย์มานานกว่าสี่พันปีแล้ว เป็นวัฒนธรรมข้าว (Rice Culture) ในระดับสังคม หมู่บ้านที่รู้จักพัฒนาเทคโนโลยีในการหลอมโลหะสำริดได้เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก โดยได้มีการพบเครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องประดับที่ทำจากสำริดที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี และที่ โนนนกทา จังหวัดขอนแก่น (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2544ก : 87) คนในดินแดนนี้ได้มีพัฒนาการมา โดยลำดับ จนสามารถสร้างสมวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของตนเองขึ้นมา ซึ่งวัฒนธรรมของ อีสานจะมีความสัมพันธ์อย่างมากกับสภาพภูมิศาสตร์และความเชื่อของชาวอีสาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีขนาดพื้นที่กว้างใหญ่ที่สุดของประเทศ จากการที่มีเทือกเขาเพชรบูรณ์ และทิวเขาตองพญาเ็นอยู่ทางด้านตะวันตก และมีทิวเขาสันกำแพง และเทือกเขาพนมดงรักอยู่ทางด้านใต้ ทำให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือดูเหมือนจะถูกกั้นแบ่งออกจากภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบสูง ที่ค่อย ๆ ลาดเอียงลงไปสู่ แม่น้ำโขงที่อยู่ทางด้านทิศตะวันออก มีผลให้แม่น้ำสายหลักของภูมิภาคนี้ไหลลงสู่แม่น้ำโขง ทั้งสิ้น สภาพพื้นดินเป็นดินปนทรายที่ไม่อุ้มน้ำ ทำให้แม้ว่าภูมิภาคนี้จะได้รับอิทธิพลจาก ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้เช่นเดียวกับภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย แต่ก็ต้องประสบปัญหา น้ำท่วมในปลายฤดูฝน และปัญหาภัยแล้งเมื่อหมดฤดูฝนยาวนานกว่าภูมิภาคอื่น ๆ ทำให้ ชาวอีสานต้องใช้น้ำอย่างประหยัดทั้งในการเพาะปลูกและการบริโภคประจำวัน และในการตั้ง

ถิ่นฐานก็นิยมตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ใกล้กับแหล่งน้ำ รวมทั้งในอดีตก็นิยมที่จะร่วมมือกันขุดลอกหนองบึงและขุดคูน้ำในบริเวณที่ตั้งชุมชนเพื่อให้มีน้ำใช้ได้ตลอดปีด้วย ในด้านสภาพภูมิอากาศภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสภาพภูมิอากาศในแต่ละช่วงของปีแตกต่างกันอย่างมาก โดยในฤดูร้อนจะมีอากาศร้อนจัด และในฤดูหนาวพื้นที่ส่วนใหญ่จะมีอากาศเย็นจัดถึงอากาศหนาว ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศเช่นนี้ทำให้ชาวอีสานต้องปรับวิถีการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมจนเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน เช่น การสร้างบ้านใต้ถุนสูงเพื่อไม่ให้น้ำท่วม การทำปลาร้า การทอผ้าไหม การรับประทานข้าวเหนียว การทำการเกษตรแบบ “เฮ็ดกินเฮ็ดอยู่”

อย่างไรก็ตามเราจะพบว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานบางอย่างจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่อันเนื่องมาจากปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเช่นสภาพภูมิประเทศที่มีทั้งที่เป็นเทือกเขาที่ราบสูง และที่ราบลุ่มแม่น้ำ ซึ่งจะทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของคนในแต่ละพื้นที่แตกต่างกันไป หรือจากปัจจัยในเรื่องกลุ่มคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่แต่ละแห่ง โดยที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีคนไทยหลายชาติพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกัน เช่น ไทย ลาว เขมร กะเลิง ไทยดำ ผู้ไท เป็นต้น ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ก็จะมีวัฒนธรรมความเชื่อของกลุ่มตน นอกจากนั้นจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตที่ภูมิภาคนี้เคยได้รับอิทธิพลอารยธรรม วัฒนธรรมจากอาณาจักรโบราณที่เคยมีอำนาจอยู่ในแถบนี้คือ อาณาจักรขอม อาณาจักรล้านช้าง และอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาทำให้วัฒนธรรมอีสานมีความแตกต่างกันไปที่เห็นได้ชัดคือ อีสานตอนบน วัฒนธรรมจะมีรากฐานร่วมกันมากับอาณาจักรล้านช้าง อีสานใต้ ได้รับอิทธิพลอารยธรรมขอม ส่วนบริเวณแอ่งโคราชได้รับอิทธิพลอารยธรรมกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งจะส่งผลให้วัฒนธรรม ภูมิปัญญาบางอย่างของแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันไปด้วย ดังตัวอย่างการเปรียบเทียบต่อไปนี้

ประเภทภูมิปัญญา	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนบน	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนใต้
อาหาร	ข้าวเหนียว	ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว
เครื่องดนตรี	โปงลาง	กันตรึม
ภาษา	ภาษาอีสาน	ภาษาอีสาน ภาษาเขมร
เกษตรกรรม	ทำนา,ทำไร่	ทำนา
เครื่องประดับ	ทองรูปพรรณ	เครื่องเงิน ทองเหลือง
การทอผ้า	ทอมัดหมี่, ดินจก	ผ้าทอสุรินทร์

สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในงานวิจัยนี้ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสานส่วนใหญ่ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ได้แก่การทำการเกษตรแบบ “เฮ็ดกิน เฮ็ดอยู่” คือการดำเนินชีวิตด้วยการผลิตแบบพึ่งตนเอง โดยเกษตรกรแต่ละครอบครัวทำกิจกรรมการผลิตหลายอย่างเช่น ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า ทำเครื่องจักรสาน และหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ ผลตอบแทนที่ได้จากการผลิต คือ ข้าว อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ ผลผลิตเหล่านี้เพียงพอสำหรับครอบครัว ไม่ต้องพึ่งพาตลาดหรือคนอื่น ยกเว้นปีที่ประสบปัญหาฝนไม่ตกตามฤดูกาลเท่านั้น สภาพการผลิตแบบพึ่งตนเองเลี้ยงตนเองนี้เป็นไปได้เพราะชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติมาเกื้อหนุน คือ มีที่ดินสำหรับอยู่อาศัยและทำการเพาะปลูก มีป่าไม้ แม่น้ำ หนองบึง เป็นแหล่งอาหารในฤดูต่างๆ ประกอบกับจิตสำนึกเรื่องการผลิตที่เป็นไปเพื่อให้พออยู่พอกิน ไม่ใช่ผลิตหรือเก็บเกี่ยวทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นสมบัติส่วนตัวให้มากที่สุดเพื่อขาย ดังนั้นคนในหมู่บ้านจึงใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน แบ่งปันกัน ในการหาเห็ด หน่อไม้ ผักหวาน แมลงต่างๆ รวมทั้งการหาเนื้อสัตว์ต่างๆ จากป่าหรือแม่น้ำ เศรษฐกิจเพื่อยังชีพจึงเป็นลักษณะการผลิตที่สมดุลกันระหว่างมนุษย์ที่สันโดษกับทรัพยากรธรรมชาติ

ในปัจจุบันชาวอีสานส่วนหนึ่งที่ประสบความล้มเหลวจากการทำการเกษตรแบบปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดเดียวได้หันกลับมาทำการเกษตรแบบ “เฮ็ดกิน เฮ็ดอยู่” ซึ่งทำให้คนเหล่านี้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม

1.2 ภูมิปัญญาด้านการอุตสาหกรรมและหัตถกรรม การหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงของภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือการทอผ้า ซึ่งมีทั้งการทอผ้าฝ้ายและผ้าไหม งานทอผ้าถือเป็นงานของผู้หญิงที่ในอดีตจะทำเมื่อหมดหน้านา เพื่อไว้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ใช้สอยและทำประโยชน์อย่างอื่น เช่น เป็นผ้าสมมา เป็นต้น

งานทอผ้าของชาวอีสานจะมีหลายขั้นตอนเริ่มตั้งแต่การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม การสาวไหม การอ้วฝ้าย การปั่นด้าย ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องทำในขั้นตอนการเตรียมการทอผ้า เมื่อทำการทอผ้า สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของผู้ทอคือลายทอผ้า ซึ่งลายทอผ้าของอีสานที่เป็นที่รู้จักกันดี คือ การทอผ้าขิด และการทอผ้ามัดหมี่

ในการใช้ผ้า ชาวอีสานจะมีคติความเชื่อที่ยึดถือกันในอดีตบางประการ เช่น ผ้าลายขิด ส่วนใหญ่จะใช้ทำหมอน ทำพุก ทำตุ๊ก ซึ่งเป็นของสูงและเป็นสิ่งบูชาทางศาสนา ไม่นิยมนำมาใช้เป็นผ้าห่ม โดยถือว่าเป็นบาป ผ้าลายขิด จึงมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อและแบบแผนทางสังคม เช่น หมอนขิดเป็นของสมนาคุณผู้ใหญ่ เป็นของขวัญผู้มาเยือน เป็นของไหว้ญาติผู้ใหญ่ในพิธีแต่งงาน เป็นของบูชาพระสงฆ์ นอกจากนั้นยังถือว่าเสื้อผ้าสีทึมเหมาะสำหรับผู้สูงอายุ ผ้าตาหมากรุกเหมาะกับผู้ชาย ผ้าสีสดใสเหมาะกับสตรีสาว

ปัจจุบันการทอผ้าพื้นเมืองพัฒนาทั้งด้านเครื่องมือ วัสดุวัตถุดิบ ตลอดจนรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยโดยไม่ได้ทอเป็นเพียงแค่ผ้าขาวม้า ผ้าซิ่น ตุ๊ก เท่านั้น แต่มีการทอเป็นผ้า

พันคอ ผ้าคลุมเตียง ผ้าเช็ดมือ ผ้ารองจาน ฯลฯ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดที่เปลี่ยนไปด้วย

นอกจากการทอผ้าแล้วชาวอีสานยังมีชื่อเสียงในการทอเสื่อกก (ผือและไหล) การทำเครื่องจักสาน เช่น กระติบ กระบุง กระจาด ฯลฯ การทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวันของชาวอีสานด้วย

1.3 ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทย ชาวอีสานมีความเชื่อว่าโรคเกิดจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ เกิดจากธรรมชาติ เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เกิดจากการกระทำของแม่ชื้อ เกิดจากพลังทางไสยศาสตร์ที่เรียกว่าภูตคุณ ซึ่งมีทั้งคุณคน คุณผี คุณจ้าววัตถุ นอกจากนั้นยังอาจเกิดจากกายกรรมและวิบากกรรมได้ด้วย ดังนั้นวิธีการรักษาโรคจึงต้องรักษาไปตามสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคนั้น ในการรักษาแบบพื้นบ้าน ชาวอีสานจึงมักจะเริ่มต้นด้วยการไปหาหมอหรือหมอมอทรง ให้ทำนายบอกเหตุของความเจ็บป่วย เมื่อทราบสาเหตุแล้วจึงทำการรักษา โดยอาจใช้วิธีการประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีต่ออายุ พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีต่อดวงชะตา พิธีคำโพธิ์ คำไทร พิธีเลี้ยงผี พิธีเซ่นสรวงบูชา พิธีรดน้ำมนต์ หรืออาจใช้ยาสมุนไพร ซึ่งจะมีหมอพื้นบ้านมาดูแลจัดยารักษาให้ ยาสมุนไพรมีทั้งที่เป็นยาสำหรับรับประทานและยาที่ใช้ภายนอก ซึ่งหมอพื้นบ้านจะดูแลรักษาจนกว่าคนไข้จะหาย ในบางรายอาจใช้ทั้งวิธีการประกอบพิธีกรรมควบคู่ไปกับการรักษาด้วยยาสมุนไพรก็ได้

เมื่อหายจากป่วยชาวอีสานมักนิยมประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญเพื่อเป็นการเสริมสร้างขวัญ กำลังใจให้แก่ผู้ป่วย นอกจากนั้นยังอาจมีการแก้บน การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวรให้แก่ผู้ป่วยด้วย

1.4 ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวอีสานที่น่าสนใจ คือ ในเรื่องการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ภูมิปัญญาในเรื่องการใช้ที่ดินของชาวอีสาน คือการที่นิยมทำคันนาไว้เก็บกักน้ำเนื่องจากสภาพพื้นดินเป็นดินปนทรายทำให้ดินไม่ดูดซับน้ำ จึงต้องทำคันนาไว้เป็นดักกักน้ำ และเป็นเครื่องมือในการปรับระดับน้ำให้สัมพันธ์กับระดับพื้นที่ที่มีความลาดเอียง สูงต่ำไม่เสมอกัน เพื่อที่ที่นาจะได้มีความชุ่มชื้นเพียงพอที่ข้าวจะเติบโตได้ นอกจากนั้นชาวอีสานยังมีความเชื่อว่าเป็นเดือนสาม ขึ้นสามค่ำ เป็น “วันฟ้าเปิดประตูน้ำ” หรือ “วันฟ้าไขประตูน้ำฝน” ชาวนาต้องเอาปุ๋ยคอกมากระจายใส่नाไว้ จากนั้นจึงจะทำการไถหว่านเมื่อฝนตกหลังสงกรานต์ ซึ่งก็คือเตรียมดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ก่อนการทำนาตนเอง ในการปลูกพืช ชาวอีสานในอดีตจะนิยมปลูกพืชผักรวมกันหลายชนิด เพื่อให้มีเพียงพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือนตลอดทั้งปี และอาจเหลือนำไปแลกเปลี่ยนกับปัจจัยอื่นที่ตนเองผลิตไม่ได้ นอกจากนั้นการปลูกพืชผักหลายชนิดจะเป็นทางเลือกในการบริโภคและเป็นทางรอดของพืชที่ปลูก เนื่องจากแมลงและหนอนไม่อาจทำลายพืชผักทุกอย่างได้ เพราะพืชบางอย่าง เช่นกระเทียม พริก โหระพา ฯลฯ มีกลิ่นแรง

สามารถไล่แมลงและหนอนได้ ทำให้ไม่ต้องใช้ยาปราบศัตรูพืช จึงไม่มีปัญหามลพิษในอากาศ และในอาหารที่บริโภค

ส่วนภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรป่าไม้คือ การที่ชาวอีสานจะแบ่งพื้นที่ป่าออกเป็น 2 ประเภท คือ ป่าที่ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกัน ได้แก่ ป่าโคก ป่าดง ป่าบุ่ง ป่าทาม และป่าที่เป็นพื้นที่สงวน คือ ป่าปู่ตา หรือดอนปู่ตา จากการที่ชาวอีสานมีคติการถือผีบรรพบุรุษ โดยเชื่อว่าบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วจะมาเป็นผีปู่ตาคอยดูแลสมาชิกในหมู่บ้าน ชาวอีสานจึงนิยมสร้างศาลปู่ตาขึ้นที่ชายป่าใกล้หมู่บ้านโดยนิยมที่จะเลือกป่าทางทิศเหนือหรือทิศใต้ของหมู่บ้านเป็นดอนปู่ตา พื้นที่บริเวณนี้ถูกกำหนดให้เป็นบริเวณศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านจะไม่เข้าไปตัดหรือทำลายไม้ ตลอดจนล่าสัตว์ทุกชนิดในบริเวณนี้ โดยเชื่อว่าถ้าใครละเมิดข้อห้ามหรือกระทำการลบหลู่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ผู้นั้นจะมีอันเป็นไป จากความเชื่อนี้ทำให้ดอนปู่ตาสามารถคงความอุดมสมบูรณ์ไว้ได้ ในขณะที่ป่าสาธารณะถูกชาวบ้านใช้ประโยชน์จนหมด ความสมบูรณ์ไป คติการถือผีปู่ตาจึงนับได้ว่าเป็นวิธีการจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างฉลาดของคนรุ่นก่อนนั่นเอง

1.5 ภูมิปัญญาด้านศิลปกรรม ความสามารถทางด้านศิลปะของชาวอีสานที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย คือ ความสามารถในการประดิษฐ์ และเล่นเครื่องดนตรี แคน โปงลาง และการแสดงหมอลำ

แคน เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานประเภทเป่า แคนแต่ละอันประกอบด้วย เต้าแคน ลูกแคน และลิ้นแคน ความไพเราะของเสียงแคนขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เป่า คนที่เป่าแคนเก่งมาก เรียกว่าหมอแคน ซึ่งเป็นคนที่สามารถคิดประดิษฐ์ทางเพลงที่เรียกว่า “ลาย” ได้อย่างไพเราะ และหลากหลาย

โปงลาง เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านประเภทดี มีลักษณะคล้ายระนาดไม้ จุดกำเนิดของโปงลางอยู่ที่จังหวัดกาฬสินธุ์ แต่ในปัจจุบันได้รับความนิยมเล่นกันแพร่หลายทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โปงลางแต่ละอันประกอบด้วยท่อนไม้เนื้อแข็งขนาดสั้น ยาว เรียงตามลำดับร้อยอยู่ในเชือกเส้นเดียวกัน ตรึงปลายเชือกทั้งสองด้านไว้ด้วยขาค้าง เมื่อบรรเลงใช้ไม้ตีให้เกิดเสียงตามลายเพลง เพลงที่เล่นจะเป็นเพลงบรรเลงหรือเพลงประกอบเนื้อร้องก็ได้ ส่วนใหญ่นิยมเล่นประสมวงกับแคน พิณหรือซอไม้ เรียกว่า วงโปงลาง จากความนิยมในการฟังโปงลาง ทำให้มีการพ้องประกอบการเล่นโปงลาง เรียกว่า พ้องโปงลางด้วย

หมอลำ หมายถึง การขับลำท่องคำกลอนเป็นทำนองต่างๆ ประกอบเสียงแคน การฟังหมอลำ ได้ประโยชน์หลายประการคือ ได้รับความบันเทิง ความรู้ด้านการดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี และประวัติศาสตร์ การแสดงหมอลำที่เก่าแก่ที่สุดคือ ลำกลอน เป็นการลำบทกลอนโต้ตอบ เกี่ยวพาราสักันระหว่างหมอลำชายและหญิง โดยมีเสียงแคนเป็นดนตรีประกอบ ต่อมามีการลำเป็นหมู่คณะ แสดงเป็นเรื่องคล้ายลิเก เรียกว่า หมอลำหมู่ ซึ่งก็ยังมีความเป็นเครื่องดนตรีประกอบชิ้นสำคัญ การแสดงหมอลำทั้งสองประเภทนี้ถือเป็นภูมิปัญญา

ของชาวอีสาน ซึ่งแสดงออกผ่านทางเทคนิคการแสดงที่เรียกว่า วาดพ่อน วาดล่ำ คือ ความสามารถในการล่ำ ของหมอลำแต่ละคนซึ่งจะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น การมีพลังเสียงดี การมีปฏิภาณฉันทนกลอนได้เร็ว การมีความสามารถในการใช้ถ้อยคำในเชิงตลกโปกฮา หรือในเชิงเสียดสี เป็นต้น นอกจากนั้นเนื้อหาที่นำมาใช้ล่ำยังมีคุณค่า สามารถศึกษาภูมิปัญญาอีสานได้ ด้วย เนื่องจากเรื่องที่ใช้ในการแสดงลำกลอนและลำหมูจะมีเนื้อหาหลากหลาย เช่น บทกลอนเชิงสังวาสเกี่ยวกับพราสี บทกลอนธรรมทางพุทธศาสนา บทกลอนที่มีเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ เนื้อหาของบทลำ นอกจากจะเป็นการบันเทิง สภาพสังคมวัฒนธรรม ในเรื่องที่สำคัญไว้แล้ว ผู้แต่งบทกลอน ยังสามารถแสดงความสามารถในเชิงอักษรศาสตร์ คือ เลือกใช้คำที่มีเสียงสัมผัสเสนาะหู เลือกใช้โวหารที่มีภาพพจน์ชัดเจนที่เรียกว่า “คำผญา” ได้ด้วย

1.6 ภูมิปัญญาด้านการจัดการ ภูมิปัญญาในด้านนี้ของชาวอีสานแสดงออกผ่านทางความเชื่อ ในเรื่อง ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ฮีตสิบสองคือประเพณีที่ชาวอีสาน เชื่อว่าควรปฏิบัติในแต่ละเดือนภายในรอบปี ได้แก่ เดือนอ้าย (ธันวาคม) ทำพิธีบุญเข้ากรรม เดือนยี่ (มกราคม) ทำพิธีบุญคูณลาน เดือนสาม (กุมภาพันธ์) ทำพิธีบุญข้าวจี เดือนสี่ (มีนาคม) ทำพิธีบุญเผาสเดือนห้า (เมษายน) ทำพิธีสงกรานต์ เดือนหก (พฤษภาคม) ทำบุญวันวิสาขบูชา และพิธีบุญบังไฟ เดือนเจ็ด (มิถุนายน) ทำพิธีบุญซำฮะ เดือนแปด (กรกฎาคม) ทำพิธีบุญเข้าพรรษา เดือนเก้า (สิงหาคม) ทำพิธีบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ (กันยายน) ทำพิธีบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ด (ตุลาคม) ทำพิธีบุญออกพรรษา และเดือนสิบสอง (พฤศจิกายน) ทำพิธีบุญกฐิน ซึ่งจะเห็นได้ว่า พิธีที่กำหนดให้ทำเหล่านี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่ชาวอีสานส่วนใหญ่นับถืออย่างแน่นแฟ้น และเกี่ยวกับการทำนาปลูกข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักของชาวอีสาน การทำพิธีเหล่านี้จึงช่วยกล่อมเกลาจิตใจให้ชาวอีสาน ยึดมั่นในการปฏิบัติตนตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งจะช่วยให้สังคมสงบ ร่มเย็น นอกจากนั้นยังช่วยกล่อมเกล่าให้ชาวอีสานเป็นคนนอบน้อม มีความกตัญญูรู้คุณต่อพื้นแผ่นดิน แม่น้ำ ลำธาร ตลอดจนธรรมชาติที่มีส่วนช่วยให้พวกเขาสามารถทำนามีอาหารเลี้ยงชีวิตได้ด้วย

ส่วนคองสิบสี่ เป็นแนวคิดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ปกครองที่ดีและแนวปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันของชาวบ้านที่มีการถือปฏิบัติกันเป็นประจำ เช่น ให้ล่อมรั้วบ้าน ซึ่งหมายถึงให้มีความสามัคคี กลมเกลียว เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ให้ต่างคนต่างอยู่ ให้มีการนำผลผลิตที่หาได้ไปให้ทาน และไปถวายวัดก่อนที่จะนำมาใช้เอง เป็นต้น

นอกจากนั้น ชาวอีสานยังมีประเพณีช่วยเหลือกันทำงานที่เรียกว่า การลงแขก เนื่องจากการทำงานบางอย่าง ต้องขอให้คนในหมู่บ้านมาช่วยเหลือกัน เช่นการเกี่ยวข้าว การนวดข้าว การปลูกบ้าน เป็นต้น ประเพณีการลงแขกทำให้สังคมอีสานเป็นสังคมที่มีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แม้ว่าประเพณีนี้จะถูกทอดทิ้งไประยะหนึ่ง แต่ปัจจุบัน จากปัญหาค่าจ้างแรงงานที่สูงมาก ทำให้มีการนำประเพณีนี้มาประยุกต์ใช้ในลักษณะของกลุ่มทำงานร่วมกัน

1.7 ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม ชุมชนอีสานมีภาษาเป็นเอกลักษณ์ของ ตนทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ภาษาพูดที่ถือเป็นภาษาอีสานคือ ภาษาลาว ซึ่งยังนิยมใช้กันอยู่ ทั่วไป แต่ภาษาเขียนคือตัวอักษรไทยน้อยนั้น ในปัจจุบันไม่มีการนำมาใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว

ส่วนการใช้ภาษาพูด ที่นิยมว่าเป็นหลักวาทศิลป์ อันทรงคุณค่า คือ การผูกถ้อยคำ สำนวนแบบผญา การใช้ภาษาแบบผญามีลักษณะเด่นด้านความหมาย ด้านเสียงและด้านโวหาร เปรียบเทียบ ผญามักจะให้สาระที่เป็นแก่นสาร มีคติคำสอน มีข้อชวนคิดพิจารณาทั้งระดับต้น และระดับลึกที่มีนัยแฝงอยู่ ชาวอีสานจะพูดผญาใน 3 กรณี คือ การสนทนาทั่วไปใน ชีวิตประจำวัน ที่ผู้พูดมักเป็นผู้อาวุโสที่ต้องการตักเตือน สั่งสอนคู่สนทนา ผญาที่ใช้ในโอกาสนี้คือ ผญาภาษิต ซึ่งจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับคติชีวิตในด้านต่างๆ หลักศาสนาหรือหลักศีลธรรมและ คตินิยมตามจารีตท้องถิ่น กรณีที่สอง คือการพูดเพื่ออวยพรในโอกาสพิเศษ เช่น พิธีแต่งงาน พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีทำบุญบริจาคทาน ผญาที่ใช้คือผญาอวยพร ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการแสดง ความรู้สึกยินดี และเกี่ยวกับความใฝ่ฝันตามอุดมคติของมนุษย์ เช่น การมีสุขภาพสมบูรณ์ การมี ชีวิตการทำงานที่ดี เป็นต้น กรณีที่สาม เป็นการพูดเกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว ผญาที่ใช้ คือ ผญาเกี่ยว ซึ่งจะมีทั้งข้อความเกี่ยวกับความรู้สึกพึงพอใจในหญิงสาว ความรู้สึกอาลัยรักผูกพัน

ส่วนภาษาเขียนมีปรากฏอยู่ในหนังสือก้อม ซึ่งก็คือผูกใบลานที่ได้มีการจารึกเรื่องราว ต่างๆ ไว้ ในการจารใบลานชาวอีสานจะนิยมใช้อักษรธรรมสำหรับเรื่อง ความศักดิ์สิทธิ์ บทสวด ในพิธีกรรม และคาถาอาคม และจะใช้อักษรไทยน้อย ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย โคลง กาพย์ ร่าย ร้อยแก้ว และคำสอนต่างๆ หนังสือก้อมจึงเป็นจุดคลังความรู้และภูมิปัญญาที่ชาวอีสานได้ ช่วยกันสร้างไว้เพื่อเป็นคู่มือในการดำเนินชีวิตตามโครงสร้างและหน้าที่ของสังคมหมู่บ้าน เช่น เรื่องความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี การรักษาโรค การปกครอง การทำไร่ทำนา ตลอดจน เรื่องนิทานต่างๆ หนังสือก้อมจึงเป็นคู่มือประกอบกิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆ ของชาวอีสาน

1.8 ภูมิปัญญาด้านศาสนาและประเพณี แม้ว่าชาวอีสานจะมีความศรัทธาในพุทธ ศาสนาอย่างแน่นแฟ้น ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องฮิตสิบสอง แต่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน พิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์ จะเข้ามามีบทบาทอย่างมากตั้งแต่เกิดจนตายในรูปแบบพิธีสู่ขวัญ เช่นพิธีสู่ขวัญเด็กอ่อน พิธีสู่ขวัญแต่งงาน พิธีสู่ขวัญบ้านใหม่ พิธีสู่ขวัญคนเจ็บ และการทำพิธี สะเดาะเคราะห์ การทำพิธีเหล่านี้นอกจากจะทำเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแล้วยังเป็นการสร้าง ภูมิคุ้มกันให้ผู้ประกอบพิธีรอดพ้นจากภัยอันตราย ไม่ว่าจะเป็นภัยจากผี สัตว์ร้าย หรือมนุษย์ ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่ย่อท้อต่อการสร้างตนด้วย

นอกจากนี้ชาวอีสานยังมีประเพณีที่คนในท้องถิ่นจัดกันสม่ำเสมอจนเป็นที่รู้จักกัน อย่างแพร่หลายในปัจจุบันหลายประเพณี เช่น ประเพณีแห่ผีตาโขน ของชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ที่นิยมจัดกันในเดือนหก ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งของจังหวัดสกลนคร ที่นิยมจัดใน เดือนสิบเอ็ด และประเพณีการไหลเรือไฟของจังหวัดต่างๆ ที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขงที่นิยมจัดใน เดือนสิบสอง เป็นต้น การจัดประเพณีเหล่านี้ล้วนสืบเนื่องมาจากความเชื่อในเรื่องศาสนา คือ

เป็นการทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ ตามฮีตสิบสองบั้งและเป็นการบูชาพระพุทธรูปเจ้ารวมถึงขอขมาแม่พระคงคาบ้าง (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2531 : 1-84 ; 2543 : 11-125 ; จรัส พยัคฆราชศักดิ์. 2534 : 234-252 ; เอกวิทย์ ณ ถกลาง. 2544ก : 25-103 ; 2544 ข : 60-64)

จะเห็นได้ว่า ชาวอีสานได้สั่งสมความรู้ ความเชื่อเป็นภูมิปัญญาไว้เป็นจำนวนมาก สมควรที่จะได้มีการอนุรักษ์ไว้สืบต่อไป ดังนั้น จึงควรได้มีการนำเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาให้ความรู้แก่นักศึกษาสาขาครุศาสตร์ เพื่อที่จะได้สามารถนำไปถ่ายทอดแก่นักเรียนต่อไปได้

แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสูตร

จากการที่นักการศึกษาหลายท่านมีความเห็นว่าหลักสูตรในยุคปัจจุบัน ควรเป็นหลักสูตรบูรณาการเพื่อให้สอดคล้องกับชีวิตจริงของนักศึกษา เมื่อประกอบกับการที่ความรู้ที่นักศึกษาควรทราบมีมากขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรไม่สามารถทำได้ทันทั่วทั้งทำให้การบูรณาการเนื้อหาที่ต้องการเข้าในรายวิชาที่มีอยู่เดิมเป็นวิธีการที่ตอบสนองความจำเป็นได้รวดเร็วที่สุด

ความหมายของหลักสูตรบูรณาการ

ไทเลอร์ (Tyler. 1949 : 85) ได้ให้คำจำกัดความของการบูรณาการว่า เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบของประสบการณ์การเรียนรู้จากหลักสูตร ซึ่งการจัดระบบของประสบการณ์การเรียนรู้เหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้นและมีคุณสมบัติที่เป็นการหลอมรวมจากสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เข้าไปสัมพันธ์ด้วย

ทาบา (Taba. 1962 : 298) กล่าวว่า การนำหลักการและเนื้อหาสาระจากสาขาวิชาต่าง ๆ มาสัมพันธ์กัน จะทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการนำความรู้นั้นไปประยุกต์ใช้ สอดคล้องกับ เบลแลค และไคลบาร์ด (Bellack and Kliebard. 1971 : 586) ที่กล่าวไว้ว่า หลักสูตรบูรณาการ คือ การพยายามทำให้ช่องว่างระหว่างสิ่งที่รู้และการปฏิบัติแคบเข้าโดยที่ยังรักษาความเอาใจจริงเอาใจในการเรียนไว้ได้อย่างเข้มข้น คุณค่าที่ยิ่งใหญ่อยู่ที่องค์ความรู้ที่นำมาใช้สอนที่ไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวมข้อมูลเนื้อหา แต่เป็นระบบความคิดรวบยอดสำหรับการสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่ประสบการณ์

แมคโดนัลด์ (Macdonald. 1971 : 590) ทราเวสส์และรีวอร์ (Travass & Revore. 1990 : 9) ได้กล่าวไว้สอดคล้องกันว่า หลักสูตรบูรณาการเป็นวิธีการที่นักการศึกษาพยายามที่จะสร้างสิ่งแวดล้อมหลักสูตรให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ในโรงเรียนของเขากับผู้เรียนคนอื่น ๆ กับประสบการณ์ภายนอกโรงเรียน และกับความต้องการและความสนใจของแต่ละคนได้

พริงค์ (Pring.1983 : 272 - 273) ได้กล่าวถึงหลักสูตรบูรณาการว่าเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความรู้แบบแยกส่วน นั่นคือต้องมีการหลอมรวมบางสิ่งเข้าด้วยกันและจะไม่มีใครเข้าใจความหมายของคำว่าหลักสูตรบูรณาการได้อย่างแท้จริงจนกว่าจะมีการจำแนกแยกแยะออกมาว่ามีอะไรบูรณาการอยู่บ้าง

จากความหมายของหลักสูตรบูรณาการดังกล่าว สรุปได้ว่า หลักสูตรบูรณาการคือการนำเนื้อหาสาระของวิชาต่าง ๆ มาหลอมรวมเข้าด้วยกัน ทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปเชื่อมโยงกับประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับ ทำให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

หลักการของการบูรณาการหลักสูตร

การบูรณาการหลักสูตรเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานานแล้ว สาเหตุที่ทำให้ต้องมีการบูรณาการหลักสูตรสามารถสรุปได้ดังนี้ (สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. 2543 : 159 ; Macdonald. 1971 : 590 – 591 และ Frazee and Rudnitski. 1995 : 133 – 135)

1. หลักสูตรแบบรายวิชาจะให้ความรู้แบบแยกส่วนซึ่งไม่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ปัญหาและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เขาได้พบ จะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับหลายสิ่งหลายอย่าง ซึ่งเขาจะต้องใช้ทักษะหลากหลายที่จะเรียนรู้จากประสบการณ์และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นทุกวัน ดังนั้นหลักสูตรบูรณาการจะสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของผู้เรียนมากกว่าหลักสูตรแบบรายวิชา

2. ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะเป็นสหวิทยาการ (Interdisciplinary) มากขึ้น ทำให้ต้องใช้ความร่วมมือร่วมใจของกลุ่มคนจากสาขาวิชาต่าง ๆ ในการที่จะสืบค้นซึ่งสถานการณ์เช่นนี้เป็นสิ่งที่ผู้เรียนจะต้องประสบต่อไป

3. ปัจจุบันมีสาระที่ควรต้องเรียนรู้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้เวลาสำหรับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในทางวิชาการลดน้อยลง การบูรณาการวิชา 2 วิชา หรือมากกว่าเข้าด้วยกัน สอนตามหัวข้อที่กำหนดโดยเน้นไปที่การพัฒนาทักษะมากกว่าเนื้อหาวิชาจะทำให้การสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยครูผู้สอนจะสามารถบริหารเวลาทั้งในและนอกชั้นเรียนได้อย่างยืดหยุ่นมากขึ้น การใช้เวลาในชั้นเรียนน่าจะลดน้อยลง

4. ในทางจิตวิทยา การที่ให้ความรู้หรือข้อมูลมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ง่ายและจดจำได้นานกว่าการที่ให้สิ่งเหล่านั้นอยู่อย่างแยกส่วน ดังนั้นการบูรณาการหลักสูตร จะทำให้เป็นการง่ายสำหรับผู้เรียนที่จะเห็นรูปแบบและการเชื่อมต่อของความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาในทุกระดับความคิด ทักษะ และเจตคติ หรือความเชื่อ รูปแบบของข้อความเหล่านี้คือสิ่งที่เรียกว่า สคีมาต้า (Schemata) หรือโครงร่างของความคิดในสมองของคน สคีมาต้า คือระบบของการรวบรวมซึ่งเราใช้ในการจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ (to “file” Knowledge) หลักสูตรบูรณาการ ช่วยผู้เรียนในการสร้างแฟ้มความรู้เหล่านี้ ช่วยส่งเสริมให้มีการเชื่อมต่อ มีการรวบรวมมากขึ้น มีความเข้าใจในเรื่องที่เรียนมากขึ้น และสามารถถ่ายโอนความเข้าใจนั้นจากบริบทหนึ่งไปสู่บริบทอื่น ๆ ได้

5. หลักสูตรบูรณาการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้ ความคิด ความสามารถ และทักษะที่หลากหลาย

จากหลักการของการบูรณาการหลักสูตรดังกล่าว จะเห็นได้ว่า วิธีการบูรณาการหลักสูตรโดยการบูรณาการเนื้อหาวิชาเข้ากับรายวิชาในหลักสูตรสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ เพื่อให้ นักศึกษาสาขาครุศาสตร์มีความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยไม่ต้องแก้ไขหลักสูตรที่มีอยู่เดิม และทำให้ไม่ต้องเพิ่มเติมรายวิชาที่นักศึกษาต้องเรียนให้มากขึ้น นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายของการบูรณาการหลักสูตรในระดับอุดมศึกษาที่ระบุไว้ว่า การบูรณาการหลักสูตร มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจสังคมไทยและสังคมของประเทศอื่น ๆ การจัดหลักสูตรมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และสภาพปัจจุบันของสังคมไทยและปัญหาสังคม ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ โดยคาดหวังว่าเมื่อผู้เรียนจบการศึกษาแล้วจะสามารถแก้ปัญหาของสังคม รวมทั้งเป็นพลังที่สำคัญในการพัฒนาสังคมที่ตนเองมีส่วนร่วมรับผิดชอบอยู่และพัฒนาประเทศไทยส่วนรวม (เรณูมาศ วิจิตรรัตนะ. 2535 : 27) ซึ่งการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลักสูตรสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏน่าจะเป็นแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมแนวทางหนึ่ง

ลักษณะของหลักสูตรบูรณาการที่ดี

ธารง บัวศรี (2542 : 200 – 201) กล่าวว่า ในการสร้างหลักสูตรบูรณาการที่ดี นักพัฒนาหลักสูตรต้องพยายามให้เกิดบูรณาการในลักษณะต่อไปนี้ให้ครบถ้วน คือ

1. บูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้ การที่จะให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ต้องให้กระบวนการการเรียนรู้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความรู้ คือ ผู้เรียนต้องทราบว่าตนจะแสวงหาความรู้ได้อย่างไรและด้วยกระบวนการอย่างไร
2. บูรณาการระหว่างพัฒนาการทางความรู้และพัฒนาการทางจิตใจ คือ ให้ความสำคัญในด้านพุทธิพิสัย และด้านจิตพิสัย ซึ่งได้แก่ เจตคติ ค่านิยม ความสนใจ และความสุนทรีย์ะควบคู่กัน เนื่องจากถ้าผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่สร้างความรู้สึกร่าเริงพอใจและประทับใจก็จะมุ่งมั่นในการเรียนและเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. บูรณาการระหว่างความรู้และการกระทำ การเรียนรู้เรื่องค่านิยมและการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการเลือกค่านิยมที่เหมาะสมจะปรากฏผลดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมหรือการแสดงออกของผู้เรียน การแยกความรู้จากการกระทำจึงเหมือนกับการแยกหลักสูตรออกเป็นส่วน ๆ ซึ่งเป็นไปไม่ได้
4. บูรณาการระหว่างสิ่งที่เรียนในโรงเรียนกับสิ่งที่ป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน หลักสูตรจะต้องกำหนดให้ ความสนใจและความต้องการมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน และให้เป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนการสอน เพื่อให้บทเรียนมีความหมายและมีคุณค่าต่อชีวิตของผู้เรียนไม่ว่าผู้เรียนจะอยู่ที่ใด

5. บูรณาการระหว่างวิชาต่าง ๆ อาจทำได้โดยนำเอาเนื้อหาของวิชาหนึ่งมาเสริมของอีกวิชาหนึ่ง เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ และเกิดเจตคติตามที่ต้องการ หรือโดยกำหนดปัญหาหรือความต้องการของผู้เรียนเป็นหัวข้อ แล้วกำหนดหลักสูตรหรือโปรแกรมการเรียนการสอนขึ้น โดยอาศัยเนื้อหาของหลาย ๆ วิชา มาช่วยในการแก้ปัญหา

รูปแบบของหลักสูตรแบบบูรณาการ

อัญชลี สารรัตน์ (2542 : 29 – 30) แบ่งการบูรณาการหลักสูตรออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การบูรณาการภายในวิชา (Single Subject Integration) เป็นการนำเนื้อหาภายในวิชาเดียวไปสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงและให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ความรู้และทักษะไปใช้ในชีวิตจริงในบริบทที่มีความหมายซึ่งจะทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีความหมาย

2. การบูรณาการระหว่างวิชาโดยการเชื่อมโยงหรือรวมศาสตร์ต่าง ๆ ตั้งแต่ 2 สาขาขึ้นไปภายใต้หัวเรื่อง (Theme) เดียวกัน เป็นการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในศาสตร์หรือความรู้ในวิชาต่าง ๆ มากกว่า 1 วิชาขึ้นไป เพื่อแก้ปัญหาหรือแสวงหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและใกล้เคียงกับชีวิตจริง แบ่งเป็น 4 ลักษณะ คือ

2.1 แบบสอดแทรก (Infusion) คือ ผู้สอนในวิชาหนึ่งสอดแทรกเนื้อหาของวิชาอื่น ๆ เข้าไปในการสอนของตน เป็นการวางแผนการสอนและสอนโดยครูเพียงคนเดียว

2.2 แบบคู่ขนาน (Parallel Instruction) ผู้สอนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป สอนต่างวิชากัน ต่างคนต่างสอน แต่ต้องวางแผนการสอนร่วมกัน โดยมุ่งสอนหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด / ปัญหาเดียวกัน (Theme/Concept/Problem) ระบุสิ่งที่ร่วมกันและตัดสินใจร่วมกันว่าจะสอนหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหานั้นๆ อย่างไรในวิชาของแต่ละคน งานที่มอบหมายให้ผู้เรียนทำจะแตกต่างกันไปในแต่ละวิชา แต่ทั้งหมดจะต้องมีหัวเรื่อง / ความคิดรวบยอด / ปัญหาร่วมกัน

2.3 แบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary Instruction) การบูรณาการแบบนี้คล้ายๆ กับการบูรณาการแบบคู่ขนาน กล่าวคือ ผู้สอนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปสอนต่างวิชากัน มุ่งสอนหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหาเดียวกัน ต่างคนต่างแยกกันสอนเป็นส่วนใหญ่ แต่มีการมอบหมายงานหรือโครงการ (Project) ร่วมกันซึ่งจะช่วยเชื่อมโยงสาขาวิชาต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ผู้สอนทุกคนจะต้องวางแผนร่วมกันเพื่อที่จะระบุว่าสอนหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอดหรือปัญหานั้นๆ ในแต่ละวิชาอย่างไรและวางแผนสร้างโครงการร่วมกัน หรือกำหนดงานที่จะมอบให้ผู้เรียนทำร่วมกัน และกำหนดว่าจะแบ่งโครงการนั้นออกเป็นโครงการย่อยๆ ให้ผู้เรียนปฏิบัติในแต่ละรายวิชาอย่างไร

2.4 แบบข้ามวิชาหรือสอนเป็นคณะ (Transdisciplinary Instruction) เป็น การบูรณาการแบบครูที่สอนวิชาต่าง ๆ จะร่วมกันสอนเป็นคณะหรือเป็นทีม ร่วมกันวางแผน ปรัชญาหรือร่วมกันและกำหนดหัวเรื่อง/ความคิดรวบยอด/ปัญหาร่วมกันและร่วมกันดำเนินการ การสอนผู้เรียนกลุ่มเดียวกัน

ธารัง บัวศรี (2542 : 201 – 202) กล่าวว่า หลักสูตรแบบบูรณาการสามารถแบ่ง ได้เป็น 3 แบบ ซึ่งในการปฏิบัติจริงมักนำรูปแบบต่าง ๆ มาผสมกัน ดังนี้

1. บูรณาการภายในหมวดวิชา โดยนำเอาเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ เข้ามาอยู่ภายใต้ จุดประสงค์อย่างเดียวกัน เป็นการผสมผสานทั้งเนื้อหาวิชาและกิจกรรมการเรียนการสอนใน ขณะเดียวกัน

2. บูรณาการภายในหัวข้อและโครงการ โดยนำเอาความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ ของวิชาหรือหมวดวิชาตั้งแต่สองวิชาหรือหมวดวิชาขึ้นไป มาผสมผสานกันในลักษณะที่เป็น หัวข้อหรือโครงการ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้เรียน และในแต่ละหัวข้อจะมีการแบ่งเป็น หน่วยการเรียนรู้ (Units of Learning) ด้วย ทำให้เกิดหลักสูตรบูรณาการที่เรียกว่า หลักสูตร เพื่อชีวิตและสังคม (The Social Process and Life Function Curriculum)

3. บูรณาการโดยการผสมผสานปัญหาและความต้องการของผู้เรียนและของสังคม จุดเด่นของหลักสูตรแบบนี้คือ หัวข้อหรือหน่วยการเรียนรู้ หรือโครงการจะเน้นการแก้ปัญหาชีวิต ประจำวันของผู้เรียนไม่ว่าปัญหาส่วนตัว ปัญหาชุมชน ปัญหาทางอาชีพ ปัญหาสังคม ฯลฯ ทำให้ผู้เรียนจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้จากวิทยาการต่าง ๆ หลายสาขา รวมทั้งต้องมีทักษะที่ จำเป็นในการแก้ปัญหาด้วย การเรียนรู้จึงมีลักษณะเป็นการบูรณาการเพราะต้องผสมผสานวิชา ต่าง ๆ ในการแก้ปัญหา การบูรณาการแบบนี้จะไม่มีการกำหนดขอบเขตของวิชาหรือ แบ่ง เนื้อหาวิชาที่จะเรียนไว้แต่ต้น การกำหนดว่าจะนำเอาเนื้อหาอะไรจากวิชาใดมาใช้แก้ปัญหาเป็น ส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนการสอน

ชนาธิป พรกุล (2543 : 46 - 47) ให้ความเห็นเช่นเดียวกับ อรทัย มูลคำ และ คณะ (2542 : 13) ว่า การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอน สามารถทำได้ 2 รูปแบบ คือ

1. แบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ได้แก่ การสร้างหัวเรื่อง (Theme) ขึ้นมา แล้วนำความรู้จากวิชาต่าง ๆ มาโยงสัมพันธ์กับหัวเรื่องนั้น ซึ่งบางครั้งเราอาจจะเรียกวิธี บูรณาการแบบนี้ว่าสหวิทยาการแบบมีหัวข้อ (Thematic Interdisciplinary Studies) หรือ การบูรณาการที่เน้นการนำไปใช้เป็นหลัก (Application – First Approach) การจัดแบบนี้ ทำให้ผู้เรียนต้องแสวงหาความรู้ ทักษะและประสบการณ์จากวิชาต่าง ๆ มากกว่า 2 วิชา เกิด การเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง มีความใกล้เคียงกับชีวิตจริง

2. แบบพหุวิทยาการ (Multidisciplinary) ได้แก่ การนำเรื่องที่ต้องการจะบูรณาการไปสอดแทรก (Infusion) ไว้ในวิชาต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งเราก็อาจจะเรียกวิธีบูรณาการแบบนี้ได้ว่าการบูรณาการที่เน้นเนื้อหารายวิชาเป็นหลัก (Discipline – First Approach)

จากแนวคิดเกี่ยวกับประเภทของการบูรณาการหลักสูตรที่กล่าวมา พบว่า มีการแบ่งประเภทของการบูรณาการหลักสูตรไว้แตกต่างกันขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดประเภท แต่ไม่ว่าจะแบ่งอย่างไรก็ล้วนแต่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม การบูรณาการหลักสูตรไม่ว่าจะทำด้วยรูปแบบใด แต่ในการจัดการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงหลักการต่อไปนี้ด้วยเสมอ (อรทัย มูลคำ และคณะ. 2542 : 13)

1. การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง คือ ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน

2. การส่งเสริมให้นักเรียนได้ร่วมทำงานกลุ่มด้วยตนเอง โดยให้มีกิจกรรมกลุ่มลักษณะต่าง ๆ หลากหลาย และส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือทำกิจกรรมด้วยตนเอง

3. จัดประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรม เข้าใจง่าย ตรงกับความเป็นจริง สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างได้ผล และส่งเสริมให้มีโอกาสได้ปฏิบัติจริงจนเกิดความสามารถและทักษะที่ติดเป็นนิสัย

4. จัดบรรยากาศในชั้นเรียนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกล้ำคึกคักกล้าทำ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสดูแลแสดงออกซึ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรักคิดของตนเอง ต่อสาธารณชนหรือเพื่อนร่วมชั้นเรียน เพื่อสร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน

5. เน้นการปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยม และจริยธรรมที่ถูกต้องดีงาม ให้ผู้เรียนสามารถจำแนกแยกแยะความถูกต้อง ดีงามและความเหมาะสมได้ สามารถจัดความขัดแย้งได้ด้วยเหตุผล มีความกล้าหาญทางจริยธรรม และแก้ไขปัญหาด้วยปัญญาและสามัคคี

ทั้งนี้ผู้สอนควรต้องคำนึงถึงความแตกต่างทางด้านสติปัญญาของผู้เรียนแต่ละคนด้วย

จากการศึกษาเรื่องการบูรณาการหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า หลักสูตรรูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับการเรียนการสอนในสมัยปัจจุบัน ที่องค์ความรู้มีมากและเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเกินกว่าที่จะทำการเรียนการสอนในห้องเรียนได้อย่างทั่วถึง และครอบคลุมลึกซึ้ง ดังนั้นหลักสูตรและการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพจึงต้องนำองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่มาเชื่อมโยง เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ของความรู้เหล่านั้น ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจในองค์รวม (Holistic) ของความรู้ และสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่การพัฒนาความรู้ต่อไป หรือหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าการบูรณาการหลักสูตรจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาได้เป็นอย่างดี ตลอดจนช่วยพัฒนาทักษะและความสามารถในการแก้ปัญหาของผู้เรียนได้ แต่ก็ยังเป็นวิธีการที่ทำได้ค่อนข้างยาก เพราะต้องอาศัยครูผู้สอนที่มีประสบการณ์และมีความสามารถสูง อีกทั้งเรื่องของความกว้างของเนื้อหาแต่ละรายวิชาที่นำมา

บูรณาการด้วยกัน อาจจะทำให้ผู้เรียนขาดความลึกซึ้งในการเรียนรู้เนื้อหาตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษาทั้ง 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย ผู้เรียนอาจมองไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิชาตามที่คุณสอนต้องการ (วิชัย ดิสสระ. 2535 : 29) แต่หากผู้สอนเอาใจใส่ทุ่มเทให้กับการจัดการเรียนการสอน ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรแล้ว ก็อาจทำให้การจัดการเรียนการสอนประสบผลสำเร็จด้วยดีได้ ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยของไบเลย์ (Bailey.2000. :online) ที่ได้ศึกษาพบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา 40 คน ที่เรียนในหลักสูตรบูรณาการเชื่อว่าลูกของพวกเขาชอบการเรียนรู้ด้วยวิธีนี้และมีความเห็นว่าเป็นวิธีที่ทำให้ครอบครัวได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของเด็กมากขึ้นด้วยสำหรับในประเทศไทยจากงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา” ของ พรชัย หนูแก้ว (2541) พบว่าหลักสูตรบูรณาการที่ได้พัฒนาขึ้นทำให้คะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังการทดลองใช้หลักสูตรของกลุ่มทดลองมากกว่าคะแนนของกลุ่มควบคุม และคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังการทดลองใช้หลักสูตรของกลุ่มทดลองมากกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุปผา เมฆศรีทองคำ (2544) ที่พบว่าหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้นโดยได้บูรณาการกระบวนการตัดสินใจทางจริยธรรมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์เข้าในรายวิชา วส. 321 การสื่อสาร 1 ทำให้คะแนนกระบวนการตัดสินใจทางจริยธรรมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์หลังทดลองใช้หลักสูตรของกลุ่มทดลองมากกว่าคะแนนของกลุ่มควบคุม และคะแนนกระบวนการตัดสินใจทางจริยธรรมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์หลังการทดลองใช้หลักสูตรของกลุ่มทดลองมากกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ

บันลือ พุกกะวัน (2524 : 113, 141) กล่าวว่า ในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการมีหลักการที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. หน่วยบูรณาการทางการสอน ต้องประกอบด้วยวิชาแกนเป็นตัวนำ โดยวิชาแกนจะต้องมีความสัมพันธ์ในตัวของมันเองเป็นอย่างดี คือ เนื้อหาต้องมีลักษณะที่ผสมผสานในตัวของมันเองในการดำเนินการสอน นอกจากนั้นวิชาแกนจะต้องเป็นกลุ่มใหญ่ที่จะสามารถจัดเนื้อหากิจกรรมของวิชาอื่น ๆ มาสัมพันธ์ผสมผสานได้ดี
2. การนำเนื้อหาวิชาที่กำหนดในหลักสูตรมาผสมผสานได้ถูกต้อง ควรทำแผนผังใหญ่หรือแผนภูมิแสดงหน่วยบูรณาการว่าวิชาแกนเรื่องอะไร ประสพการณ์ชีวิตเรื่องอะไร มีกิจกรรมอะไรบ้างและใช้ทักษะใด
3. คุณลักษณะของวิชาแกน ต้องเป็นวิชาที่เน้นเพื่อจะวางเป็นรากฐานสำคัญในการเรียนหรือเป็นความพยายามที่จะแก้ปัญหาในการเรียนการสอน

ทั้งนี้ในการพัฒนาหน่วยบูรณาการทางการสอน ผู้พัฒนาหลักสูตรต้องทำการศึกษารวมชาติของการเรียนการสอนแห่งวัยและเอกสารวัสดุหลักสูตรทุกฉบับ พิจารณาความสามารถของครูผู้สอนเพื่อนำมาจัดวางแผน เลือกเนื้อหา กิจกรรมให้สอดคล้องกับฤดูกาล ลำดับความยากง่าย ให้เหมาะกับวิชาแกนเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงเลือกเนื้อเรื่อง กิจกรรมของกลุ่มวิชาอื่น ๆ ที่สัมพันธ์สอดคล้องกันมาผสมผสาน

ปราณี สังขะตะวรรณ และศิริวรรณ ศรีพหล (2543 : 125 -127) ได้เสนอว่า การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการมี 3 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนดจุดมุ่งหมาย โดยผู้ออกแบบหลักสูตรต้องกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะเรียนหลักสูตรนั้นให้ชัดเจน เพื่อที่จะได้เห็นทิศทางในการจัดมวประสปรการณและวิธีการที่จัดให้เหมาะสม นอกจากนั้นต้องกำหนดจุดมุ่งหมายให้ชัดเจนว่าผู้เรียนจะได้อะไรจากการเรียนหลักสูตรนี้ โดยต้องคำนึงว่าผู้เรียนจะต้องสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในลักษณะของการประยุกต์และการนำไปใช้เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตได้อย่างเหมาะสม

2. การกำหนดเนื้อหาสาระและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยผู้ออกแบบหลักสูตรต้องตระหนักว่าจะทำการบูรณาการเชิงเนื้อหาหรือบูรณาการเชิงวิธีการ

3. การประเมิน เนื่องจากความรู้ที่ผู้เรียนได้รับจากหลักสูตรบูรณาการจะมีหลายด้าน หลายสาขาวิชา ดังนั้นการประเมินจึงควรเน้นการนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินคุณค่า การประเมินด้านทักษะ กระบวนการและเจตคติ

ยูเนสโก (เรณูมาศ วิจิตรรัตนะ. 2535 : 39 - 46 ; อ้างอิงจาก UNESCO. 1981 : 21 – 22, 32 – 41) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการสามารถทำได้หลายวิธี วิธีการที่สำคัญมี 3 วิธี ได้แก่

1. วิธีการรวมศูนย์ (The Centralized Approach) วิธีการนี้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจะมารวมกันเป็นศูนย์กลางเพื่อที่จะออกแบบหลักสูตรสำหรับผู้เรียน โดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจะเสนอพื้นฐานและแนวทางสำหรับหลักสูตรของสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ กระบวนการนี้ทำได้ง่ายและรวดเร็ว แต่มีข้อจำกัดในเรื่องของการตีความหลักสูตรที่อาจจะผิดพลาดและอาจจะไม่ได้รับความร่วมมือในการนำหลักสูตรไปใช้ เนื่องจากผู้ใช้หลักสูตรขาดความรู้ความเข้าใจและไม่เห็นด้วยกับหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น วิธีการนี้จึงเป็นวิธีที่ไม่นิยมนำไปปฏิบัติ

2. วิธีการกระจายศูนย์ (The Decentralized Approach) วิธีการนี้ครูหรือผู้สอนและบุคลากรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรจะมาทำงานร่วมกันในการวางแผนหลักสูตรและวัสดุอุปกรณ์การสอนโดยอาศัยประสบการณ์และสภาพแวดล้อมของตน ผลของวิธีการนี้จะทำให้มองเห็นถึงสภาพความเป็นจริง ความต้องการของสังคมที่จะนำมาเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรจากผู้ปฏิบัติและหรือผู้มีประสบการณ์โดยตรง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจึงสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของสังคม

3. วิธีการผสม (The Mixed Approach) เป็นวิธีการที่อยู่ระหว่างวิธีการรวมศูนย์ และวิธีการกระจายศูนย์ เป็นวิธีการที่นิยมใช้กันมาก วิธีการนี้กลุ่มผู้ออกแบบหลักสูตร กลุ่มผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มผู้สอนจะมาร่วมกันพัฒนาหลักสูตรโดยเริ่มตั้งแต่ร่วมกันวางแผน ออกแบบ พัฒนาหลักสูตรและนำหลักสูตรไปใช้

นอกจากนี้ เรณูมาศ วิจิตรรัตนะ (2535 : 39-46) ได้กล่าวถึงขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการว่ามีขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนดวัตถุประสงค์

การกำหนดวัตถุประสงค์ จำเป็นที่จะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ที่เฉพาะเจาะจงในรูปของศักยภาพที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นกับผู้เรียน เพื่อให้วัตถุประสงค์ทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ สามารถแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในผลของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น นอกจากนั้นการกำหนดวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน ยังเป็นพื้นฐานในการเลือกเนื้อหาสาระและการกำหนดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับผู้เรียน รวมทั้งการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์มีขั้นตอนดังนี้

1.1 การวิเคราะห์ความต้องการและพฤติกรรมเดิมของผู้เรียน หลักสูตรการศึกษาจะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนจะนำไปพัฒนาตนเองในการมีปฏิสัมพันธ์กับโลก ดังนั้นนักออกแบบหลักสูตรจึงจำเป็นต้องพิจารณาแรงผลักดันทั้งหมดที่จะมีอิทธิพลต่อธรรมชาติของประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ข้อความรู้เกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในหลักสูตรบูรณาการซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อจัดการศึกษานบนพื้นฐานของประสบการณ์ในชีวิตจริง และสภาพแวดล้อมของผู้เรียน ข้อความรู้เกี่ยวกับความต้องการทั่ว ๆ ไป และปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนและชุมชนโดยส่วนรวมเป็นส่วนที่ต้องมีมาก่อนในการพัฒนาหลักสูตร และการใช้หลักสูตรบูรณาการ

1.2 การกำหนดจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายของหลักสูตรอย่างกว้าง ๆ จากข้อมูลความต้องการของผู้เรียนและชุมชน สามารถกำหนดจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายของหลักสูตรอย่างกว้าง ๆ ซึ่งสามารถกำหนดในลักษณะของคำถามต่อไปนี้

1.2.1 จุดมุ่งหมายกว้าง ๆ ของหลักสูตรบูรณาการควรเป็นอย่างไร

1.2.2 ผู้เรียนควรมีลักษณะอย่างไรภายหลังจากที่ได้รับการศึกษาตามหลักสูตรนี้แล้ว

จุดมุ่งหมายอย่างกว้าง ๆ ของหลักสูตร ได้มาจากปรัชญาการศึกษาของประเทศหรือแผนพัฒนาประเทศ หรือจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่ยอมรับอย่างเป็นทางการและแสดงให้เห็นถึงความต้องการและลำดับความสำคัญของการศึกษา ในการกำหนดจุดมุ่งหมาย ต้องพิจารณาถึงข้อกำหนดในเรื่องของสาขาวิชาต่าง ๆ และความเป็นไปได้ในการบูรณาการหลักสูตรด้วย เป้าหมายของหลักสูตรที่กำหนดขึ้น จะถูกแปลให้อยู่ในรูปของวัตถุประสงค์เฉพาะของการพัฒนาผู้เรียนต่อไป จุดมุ่งหมายของหลักสูตรบูรณาการจะเป็นแนวทางในการกำหนดกิจกรรม

ต่าง ๆ ที่จะดำเนินต่อไปในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรโดยอาจเขียนในลักษณะที่เป็นนามธรรมเพื่อเป็นพื้นฐานในการออกแบบการประเมินผล การปรับปรุงประสบการณ์การเรียนรู้และแผนหลักสูตร

1.3 การกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะของการสอน วัตถุประสงค์ของการสอน เป็นข้อความที่อธิบายถึงผลของการเรียนรู้ในลักษณะที่ถูกต้องชัดเจนและไม่คลุมเครือ ควรกำหนดวัตถุประสงค์ในลักษณะที่เป็นแบบแผนของพฤติกรรมหรือความสามารถที่ผู้เรียนควรจะสามารถแสดงให้เห็นได้ภายหลังจากที่ได้ผ่านประสบการณ์การเรียนรู้แล้วอย่างสมบูรณ์

การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสอน เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุดในการกระบวนการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ วัตถุประสงค์ที่ไม่ชัดเจนจะทำให้เกิดความยากลำบากในการประเมินผลการเรียนของผู้เรียน รวมทั้งยากในการประเมินหลักสูตร นอกจากนี้ การเลือกและออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสม การตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดลำดับกิจกรรมหรืองาน การเรียนเนื้อหาสาระและการเลือกกลวิธีการสอน ยังขึ้นอยู่กับข้อความที่เป็นลักษณะของแนวทางปฏิบัติของวัตถุประสงค์ของการสอนอีกด้วย

โดยทั่วไปแล้ว วัตถุประสงค์ของการสอนจะมีความซับซ้อนในระดับที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความชัดเจนและระดับความเป็นนามธรรมของข้อความของวัตถุประสงค์ที่เป็นพฤติกรรมขั้นสุดท้ายของผู้เรียน ความชัดเจนของวัตถุประสงค์แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ

1.3.1 วัตถุประสงค์ระดับที่หนึ่ง เป็นวัตถุประสงค์ที่มีลักษณะทั่วไปมากที่สุด กล่าวถึงลักษณะของผู้เรียนในอนาคตว่าควรจะมีลักษณะอย่างไร เช่น เป็นพลเมืองดี พัฒนาทัศนคติประชาธิปไตย พัฒนาความเชื่อมั่นในการดำรงชีวิต พัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล เป็นต้น

1.3.2 วัตถุประสงค์ระดับที่สอง เป็นวัตถุประสงค์ตามข้อสมมติฐานของผู้เรียน วัตถุประสงค์ในระดับนี้ มักจะเขียนโดยใช้คำว่ารู้ เข้าใจ ประยุกต์ใช้ ช่างซึ่ง วิเคราะห์และคำอื่นๆ ในทำนองเดียวกัน

1.3.3 วัตถุประสงค์ระดับที่สาม เป็นการระบุอ้างถึงการสร้างความสามารถและกระบวนการคิดของผู้เรียน คำที่ใช้ในการกำหนดวัตถุประสงค์ในระดับนี้ มักจะเป็นคำกริยาที่แสดงการกระทำ เช่น การระลึกได้ การให้เหตุผล การตั้งสมมติฐาน การอ้างอิง การคาดคะเน และคำอื่น ๆ ในทำนองเดียวกัน

1.3.4 วัตถุประสงค์ระดับที่สี่ เป็นวัตถุประสงค์ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงมากที่สุดและเป็นวัตถุประสงค์ที่นำไปสู่คำอธิบายพฤติกรรมที่จะทดสอบในการประเมินผลการเรียนรู้อธิบาย การเขียนวัตถุประสงค์ในระดับนี้ มักจะใช้คำที่แสดงถึงพฤติกรรมที่สามารถสังเกตและวัดได้ เช่น ให้คำจำกัดความ เขียนอธิบาย คำนวณ อธิบาย จัดจำพวก และคำอื่น ๆ ในทำนองเดียวกัน

2. การออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้

กิจกรรมที่สำคัญในขั้นตอนการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ คือ การเลือกและการจัดเนื้อหาสาระ การพัฒนาวัสดุอุปกรณ์และคู่มือครู และการเลือกกลวิธีการสอน เกณฑ์ในการออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ ได้แก่

2.1 ประสบการณ์การเรียนรู้ที่กำหนดขึ้น ควรอยู่ภายใต้ขอบเขตของวัตถุประสงค์ของหลักสูตรบูรณาการ

2.2 ประสบการณ์การเรียนรู้ ควรจะมีคุณค่าในด้านการถ่ายโอนการเรียนรู้และการนำไปใช้ และควรอยู่ในความสนใจของผู้เรียน

2.3 ประสบการณ์การเรียนรู้ ควรจัดอย่างมีระบบระเบียบอย่างมีเหตุผลและอาศัยหลักจิตวิทยา และควรอยู่ในขอบเขตของรูปแบบการสอน รวมทั้งสอดคล้องกับระยะของพัฒนาการของผู้เรียนด้วย

2.4 ประสบการณ์การเรียนรู้ ควรจัดให้มีความต่อเนื่อง

2.5 ควรใช้กลวิธีการสอนที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนมีผลการเรียนรู้เป็นไปตามที่คาดหวังไว้

การออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเลือกและการจัดเนื้อหาสาระ เนื้อหาสาระของการศึกษาโดยวิธีการบูรณาการนั้น กำหนดขึ้นจากสภาพแวดล้อม และเน้นที่ประสบการณ์และสภาพการณ์ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน ข้อมูลจากการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อผู้เรียนเจริญเติบโตและมีวุฒิภาวะมากขึ้นแนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมก็จะเพิ่มมากขึ้นด้วย ในวัยเด็กผู้เรียนจะสนใจอยู่เพียงครอบครัวของตนเอง ต่อมาก็จะให้ความสนใจกับโรงเรียน เพื่อนบ้าน ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลกตามลำดับ ดังนั้นการจัดเนื้อหาสาระจึงต้องจัดให้สอดคล้องกับวุฒิภาวะและวัยของผู้เรียน

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาวัสดุอุปกรณ์การสอนและคู่มือครู เมื่อเลือกและจัดเนื้อหาสาระแล้ว งานขั้นตอนต่อไปของการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการก็คือการสร้างและพัฒนาวัสดุอุปกรณ์การสอน และคู่มือครู วัสดุอุปกรณ์การสอนของหลักสูตรรวมถึงแผนการใช้หลักสูตร เอกสารคำสอนหรือตำรา แบบฝึกหัดและคู่มือครู การสร้างและพัฒนาวัสดุอุปกรณ์การสอนนี้ จะเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง ผู้สอน นักจิตวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา และผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผล

ขั้นตอนที่ 3 การเลือกกลวิธีการสอน การเลือกกลวิธีการสอนที่เหมาะสมมีความสำคัญมากในการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร กลวิธีการสอนควรจะต้องให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ของการเรียนการสอน และควรจะนำไปสู่การพัฒนาเจตคติที่พึงประสงค์ ความสามารถทางการคิดในระดับสูง และการเรียนรู้วิธีแสวงหาความรู้

กระบวนการสอนตามหลักสูตรบูรณาการ เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน กับวัสดุอุปกรณ์ การนำเสนอเนื้อหาสาระให้กับผู้เรียนและกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียน และผู้สอนดำเนินการร่วมกัน อย่างไรก็ตามไม่มีกลวิธีการสอนเฉพาะที่จัดว่าเป็นกลวิธีการสอน ที่ดีที่สุดสำหรับวิธีบูรณาการ การบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร อาจต้องใช้กลวิธีการสอน ที่หลากหลายประกอบกัน

ในการสอนตามหลักสูตรบูรณาการ ควรใช้กลวิธีการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner - centered) และกลวิธีการสอนที่เน้นกิจกรรมเป็นศูนย์กลาง (Activity - centered) ผู้สอนควรสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดีโดยช่วยให้ผู้เรียนได้รับข้อมูลที่เหมาะสม จัดให้มีคู่มือ การเรียนและให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feed Back) แก่ผู้เรียนเกี่ยวกับความก้าวหน้าในการเรียน และการบรรลุเป้าหมายของการเรียนของผู้เรียนรวมทั้งการแสดงบทบาทอย่างกระตือรือร้นใน การให้ความร่วมมือกับผู้เรียนในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้การสอนด้วย

วิธีการสอนที่ผู้สอนส่วนมากจะนำมาใช้ในหลักสูตรบูรณาการได้แก่ การอภิปราย การแสดงบทบาทสมมติ การใช้กรณีตัวอย่าง การทำกิจกรรมและเกมต่าง ๆ การสอนโดยใช้ โครงการ และการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลองเป็นต้น และในบางกรณีอาจใช้การสอนเป็น กลุ่มเล็กและการสอนเป็นรายบุคคลด้วย

3. การทดลองใช้หลักสูตรและวัสดุอุปกรณ์

การทดลองใช้หลักสูตร เป็นขั้นตอนที่จัดว่ามีความสำคัญมากขั้นตอนหนึ่งใน การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ เพราะจะทำให้เห็นถึงปัญหา อุปสรรค รวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ ของหลักสูตร ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติในการนำหลักสูตรไปใช้จริง ข้อมูลที่มีคุณค่าเหล่านี้ จะมีประโยชน์มากในการปรับปรุงหลักสูตร

ในการทดลองใช้หลักสูตร และวัสดุอุปกรณ์การสอน กลุ่มผู้เรียนจะถูกจัดเข้าสู่ ประสบการณ์การเรียนรู้ตามที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร ภายหลังจากที่กลุ่มผู้เรียนได้รับ ประสบการณ์การเรียนรู้ตามหลักสูตรแล้วอย่างสมบูรณ์จะมีการทดสอบผู้เรียนอีกครั้งหนึ่ง เพื่อดูว่าผลการเรียนบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรหรือไม่

4. การปรับปรุงหลักสูตรจากข้อมูลการทดลองใช้หลักสูตร

การปรับปรุงหลักสูตรจะต้องอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลจากการทดลองใช้หลักสูตรที่ ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงจุดเด่นและจุดอ่อนของหลักสูตรในรูปของผลลัพธ์ที่คาดหวังไว้ การปรับปรุงหลักสูตรอาจจำเป็นต้องตรวจสอบตั้งแต่ขั้นตอนแรกของการพัฒนาหลักสูตร เพื่อวิเคราะห์จุดอ่อนและข้อบกพร่องของหลักสูตรเพื่อนำมาปรับปรุงหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ

ส่วน ฟราซี และ รุดนิตสกี (Frazee & Rudnitski. 1995 : 143) ได้กล่าวถึงขั้นตอน ในการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้แบบบูรณาการไว้ดังนี้

1. การเลือกหัวข้อ
2. ศึกษาเรื่องให้ครอบคลุมหัวข้อที่ตั้งไว้

3. เขียนเหตุผล การเขียนเหตุผลไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นความจำเป็นในการเลือกเนื้อหาและแนวความคิดเท่านั้น แต่ยังเป็นการตรวจสอบและเป็นการทำให้กระบวนการในการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้สมมูลด้วย เหตุผลที่เขียนจะต้องชัดเจนและจะต้องมีตัวอย่างและการอ้างอิงงานวิจัยทางการศึกษาและทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจที่จะทำการพัฒนาหลักสูตรในลักษณะบูรณาการ

4. การระดมสมองร่วมกันเพื่อเป็นการระดมความคิดที่จะให้เกิดการตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างความคิดและกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

5. กำหนดผลลัพธ์ของหน่วยการเรียนรู้ โดยต้องตอบคำถามให้ได้ว่าเมื่อผู้เรียนเรียนหน่วยการเรียนรู้จบแล้วจะรู้อะไรบ้างและจะทำอะไรได้บ้าง ผลลัพธ์ที่กำหนดขึ้นนี้จะขึ้นอยู่กับค่านิยมของชุมชนและของครู ความต้องการของผู้เรียนและของสังคมด้วย

6. เลือกโครงการ แนวคำถามที่จะช่วยในเรื่องนี้ได้ เช่น

6.1 นิทรรศการ โครงการหรือการสาธิตชนิดใดที่จะช่วยให้ผู้เรียนแสดงได้ว่าเขามีความรอบรู้ทั้งในด้านเนื้อหาและทักษะ ตามที่ผู้สอนวางแผนไว้ในหน่วยการเรียนรู้

6.2 วิธีการใดที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสดงทัศนคติ ความรู้สึก ความเชื่อ ความคิดและสาระตามที่กำหนดไว้ในหน่วยการเรียนรู้ออกมาได้

6.3 ประสบการณ์ชนิดใดที่จะบรรจุลงในกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะที่จำเป็นในการที่จะแสดงความรู้และความชำนาญของเขาได้

กิจกรรมต่าง ๆ ที่กำหนดให้นี้ จะทำให้ผู้เรียนต้องแบ่งปันความรู้ระหว่างกัน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากโครงการของเพื่อนกลุ่มอื่นๆ ด้วย

7. กำหนดแผนปฏิบัติการ โครงการแต่ละโครงการจะมีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ดังนั้นแต่ละโครงการจึงต้องมีแผนปฏิบัติการ แต่เนื่องจากผู้เรียนทุกคนจะต้องแบ่งปันความรู้ทั้งหมดซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงต้องนำโครงการทั้งหมดที่จะให้ผู้เรียนทำ มาเขียนแผนปฏิบัติการรวมกัน

8. กำหนดเวลาการทำงาน คือ การบรรยายว่าในแต่ละวันหรือแต่ละสัปดาห์จะมีอะไรเกิดขึ้นในหน่วยการเรียนรู้บ้าง สิ่งนี้จะช่วยเตือนผู้เรียนและผู้สอนถึงจุดที่ต้องตัดสินใจ และนำมาพิจารณาในการที่จะเปลี่ยนแปลงรายการของโครงการ

9. เลือกวิธีการประเมิน ต้องมีการกำหนดเกณฑ์ในการประเมินของแต่ละโครงการ

10. การวัดผลหลักสูตร ซึ่งเทคนิคการประเมินหลักสูตรที่ดี คือ ใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพราะผู้เรียนจะเข้าใจหลักสูตรในวิถีทางที่แตกต่างไปจากนักพัฒนาหลักสูตรอย่างสิ้นเชิง จึงเป็นมุมมองที่จำเป็นมากในการทำการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร

จากขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรที่กล่าวมาสรุปได้ว่ามีขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ การกำหนดเนื้อหาสาระและการออกแบบ ประสิทธิภาพการเรียนรู้ การทดลองใช้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้น และการประเมินและปรับปรุง หลักสูตร

การประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

การประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร เป็นกระบวนการที่สำคัญเพราะเป็น กิจกรรมที่นำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้อง ช่วยให้คำตอบเกี่ยวกับหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นว่าเป็น หลักสูตรที่ดี ไม่ดี มีจุดดีและจุดด้อยอย่างไร หากประเมินผลหลักสูตรแล้วพบว่า มีข้อบกพร่อง ก็ดำเนินการแก้ไขปรับปรุงเพื่อให้หลักสูตรมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับผู้เรียนและ สภาพสังคมมากขึ้น

1. จุดมุ่งหมายของการประเมินผลหลักสูตร

นิศารัตน์ ศิลปเดช (2536 : 82) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการประเมินผลหลักสูตร ดังนี้

1.1 เพื่อพิจารณาตัดสินคุณค่าหรือคุณภาพของหลักสูตรที่ได้รับการออกแบบหรือ พัฒนาขึ้น โดยพิจารณาว่าหลักสูตรสามารถทำให้หลักการและจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้บรรลุผล สำเร็จได้หรือไม่

1.2 เพื่อค้นหาข้อบกพร่องของหลักสูตรทั้งในด้านตัวเอกสารที่กำหนดหลักการ หลักสูตร จุดมุ่งหมาย และโครงสร้างของเนื้อหาสาระ ตลอดจนส่วนที่เป็นกระบวนการของ การนำหลักสูตรไปใช้ซึ่งครอบคลุมการบริหารและบริการหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล

1.3 เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ซึ่งหมายถึง ผลลัพธ์ของหลักสูตรที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนว่า เป็นไปตามเป้าหมายของหลักสูตรหรือไม่ มากน้อยเพียงใด

ทาบ (Taba.1962 : 310) กล่าวว่า การประเมินผลหลักสูตรทำขึ้นเพื่อศึกษา กระบวนการต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงใดบ้างที่สอดคล้องและขัดแย้งกับ วัตถุประสงค์ทางการศึกษา ซึ่งการประเมินดังกล่าวจะครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดของหลักสูตร กระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ จุดประสงค์ ขอบเขตของเนื้อหาสาระ คุณภาพของ ผู้บริหารและผู้ใช้หลักสูตร สมรรถภาพของผู้เรียน ความสัมพันธ์ของวิชาต่างๆ การใช้สื่อและ วัสดุการสอน เป็นต้น

2. ประเภทของการประเมินผลหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ การประเมินก่อนการนำหลักสูตรไปใช้ การประเมินระหว่างดำเนินการใช้ และการประเมินภายหลังการใช้หลักสูตรครบกระบวนการ (วิชัย วงษ์ใหญ่. 2543 : 35-40)

2.1 การประเมินก่อนการนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรฉบับร่างรวมทั้งองค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการประเมินผู้ประเมินต้องกำหนดจุดมุ่งหมายของการประเมิน ซึ่งได้แก่ การประเมินเอกสารหลักสูตร ระบบการบริหาร การจัดการทรัพยากร หรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่อการใช้หลักสูตร ผลผลิตหลักสูตร และคุณค่าของหลักสูตร ในขั้นการวางแผนดำเนินการ ผู้ประเมินต้องนำจุดมุ่งหมายทางการประเมินแต่ละเรื่องมาวางแผนกำหนดขอบข่ายการประเมินให้ชัดเจน เพื่อให้การประเมินเป็นไปอย่างครอบคลุมและมีรายละเอียดในการดำเนินงานอย่างชัดเจน ในขั้นการทดลองใช้หลักสูตรฉบับร่างจะต้องจัดให้คล้ายกับสถานการณ์ใช้หลักสูตรจริง กลุ่มทดลองต้องเป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรที่จะใช้หลักสูตรจริงแต่มีขนาดเล็กกว่า จากนั้นจึงนำผลการทดลองมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงก่อนนำไปใช้จริง

2.2 การประเมินหลักสูตรระหว่างดำเนินการใช้หลักสูตร หมายถึง การทำให้กระบวนการใช้หลักสูตรกระจ่างทั้งในด้านระบบบริหารและการจัดการหลักสูตร การนิเทศกำกับดูแลและกระบวนการจัดการเรียนการสอน โดยในการประเมินระบบการบริหารและการจัดการหลักสูตร จะเป็นการประเมินเพื่อดูความก้าวหน้าการใช้หลักสูตรเป็นระยะ ๆ ว่าจะประเมินย่อยในระยะเวลาใด ประเมินรวบยอดเมื่อใด โดยใช้ข้อมูลจากการประเมินในช่วงก่อนการนำหลักสูตรมาใช้ มาเป็นพื้นฐานในการวางแผน ในการประเมินควรกำหนดขอบข่ายของการประเมินเพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะอธิบายความก้าวหน้าและนำมาใช้แก้ไขจุดบกพร่องของการใช้หลักสูตร เช่นในเรื่องการวางแผนการใช้หลักสูตร การกำหนดหรือจัดหาทรัพยากร การบริหารงบประมาณ ฯลฯ

การประเมินการจัดกระบวนการเรียนการสอน ควรมีการประเมินทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ ผลการประเมินสามารถอธิบายความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียน และเป็นเครื่องบ่งชี้ในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของผู้สอน และแสดงถึงความสอดคล้องของการจัดการเรียนการสอนกับหลักสูตร ในส่วนการประเมินระบบการบริหารและวิธีการนิเทศกำกับดูแลเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรเป็นการประเมินที่จะช่วยสนับสนุนการใช้หลักสูตรให้ได้ผล โดยการบ่งบอกว่าหลักสูตรได้มีการนิเทศภายใน ภายนอกเพียงใด อย่างไร ผู้บริหารมีวิธีการนิเทศอย่างไร และผู้สอนยอมรับการนิเทศเพียงใด

2.3 การประเมินผลผลิตของหลักสูตร เป็นการประเมินรวบยอดเพื่อดูผลในช่วงสุดท้ายหลังจากผู้เรียนเรียนจบหลักสูตรแล้ว นอกจากนั้นยังอาจสอบถามความคิดเห็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชนด้วย

3. สิ่งที่ต้องประเมินในระบบหลักสูตร คือ (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์.2539 : 195 –197)

3.1 เอกสารหลักสูตรที่ได้รับการพัฒนาโดยทำการตรวจสอบคุณภาพขององค์ประกอบหลักสูตร ได้แก่ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อ และวิธีการวัดผลประเมินผล

3.2 การใช้หลักสูตร โดยตรวจสอบว่าหลักสูตรสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์จริงได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่

3.3 สมรรถนะของหลักสูตร คือ ตรวจสอบว่าผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ มีบุคลิกภาพ เจตคติ ฯลฯ ตามที่จุดมุ่งหมายกำหนดไว้หรือไม่

3.4 ระบบหลักสูตร โดยประเมินความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอยู่ในระบบและกระบวนการของหลักสูตร

4. รูปแบบการประเมินผลหลักสูตร

ในการประเมินผลหลักสูตร สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam.1968: 128-150) ได้เสนอรูปแบบที่ประกอบด้วย การประเมิน 4 ด้าน คือ

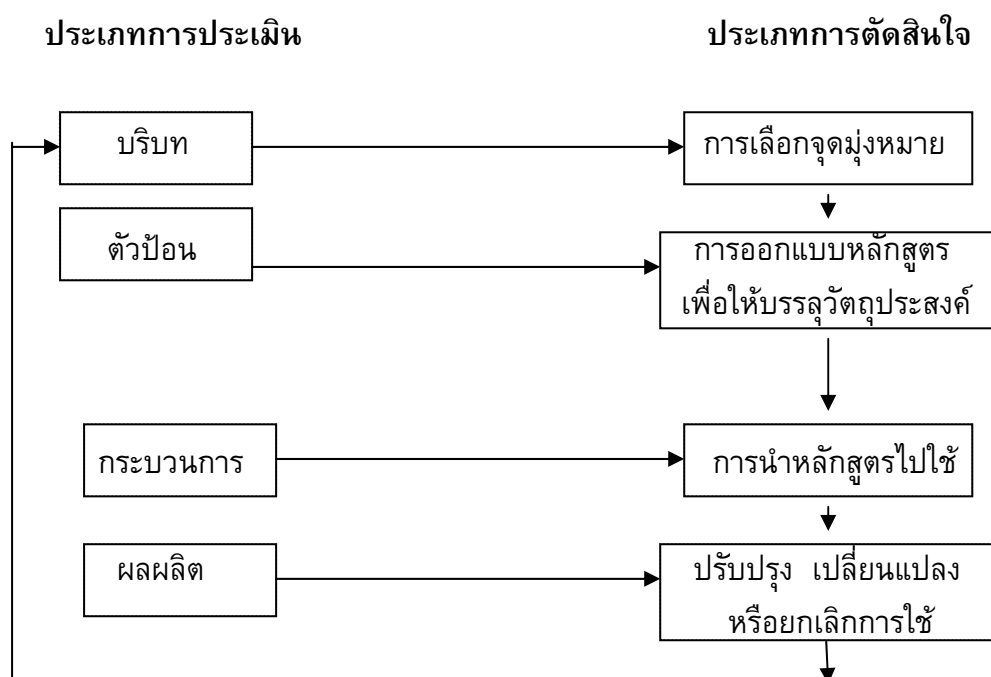
4.1 การประเมินบริบท (Context Evaluation) เป็นการประเมินสภาพแวดล้อมและความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ผลจากการประเมินจะเป็นข้อมูลในการตัดสินใจและการวางแผนเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพและความต้องการด้านต่างๆ ของหลักสูตร

4.2 การประเมินตัวป้อน (Input Evaluation) เป็นการประเมินปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้บรรลุผลตามที่ต้องการ ข้อมูลที่ได้จะช่วยพิจารณาวิธีการที่ใช้ในหลักสูตรว่าเหมาะสมหรือไม่หรือควรใช้วิธีการใดจึงจะเหมาะสมกว่า

4.3 การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) หมายถึง การประเมินด้านการจัดการของหลักสูตรเพื่อใช้ในการตัดสินใจวิธีการที่ได้กำหนดไว้ในแผนการดำเนินงาน

4.4 การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการประเมินผลที่เกิดจากการใช้หลักสูตรเพื่อหาข้อบกพร่องการนำหลักสูตรไปใช้ เมื่อปรับปรุงข้อบกพร่องของหลักสูตรแล้ว จะต้องมีการประเมินผลอีกครั้งหนึ่ง เพื่อดูความสมบูรณ์หรือความถูกต้องของการแก้ไขข้อบกพร่องนั้น

รูปแบบการประเมินผลหลักสูตรของสตัฟเฟิลบีม สามารถแสดงได้ดังภาพประกอบ 4

ภาพประกอบ 4 รูปแบบการประเมินหลักสูตรของสตัฟเฟิลบีม

รูปแบบการประเมินหลักสูตรของสตัฟเฟิลบีม มีลักษณะเด่นที่ความต่อเนื่องของกระบวนการประเมิน เป็นรูปแบบการประเมินที่ต้องอาศัยข้อมูลมาปรับปรุงการดำเนินงานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นตลอดเวลา ซึ่งการประเมินแต่ละขั้นตอนจะมีจุดมุ่งหมายและการนำผลการประเมินไปใช้ มีการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรแตกต่างกัน ผู้ประเมินจึงต้องรู้จักการนำผลที่ได้จากการประเมินมาใช้ในการตัดสินใจให้เหมาะสม

โครงสร้างหลักสูตรปริญญาตรีสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

จุดมุ่งหมายและโครงสร้างหลักสูตร

หลักสูตรสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ ซึ่งยังคงใช้ต่อมาแม้จะเปลี่ยนฐานะเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏแล้ว มีโครงสร้างหลักสูตรเช่นเดียวกันกับโครงสร้างหลักสูตรปริญญาตรีโดยทั่วไป คือ แบ่งออกเป็น 3 หมวดวิชา ได้แก่ หมวดวิชาการศึกษาทั่วไป หมวดวิชาเฉพาะด้าน และหมวดวิชาเลือกเสรี นักศึกษาต้องศึกษาตลอดหลักสูตรรวมทั้งสิ้นประมาณ 140 – 150 หน่วยกิต วัตถุประสงค์ในการศึกษาหมวดวิชาต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้ (สถาบันราชภัฏ เลย. 2545 : 105 – 168)

หมวดวิชาการศึกษาทั่วไปมีจุดประสงค์ดังนี้

1. ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี การเมืองการปกครองของไทย และความรู้ความเข้าใจเพื่อนร่วมโลกเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

2. ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการคิด การวิเคราะห์ การแก้ปัญหาและการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลและข้อเท็จจริงที่เป็นวิทยาศาสตร์และตามหลักธรรม การอนุรักษ์ ดูแลและพัฒนาการสิ่งแวดล้อม และตระหนักถึงความเจริญก้าวหน้าและผลกระทบทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

3. ให้มีทักษะการศึกษาค้นคว้าและเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ตลอดชีวิต การคิดอย่างมีเหตุผล รู้จักวิเคราะห์และแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ ตลอดจนมีทักษะด้านภาษาและการใช้สารสนเทศที่ติดต่อสื่อความหมายกับผู้อื่นและดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ให้มีเจตคติที่ดีและซาบซึ้งในคุณค่าของสังคม ความดี ความงาม และการดำรงตนให้มีคุณค่าต่อสังคม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ มีคุณธรรม จริยธรรม และมีความรับผิดชอบ ซาบซึ้งในศิลปะและสุนทรียภาพ ตระหนักในการปฏิบัติตนตามวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

การจัดการเรียนการสอนของหมวดวิชานี้ กำหนดให้แบ่งรายวิชาออกเป็น 4 กลุ่มวิชานักศึกษาต้องเรียนให้ครบทุกกลุ่มวิชา โดยนักศึกษาระดับปริญญาตรีต้องเรียน 33 หน่วยกิตตามกลุ่มวิชาและหน่วยกิตดังนี้

1. กลุ่มวิชาภาษาและการสื่อสาร บัณฑิตเรียน 9 หน่วยกิตจากรายวิชาที่กำหนดให้เรียน 3 รายวิชา วิชาละ 3 หน่วยกิต ได้แก่ รายวิชา

ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารและการสืบค้น 3 (3-0)

ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารและการสืบค้น 3 (3-0)

ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารและทักษะการเรียนรู้ 3 (3-0)

2. กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์ บัณฑิตเรียน 9 หน่วยกิตจากรายวิชาที่กำหนดให้เรียน 3 รายวิชา วิชาละ 3 หน่วยกิต ได้แก่ รายวิชา

ความจริงของชีวิต 3 (3-0)

สุนทรียภาพของชีวิต 3 (3-0)

พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาตน 3 (3-0)

3. กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ ให้เรียนไม่เกิน 6 หน่วยกิตจากรายวิชาที่กำหนดให้เรียน 3 รายวิชา วิชาละ 3 หน่วยกิต ได้แก่ รายวิชา

วิถีไทย 3 (3-0)

วิถีโลก 3 (3-0)

ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม 3 (3-0)

4. กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี บัณฑิตเรียน 9 หน่วยกิตจากรายวิชาที่กำหนดให้เรียน 3 รายวิชา วิชาละ 3 หน่วยกิต ได้แก่ รายวิชา

วิทยาศาสตร์เพื่อคุณภาพชีวิต 3 (3-0)

การคิดและการตัดสินใจ 3(2- 2)

เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อชีวิต 3(2 - 2)

หมวดวิชาเฉพาะด้าน รายวิชาในหมวดนี้ประกอบด้วยรายวิชาในกลุ่มวิชาเนื้อหา กลุ่มวิชาชีพครู และกลุ่มวิชาปฏิบัติการและฝึกประสบการณ์วิชาชีพโดยได้กำหนดให้นักศึกษาศึกษารายวิชาในแต่ละกลุ่มดังนี้ กลุ่มวิชาเนื้อหา 60-70 หน่วยกิต กลุ่มวิชาชีพครู 25 หน่วยกิต และกลุ่มวิชาปฏิบัติการและฝึกประสบการณ์วิชาชีพ 10 หน่วยกิต ยกเว้นโปรแกรมการประถมศึกษาต้องเรียน 16 หน่วยกิต สำหรับจุดประสงค์ในการศึกษารายวิชาในหมวดนี้คือ เพื่อให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาเอกเพียงพอที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน รวมทั้งเพื่อที่จะใช้ในการศึกษา ค้นคว้า พัฒนางานอาชีพ ศึกษาในระดับที่สูงขึ้นต่อไป ให้มีเจตคติที่ดีต่อวิชาเอกที่ศึกษา มีทักษะและเทคนิคในการสอนดี เพียงพอที่จะนำไปใช้ในการประกอบวิชาชีพ มีความรัก ความศรัทธา ภาคภูมิใจและความรับผิดชอบในวิชาชีพครู

หมวดวิชาเลือกเสรี เป็นหมวดวิชาที่มีจุดประสงค์ทั่วไปที่จะให้นักศึกษาได้เลือกเรียนวิชาใดๆ ก็ได้ตามความถนัดและความสนใจ เพื่อให้มีโลกทัศน์กว้างขวางและนำไปใช้เป็นประโยชน์กับงานและชีวิตของตน โดยกำหนดให้นักศึกษาเลือกเรียนได้ 10 หน่วยกิต

โดยสรุปโครงสร้างหลักสูตรสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏมีดังนี้

หมวดวิชา	จำนวนหน่วยกิต
หมวดวิชาการศึกษาทั่วไป	33
- กลุ่มวิชาภาษาและการสื่อสาร	9
- กลุ่มวิชามนุษยศาสตร์	9
- กลุ่มวิชาสังคมศาสตร์	6
- กลุ่มวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์	9
หมวดวิชาเฉพาะด้าน	95-105
- กลุ่มวิชาเนื้อหา	60-70
- กลุ่มวิชาชีพครู	25
- กลุ่มวิชาปฏิบัติการ	10-16
หมวดวิชาเลือกเสรี	10
รวม	140-150

รายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในหลักสูตรปริญญาตรีสาขา ครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

จากการศึกษาหลักสูตรสถาบันราชภัฏ พ.ศ.2543 ยังไม่พบว่า มีหลักสูตรเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง แต่มีการจัดสอนเป็นรายวิชาในหมวดวิชาต่าง ๆ ทั้งในหมวด วิชาการศึกษาทั่วไปและหมวดวิชาเฉพาะด้าน ดังนี้

1. หมวดวิชาการศึกษาทั่วไป

พบรายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น 1 รายวิชาในกลุ่มวิชาสังคมศาสตร์ ชื่อรายวิชา 2500102 วิถีไทย ซึ่งหลักสูตรกำหนดให้นักศึกษาทุกสาขาวิชาเรียนในกลุ่มวิชานี้ ไม่เกิน 6 หน่วยกิต จากรายวิชาที่กำหนดให้เรียน 3 วิชา วิชาละ 3 หน่วยกิต

2. หมวดวิชาเฉพาะด้าน

2.1 กลุ่มวิชาเนื้อหา

พบรายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาเลือกของโปรแกรมวิชา คหกรรมศาสตร์ สุขศึกษา พลศึกษา ภาษาไทย สังคมศึกษา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ดนตรีศึกษา นาฏศิลป์ การศึกษานอกระบบ เทคโนโลยีและนวัตกรรมการศึกษา และ ประถมศึกษาเฉพาะในกลุ่มย่อยสังคมศึกษาและกลุ่มย่อยดนตรี – นาฏศิลป์

2.2 กลุ่มวิชาชีพครู

พบรายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น 3 รายวิชาในกลุ่มวิชาเลือก ตามรายละเอียดดังนี้

วิชา 1012102 กิจกรรมยามว่างเพื่อการศึกษา เป็นวิชาเลือกในหลักสูตร 4 ปี โปรแกรมวิชาคณิตศาสตร์ ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ทั่วไป พลศึกษา ภาษาอังกฤษ

วิชา 1013204 กิจกรรมการศึกษาเพื่อท้องถิ่น เป็นวิชาเลือกในหลักสูตร 4 ปี โปรแกรมวิชาปฐมวัยศึกษา วิชาคณิตศาสตร์ ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ทั่วไป พลศึกษา ภาษาอังกฤษ จิตวิทยาและการแนะแนว

วิชา 1013208 การศึกษากับการปรับปรุงวัฒนธรรม เป็นวิชาเลือกในหลักสูตร 4 ปี โปรแกรมวิชาปฐมวัยศึกษา วิชาคณิตศาสตร์ ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ทั่วไป พลศึกษา ภาษาอังกฤษ

ในกลุ่มวิชาชีพครูนี้กำหนดให้นักศึกษาเรียน 25 หน่วยกิต โดยมีวิชาในกลุ่มวิชาเลือก โปรแกรมวิชาละ 30 – 55 วิชา วิชาละ 2 – 3 หน่วยกิต

จากการวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตรสถาบันราชภัฏข้างต้น จะเห็นได้ว่านักศึกษาสาขา ครุศาสตร์มีโอกาสดูแลจะได้เรียนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นค่อนข้างน้อยมาก เนื่องจากรายวิชาที่มี เนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกจัดเป็นวิชาเลือกทั้งหมด ดังนั้นจึงมีโอกาสเป็นไปได้ว่า รายวิชาเหล่านี้จะไม่ถูกเลือกมาทำการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโปรแกรมวิชาที่ รายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้ถูกบรรจุอยู่ในกลุ่มวิชาเนื้อหา นอกจากนั้น

ยังมีบางโปรแกรมวิชาที่ไม่มีวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นบรรจุอยู่เลย ได้แก่ โปรแกรมวิชาประถมศึกษาที่เลือกวิชาเนื้อหาในกลุ่มย่อยอื่นๆ นอกเหนือจากสังคมศึกษาและดนตรี - นาฏศิลป์ และโปรแกรมวิชาในหลักสูตรหลังอนุปริญญาทุกโปรแกรมวิชา ซึ่งอาจจะทำให้บัณฑิตที่จบการศึกษาตามหลักสูตรสถาบันราชภัฏ พ.ศ.2543 สาขาครุศาสตร์ไม่มีความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นมากเพียงพอที่จะนำไปจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพได้ อันจะทำให้การเรียนการสอนที่เกิดขึ้นไม่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นไทยตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ดังนั้นจึงเป็นความจำเป็นที่ต้องบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าในเนื้อหาวิชาในหมวดวิชาเนื้อหาเพื่อให้นักศึกษาได้มีความรู้ไปใช้ในการประกอบวิชาชีพต่อไปได้

การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถาบันราชภัฏ

อี. เอช. คาร์ (E.H.Carr) ได้ให้ความหมายคำ “ประวัติศาสตร์” ว่า คือ เรื่องราวอันต่อเนื่องของการโต้ตอบกันระหว่างประวัติศาสตร์กับหลักฐานข้อเท็จจริง เป็นเรื่องถกเถียงระหว่างปัจจุบันกับอดีตที่ไม่มีที่สิ้นสุด (Carr. 1961 : 35) การเรียนประวัติศาสตร์จะช่วยให้ผู้ที่เรียนรู้จักคิด หรือคิดเป็น ดังที่ ซี.พี.ฮิล (2513 : 2) ได้กล่าวไว้ว่า การสอนประวัติศาสตร์สามารถช่วยฝึกให้นักเรียนมีความเข้าใจและมีการแสดงออกที่มั่นคงได้อย่างถูกต้องและแน่นอน นอกจากนั้นยังช่วยแยกแยะสิ่งที่มีสาระประโยชน์ออกจากกันอย่างเด่นชัด เช่น สามารถสังเกตเห็นการโฆษณาชวนเชื่อและความจริงว่าแตกต่างกันอย่างไร ประวัติศาสตร์ช่วยให้คนรู้แจ้งในปัญหาชุมชนสมัยใหม่ ทั้งการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในสมัยของตน ดังนั้นการเรียนการสอนประวัติศาสตร์โดยทั่วไปจึงได้กำหนดจุดมุ่งหมายไว้ดังนี้ (วันเพ็ญ วรรณโกมล. 2544 : 81)

1. เพื่อให้มีความรู้ความสามารถที่เป็นกระบวนการ โดยวิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical Method) เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างมีระบบ และนำเอาประสบการณ์ต่างๆ ไปใช้ในการดำรงชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. เตรียมรากฐานโดยอาศัยการสอนประวัติศาสตร์ในอดีต เพื่อให้เข้าใจปัจจุบันและนำไปปรับใช้อย่างเหมาะสม
3. ส่งเสริมความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์อย่างถูกต้อง
4. เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรม

แต่ในปัจจุบัน สถาบันราชภัฏส่วนใหญ่ไม่ได้เปิดสอนวิชาเอกประวัติศาสตร์แต่เปิดสอนวิชาเอกสังคมศึกษา ซึ่งวิชาประวัติศาสตร์เป็นเพียงกลุ่มวิชาหนึ่งใน 6 กลุ่มของกลุ่มวิชาเนื้อหาในหมวดวิชาเฉพาะที่นักศึกษาต้องเรียน ดังนั้นจำนวนหน่วยกิตที่นักศึกษาต้องศึกษาในกลุ่มเนื้อหาวิชาเอก จำนวน 67 หน่วยกิต นักศึกษาจะศึกษาวิชาประวัติศาสตร์เพียง 13 -14 หน่วยกิตเท่านั้น ส่วนที่เหลือจะเป็นการศึกษาวิชาทางด้านปรัชญาและศาสนา ภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และเศรษฐศาสตร์

รายวิชาในกลุ่มวิชาประวัติศาสตร์มีจำนวน 42 รายวิชา เป็นรายวิชาบังคับ 1 รายวิชา คือ วิชาประวัติศาสตร์ไทย นอกเหนือจากนั้นเป็นรายวิชาเลือกโดยเป็นรายวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ด้านต่าง ๆ ดังนี้

ประวัติศาสตร์ไทย 10 รายวิชา

ประวัติศาสตร์โลก 9 รายวิชา

ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 7 รายวิชา

ประวัติศาสตร์ยุโรป 3 รายวิชา

ประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา 2 รายวิชา

ประวัติศาสตร์แอฟริกา 1 รายวิชา

ประวัติศาสตร์ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์ 1 รายวิชา

โบราณคดี 5 รายวิชา

อื่นๆ 3 รายวิชา

รายวิชาดังกล่าวแต่ละวิชามีหน่วยกิต 2- 3 หน่วยกิต ดังนั้นในการจัดรายวิชาให้นักศึกษาเรียน จึงนิยมที่จะเลือกรายวิชาที่มีเนื้อหาที่สำคัญมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์มากเป็นเกณฑ์ โดยจะเลือกให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิภาคต่างๆของโลกในช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้กว้างขวางเพียงพอที่จะนำไปใช้สอนประวัติศาสตร์ในระดับมัธยมศึกษาได้ ด้วยเหตุนี้ นักศึกษาจึงจะได้เรียนวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยตลอดหลักสูตรเพียงประมาณ 2 วิชาเท่านั้นคือ รายวิชา 1642102 ประวัติศาสตร์ไทย และ 1643102 ประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทยสมัยใหม่ ซึ่งตามลักษณะการเรียนการสอนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไม่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องท้องถิ่นเลย โดยวิชาประวัติศาสตร์ไทยจะศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับพัฒนาการของรัฐต่างๆในดินแดนประเทศไทยตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงสมัยปัจจุบัน และวิชาประวัติศาสตร์การเมือง การปกครองไทยสมัยใหม่จะศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมืองการปกครองของไทยนับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 เป็นต้นมา ทำให้การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์เป็นการสอนถึงเรื่องที่ไกลตัวนักศึกษาทั้งในด้านระยะเวลาและด้านเนื้อหาสาระ ทำให้นักศึกษา ขาดความสนใจ มองไม่เห็นความเชื่อมโยงระหว่างตัวนักศึกษากับบทเรียนและไม่เห็นความสำคัญของชุมชน ท้องถิ่น ที่นักศึกษาอยู่ การขาดความรู้ ความเข้าใจและความภาคภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นย่อมมีผลต่อการจัดการเรียนการสอนของนักศึกษาเมื่อจบการศึกษาออกไปแล้ว เพราะขาดความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ไม่ทราบวิธีการหาความรู้จากท้องถิ่นและวิธีการนำความรู้ในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ได้ เรื่องนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการศึกษา เนื่องจากในมาตรา 23 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้กำหนดไว้ว่าการจัดการศึกษาต้องให้ผู้เรียนมีความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาด้วย

ดังนั้นเพื่อเป็นการตอบสนองต่อความจำเป็นทางการศึกษาของประเทศในปัจจุบัน การจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ในสถาบันราชภัฏ จึงควรให้ผู้เรียนได้มีความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อที่เมื่อนักศึกษาจบการศึกษาไปแล้วจะสามารถนำความรู้และแนวทางการศึกษาความรู้จากท้องถิ่นไปใช้ในการปฏิบัติงานต่อไปได้

งานวิจัยเกี่ยวกับการบูรณาการหลักสูตรและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษา

การบูรณาการหลักสูตร

บุบผา เมฆศรีทองคำ (2544) ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างกระบวนการตัดสินใจทางจริยธรรมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์สำหรับนักศึกษาวารสารศาสตร์ แบ่งการวิจัยออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ ขั้น 1 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการร่างหลักสูตร ขั้น 2 การพัฒนาโครงสร้างหลักสูตร ขั้น 3 การตรวจสอบคุณภาพของโครงสร้างหลักสูตร ขั้น 4 การทดลองใช้หลักสูตร ขั้น 5 การประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร ผลการศึกษาพบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนกระบวนการตัดสินใจทางจริยธรรมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์หลังการทดลองใช้หลักสูตรของกลุ่มทดลอง มากกว่าคะแนนก่อนการทดลองใช้หลักสูตรในกลุ่มเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ค่าเฉลี่ยคะแนนกระบวนการตัดสินใจทางจริยธรรมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์หลังการทดลองใช้หลักสูตรของกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความเหมาะสมของการใช้หลักสูตรอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยคะแนนด้านความรู้เกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจทางจริยธรรมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์ระหว่างกระบวนการเรียนกับผลสัมฤทธิ์สูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ค่าเฉลี่ยคะแนนด้านเจตคติต่อกระบวนการตัดสินใจทางจริยธรรมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์สูงกว่าเกณฑ์ 3.50 และค่าเฉลี่ยคะแนนด้านความสามารถในกระบวนการตัดสินใจทางจริยธรรมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์สูงกว่าเกณฑ์ 80 และพบว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ในการประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตร

พรชัย หนูแก้ว (2541) ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา แบ่งการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ ขั้น 1 การสำรวจข้อมูลพื้นฐานโดยการสัมภาษณ์นักเรียนและสอบถามครูผู้สอน ผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์เกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียน เพื่อหาพฤติกรรมประชาธิปไตยที่นักเรียนยังขาดอยู่และควรได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น ขั้น 2 การร่างหลักสูตร โดยเป็นหลักสูตรแบบบูรณาการที่ใช้หัวเรื่องเป็นแกน ขั้น 3 การทดลองใช้หลักสูตร ขั้น 4 การประเมินและ

ปรับปรุงหลักสูตรเพื่อหาประสิทธิภาพของหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า คะแนนพฤติกรรม ประชาธิปไตยหลังทดลองใช้หลักสูตรของกลุ่มทดลองมากกว่าคะแนนของกลุ่มควบคุม และคะแนนพฤติกรรมประชาธิปไตยหลังทดลองใช้หลักสูตรของกลุ่มทดลองมากกว่าก่อนทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และพบว่าสามารถนำหลักสูตรไปใช้จัดกิจกรรมในโรงเรียนได้โดยไม่มีผลกระทบกับหลักสูตรที่โรงเรียนดำเนินการอยู่

สมโภชน์ อเนกสุข (2539) ทำการวิจัยเรื่องการบูรณาการความสามารถพื้นฐานทาง คอมพิวเตอร์เข้าในหลักสูตรปริญาตรีทางการศึกษา โดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้น 1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเพื่อสร้างความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการ ใช้คอมพิวเตอร์ในโรงเรียนและสถาบันผลิตครูโดยใช้แบบสอบถาม ขั้น 2 สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ด้านหลักสูตรและผู้เชี่ยวชาญด้านคอมพิวเตอร์เพื่อนำความคิดเห็นไปใช้กำหนดเนื้อหาและวิธี การบูรณาการความสามารถพื้นฐานทางคอมพิวเตอร์เข้าสู่หลักสูตร ขั้น 3 ศึกษาความเป็นไป ได้ของการบูรณาการเนื้อหาทางคอมพิวเตอร์และวิธีการสอนตามรูปแบบที่สร้างขึ้นโดยส่ง แบบสอบถามความคิดเห็นของหัวหน้าภาควิชาในสถาบันผลิตครู ผลการศึกษา พบว่า หัวหน้า ภาควิชาในสถาบันผลิตครูมีความเห็นว่า ทุกเนื้อหาตามรูปแบบการบูรณาการที่เสนอแนะไว้มี ความเหมาะสมมาก ส่วนเรื่องวิธีการบูรณาการ หัวหน้าภาควิชาให้ความเห็นว่า ทุกเนื้อหาควร บรรจุเข้าในรายวิชาตามหลักสูตรที่มีอยู่เดิม ปัญหาในการใช้หลักสูตรปริญาตรีทางการศึกษา ที่จะบูรณาการความสามารถพื้นฐานทางคอมพิวเตอร์ คืองบประมาณไม่เพียงพอ ขาดแคลน บุคลากรผู้สอนที่มีความรู้ทางคอมพิวเตอร์ และเครื่องมือและอุปกรณ์ไม่เพียงพอ

เรณูมาศ วิจิตรรัตน์ (2535) ทำการวิจัยเรื่องการบูรณาการเนื้อหาหลักสูตรในกลุ่ม วิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพในระดับอุดมศึกษา เพื่อพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา วิชาการดูแล สุขภาพตนเอง โดยการบูรณาการเนื้อหาวิชาในกลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ ผลการวิจัยพบว่า เมื่อนำหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร วิชาการดูแลสุขภาพตนเอง ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น ไปทดลองใช้ คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของกลุ่มทดลองทั้ง 3 กลุ่ม สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด คือร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กลุ่มทดลองทั้ง 3 กลุ่มมีคะแนนพัฒนาการ ทางการเรียนรู้แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และคะแนนเจตคติต่อการเรียนดูแลสุขภาพ ของกลุ่มทดลองทั้ง 3 กลุ่ม ก่อนการเรียนกับภายหลังเรียนตามหลักสูตรแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ไบเลย์ (Bailey. 2000 : Online) ทำการวิจัยเรื่อง “หลักสูตรบูรณาการ:ผู้ปกครอง บอกอะไรเราเกี่ยวกับประสบการณ์ของเด็กของพวกเขา “ (Integrated Curriculum : What Parents Tell Us about Their Children's Experience) ผลการวิจัยพบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่ ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา 40 คน ที่เรียนในหลักสูตรบูรณาการเชื่อว่า ลูกของพวกเขาชอบ การเรียนด้วยวิธีนี้ และครอบครัวก็ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้มากกว่าเดิม อย่างไรก็ตามพบว่าผู้ปกครองจะไม่ตระหนักเกี่ยวกับคุณภาพของหลักสูตรบูรณาการ

คาร์มอน (Carmon.1987 : Online) ทำการวิจัยเปรียบเทียบองค์ประกอบบางประการ ในหลักสูตรกลุ่มแพทยศาสตร์และหลักสูตรแบบบูรณาการในโปรแกรมพยาบาลศาสตรบัณฑิต (A Comparison of Selected Factors in the Medical – Block Curriculum and the Integrated Curriculum in A Baccalaureate Nursing Program.) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ เปรียบเทียบโปรแกรมพยาบาลศาสตรบัณฑิตที่ใช้หลักสูตรแบบกลุ่มแพทยศาสตร์และหลักสูตร แบบบูรณาการ โดยศึกษาเปรียบเทียบองค์ประกอบ 8 ตัว คือ ความสำเร็จ ค่าใช้จ่ายต่อหัว นักศึกษา จุดประสงค์รายวิชา เนื้อหาสาระ เจตคติหรือความคิดของอาจารย์ วิธีการหรือ ยุทธศาสตร์การสอน เวลาที่กำหนดไว้สำหรับแต่ละวิชา และความสิ้นเปลืองของอาจารย์และ ผู้เรียน ผลการศึกษาพบว่า ในภาพรวมไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในการสอบ NCLEX-RN หรือ อายุรศาสตร์ – ศัลยศาสตร์ ระดับ 2 ของสมาคมการพยาบาลแห่งชาติระหว่าง หลักสูตรทั้งสองแบบ คะแนนกลุ่ม 1 สูงอย่างมีนัยสำคัญใน 4 จาก 6 ของแบบทดสอบวัดผล สัมฤทธิ์ของสมาคมการพยาบาลแห่งชาติ คะแนนกลุ่ม 2 สูงอย่างมีนัยสำคัญในแบบทดสอบ วัดผลสัมฤทธิ์วิชาการพยาบาลจิตเวชของสมาคมการพยาบาลแห่งชาติ ความแตกต่างอย่างมี นัยสำคัญในด้านอื่น ๆ ที่พบคือ ค่าใช้จ่ายต่อหัวนักศึกษา หลักสูตรบูรณาการสูงกว่าหลักสูตร แบบกลุ่มแพทยศาสตร์ 59% อาจารย์ระบุถึงประโยชน์ของหลักสูตรแบบกลุ่มแพทยศาสตร์ไว้ มากกว่า และระบุถึงความไม่มีประโยชน์ของหลักสูตรแบบบูรณาการไว้มากกว่าด้วย อัตรา ความสิ้นเปลืองสำหรับอาจารย์และนักศึกษาในหลักสูตรบูรณาการมีจำนวนมาก การสำรวจจาก อาจารย์ยังบ่งชี้ว่าหลักสูตรบูรณาการใช้เวลามากกว่าด้วย สำหรับวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ และยุทธศาสตร์การสอนของทั้งสองหลักสูตรมีความคล้ายคลึงกัน ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผลสัมฤทธิ์สนับสนุนข้อสรุปที่ว่า วิชาการพยาบาลจิตเวชจะสอนได้ดีที่สุดโดยใช้หลักสูตร บูรณาการ ขณะที่วิชาการกุมารเวชศาสตร์และวิชาสูติศาสตร์จะสอนได้ดีในหลักสูตรกลุ่ม แพทยศาสตร์ สำหรับวิชาอื่น ๆ จากคะแนน NCLEX – RN ไม่ปรากฏความแตกต่างระหว่าง กลุ่ม 1 และกลุ่ม 2

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษา

วีระพงษ์ แสง-ชูโต (2544) ได้ศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยี พื้นบ้านในทางวิทยาศาสตร์ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. จัดกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านในภาคเหนือตอนบนได้ 7 กลุ่ม แยกเป็นกลุ่มตามปัจจัยสี่ 4 กลุ่ม คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค และกลุ่ม สนับสนุนปัจจัยสี่อีก 3 กลุ่ม คือ คมนาคม อาชีพ และนันทนาการ
2. กลุ่มที่มีหลักการวิทยาศาสตร์ทุกสาขาแทรกอยู่มากที่สุด คือ กลุ่มอาชีพ รองลงมา คือ กลุ่มอาหาร และน้อยที่สุด คือ กลุ่มยารักษาโรค และสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ที่มีหลักการ เพื่อใช้อธิบายได้มากที่สุด คือ ฟิสิกส์ รองลงมา คือ เคมี และน้อยที่สุด คือ ชีววิทยา

3.สามารถจัดทำฐานข้อมูลแสดงแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านแต่ละกลุ่มไปสอดแทรกลงในรายวิชาวิทยาศาสตร์ในระดับประถมศึกษาตอนปลายและระดับมัธยมศึกษาตอนต้นลงในซีดีรอมได้ทุกกลุ่ม

ศุภวรรณ สุดประเสริฐ (2544) ทำการพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ เรื่องการสานตะกร้าสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านโนนม่วง จังหวัดขอนแก่น พบว่านักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียน ตั้งใจ และเอาใจใส่ในการปฏิบัติงาน ทำงานเป็นและพัฒนางานของตนให้ดีขึ้น ผลการประเมินแบบวัดทักษะการปฏิบัติงานและแบบวัดคุณลักษณะในการทำงานพบว่า นักเรียนทำคะแนนได้ผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80 ของคะแนนเต็ม ส่วนผลการวิเคราะห์หลักสูตรหลังการนำหลักสูตรไปใช้ พบว่า นักเรียนทำคะแนนในแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผ่านเกณฑ์ร้อยละ 80 ทุกคน และจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของนักเรียน ครูผู้สอน ผู้บริหาร ผู้ปกครอง และผู้รู้ในท้องถิ่น ที่มีต่อการนำหลักสูตรนี้มาใช้ พบว่าเห็นด้วยกับหลักสูตรแบบที่เปิดโอกาสให้โรงเรียนนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรร่วมกับโรงเรียน เพราะทำให้โรงเรียนได้หลักสูตรที่ตรงตามสภาพและความต้องการของแต่ละท้องถิ่น ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความสนใจและความถนัดของตนเอง หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีประโยชน์ต่อชุมชนและโรงเรียน นอกจากนั้นยังต้องการให้โรงเรียนพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกลุ่มประสบการณ์อื่นๆอีก

สมพร ประมวลศิลป์ชัย (2543) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและค่านิยมต่อภูมิปัญญาไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา โดยการใช้ชุดการเรียนภูมิปัญญาไทยกับการใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ พบว่า นักเรียนที่เรียนโดยการใช้ชุดการเรียนภูมิปัญญาไทย มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและมีค่านิยมต่อภูมิปัญญาไทยสูงกว่านักเรียนที่เรียนโดยการใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วิสากุล กองทองนอก (2543) ได้ศึกษาสภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร รวมทั้งศึกษาวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชรที่ประสบผลสำเร็จ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน 204 คน ครู 354 คน ผู้บริหารและครูจากโรงเรียนที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้จัดการศึกษาได้สำเร็จอย่างละ 10 คน ผลการศึกษาพบว่า

1. สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามโครงสร้างของหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในวิชาภาษาไทย กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มการงานพื้นฐานอาชีพ และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยได้

2. ผู้บริหารส่วนมากไม่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นเท่าที่ควร และจะดำเนินการในรูปแบบของการจัดกิจกรรมมากกว่าที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน

3. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนในงานด้านต่าง ๆ พบว่า ส่วนใหญ่มีการปฏิบัติในระดับปานกลาง ยกเว้นเรื่องการยกย่องเชิดชูเกียรติและให้รางวัลแก่ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น การส่งเสริมการจัดการตั้งสมาคม ศูนย์ หรือเครือข่ายของผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น การบริหารและการจัดการธุรการ การเงิน และพัสดุ การสร้าง ปรับปรุง และพัฒนาหลักสูตร อยู่ในระดับน้อย

4. วิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพบว่า มีทั้งที่ใช้โดยตรงและทางอ้อม

ส่วนปัญหาที่พบ คือ มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาค่อนข้างน้อย ขาดการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ ครูมีภารกิจมากไม่มีเวลาที่จะนำความรู้และประสบการณ์ของท้องถิ่นมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูขาดความรู้ความเข้าใจในการเขียนหลักสูตรท้องถิ่น ครูขาดความรู้ความเข้าใจในการสร้างหรือเพิ่มลดรายละเอียดของเนื้อหา วิทยากรบางท่านไม่ให้ความร่วมมือ ไม่มีทักษะในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของตนเอง โรงเรียนมีแหล่งภูมิปัญญาน้อย

ภาวดี เกตุกุ (2541) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการนำเสนอผลงานทางวิทยาศาสตร์ และค่านิยมต่อภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการสอนโดยใช้ชุดการเรียนภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์และการสอนโดยครูเป็นผู้สอน กลุ่มตัวอย่างได้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2541 โรงเรียน โคกยางวิทยา จังหวัดสุรินทร์ จำนวน 60 คน พบว่า

1. ความสามารถในการนำเสนอผลงานทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้ชุดการเรียนภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์กับการสอนโดยครูเป็นผู้สอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ค่านิยมต่อภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้ชุดการเรียนภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์กับการสอนโดยครูเป็นผู้สอน แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ค่านิยมต่อภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้ชุดการเรียนภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์ก่อนการทดลองและหลังการทดลอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ค่านิยมต่อภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยครูเป็นผู้สอนก่อนการทดลองและหลังการทดลอง แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 214 – 217) ได้ทำการวิจัยเพื่อหาแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา พบว่า การบริหารการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันไม่เอื้อต่อการสืบทอดภูมิปัญญาไทย เพราะโครงสร้างการศึกษาเป็นแบบกระจัดกระจาย สถานศึกษาขาดการสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนระบบบริหารไม่เอื้อให้ครูผู้สอนออกนอกสถานที่เพื่อประสานงานหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับปราชญ์ท้องถิ่น นอกจากนี้รัฐยังขาดนโยบายในการส่งเสริมด้านภูมิปัญญาไทย ในปัจจุบันการจัดการศึกษาเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดมากกว่าส่งเสริมให้เกิดคุณภาพของคนที่สามารถจัดการชีวิตและทรัพยากรต่าง ๆ ในลักษณะที่สามารถใช้ภูมิปัญญาในการพึ่งพาตนเองได้ เพราะการจัดการศึกษามีกรอบ และต้องอยู่ในกระบวนเดียวและวิธีเดียว และพบว่าการศึกษาที่จะส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา สามารถทำได้ 4 ด้าน ดังนี้

1. การส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในด้านการจัดการศึกษา
2. การยกย่องครูภูมิปัญญาไทย
3. การส่งเสริมการวิจัยภูมิปัญญาไทย
4. การบริหารและการจัดการด้านภูมิปัญญาไทย

ประกอบ ไจมัน (2539) ทำการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง กลุ่มตัวอย่างเป็นครูผู้สอน 30 คน และภูมิปัญญาท้องถิ่น 15 คน ผลการวิจัยพบว่า การเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน คำนึงถึงผู้เรียน หลักสูตร เนื้อหาวิชา และคุณสมบัติภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชั้นดำเนินการสอน โดยมีการสาธิตและแบ่งกลุ่มฝึกปฏิบัติงาน ในการประเมินการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการประเมินผู้เรียน และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการสังเกตระหว่างการเรียนการสอน ปัญหาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พบคือ ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกปฏิบัติงาน งบประมาณไม่เพียงพอ การจ่ายค่าตอบแทนยุ่งยาก ลำบาก ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ค่อยมีเวลาว่างและภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดทักษะประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้ นอกจากนี้ยังพบว่าครูไม่เคยเข้ารับการฝึกอบรมประชุมสัมมนาเกี่ยวกับเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นมาก่อนเลยจึงมีความต้องการที่จะเข้ารับการฝึกอบรม การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อที่จะได้ทราบกระบวนการหรือขั้นตอนในการสำรวจข้อมูล รายละเอียดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่จะนำมาใช้จัดการเรียนการสอนได้

วิชา ทรวงแสง (2538) ได้ทำการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยและวรรณกรรมไทยด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาวิชาเอกภาษาไทยในวิทยาลัยครูกลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักศึกษาโปรแกรมวิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา

ปีการศึกษา 2537 จำนวน 28 คน ผลการทดลองพบว่า นักศึกษากลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน คือ ความรู้ ความเข้าใจ การนำไปใช้ด้านภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น และมีทัศนคติต่อภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภายหลังการเรียนการสอน สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความสนใจของนักศึกษากลุ่มทดลองที่มีต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของรูปแบบมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่า 3.51 ทุกครั้งที่มีการสังเกต และมีน้ำหนักความคิดเห็นของนักศึกษากลุ่มสนทนา แสดงความเห็นด้วยกับองค์ประกอบและรายละเอียดของรูปแบบเกินร้อยละ 70

รัตนะ บัวสนธิ์ (2535) ทำวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง โดยใช้การวิจัยแบบมีส่วนร่วมและดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน คือ การวิจัยเพื่อประมวลภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนา การวิเคราะห์หลักสูตร การทดลองใช้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้น และการประเมินการใช้หลักสูตร ผลการวิจัยพิจารณาตัวบ่งชี้ คือ นักเรียน พบว่า หลักสูตรประสบผลสัมฤทธิ์ในการนำไปใช้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และผู้วิจัยได้ระบุถึงอุปสรรคและปัญหาในการวิจัยที่สำคัญได้แก่ ระดับความสนใจของครูผู้สอนที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตร การกำหนดการเรียนตามเนื้อหาส่วนต่าง ๆ ของหลักสูตร ไม่อาจจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับเวลาที่กำหนดนโยบายของหน่วยงานระดับเหนือโรงเรียนและการประเมินพิจารณาความดี ความชอบ ทำให้อาจารย์ใหญ่และครูต้องรีบปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองนโยบาย ส่งผลให้อาจารย์ใหญ่และครูไม่มีเวลาทุ่มเทให้งานวิชาการเท่าที่ควร และชาวบ้านยังมีความคิดว่าการเรียนการสอนเป็นของทางราชการและโรงเรียน ไม่ใช่หน้าที่ของชาวบ้านที่ต้องยุ่งเกี่ยว

พรพจน์ ประเสริฐนิติพงษ์ (2533) ได้ศึกษาการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนเพื่อการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดลำพูน และบางแหล่งในจังหวัดเชียงใหม่ ประชากรที่ใช้ศึกษาคือครูที่สอนวิชาวิทยาศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นสังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดลำพูน จำนวน 55 คน และกลุ่มตัวอย่างเป็นเจ้าหน้าที่ประจำแหล่งวิทยาการชุมชนในจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่จำนวน 24 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามครูและเจ้าหน้าที่และแบบสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ เครื่องมือได้รับการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญโดยใช้เกณฑ์ 80 เปอร์เซนต์ ผลวิจัยสรุปได้ว่า ครูเห็นด้วยกับการใช้แหล่งวิทยาการชุมชน แต่ยังมีการใช้จริงน้อย เนื่องจากปัญหาและอุปสรรคในการใช้แหล่งวิทยาการ ได้แก่ การนำนักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ การเชิญวิทยากรและการจัดหาสื่อการสอน และได้มีการนำเสนอแหล่งวิทยาการที่เหมาะสมในจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ จำนวน 24 แห่ง ส่วนเจ้าหน้าที่เห็นด้วยกับการใช้แหล่งวิทยาการชุมชน และพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคในการให้บริการอยู่ในระดับปานกลาง

สุจริต บัวพิมพ์ (2530) ทำการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านในสถาบันอุดมศึกษาโดยวิธีสำรวจหลักสูตรรายวิชาที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน ในเอกสารหลักสูตรของสถาบัน

อุดมศึกษา เปรียบเทียบจำนวนรายวิชา และจำนวนหน่วยกิต กับใช้แบบสอบถามสำรวจการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านและความคิดเห็นของนิสิตนักศึกษาต่อการจัดการเรียนการสอนเรื่องนี้ กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตนักศึกษาชั้นปีที่ 4 ปีการศึกษา 2528 ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ 11 แห่ง รวม 3,388 คน ผลการศึกษาพบว่า รายวิชาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นในสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างแตกต่างกันมาก (0 - 68 หน่วยกิต) และเนื้อหาวิชาที่ปรากฏในหลักสูตรจำแนกได้ 3 ประเภท คือ อาศัยภาษาเป็นสื่อ ไม่ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ และแบบประสมประสาน พบว่า นิสิตนักศึกษาทุกสถาบันมีความเห็นตรงกันว่า กิจกรรมทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านสืบทอดกันมาตั้งแต่เดิมจะสร้างให้เกิดความรัก ความหวงแหนในมรดกวัฒนธรรม และควรจัดวิชาวัฒนธรรมพื้นบ้านให้เป็นวิชาพื้นฐานเพื่อให้ทุกคนได้มีโอกาสศึกษาอีกด้วย

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องเกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น มีทั้งเรื่องที่เป็นความรู้และความเชื่อ ซึ่งชาวอีสานได้ส่งสมภูมิปัญญาเหล่านี้ไว้เป็นจำนวนมาก สมควรที่จะมีการถ่ายทอดให้เยาวชนได้รับทราบเพื่อรักษาภูมิปัญญาเหล่านี้ให้คงอยู่ตลอดไป การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดแทรกเข้ากับรายวิชาในหลักสูตรสาขาครุศาสตร์ เป็นแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษาแนวทางหนึ่งที่น่าจะทำให้นักศึกษาได้รับความรู้ และสามารถนำความรู้นั้นไปเผยแพร่ต่อไปได้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย
สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ ดำเนินการโดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) การดำเนินงานแบ่งเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย และตอนที่ 2 การหาประสิทธิผลของ
หลักสูตร

ตอนที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชา ประวัติศาสตร์ไทย

การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชา
ประวัติศาสตร์ไทย ได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

วัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับ
นำไปใช้ในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความจำเป็น

วิธีดำเนินงาน ศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องภูมิปัญญา
ท้องถิ่น แนวคิดและรูปแบบในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ การประเมินผลและปรับปรุง
แก้ไขหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตรปริญญาตรีสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ จากเอกสาร
ทั้งในประเทศ ต่างประเทศ และจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Internet) ผลการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร
และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและการบูรณาการหลักสูตร สรุปได้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านในแต่ละท้องถิ่น
คิดขึ้นมาด้วยสติปัญญาความสามารถของพวกเขาเอง เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิตให้
เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น องค์ความรู้เหล่านี้จะได้รับการส่งสืบทอดมาสู่ชนรุ่นหลัง
โดยได้มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ภูมิปัญญาท้องถิ่น
สามารถแบ่งได้เป็น 10 ด้าน คือ เกษตรกรรม อุตสาหกรรมและหัตถกรรม การแพทย์แผนไทย
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการ คติและความเชื่อ ศิลปะและ
นันทนาการ การจัดสวัสดิการ ภาษาและวรรณกรรม และศาสนาและประเพณี ซึ่งภูมิปัญญา
ของแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่นั้นๆ

2. การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ มีการดำเนินงานที่สำคัญตามลำดับดังนี้
 - 2.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นพื้นฐานในการเลือกเนื้อหาสาระ การกำหนดประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน
 - 2.2 การออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ เป็นการเลือกและจัดเนื้อหาสาระ พัฒนาวัสดุอุปกรณ์ คู่มือครู และการเลือกวิธีการสอน
 - 2.3 การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปปฏิบัติเพื่อทดสอบว่า ผลการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรหรือไม่
 - 2.4 การปรับปรุงหลักสูตร เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการทดลองใช้หลักสูตรมา ปรับปรุงหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพ
3. การบูรณาการหลักสูตร จากการศึกษาเรื่องราวรูปแบบของหลักสูตรบูรณาการ พบว่า วิธีการที่น่าสนใจคือ การบูรณาการแบบสอดแทรก (Infusion) ซึ่งเป็นการบูรณาการโดยผู้สอน ในวิชาหนึ่งสอดแทรกเนื้อหาของวิชาอื่น ๆ เข้าไปในการสอนของตน ทำให้ผู้สอนสามารถ เพิ่มเติมประเด็นที่ต้องการเข้าไปในเนื้อหาส่วนที่เกี่ยวข้องได้
4. โครงสร้างหลักสูตรปริญญาตรีสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ จากการวิเคราะห์ เอกสารหลักสูตรฯ ยังไม่พบว่ามีหลักสูตรเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง มีเพียงการจัดสอน เป็นรายวิชาเลือกในหมวดวิชาการศึกษาทั่วไปและหมวดวิชาเฉพาะด้าน ทำให้มีโอกาสเป็นไปได้ว่านักศึกษาจะไม่ได้เรียนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นเนื่องจากรายวิชาเหล่านั้น ผู้เรียนไม่ได้เลือก เป็นรายวิชาเลือก

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร

วัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาหลักสูตรโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่น อีสานบูรณาการแบบสอดแทรกเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

วิธีดำเนินงาน ในการพัฒนาหลักสูตรมีการดำเนินงานแบ่งเป็น 4 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 การสร้างโครงร่างหลักสูตร

จากข้อมูลพื้นฐานและผลการวิเคราะห์เอกสารหลักสูตรในขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้นำมา เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ โดยได้ดำเนินการตามลำดับดังนี้

1. ศึกษาเชิงวิเคราะห์เนื้อหาสาระรายวิชาประวัติศาสตร์ในหลักสูตรสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ พ.ศ. 2543 เพื่อศึกษารายละเอียดเนื้อหาวิชาที่สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมา บูรณาการได้ กำหนดเป็นหัวเรื่องที่จะบูรณาการได้ 7 เรื่อง
2. คัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาบูรณาการกับเนื้อหาวิชา ประวัติศาสตร์ไทยตามหัวเรื่องที่ได้กำหนดไว้ ได้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 7 ด้าน

3. กำหนดโครงสร้างหลักสูตรตามรายละเอียดดังนี้

3.1 สภาพปัญหาและความสำคัญของหลักสูตร เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาในการจัดการศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความจำเป็นในการให้ความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่นักศึกษาศาสาครศาสตร์ของสถาบันราชภัฏ มากำหนดจุดมุ่งหมายและขอบเขตของหลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์ไทย : หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2 หลักการของหลักสูตร กำหนดให้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากชั้นที่ 1 และสภาพปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตร คือ เป็นหลักสูตรบูรณาการโดยสอดแทรกภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

3.3 เป้าหมายของหลักสูตร กำหนดให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความสำคัญของหลักสูตร คือ เพื่อเสริมสร้างความรู้และเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาศาสาครศาสตร์ และเพื่อให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ไทยทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

3.4 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร กำหนดให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความจำเป็น หลักการและเป้าหมายของหลักสูตร โดยคาดหวังว่าเมื่อดำเนินการตามหลักสูตรนี้ นอกจากผู้เรียนจะมีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ไทยแล้ว ยังมีความรู้และเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น รู้จักแหล่งข้อมูลและวิธีการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้

3.5 โครงสร้างหลักสูตร กำหนดขอบเขตและเนื้อหาสาระของหลักสูตรรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย : หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สอดคล้องกับหลักการ เป้าหมาย และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยคำอธิบายรายวิชา รายละเอียดของแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ ชื่อหน่วย ระยะเวลาในการเรียน ขอบเขตเนื้อหาและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาสอดแทรก โดยมีรายละเอียดดังแสดงในตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 แสดงขอบเขตเนื้อหาและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการในแต่ละหน่วยการเรียนรู้

หน่วยการเรียนรู้/ ระยะเวลา	ขอบเขตเนื้อหา	ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่บูรณาการ
หน่วย 1 : พัฒนาการ ของบ้านเมืองก่อน สมัยสุโขทัย เวลา 6 คาบ	1. พัฒนาการของชุมชนในสมัยก่อน ประวัติศาสตร์ 1.1 สังคมก่อนเกษตรกรรม เนื้อหาที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การค้นพบเครื่องมือหิน เครื่องปั้นดินเผา ที่จังหวัดเลย และจังหวัดนครพนม 1.2 สังคมเกษตรกรรม เนื้อหาที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การค้นพบแหล่งโบราณคดีที่โนนนกทา จังหวัดขอนแก่น แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง และบ้านนาดี จังหวัดอุดรธานี 2. ความเจริญของบ้านเมืองในสมัย ประวัติศาสตร์ 2.1 พัฒนาการสู่ชุมชนเมืองในสมัย ประวัติศาสตร์ เนื้อหาที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การค้นพบแหล่งโบราณคดีหลายแห่งที่แสดง ถึงการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนสังคมเมือง เช่น ที่ฟ้าแดดสงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ เนินอุโลก จังหวัดนครราชสีมา ฯลฯ การตั้งชุมชนใกล้ แหล่งน้ำหรือชุดคูน้ำล้อมรอบ การค้นพบ แหล่งถลุงเหล็กบริเวณลุ่มแม่น้ำชี-มูล ตอนล่าง แหล่งทำเกลือสินเธาว์ตามลำน้ำ เสียวและอีกหลายแห่งในภาคอีสาน 2.2 พัฒนาการของบ้านเมืองในช่วง พุทธศตวรรษที่ 8-12 2.3 พัฒนาการของบ้านเมืองในช่วง พุทธศตวรรษที่ 13-17	ภูมิปัญญาด้าน หัตถกรรม ภูมิปัญญาด้าน เกษตรกรรม ด้าน หัตถกรรม ด้านการ จัดการ ภูมิปัญญาด้าน เกษตรกรรม ด้าน อุตสาหกรรมและ หัตถกรรม ด้านการ จัดการ

ตาราง 1 (ต่อ)

หน่วยการเรียนรู้/ ระยะเวลา	ขอบเขตเนื้อหา	ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่บูรณาการ
หน่วย 2 : รูปแบบ การปกครองตั้งแต่ สมัยสุโขทัยถึงรัช สมัยพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้า เจ้าอยู่หัว เวลา 6 คาบ	2.4 แคว้นสำคัญในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-19 1. ลักษณะการบริหารจัดการปกครอง ประเทศส่วนกลาง 1.1 สถานะของพระมหากษัตริย์ในฐานะ เป็นปิตุราชาธิปไตย ธรรมราชา และ เทวราชา 1.2 รูปแบบการบริหารบ้านเมืองใน สมัยสุโขทัย อโยธยา ธนบุรี และ รัตนโกสินทร์ 2. วิธีการควบคุม ดูแลชุมชนในท้องถิ่น อีสาน 2.1 รูปแบบการจัดการปกครอง เนื้อหาที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ รูปแบบการปกครองแบบอาญาสี่ 2.2 แนวคิดทางการปกครอง เนื้อหาที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ แนวคิดเรื่องคองสิบสี่	ภูมิปัญญาด้านการ จัดการ ภูมิปัญญาด้านการ จัดการและด้านศาสนา และประเพณี

ตาราง 1 (ต่อ)

หน่วยการเรียนรู้/ ระยะเวลา	ขอบเขตเนื้อหา	ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่บูรณาการ
หน่วย 3 : ลักษณะ สังคมไทยตั้งแต่สมัย สุโขทัยถึงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เวลา 6 คาบ	1. การจัดระเบียบสังคมโดยรัฐ 1.1 ลักษณะสังคมไทยและชนชั้นในสังคม 1.2 ระบบมูลนาย-ไพร่ 1.3 ระบบศักดินา 2. การจัดระเบียบสังคมในชุมชนท้องถิ่น 2.1 ลักษณะสังคมและการจัดระเบียบในสังคมอีสานสมัยก่อน เนื้อหาที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ สภาพสังคมในดินแดนอีสานก่อนรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ธรรมเนียมชุมชน 2.2 ศาสนา คติความเชื่อในสังคมอีสาน เนื้อหาที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ฮีตสิบสอง ผญา วรรณกรรมเรื่องท้าว เสียสวาสดี	ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน การจัดการ ด้านศาสนา และประเพณี ภูมิปัญญาด้านการ จัดการ ด้านศาสนาและ ประเพณี ด้านภาษา และวรรณกรรม

ตาราง 1 (ต่อ)

หน่วยการเรียนรู้/ ระยะเวลา	ขอบเขตเนื้อหา	ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่บูรณาการ
หน่วย 4 : สภาพเศรษฐกิจตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เวลา 9 คาบ	1. วิธีการดำเนินชีวิตตามระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง เนื้อหาที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงในภาคอีสาน 2. สภาพเศรษฐกิจไทยในสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ 3. การค้าขายผ่านระบบพระคลังสินค้า 4. การใช้ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา	ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ด้านหัตถกรรม ด้านศิลปกรรม ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
หน่วย 5 : ความสัมพันธ์กับต่างประเทศตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เวลา 6 คาบ	1. ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน เนื้อหาที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ เอกสารพื้นเมือง 2. ความสัมพันธ์กับประเทศในทวีปเอเชียและประเทศตะวันตก 3. สาละสำคัญและผลกระทบของการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง	ภูมิปัญญาด้านการจัดการ ด้านภาษาและวรรณกรรม
หน่วย 6 : การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เวลา 6 คาบ	1. การปฏิรูปด้านความมั่นคงปลอดภัยของราชอาณาจักร เนื้อหาที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การต่อต้านการปฏิรูปการปกครองในภาคอีสาน (กบฏผีบุญ) 2. การปฏิรูปด้านสังคม 3. การปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ	ภูมิปัญญาด้านการจัดการ ด้านศาสนาและประเพณี

ตาราง 1 (ต่อ)

หน่วยการเรียนรู้/ ระยะเวลา	ขอบเขตเนื้อหา	ภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่บูรณาการ
หน่วย 7 : การ เปลี่ยนแปลงการ ปกครอง พ.ศ. 2475 และผลกระทบที่มี ต่อการเมือง การ ปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมไทย จนถึง ปัจจุบัน เวลา 6 คาบ	1. การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 2. ลักษณะการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมของไทย ภายใต้การปกครองแบบประชาธิปไตย 3. ผลกระทบของการบริหารประเทศของรัฐบาลชุดต่าง ๆ ที่มีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา เนื้อหาที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การเคลื่อนไหวทางการศึกษาและความคิดของกลุ่มต่าง ๆ ในอีสานในช่วงทศวรรษ 2470	ภูมิปัญญาด้านการจัดการ

3.6 คุณสมบัติผู้เรียน กำหนดคุณสมบัติเบื้องต้นของผู้ที่สามารถเรียนตามหลักสูตรนี้ได้

3.7 การประเมินผลหลักสูตร กำหนดวิธีการในการศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตร โดยจะพิจารณาจาก

3.7.1 การเรียนการสอน ซึ่งทำการประเมินแบบหลากหลายตามสภาพจริง ได้แก่ การสังเกตพฤติกรรมนักศึกษาในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ความสนใจในการเรียน การอภิปราย การแสดงความคิดเห็น การประเมินผลงานของนักศึกษา การทดสอบวัดความรู้ ก่อนและหลังเรียน และการประเมินเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษา เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสังเกตพฤติกรรม แบบประเมินผลงาน แบบทดสอบวัดความรู้ และแบบประเมินเจตคติ โดยพิจารณาจากความสนใจในการเรียนและความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น นำเสนอรายงานและผลการสอบของนักศึกษา รวมถึงเจตคติของนักศึกษาที่มีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย

3.7.2 ความพึงพอใจของนักศึกษาจากการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการ เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบประเมินความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการ

3.7.3 ความคิดเห็นของอาจารย์ผู้สอนในสถาบันราชภัฏเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรบูรณาการ เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามความเหมาะสมของหลักสูตรบูรณาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย หลักสูตรสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

3.8 การบริหารจัดการหลักสูตร เป็นการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานเพื่อนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงบอกกำหนดการในการนำหลักสูตรไปใช้ กระบวนการเรียนการสอนที่ใช้การสอนแบบบูรณาการโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสื่อหลายประเภท ได้แสวงหาและสรุปความรู้ด้วยตัวเอง สื่อการเรียนการสอนที่กำหนดให้เหมาะสม สอดคล้องกับเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนของแต่ละหน่วย การเรียน และทรัพยากร ที่จำเป็นในการดำเนินการตามหลักสูตร

ส่วนที่ 2 การตรวจสอบคุณภาพของโครงสร้างหลักสูตร

โดยการนำโครงสร้างหลักสูตรที่ได้พัฒนาไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพ

1. การดำเนินงาน ตรวจสอบคุณภาพโดยทำการประเมิน 2 ลักษณะคือ

1.1 การประเมินความเหมาะสมของโครงสร้างหลักสูตร เป็นการประเมิน องค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร คือ สภาพปัญหาและความสำคัญ หลักการ เป้าหมาย จุดประสงค์ โครงสร้าง ระยะเวลา คุณสมบัติผู้เรียน การประเมินผล การบริหารจัดการ หลักสูตรว่ามีความเหมาะสมเพียงใด

1.2 การประเมินความสอดคล้องของโครงสร้างหลักสูตรในแต่ละองค์ประกอบ โดยพิจารณาความสอดคล้องของแต่ละองค์ประกอบในโครงสร้างหลักสูตรที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น ได้แก่ หลักการ เป้าหมาย จุดประสงค์ โครงสร้าง ระยะเวลา คุณสมบัติผู้เรียน การประเมินผล และการบริหารจัดการหลักสูตร ว่ามีความสอดคล้องกันเพียงใด

2. ผู้ตรวจสอบคุณภาพของโครงสร้างหลักสูตร ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านประวัติศาสตร์ และด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยกำหนดคุณสมบัติให้เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การสอนระดับอุดมศึกษาอย่างน้อย 5 ปี และเป็นที่ยอมรับในวงการอุดมศึกษา และ/หรือมีผลงานการวิจัยการเขียนตำราเผยแพร่อย่างน้อย 3 เรื่อง จำนวน 5 คน(ภาคผนวก ค) ทำการตรวจสอบด้านความถูกต้อง เหมาะสมของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการกับเนื้อหา สาระของวิชาประวัติศาสตร์ไทย และความเหมาะสมและสอดคล้องภายในองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร

3. เครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพโครงสร้างของหลักสูตร คือ แบบประเมิน โครงสร้างหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่ผู้วิจัยได้ พัฒนาขึ้น แบบประเมินนี้แบ่งเป็น 2 ตอน ตอนที่ 1 เป็นแบบประเมินความเหมาะสมของ

โครงสร้างหลักสูตร มีลักษณะเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ เหมาะสมมากที่สุด เหมาะสมมาก เหมาะสมปานกลาง เหมาะสมน้อย และเหมาะสมน้อยที่สุด สำหรับให้ผู้เชี่ยวชาญทำการประเมินความถูกต้อง เหมาะสมของสาระภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมา บูรณาการกับเนื้อหาสาระรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย และประเมินความเหมาะสมของแต่ละ องค์ประกอบของหลักสูตร ตอนที่ 2 เป็นแบบประเมินความสอดคล้องของโครงสร้างหลักสูตร มีลักษณะเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ คือ สอดคล้อง ไม่แน่ใจ และไม่ สอดคล้อง สำหรับให้ผู้เชี่ยวชาญทำการประเมินความสอดคล้องของแต่ละองค์ประกอบของ หลักสูตร (ภาคผนวก ก) โดยมีขั้นตอนในการสร้างแบบประเมินดังนี้

3.1 ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร กำหนดประเด็น แล้วเขียนเป็นข้อคำถาม

3.2 นำแบบประเมินที่สร้างขึ้นไปให้คณะกรรมการควบคุมปริญญาโท ตรวจสอบในเรื่องความเที่ยงตรง ความครอบคลุม และความเหมาะสมของภาษา

3.3 ปรับปรุงแก้ไขแบบประเมินตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการควบคุม ปริญญาโท แล้วจัดทำเป็นแบบประเมินโครงสร้างหลักสูตรฉบับสมบูรณ์

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลและประสานงานกับผู้เชี่ยวชาญด้วยตนเอง ได้ข้อมูลกลับคืน จำนวน 5 ชุด แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ดังนี้

4.1 แบบประเมินความถูกต้อง เหมาะสมของสาระภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมา บูรณาการกับเนื้อหาสาระรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย และประเมินความเหมาะสมของแต่ละ องค์ประกอบของหลักสูตร วิเคราะห์โดยหาค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ โดยนำ ข้อมูลคำตอบของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนมาให้น้ำหนักเป็นคะแนนดังนี้ (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2540 : 214)

มีความเห็นว่า มีความเหมาะสมมากที่สุด	ให้ 5 คะแนน
มีความเห็นว่า มีความเหมาะสมมาก	ให้ 4 คะแนน
มีความเห็นว่า มีความเหมาะสมปานกลาง	ให้ 3 คะแนน
มีความเห็นว่า มีความเหมาะสมน้อย	ให้ 2 คะแนน
มีความเห็นว่า มีความเหมาะสมน้อยที่สุด	ให้ 1 คะแนน

คำนวณค่ามัธยฐานคะแนนความเหมาะสมจากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ โดยเทียบเกณฑ์ดังนี้

- ช่วงคะแนน 4.50 – 5.00 หมายถึง โครงร่างหลักสูตรมีความเหมาะสมมากที่สุด
- ช่วงคะแนน 3.50 – 4.49 หมายถึง โครงร่างหลักสูตรมีความเหมาะสมมาก
- ช่วงคะแนน 2.50 – 3.49 หมายถึง โครงร่างหลักสูตรมีความเหมาะสมปานกลาง
- ช่วงคะแนน 1.50 – 2.49 หมายถึง โครงร่างหลักสูตรมีความเหมาะสมน้อย
- ช่วงคะแนน 1.00 – 1.49 หมายถึง โครงร่างหลักสูตรมีความเหมาะสมน้อยที่สุด

ในการพิจารณาคะแนนความถูกต้องและความเหมาะสม พิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีคะแนนค่ามัธยฐานตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป และมีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ตั้งแต่ 1.50 ลงมาว่าเป็นโครงร่างหลักสูตรที่มีคุณภาพเหมาะสมในเบื้องต้นไม่ต้องทำการปรับปรุง สำหรับข้อใดที่ได้คะแนนต่ำกว่า 3.50 ให้พิจารณาถึงเหตุผลเป็นรายข้อโดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับผู้เชี่ยวชาญเพื่อนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงหลักสูตร ผลการพิจารณาความเหมาะสมของผู้เชี่ยวชาญ ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 ค่ามัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ และระดับความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร

รายการประเมิน	ค่า มัธยฐาน	ค่าพิสัย ระหว่าง ควอไทล์	ระดับ ความ เหมาะสม
1. สภาพปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตร			
1.1 ความจำเป็นของการพัฒนาหลักสูตร	4.88	0.63	มากที่สุด
1.2 ความสมเหตุสมผลของการพัฒนาหลักสูตร	4.88	0.63	มากที่สุด
1.3 ปัญหาสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม	4.88	0.63	มากที่สุด
1.4 ความเหมาะสมของแนวทางในการแก้ไขปัญหา	4.33	0.83	มาก
1.5 ความเป็นไปได้ของแนวทางในการแก้ไขปัญหา	4.25	1.25	มาก
2. หลักการของหลักสูตร			
2.1 ความชัดเจน	4.88	0.63	มากที่สุด
2.2 ความเหมาะสม	4.88	0.63	มากที่สุด
2.3 ความเป็นไปได้	4.88	0.63	มากที่สุด
3. เป้าหมายของหลักสูตร			
3.1 เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน	5.00	0.50	มากที่สุด
3.2 กำหนดสิ่งที่ต้องการพัฒนาชัดเจน	4.67	0.83	มากที่สุด
3.3 สอดคล้องกับความต้องการของสังคม	4.33	0.83	มาก

ตาราง 2 (ต่อ)

รายการประเมิน	ค่า มัธยฐาน	ค่าพิสัย ระหว่าง ควอไทล์	ระดับความ เหมาะสม
4. จุดประสงค์ของหลักสูตร			
4.1 ความชัดเจน	4.88	0.63	มากที่สุด
4.2 เหมาะสมกับผู้เรียน	4.88	0.63	มากที่สุด
4.3 สอดคล้องกับความต้องการของสังคม	4.67	0.83	มากที่สุด
4.4 ความเป็นไปได้	4.67	0.83	มากที่สุด
4.5 ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการพัฒนา	4.33	0.83	มาก
5. โครงสร้างหลักสูตร			
5.1 การตอบสนองจุดประสงค์ของหลักสูตร	5.00	0.50	มากที่สุด
5.2 การเรียงลำดับเนื้อหา	4.88	0.63	มากที่สุด
5.3 ความเหมาะสมในการกำหนดหัวข้อเนื้อหา	4.13	0.63	มาก
5.4 ครอบคลุมเนื้อหาที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน	4.67	0.83	มากที่สุด
6. กระบวนการเรียนการสอน			
6.1 สามารถนำไปใช้สอนได้	4.88	0.63	มากที่สุด
6.2 สามารถบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร	4.67	0.83	มากที่สุด
7. สื่อการเรียนการสอนและแหล่งการเรียนรู้เพิ่มเติม			
7.1 สอดคล้องกับกระบวนการเรียนการสอน	4.33	0.83	มาก
7.2 เหมาะสมกับผู้เรียน	4.33	0.83	มาก
7.3 สนับสนุนให้กิจกรรมบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้	4.13	0.62	มาก
8. การวัดและประเมินผล			
8.1 ความเหมาะสมของเครื่องมือที่ใช้วัด	4.67	0.83	มากที่สุด
8.2 ความเป็นไปได้ในการวัด	4.67	0.83	มากที่สุด
8.3 ตรวจสอบการบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้	4.67	0.83	มากที่สุด

จากตาราง 2 พบว่า ผู้เชี่ยวชาญประเมินว่าหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด 20 ข้อ เหมาะสมระดับ

มาก 8 ข้อ มีค่ามัธยฐาน 4.13 – 5.00 และทุกข้อมีค่าพิสัยระหว่างควอตล์ต่ำกว่า 1.50 แสดงว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการในเนื้อหาต่าง ๆ มีความถูกต้องเหมาะสม และหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ได้

4.2 แบบประเมินความสอดคล้องขององค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร วิเคราะห์โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item – Objective Congruence = IOC) เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา (พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2531 : 124) ซึ่งคำนวณได้จากสูตรดังนี้

$$IOC = \frac{R}{N}$$

เมื่อ	IOC	หมายถึง	ดัชนีความสอดคล้อง
	R	หมายถึง	ผลรวมคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ
	N	หมายถึง	จำนวนผู้เชี่ยวชาญ
ผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนจะนำมาแปลงเป็นคะแนนดังนี้			
มีความเห็นว่า	สอดคล้อง	กำหนดคะแนนเป็น	+1
มีความเห็นว่า	ไม่แน่ใจ	กำหนดคะแนนเป็น	0
มีความเห็นว่า	ไม่สอดคล้อง	กำหนดคะแนนเป็น	-1

จากนั้นนำคะแนนการประเมินของผู้เชี่ยวชาญมาแทนค่าในสูตรดัชนีความสอดคล้อง ถ้าค่าดัชนีความสอดคล้องมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 ขึ้นไป ถือว่าแต่ละประเด็นในโครงร่างหลักสูตรอยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ สำหรับข้อใดที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องน้อยกว่า 0.50 ถือว่าแต่ละประเด็นในโครงร่างหลักสูตรอยู่ในเกณฑ์ที่ต้องปรับปรุงแก้ไข โดยผู้วิจัยจะสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับผู้เชี่ยวชาญ เพื่อนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงหลักสูตร ผลการพิจารณาความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญปรากฏผลดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 ค่าดัชนีความสอดคล้องและการแปลความหมายของดัชนีความสอดคล้องของ
โครงสร้าง
หลักสูตร

รายการประเมิน	IOC	ความหมาย
1. ปัญหาและความสำคัญกับหลักการของหลักสูตร	1.00	สอดคล้อง
2. ปัญหาและความสำคัญกับเป้าหมายของหลักสูตร	1.00	สอดคล้อง
3. หลักการกับเป้าหมายของหลักสูตร	1.00	สอดคล้อง
4. หลักการกับกิจกรรมการเรียนการสอน	0.80	สอดคล้อง
5. เป้าหมายกับจุดประสงค์ของหลักสูตร	0.80	สอดคล้อง
6. จุดประสงค์กับโครงสร้างของหลักสูตร	1.00	สอดคล้อง
7. โครงสร้างหลักสูตรกับกระบวนการเรียนการสอน	1.00	สอดคล้อง
8. กระบวนการเรียนการสอนกับสื่อการเรียนการสอน	0.80	สอดคล้อง
9. กระบวนการเรียนการสอนกับการวัดและประเมินผล	0.80	สอดคล้อง
10. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับจุดประสงค์การเรียนรู้ในหน่วย การเรียนการสอน	1.00	สอดคล้อง

จากตาราง 3 พบว่า ผู้เชี่ยวชาญประเมินว่าหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น
เข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย มีค่าความสอดคล้องระหว่าง 0.80 - 1.00 แสดงว่ามีความ
สอดคล้องกันทุกองค์ประกอบ

นอกจากนี้ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะให้ปรับชื่อหน่วยการเรียนรู้ 2-6 ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ที่	ชื่อเดิม	ชื่อใหม่
2	รูปแบบการปกครองตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านการปกครอง
3	ลักษณะสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านสังคม
4	สภาพเศรษฐกิจตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านเศรษฐกิจ
5	ความสัมพันธ์กับต่างประเทศตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ
6	การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญได้หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่จะนำไปใช้ในการทดลองต่อไป

ส่วนที่ 3 การสร้างเอกสารประกอบหลักสูตร

วัตถุประสงค์ เพื่อสร้างเอกสารประกอบหลักสูตรคือ คู่มือผู้สอนหลักสูตรการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งภายในเล่มมีรายละเอียดสำหรับการจัดการเรียนการสอนของทุกหน่วยการเรียนรู้ ในแต่ละหน่วยประกอบด้วยเอกสารดังนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้ เป็นเอกสารที่กำหนดรายละเอียดที่จำเป็นในการจัดการเรียนการสอนของหน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ การกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ความคิดรวบยอด สารการเรียนรู้ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ จุดประสงค์การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนรู้ การประเมินผล และการออกแบบวิธีการและเครื่องมือประเมินผล เพื่อให้อาจารย์ใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน
2. ใบงาน เป็นเอกสารที่กำหนดกิจกรรมที่นักศึกษาต้องปฏิบัติเพื่อการเรียนรู้
3. เอกสารการเรียนการสอน เป็นเอกสารสำหรับใช้ประกอบการเรียนการสอน โดยมีเนื้อหาครอบคลุมสาระการเรียนรู้ของหน่วยการเรียนรู้
4. คำถามท้ายหน่วย

วิธีดำเนินการ

1. ศึกษารูปแบบวิธีการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ใบงาน เอกสารการเรียนการสอน และคำถามท้ายหน่วยจากเอกสาร ตำรา ตลอดจนคำแนะนำของบุคคลที่เป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการเรียนการสอน นำมาเป็นแนวทางในการสร้างเอกสาร

2. สร้างร่างเอกสารประกอบหลักสูตรตามหลักการ เป้าหมาย จุดมุ่งหมาย และโครงสร้างของหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

3. สร้างแบบประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของเอกสารประกอบหลักสูตร โดยผู้เชี่ยวชาญ โดยมีการดำเนินการดังนี้

- 3.1 ศึกษารายละเอียดของโครงสร้างหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรที่สร้างขึ้น

- 3.2 กำหนดประเด็นที่ต้องการให้ผู้เชี่ยวชาญประเมิน

- 3.3 สร้างแบบประเมินความเหมาะสมของเอกสารประกอบหลักสูตรการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยโดยผู้เชี่ยวชาญ โดยทำการประเมิน 2 ลักษณะ คือ (ภาคผนวก ก)

- 3.3.1 การประเมินความเหมาะสมของแต่ละองค์ประกอบในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยกำหนดค่าคะแนนดังนี้

คะแนน 5 หมายถึง เหมาะสมมากที่สุด

คะแนน 4 หมายถึง เหมาะสมมาก

คะแนน 3 หมายถึง เหมาะสมปานกลาง

คะแนน 2 หมายถึง เหมาะสมน้อย

คะแนน 1 หมายถึง เหมาะสมน้อยที่สุด

3.3.2 การประเมินความสอดคล้องขององค์ประกอบต่าง ๆ ในแต่ละหน่วยการเรียน มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ โดยกำหนดค่าคะแนนดังนี้

คะแนน 1 หมายถึง สอดคล้อง

คะแนน 0 หมายถึง ไม่แน่ใจ

คะแนน -1 หมายถึง ไม่สอดคล้อง

นอกจากนั้นในตอนท้ายได้มีพื้นที่สำหรับผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมด้วย

3.4 นำแบบประเมินไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโทพิจารณาตรวจสอบโครงสร้าง ความเหมาะสมของภาษา และความสมบูรณ์ของแบบประเมิน

3.5 ปรับปรุง แก้ไข จัดทำเป็นแบบประเมินฉบับสมบูรณ์

4. นำร่างเอกสารประกอบหลักสูตร และแบบประเมินความเหมาะสมที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน (ภาคผนวก ค) ตรวจสอบความถูกต้องความเหมาะสม และความสอดคล้องของเอกสารประกอบหลักสูตรที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและประสานงานกับผู้เชี่ยวชาญด้วยตนเอง ได้ข้อมูลกลับคืนจำนวน 5 ชุด แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ โดยแบบประเมินความเหมาะสม วิเคราะห์ด้วยการหาค่ามัธยฐาน และพิสัยควอไทล์ ดำเนินการและใช้เกณฑ์เช่นเดียวกับการหาค่าความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตรในส่วนที่ 2 ข้อ 4.1 ผลการพิจารณาความเหมาะสมของผู้เชี่ยวชาญ ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 14 (ภาคผนวก ข)

จากตาราง 14 พบว่า ผู้เชี่ยวชาญประเมินว่าเอกสารประกอบหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด 69 ข้อ เหมาะสมระดับมาก 36 ข้อ มีค่ามัธยฐาน 4.13 - 5.00 และทุกข้อมีค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ต่ำกว่า 1.50 แสดงว่าผู้ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่า เอกสารประกอบหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสม

ส่วนแบบประเมินความสอดคล้อง วิเคราะห์โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยดำเนินการและใช้เกณฑ์เช่นเดียวกับการหาค่าความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตรในส่วนที่ 2 ข้อ 4.2 ผลการพิจารณาความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญ ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 15 (ภาคผนวก ข)

จากตาราง 15 พบว่า คะแนนความสอดคล้องจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญมีค่าระหว่าง 0.60 – 1.00 แสดงว่า ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าเอกสารประกอบหลักสูตรมีความสอดคล้องกันทุกข้อ

นอกจากนั้นผู้เชี่ยวชาญยังได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมดังนี้

1. ให้ปรับผังความคิดรวบยอดของหน่วยการเรียนรู้ที่ 3 และ 5
2. ในผังความคิดรวบยอด ควรมีสิ่งที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเรื่องใดเป็น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. เพิ่มเติมจุดประสงค์การเรียนรู้ด้านเจตคติในหน่วยการเรียนรู้ที่ 4
4. เพิ่มเติมสื่อประกอบการเรียนรู้ในหน่วยการเรียนรู้ที่ 2, 4 และ 7
5. ปรับปรุงการใช้ภาษาของเนื้อหาในหน่วยเรียนบางหน่วย

ซึ่งผู้วิจัยได้ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ได้เอกสารประกอบหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่จะนำไปใช้ในการศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตรต่อไป

ส่วนที่ 4 การศึกษานำร่อง

วัตถุประสงค์ เพื่อนำหลักสูตรบูรณาการและเอกสารประกอบหลักสูตรที่ได้ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญเรียบร้อยแล้วไปทดลองศึกษานำร่อง (Pilot Study) เพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ในการใช้หลักสูตรในสถานการณ์จริง ตลอดจนศึกษาปัญหาและอุปสรรคระหว่างการใช้หลักสูตร ก่อนนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

ในการทดลอง ผู้วิจัยได้นำหน่วยการเรียนรู้ 4 หน่วย คือ หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 และหน่วยการเรียนรู้ที่ 5 ไปทดลองตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และคณะกรรมการควบคุมปริญญาโท

วิธีดำเนินการ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษานำร่อง 3 ครั้งดังนี้

ครั้งที่ 1 นำเอกสารประกอบการเรียนการสอนไปให้นักศึกษาสถาบันราชภัฏจำนวน 6 คน อ่านเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความชัดเจนของการใช้ภาษา พบปัญหาคือนักศึกษาไม่เข้าใจคำศัพท์ภาษาอีสานบางคำที่ปรากฏอยู่ในคำกลอน ผญา ที่เป็นเอกสารประกอบการทำกิจกรรมตามใบงานที่ 3 หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 และไม่เข้าใจคำศัพท์จนไม่สามารถเข้าใจเรื่องในหนังสือพื้นเวียงฉบับกลอนเจ็ด ซึ่งเป็นเอกสารประกอบการทำกิจกรรมตามใบงานที่ 2 หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 ได้

การปรับปรุง ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. ในส่วนของเอกสารประกอบการทำกิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 3 ปรากฏว่า นักศึกษาสามารถบอกได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับฮีตสิบสอง และเป็นผญาที่ให้คติข้อคิด คำสั่งสอน

เมื่อผู้วิจัยทดลองให้นักศึกษาถอดความหมายในลักษณะความรวมโดยไม่ต้องแปลทุกคำ นักศึกษาสามารถทำได้ พอใช้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้คงกิจกรรมเรื่องนี้ไว้โดยเปลี่ยนคำสั่งในใบงานที่ 2 จากคำว่า “แปล” เป็น “ถอดความเป็นภาษาไทยกลาง”

2. ในส่วนของเอกสารประกอบการทำกิจกรรมหน่วยการเรียนรู้ที่ 5 ต่อข้อคำถามของผู้วิจัยที่ว่า ถ้าให้คำอธิบายศัพท์ จะช่วยให้นักศึกษาเข้าใจเนื้อหาได้มากขึ้นหรือไม่ นักศึกษาแสดงความคิดเห็นว่า “น่าจะช่วยให้” ผู้วิจัยจึงได้นำเรื่องนี้ปรึกษากับคณะกรรมการควบคุมปริญญาโท และผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์และด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งได้ตกลงให้ผู้วิจัยจัดทำคำอธิบายศัพท์ที่สำคัญ และให้เขียนคำอธิบายบอกที่มาของหนังสือพื้นเวียง และเนื้อหาสาระในส่วนที่ตัดตอนมาให้นักศึกษาศึกษา และเพื่อเป็นการปูพื้นฐานให้นักศึกษาเข้าใจเรื่องได้มากขึ้น ผู้วิจัยได้ปรับปรุงเอกสารโดยเขียนอธิบายบอกที่มาของหนังสือพื้นเวียง อธิบายเนื้อหาสาระภายในหนังสือพื้นเวียงในส่วนที่นำมาให้ศึกษา และเขียนคำอธิบายศัพท์สำคัญ ในเนื้อหาส่วนที่นักศึกษาต้องศึกษาไว้ในตอนท้าย

ครั้งที่ 2 นำหลักสูตรบูรณาการและเอกสารประกอบการเรียนการสอนที่ปรับปรุงแล้วไปทำการศึกษา นำร่องกับนักศึกษาโปรแกรมสังคมศึกษาชั้นปีที่ 3 สถาบันราชภัฏเลย จำนวน 15 คน ระหว่างวันที่ 8-11 พฤษภาคม 2547 เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมในเรื่องเวลา และการทำกิจกรรมของหน่วยการเรียนรู้ที่จะใช้ในการทดลอง 4 หน่วย คือ หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านการปกครอง หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านสังคม หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านเศรษฐกิจ หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

ผลจากการศึกษานำร่อง พบว่า เนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้ครอบคลุมจุดประสงค์ ภาษาที่ใช้อ่านเข้าใจง่าย ใบงานมีความชัดเจน ส่วนปัญหาในการดำเนินงานมีดังนี้

1. นักศึกษาอ่านหนังสือช้า ทำให้ต้องใช้เวลาในการทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรมมากกว่าที่กำหนดไว้ และนักศึกษายังจับใจความสำคัญได้ไม่ครบถ้วน
2. พื้นความรู้ของนักศึกษาไม่แน่นและความรู้รอบตัวของนักศึกษาน้อย ทำให้การวิเคราะห์และการอภิปรายบางเรื่อง ทำได้จำกัดและต้องใช้เวลามาก
3. นักศึกษาขาดทักษะในการใช้ห้องสมุด ทำให้ใช้เวลาในการค้นหาหนังสือมากเกินไป

4. ในเรื่องหนังสือพื้นเวียง นักศึกษาอ่านแล้วไม่เข้าใจ ทำให้ไม่สามารถทำกิจกรรม

ตามใบงานได้

การปรับปรุง ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. ทำการปรับลดและตัดกิจกรรมของบางหน่วยการเรียนรู้ คือ

1.1 หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 เดิมให้นักศึกษาศึกษาเรื่องฮิตสิบสอง กลุ่มละ 2 ฮิต เปลี่ยนเป็นให้ศึกษาเพียงกลุ่มละ 1 ฮิต

1.2 หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 ตัดกิจกรรมเรื่องการทำเกลือสินเธาว์ออก เนื่องจากได้มีการกล่าวถึงเนื้อหาเรื่องนี้ไว้บ้างแล้วในหน่วยการเรียนรู้ที่ 1

2. กำหนดว่าผู้วิจัยต้องให้ความรู้เรื่องวิธีการใช้ห้องสมุดที่ถูกต้องในช่วงปฐมนิเทศ

3. นำปัญหาเรื่องหนังสือพื้นเวียงมาปรึกษาคณะกรรมการควบคุมปริญญาบัตร และผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์และด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้ข้อสรุปเพื่อปรับปรุงแก้ไขโดยให้เปลี่ยนเนื้อหาที่ให้นักศึกษาศึกษาจากต้นฉบับที่เป็นกลอนเจ็ด เป็นให้ศึกษาจากฉบับที่มีการแปลเป็นร้อยแก้ว และให้ตัดทอนเนื้อหาที่นำมาให้ศึกษาให้สั้นลง ส่วนที่เป็นบริบทไม่จำเป็นมากนัก ให้ผู้วิจัยเขียนสรุปสาระโดยทำเป็นตัวเอนแยกให้เห็นชัดเจน

ครั้งที่ 3 นำเอกสารที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทำการศึกษานำร่อง กับนักศึกษา

โปรแกรมวิชาสังคมศึกษา ชั้นปีที่ 3 สถาบันราชภัฏสุรินทร์ จำนวน 30 คน เพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ในการใช้หลักสูตรในสถานการณ์จริง ดำเนินการระหว่างวันที่ 8-12 มิถุนายน 2547 โดยผู้วิจัยทำการปฐมนิเทศเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และวิธีการดำเนินงานก่อนดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรและแผนการสอนจนครบทุกหน่วยการทดลอง จากนั้นจึงให้นักศึกษาทำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบวัดเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น และแบบประเมินความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการ

ผลจากการศึกษานำร่อง พบว่า ถึงแม้ว่านักศึกษาจะสามารถทำกิจกรรมภายในระยะเวลาที่กำหนดให้ได้มากขึ้น แต่ในบางกิจกรรมเวลาที่ให้นักศึกษาบางกลุ่มใช้ไม่เพียงพอ นักศึกษาต้องการเวลาในการเรียนรู้และทำกิจกรรมมากกว่านี้

การปรับปรุง ดำเนินการโดยให้ใบงานหรือเอกสารที่นักศึกษาต้องอ่านแก่นักศึกษาไปศึกษาล่วงหน้า เพื่อที่นักศึกษาจะได้มีเวลาศึกษา ค้นคว้าด้วยตนเองก่อนถึงชั่วโมงทำกิจกรรม

การปรับปรุงตามผลที่ได้รับจากการศึกษานำร่อง ทำให้ได้หลักสูตรบูรณาการที่พร้อมจะนำไปใช้ในการหาประสิทธิภาพต่อไป

ตอนที่ 2 การหาประสิทธิผลของหลักสูตร

การดำเนินการเพื่อหาประสิทธิผลของหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ได้ดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การทดลองใช้หลักสูตร

วัตถุประสงค์ของการทดลอง เพื่อศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรในด้านต่อไปนี้

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาเมื่อเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย :

หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. เจตคติของนักศึกษาที่มีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย
3. ความพึงพอใจที่นักศึกษาได้รับจากการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

ที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทั้งนี้ได้กำหนดสมมติฐานของการวิจัยไว้ดังนี้

1. นักศึกษาสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ ที่ผ่านการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น มีความรู้และเจตคติต่อรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่นสูงกว่าก่อนเข้ารับการเรียนการสอนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. นักศึกษามีความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น โดยมีเกณฑ์ในการประเมินว่ามีความพึงพอใจในระดับมากขึ้นไป

ประชากร ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษาโปรแกรมวิชาสังคมศึกษาสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 300 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

จากประชากรทั้งหมด โดยเลือกนักศึกษาโปรแกรมวิชาสังคมศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ในภาคเรียนที่ 1/2547 ได้นักศึกษาชั้นปีที่ 2 โปรแกรมวิชาสังคมศึกษา สถาบันราชภัฏเลย เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน

วิธีดำเนินการ

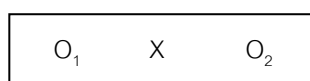
1. ผู้วิจัยนำเสนอหลักสูตรบูรณาการและเอกสารประกอบหลักสูตรต่ออธิการบดี และคณะกรรมการบริหารโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา สถาบันราชภัฏเลย เพื่อขออนุญาตใช้หลักสูตรบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนให้แก่นักศึกษา

2. ประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจต่อหลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้างของหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนการสอน และวิธีการประเมินผลแก่คณาบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และอาจารย์ที่สอนประวัติศาสตร์ของสถาบันราชภัฏเลย

3. จัดเตรียมเอกสารและสื่อประกอบการเรียนการสอน ประสานงานกับวิทยากรและผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย

4. ประมุขนิเทศนักศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อสร้างความเข้าใจและเพื่อให้ทราบจุดประสงค์ของการจัดการเรียนการสอน

5. จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ตั้งแต่วันที่ 21 มิถุนายน 2547 ถึงวันที่ 20 สิงหาคม 2547 รวมระยะเวลา 9 สัปดาห์ โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนและหลังการทดลอง (One Group Pretest-Posttest Design) ดังนี้

เมื่อ O_1 หมายถึง การทดสอบก่อนการทดลองใช้หลักสูตร

X หมายถึง การได้รับการเรียนการสอนตามหลักสูตร

O_2 หมายถึง การทดสอบหลังการทดลองใช้หลักสูตร

โดยมีรายละเอียดในการดำเนินการทดลองดังนี้

1. ทำการทดสอบความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและประวัติศาสตร์ไทย และให้ทำแบบทดสอบวัดเจตคติที่มีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยก่อนเริ่มการเรียนการสอน

2. ดำเนินการเรียนการสอนตามที่กำหนดไว้ในแผนการสอน โดยผู้วิจัยเป็นผู้ทำการสอนด้วยตนเอง

3. ให้นักศึกษาทำแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบทดสอบวัดเจตคติที่มีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งเป็นแบบทดสอบชุดเดียวกับการทดสอบก่อนเรียน และทำแบบประเมินความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการ

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง คือ หลักสูตรบูรณาการที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการทดลองใช้หลักสูตร ได้แก่

1. แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มีลักษณะเป็นแบบทดสอบแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ 5 ตัวเลือก โดยมีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

1.1 จำแนกจุดประสงค์ตามเนื้อหา

1.2 สร้างแบบทดสอบ

1.3 นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้น เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาปริญญาโท

เพื่อตรวจสอบโครงสร้างและภาษาที่ใช้ จากนั้นจึงนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านการวัดและประเมินผล รวมจำนวน 5 คน (ภาคผนวก ก) ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและภาษาที่ใช้

1.4 ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

1.5 นำแบบทดสอบที่ปรับปรุงแล้วไปหาคุณภาพโดยทดลองใช้ (Try out) กับนักศึกษาโปรแกรมสังคมศึกษาชั้นปีที่ 3 จำนวน 30 คน ในขั้นตอนการศึกษานำร่อง เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของภาษาที่ใช้และหาคุณภาพของแบบทดสอบเป็นรายข้อ โดยการหาค่าความยากง่ายและค่าอำนาจจำแนก ได้ข้อสอบที่มีค่าความยากง่ายระหว่าง .20 - .80 มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ .20 ขึ้นไป และมีความครอบคลุมตามจุดประสงค์การเรียนรู้ จำนวน 50 ข้อ

1.6 หาความเชื่อมั่นของแบบทดสอบทั้งฉบับ โดยใช้สูตรการคำนวณของคูเดอร์-ริชาร์ดสัน (KR-20) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบเท่ากับ 0.97

ผลการตรวจสอบคุณภาพของแบบทดสอบวัดความรู้ ได้ผลดังแสดงในตาราง 13 (ภาคผนวก ก)

2. แบบวัดเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย มีลักษณะเป็นแบบทดสอบวัดเจตคติตามแบบของไลเคิร์ต (Likert) ซึ่งเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

2.1 ศึกษาการสร้างแบบวัดเจตคติจากเอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้อง

2.2 กำหนดประเด็นที่ต้องการวัด

2.3 สร้างแบบวัดเจตคติจำนวน 45 ข้อ ให้มีข้อความทั้งทางบวกและทางลบ โดยกำหนดเกณฑ์ในการให้คะแนนดังนี้

มาตรวัดเจตคติที่มีข้อความทางบวก

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้	5	คะแนน
เห็นด้วย	ให้	4	คะแนน
ไม่แน่ใจ	ให้	3	คะแนน
ไม่เห็นด้วย	ให้	2	คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้	1	คะแนน

มาตรวัดเจตคติที่มีข้อความทางลบ

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้	1	คะแนน
เห็นด้วย	ให้	2	คะแนน
ไม่แน่ใจ	ให้	3	คะแนน

ไม่เห็นด้วย	ให้	4	คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้	5	คะแนน

การแปลความหมายค่าเฉลี่ยให้นักคะแนนเทียบกับเกณฑ์ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00	หมายถึง นักศึกษามีเจตคติอยู่ในระดับสูงที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49	หมายถึง นักศึกษามีเจตคติอยู่ในระดับสูง
ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49	หมายถึง นักศึกษามีเจตคติอยู่ในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49	หมายถึง นักศึกษามีเจตคติอยู่ในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49	หมายถึง นักศึกษามีเจตคติอยู่ในระดับน้อยที่สุด

2.4 นำแบบวัดเจตคติที่สร้างขึ้นไปให้คณะกรรมการควบคุมปริญญาโท
และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้าน
การวัดและประเมินผล (ภาคผนวก ค) ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณา
ความเหมาะสมของข้อความและภาษาที่ใช้ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

2.5 นำแบบวัดเจตคติที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้กับนักศึกษาสาขาครุศาสตร์
จำนวน 20 คน เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของภาษาที่ใช้ และหาคุณภาพของแบบทดสอบ
วัดเจตคติทั้งฉบับ โดยคำนวณหาค่าความเชื่อมั่นด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีการ
ของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.77

3. แบบประเมินความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น
เข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยโดยนักศึกษา เป็นแบบประเมินที่ผู้วิจัยใช้สอบถาม
ความคิดเห็นของนักศึกษาภายหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการแล้ว มีลักษณะเป็น
แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ มีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

- 3.1 ศึกษาการสร้างแบบประเมินจากเอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้อง
- 3.2 ศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเนื้อหาของหลักสูตรและจุดประสงค์การเรียนรู้
ของรายวิชา กำหนดประเด็นที่ต้องการประเมิน
- 3.3 สร้างแบบประเมินจำนวน 20 ข้อ ให้ครอบคลุมทุกประเด็นที่ต้องการประเมิน
กำหนดเกณฑ์ในการให้คะแนนดังนี้

พึงพอใจมากที่สุด	ให้	5	คะแนน
พึงพอใจมาก	ให้	4	คะแนน
พึงพอใจปานกลาง	ให้	3	คะแนน
พึงพอใจน้อย	ให้	2	คะแนน
พึงพอใจน้อยที่สุด	ให้	1	คะแนน

การแปลความหมายค่าเฉลี่ยน้ำหนักคะแนนเทียบกับเกณฑ์ดังนี้	
ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00	หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49	หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจมาก
ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49	หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49	หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49	หมายถึง นักศึกษามีความพึงพอใจน้อยที่สุด

3.4 นำแบบประเมินที่สร้างขึ้นไปให้คณะกรรมการควบคุมปริญญาบัตร และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านการวัดและประเมินผล (ภาคผนวก ค) ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณาความเหมาะสมของข้อคำถามและภาษาที่ใช้แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะได้แบบประเมินความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการ (ภาคผนวก ก)

4. แบบสังเกตความสนใจในการเรียนของนักศึกษา ประกอบด้วย

4.1 แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนของนักศึกษา เพื่อสังเกตพฤติกรรมในด้านต่าง ๆ ของนักศึกษา โดยจะทำการสังเกต 3 ครั้ง คือ ในช่วงต้น ช่วงกลาง และช่วงท้ายของการทดลอง

4.2 แบบสังเกตความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษา เพื่อสังเกตพฤติกรรมที่แสดงถึงความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษา โดยจะทำการสังเกต 2 ครั้ง คือ ในครั้งที่เชิญวิทยากรพิเศษมาบรรยายเกี่ยวกับเรื่องการปกครอง และครั้งที่จัดกิจกรรมให้นักศึกษาไปทัศนศึกษาที่ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย

แบบสังเกตความสนใจในการเรียนนี้มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ คือ สนใจมาก สนใจปานกลาง และสนใจน้อย มีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

1. ศึกษาการสร้างแบบสังเกตจากเอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้อง
2. กำหนดพฤติกรรมที่ต้องการประเมิน
3. สร้างแบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนจำนวน 5 ข้อ และแบบสังเกตความสนใจ

ในภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 5 ข้อ โดยกำหนดเกณฑ์ในการประเมินดังนี้

มาก หมายถึง จากการสังเกตพฤติกรรมครั้งที่ 3 และความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นครั้งที่ 2 มีนักศึกษาได้รับการประเมินว่ามีพฤติกรรม หรือมีความสนใจอยู่ในระดับมาก มากกว่าร้อยละ 80

ปานกลาง หมายถึง จากการสังเกตพฤติกรรมครั้งที่ 3 และความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นครั้งที่ 2 มีนักศึกษาได้รับการประเมินว่ามีพฤติกรรม หรือมีความสนใจอยู่ในระดับปานกลาง ระหว่างร้อยละ 60 - 79

น้อย หมายถึง จากการสังเกตพฤติกรรมครั้งที่ 3 และความสนใจใน ภูมิปัญญาท้องถิ่นครั้งที่ 2 มีนักศึกษาได้รับการประเมินว่ามีพฤติกรรม หรือมีความสนใจ อยู่ในระดับน้อย น้อยกว่าร้อยละ 60

4. นำแบบสังเกตที่สร้างขึ้นไปให้คณะกรรมการควบคุมปริญญาโทและบัณฑิตวิทยาลัย ด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านการวัดและ ประเมินผล (ภาคผนวก ค) ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณาความเหมาะสม ของข้อคำถามและภาษาที่ใช้ แล้วนำมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ ได้แบบสังเกตความสนใจ ในการเรียน (ภาคผนวก ก)

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยและแบบประเมินเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชา ประวัติศาสตร์ไทยของนักศึกษาในกลุ่มตัวอย่างระหว่างก่อนและหลังการทดลองใช้หลักสูตร บูรณาการ โดยการใช้สถิติ t-test

2. วิเคราะห์เจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยและ ความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการของนักศึกษาในกลุ่มตัวอย่าง โดยการหา ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

3. วิเคราะห์ความสนใจในการเรียนของนักศึกษาในกลุ่มตัวอย่าง โดยการหาค่าความถี่ และร้อยละ

เกณฑ์การประเมิน

1. คะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา ประวัติศาสตร์ไทยและแบบประเมินเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ของนักศึกษาในกลุ่มตัวอย่างภายหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. นักศึกษาสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนผ่านในระดับร้อยละ 50 ของคะแนนเต็ม ขึ้นไป

3. นักศึกษามีเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยอยู่ในระดับสูง หรือมีค่าเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 3.50

4. นักศึกษามีความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการอยู่ในระดับมากหรือ มีค่าเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 3.50

ขั้นตอนที่ 2 การปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาหลักสูตร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตร
2. เพื่อให้อาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้พิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรไปใช้ในสถานการณ์จริง รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุงเป็นหลักสูตรฉบับสมบูรณ์

วิธีดำเนินการ

1. ผู้วิจัยนำหลักสูตรบูรณาการและเอกสารประกอบหลักสูตรมาปรับปรุงตามผลและข้อเสนอแนะที่ได้จากการทดลอง
2. ผู้วิจัยนำหลักสูตรบูรณาการ ไปขอให้อาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 8 แห่ง คือ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา สถาบันราชภัฏสุรินทร์ สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี สถาบันราชภัฏอุดรธานี สถาบันราชภัฏมหาสารคาม สถาบันราชภัฏสกลนคร และสถาบันราชภัฏเลย แห่งละ 1 คน ทำการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรบูรณาการไปใช้ในสถานการณ์จริง โดยผู้วิจัยจัดส่งเอกสารหลักสูตร เอกสารประกอบหลักสูตร และแบบประเมินไปทางไปรษณีย์ โดยมีจดหมายนำส่งจากบัณฑิตวิทยาลัย ก่อนประสานงานทางโทรศัพท์เพื่อขอรับเอกสารกลับคืน

3. นำแบบประเมินมาวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย
4. นำผลการประเมินและข้อเสนอแนะที่ได้รับมาทำการปรับปรุงเพื่อพัฒนาเป็นหลักสูตรฉบับสมบูรณ์

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินหลักสูตร

เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถามความเหมาะสมของหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย หลักสูตรสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ มีลักษณะเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ เพื่อให้อาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยประเมินความเหมาะสมของแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตร มีขั้นตอนในการสร้างดังนี้

1. ศึกษาการสร้างแบบสอบถามจากเอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาหลักการ จุดมุ่งหมาย และองค์ประกอบของหลักสูตร กำหนดประเด็นที่ต้องการประเมิน
3. สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมทุกประเด็นที่ต้องการประเมิน กำหนดเกณฑ์พิจารณาระดับความคิดเห็นดังนี้

มีความเห็นว่าเหมาะสม	ให้	1	คะแนน
มีความเห็นว่าไม่แน่ใจ	ให้	0	คะแนน
มีความเห็นว่าไม่เหมาะสม	ให้	-1	คะแนน

4. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปให้คณะกรรมการควบคุมปริญญาโทและ
ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้าน
การวัดและประเมินผล (ภาคผนวก ค) ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณา
ความเหมาะสมของข้อความคำถามและภาษาที่ใช้ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ
ได้แบบสอบถามความเหมาะสมของหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชา
ประวัติศาสตร์ไทย(ภาคผนวก ก)

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย ถ้าองค์ประกอบใดมีค่าเฉลี่ยมากกว่าหรือเท่ากับ 0.50
ขึ้นไป ถือว่าองค์ประกอบนั้นมีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ได้ สถานการณ์จริง สำหรับ
องค์ประกอบที่มีค่าเฉลี่ยน้อยกว่า 0.50 ถือว่าองค์ประกอบนั้นอยู่ในเกณฑ์ที่ต้องปรับปรุงแก้ไข
โดยผู้วิจัยจะสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับอาจารย์ผู้ประเมิน เพื่อนำข้อเสนอแนะมาทำการ
ปรับปรุงหลักสูตรเป็นฉบับสมบูรณ์

ขั้นตอนการวิจัยสรุปได้ดังแสดงในภาพประกอบ 5

ตอนที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษา

และวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

ศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัย - ภูมิปัญญาท้องถิ่น - การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ วิเคราะห์โครงสร้างหลักสูตรปริญญาตรี สาขาครุศาสตร์ สถาบัน ราชภัฏ	สังเคราะห์สรุปเป็นกรอบความคิดในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร

1. การสร้างโครงร่างหลักสูตร

- วิเคราะห์หลักสูตรรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย
- คัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาบูรณาการ
- สร้างโครงร่างหลักสูตร

2. การตรวจสอบคุณภาพของโครงร่างหลักสูตร

ตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ

ปรับปรุง แก้ไข

3. การสร้างเอกสารประกอบหลักสูตรและเครื่องมือประเมินประสิทธิผลหลักสูตร

- สร้างคู่มือผู้สอน
- สร้างเครื่องมือประเมินประสิทธิผลหลักสูตร
 - 2.1 แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 2.2 แบบวัดเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย
 - 2.3 แบบประเมินความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการ
 - 2.4 แบบสังเกตความสนใจในการเรียนของนักศึกษา
 - 2.5 แบบสอบถามความเหมาะสมของหลักสูตรบูรณาการ

ปรับปรุง แก้ไข

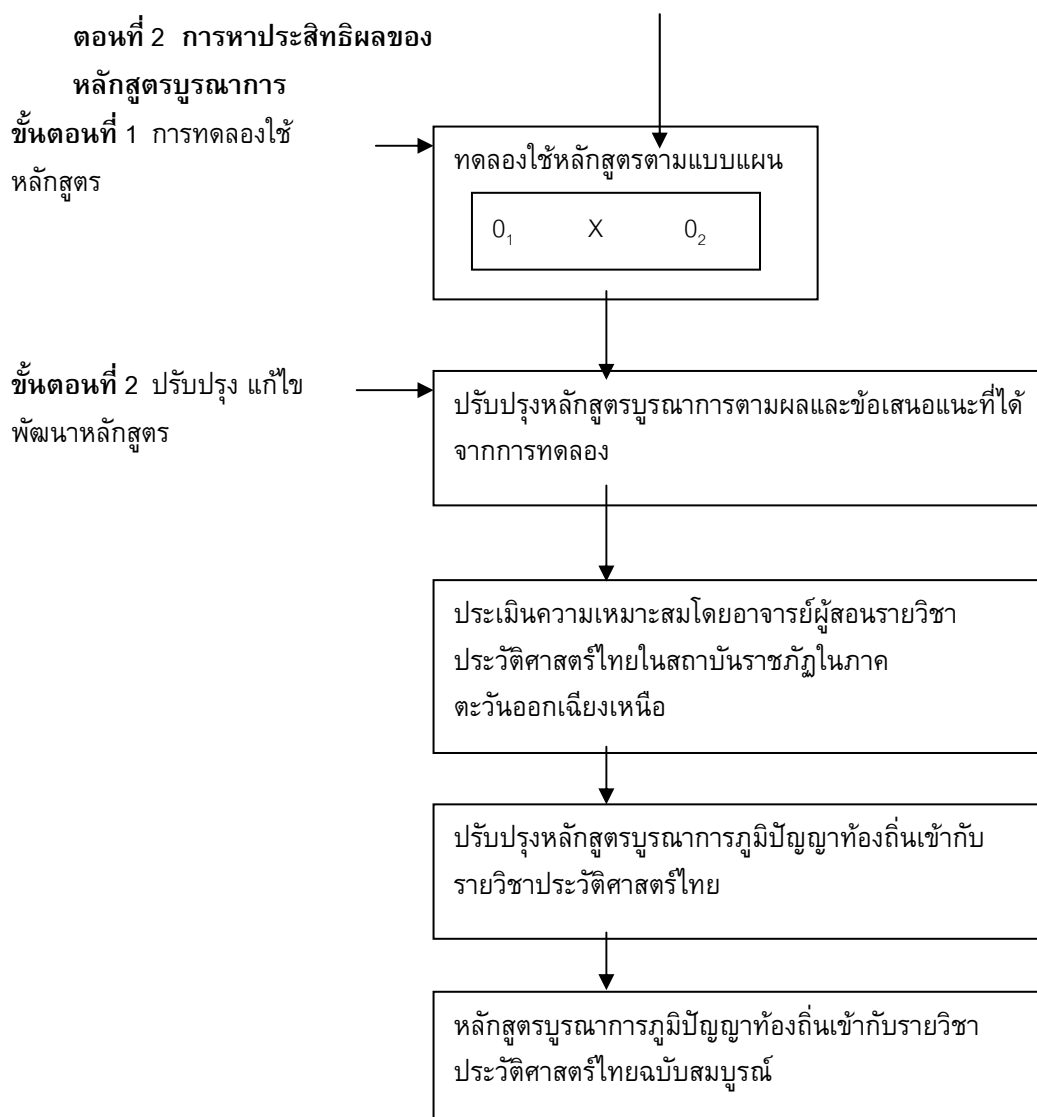
ตรวจสอบคุณภาพโดย

ปรับปรุง แก้ไข

4. การศึกษานำร่อง

ทดลองนำร่อง
3 ครั้ง

ภาพประกอบ 5 แสดงขั้นตอนการวิจัยการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับ
รายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

ส่วนผลการนำหลักสูตรไปหาประสิทธิภาพ จะนำเสนอในบทที่ 4

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย จากการดำเนินการดังที่ได้นำเสนอในบทที่ 3 ทำให้ได้หลักสูตรที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญและผลของการศึกษานำร่องสำหรับนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักศึกษาโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา ชั้นปีที่ 2 สถาบันราชภัฏเลย เป็นเวลา 11 สัปดาห์ รวม 33 ชั่วโมง โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงานคือ

1. ประชุมนิเทศนักศึกษา ในวันที่ 7 มิถุนายน 2547 เพื่ออธิบายวัตถุประสงค์ของหลักสูตร จุดประสงค์การเรียนรู้ และเพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกันในเรื่องการดำเนินการเรียนการสอน วิธีการวัดและประเมินผล รวมทั้งเกณฑ์ในการประเมินผลการเรียน
2. ดำเนินการเรียนการสอนระหว่างวันที่ 21 มิถุนายน ถึง 20 สิงหาคม 2547 โดยสอนทุกเนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้ที่ 2 หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 และหน่วยการเรียนรู้ที่ 5

3. สอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวันที่ 3 กันยายน 2547

หลังจากนำหลักสูตรไปทดลองใช้ ผู้วิจัยได้ประเมินประสิทธิผลของหลักสูตร ทำการปรับปรุงหลักสูตรตามผลที่ได้จากการทดลองและผลที่ได้จากการนำหลักสูตรไปสอบถามถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรไปใช้จากอาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ตอนที่ 1 การประเมินหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยจากนักศึกษา ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์จากข้อมูลต่อไปนี้

1. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนและหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย
2. ผลการสังเกตความสนใจในการเรียนของนักศึกษา
3. ผลการประเมินเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยก่อนและหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย
4. ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรบูรณาการภายหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

ตอนที่ 2 การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรไปใช้โดยอาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตอนที่ 3 การประเมินและการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

ตอนที่ 1 การประเมินหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยจากนักศึกษา

1. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนและหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนและหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 4

ตาราง 4 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนและหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย (n = 30)

การทดสอบ	ก่อนเรียน		หลังเรียน		t	p
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	16.40	4.30	33.60	3.93	20.94	.000

จากตาราง 4 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการสูงกว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษากลุ่มเดียวกันก่อนการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของคะแนนผลการสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการเรียนตามหลักสูตร ซึ่งเกณฑ์การประเมินผลหลักสูตรบูรณาการกำหนดว่านักศึกษาต้องสอบผ่านในระดับร้อยละ 50 ขึ้นไป พบว่า จากคะแนนเต็ม 50 คะแนน นักศึกษามีคะแนนผลการทดสอบเมื่อคิดเป็นร้อยละ แสดงได้ดังตาราง 5

ตาราง 5 คะแนนผลการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการ
เมื่อคิดเป็นร้อยละ

นักศึกษา คนที่	คะแนน ที่ได้	ร้อยละ	นักศึกษา คนที่	คะแนนที่ได้	ร้อยละ
1	32	64	16	30	60
2	38	76	17	30	60
3	36	72	18	38	76
4	35	70	19	30	60
5	31	62	20	30	60
6	30	60	21	36	72
7	32	64	22	34	68
8	34	68	23	41	82
9	31	62	24	36	72
10	40	80	25	31	62
11	35	70	26	31	62
12	44	88	27	32	64
13	30	60	28	30	60
14	39	78	29	30	60
15	32	64	30	30	60

จากตาราง 5 ผลการสอบวัดความรู้ของนักศึกษาหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการพบว่า นักศึกษาทุกคนมีคะแนนผลการสอบวัดความรู้สูงกว่าเกณฑ์คือ สูงกว่าร้อยละ 50 ของคะแนนเต็ม

2. ผลการสังเกตความสนใจในการเรียนของนักศึกษา

ผู้วิจัยทำการสังเกตความสนใจในการเรียนของนักศึกษา 5 ครั้ง แบ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรมการเรียนของนักศึกษา 3 ครั้ง และความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษา 2 ครั้ง นำผลการสังเกตมาวิเคราะห์โดยการหาค่าสถิติพื้นฐานคือ ค่าร้อยละ ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 6 และตาราง 7

ตาราง 6 ผลการวิเคราะห์ค่าร้อยละของพฤติกรรมการเรียนของนักศึกษา

ประเด็น	ครั้งที่ 1 (12 ก.ค. 47) (n = 29)						ครั้งที่ 2 (26 ก.ค. 47) (n = 28)						ครั้งที่ 3 (16 ส.ค. 47) (n = 27)					
	มาก		ปานกลาง		น้อย		มาก		ปานกลาง		น้อย		มาก		ปานกลาง		น้อย	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. ความสนใจในบทเรียน	13	44.83	12	41.38	4	13.79	28	100.00	0	0.00	0	0.00	27	100.00	0	0.00	0	0.00
2. ความกระตือรือร้น สนใจใฝ่รู้	13	44.83	11	37.93	5	17.24	22	78.57	6	21.43	0	0.00	25	92.59	2	7.41	0	0.00
3. การให้ความร่วมมือในการ ดำเนินการเรียนการสอน	20	68.96	9	31.03	0	0.00	28	100.00	0	0.00	0	0.00	27	100.00	0	0.00	0	0.00
4. การแสดงความคิดเห็นที่เป็น ประโยชน์	18	62.07	8	27.59	3	10.34	20	71.43	6	21.43	2	7.14	25	92.59	2	7.41	0	0.00
5. การยอมรับฟังความคิดเห็นของ ผู้อื่น	21	72.41	8	27.59	0	0.00	25	89.29	3	10.71	0	0.00	27	100.00	0	0.00	0	0.00
6. การช่วยเหลืองานกลุ่มด้วยความ เต็มใจ	20	68.96	7	24.14	2	6.90	28	100.00	0	0.00	0	0.00	27	100.00	0	0.00	0	0.00
7. ความรับผิดชอบในงานที่ได้รับ มอบหมาย	20	68.96	6	20.69	3	10.34	25	89.29	3	10.71	0	0.00	27	100.00	0	0.00	0	0.00
8. ความตรงต่อเวลา	22	75.86	7	24.14	0	0.00	23	82.14	5	17.86	0	0.00	25	92.59	2	7.41	0	0.00

จากตาราง 6 พบว่า ในภาพรวมนักศึกษาส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการเรียนในทุกด้านที่ประเมินอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่า พฤติกรรมที่นักศึกษาแสดงออกในการเรียนมีพัฒนาการไปในทางที่ดีขึ้นทุกครั้งที่ทำการประเมิน

ตาราง 7 ผลการวิเคราะห์ค่าร้อยละของความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษา

ประเด็น	ครั้งที่ 1 (28 มิ.ย. 47) (n = 28)						ครั้งที่ 2 (19 ก.ค. 47) (n = 19)					
	มาก		ปานกลาง		น้อย		มาก		ปานกลาง		น้อย	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1. ความตรงต่อเวลา	23	82.14	5	17.86	0	0.00	17	89.47	2	10.53	0	0.00
2. ความสนใจ	28	100.00	0	0.00	0	0.00	19	100.00	0	0.00	0	0.00
3. การซักถามวิทยากร	4	14.29	10	35.71	14	50.00	10	52.63	9	47.37	0	0.00
4. การมีส่วนร่วมในกิจกรรม	28	100.00	0	0.00	0	0.00	19	100.00	0	0.00	0	0.00
5. การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น	28	100.00	0	0.00	0	0.00	19	100.00	0	0.00	0	0.00

จากตาราง 7 พบว่า ในภาพรวมนักศึกษาส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่แสดงถึงความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นในทุกด้านอยู่ในระดับมาก ยกเว้นเรื่องการซักถามวิทยากรในการประเมินครั้งที่ 1 ที่พบว่านักศึกษามีการซักถามวิทยากรอยู่ในระดับน้อย และเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับประเด็นอื่น พบว่าการซักถามวิทยากรเป็นพฤติกรรมที่นักศึกษาแสดงความสนใจน้อยกว่าด้านอื่น ๆ ทั้ง 2 ครั้ง

จากการสังเกตพฤติกรรมการเรียนและความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่นักศึกษาได้รับการประเมินว่ามีความสนใจอยู่ในระดับมาก

3. ผลการประเมินเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ก่อนและหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

ผลการเปรียบเทียบเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยก่อนและหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการของนักศึกษา ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 8

ตาราง 8 เปรียบเทียบเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยก่อนและหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการของนักศึกษา (n = 30)

การประเมิน	ก่อนเรียน		หลังเรียน		t	p
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
เจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย	3.90	.29	4.25	.26	7.15	.000

จากตาราง 8 พบว่า เจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการสูงกว่าเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยของนักศึกษากลุ่มเดียวกันก่อนการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เมื่อพิจารณาผลการประเมินเจตคติหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการเพื่อระดับเจตคติของนักศึกษาว่าเป็นไปตามเกณฑ์ คือ อยู่ในระดับสูงหรือมีค่าเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 3.50 หรือไม่ ปรากฏผลค่าเฉลี่ยคะแนนเจตคติของนักศึกษาทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านความรู้สึกรัก และด้านแนวโน้มที่จะกระทำในอนาคต ดังแสดงในตาราง 9

ตาราง 9 เปรียบเทียบคะแนนเจตคติด้านพุทธิพิสัย ด้านความรู้สึกรู้สึก และด้านแนวโน้มที่จะกระทำ
 ในอนาคตของนักศึกษาภายหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการ เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด

เจตคติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ เจตคติ	t	p
ด้านพุทธิพิสัย	3.94	.41	สูง	5.80	.000
ด้านความรู้สึกรู้สึก	4.26	.39	สูง	10.68	.000
ด้านแนวโน้มที่จะกระทำในอนาคต	4.21	.43	สูง	9.14	.000
รวม	4.25	.26	สูง	15.60	.000

จากตาราง 9 พบว่า นักศึกษามีเจตคติทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านความรู้สึกรู้สึก และด้านแนวโน้มที่จะกระทำในอนาคตอยู่ในระดับสูง โดยมีคะแนนเฉลี่ยในแต่ละด้านอยู่ระหว่าง 3.94 – 4.26 และมีคะแนนเฉลี่ยเจตคติโดยรวมเท่ากับ 4.25 ซึ่งเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ว่า นักศึกษาต้องมีเจตคติอยู่ในระดับสูงหรือมีค่าเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 3.50 พบว่า เจตคติของนักศึกษาเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

4. ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ตามหลักสูตรบูรณาการภายหลัง การเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

ภายหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการ นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 10

ตาราง 10 เปรียบเทียบความพึงพอใจต่อการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับ
รายวิชาประวัติศาสตร์ไทยของนักศึกษา เป็นรายข้อกับเกณฑ์ที่กำหนด ($n = 30$)

รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ความ พึงพอใจ	t	p
1. ความเหมาะสมของเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการ	4.13	.57	มาก	6.07	.000
2. ความน่าสนใจของเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการ	4.20	.61	มาก	6.28	.000
3. เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน	4.33	.71	มาก	6.42	.000
4. เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการครอบคลุมเนื้อหาวิชา	4.00	.53	มาก	5.21	.000
5. เนื้อหาสาระวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความยากง่ายปานกลาง	3.80	.76	มาก	2.16	.039
6. ผู้สอนมีความรู้ความสามารถในเนื้อหาที่สอน	4.50	.57	มากที่สุด	9.57	.000
7. ผู้สอนมีวิธีการสอนหลากหลายไม่น่าเบื่อ	4.10	.66	มาก	4.97	.000
8. วิธีการสอนสอดคล้องกับเนื้อหาวิชา	4.43	.63	มาก	8.17	.000
9. ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเหมาะสม	3.97	.89	มาก	2.87	.008
10. นักศึกษาพอใจกับกิจกรรมที่ให้โอกาสได้แสดงออก	4.10	.61	มาก	5.41	.000
11. วิธีการสอนกระตุ้นให้นักศึกษาค้นคว้าความรู้อยู่เสมอ	4.20	.66	มาก	5.77	.000
12. ผู้สอนสอดแทรกความรู้และคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างการสอน	4.20	.66	มาก	5.77	.000
13. ผู้สอนสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเพื่อนนักศึกษาด้วยกันและระหว่างนักศึกษากับผู้สอน	4.27	.58	มาก	7.20	.000
14. ผู้สอนฝึกฝนให้นักศึกษารู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม	4.40	.56	มาก	8.75	.000
15. นักศึกษาได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน	4.17	.70	มาก	5.22	.000
16. นักศึกษาเข้าใจภาพรวมของสิ่งที่เรียน	4.00	.79	มาก	3.48	.002
17. สื่อการเรียนการสอนเหมาะสม	4.17	.70	มาก	5.22	.000
18. การใช้สื่อการเรียนการสอนหลากหลาย ทำให้เข้าใจเนื้อหาได้มากขึ้น	4.07	.78	มาก	3.95	.000
19. วิธีการประเมินผลที่มีความเหมาะสม	3.97	.76	มาก	3.34	.002
20. เกณฑ์การประเมินผลมีความชัดเจน	4.23	.63	มาก	6.42	.000
รวม	4.17	.33	มาก	11.02	.000

จากตาราง 10 พบว่า ภายหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ากับ รายวิชาประวัติศาสตร์ไทย นักศึกษามีความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.17$, S.D.= 0.33) เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ประเด็นที่นักศึกษามีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด มี 1 ประเด็น คือเรื่องความรู้ความสามารถในเนื้อหาที่สอนของผู้สอน ($\bar{X} = 4.50$, S.D.= 0.57) ส่วนประเด็นที่นักศึกษามีความพึงพอใจในระดับมากปรากฏตามลำดับคือ วิธีการสอนสอดคล้องกับเนื้อหาวิชา ($\bar{X} = 4.43$, S.D.= 0.63) ผู้สอนฝึกฝนให้นักศึกษารู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม ($\bar{X} = 4.40$, S.D.= 0.56) และเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน ($\bar{X} = 4.33$, S.D.= 0.71) และที่ได้คะแนนน้อยที่สุดคือ เนื้อหาสาระวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความยากง่ายปานกลาง ($\bar{X} = 3.80$, S.D.= 0.76)

เมื่อนำค่าเฉลี่ยความพึงพอใจที่ได้จากการประเมินของนักศึกษาทั้งโดยภาพรวมและที่ แยกตามรายการประเมินมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ว่า นักศึกษาต้องมีความพึงพอใจ อยู่ในระดับมากหรือมีค่าเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 3.50 พบว่า เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

ตอนที่ 2 การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตร ไปใช้โดยอาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ

ผู้วิจัยได้ส่งเอกสารหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ ไทย และเอกสารประกอบหลักสูตร คือคู่มือผู้สอน ไปให้อาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ ไทยในสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 8 แห่ง ประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรไปใช้ในสถานการณ์จริง ได้รับแบบประเมินคืน 8 ฉบับ คิดเป็น ร้อยละ 100 ปรากฏผลดังแสดงในตาราง 11

ตาราง 11 ความคิดเห็น ค่าเฉลี่ย ระดับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตร
ไปใช้จริงตามความคิดเห็นของอาจารย์ที่สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย (n = 8)

รายการประเมิน	เหมาะสม	ไม่แน่ใจ	ไม่เหมาะสม	ค่าเฉลี่ย	แปลผล
1. ปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตร					
1.1 ความจำเป็นที่ต้องพัฒนาหลักสูตร.....	8	-	-	1.00	เหมาะสม
1.2 ความสมเหตุสมผลของการพัฒนาหลักสูตร.....	8	-	-	1.00	เหมาะสม
1.3 การแก้ปัญหาโดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการในหลักสูตรรายวิชาของครูศาสตร์.....	8	-	-	1.00	เหมาะสม
2. เป้าหมายของหลักสูตร					
2.1 ความชัดเจน.....	8	-	-	1.00	เหมาะสม
2.2 ความเป็นไปได้.....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
2.3 ความเหมาะสมกับผู้เรียน.....	8	-	-	1.00	เหมาะสม
3. จุดประสงค์ของหลักสูตร					
3.1 ความชัดเจน.....	8	-	-	1.00	เหมาะสม
3.2 ความเป็นไปได้.....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
3.3 ความเหมาะสมกับผู้เรียน.....	8	-	-	1.00	เหมาะสม
4. เนื้อหาของหลักสูตรบูรณาการ					
4.1 ตอบสนองจุดประสงค์ของหลักสูตร....	8	-	-	1.00	เหมาะสม
4.2 การกำหนดหัวข้อหน่วยการเรียนรู้.....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
4.3 ประเด็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการ.....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
4.4 การจัดลำดับเนื้อหาที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
5. กิจกรรมการเรียนการสอน					
5.1 สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา.....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
5.2 มีความหลากหลาย น่าสนใจ.....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
5.3 ตอบสนองจุดประสงค์ของหลักสูตร....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
6 สื่อการเรียนการสอน					
6.1 เหมาะสมกับเนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้..	7	1	-	0.88	เหมาะสม
6.2 สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน.....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
6.3 ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการเรียนรู้	7	1	-	0.88	เหมาะสม

ตาราง 11 (ต่อ)

รายการประเมิน	เหมาะสม	ไม่แน่ใจ	ไม่เหมาะสม	ค่าเฉลี่ย	แปลผล
7 ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน					
7.1 หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านการปกครอง.....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
7.2 หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านสังคม.....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
7.3 หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านเศรษฐกิจ.....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
7.4 หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ.....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
8. วิธีการวัดและประเมินผล					
8.1 สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา.....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
8.2 สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน.....	7	1	-	0.88	เหมาะสม
8.3 สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร	7	1	-	0.88	เหมาะสม

จากตาราง 11 พบว่า อาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความเห็นว่า หลักสูตรบูรณาการที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ในการนำไปใช้ในสถานการณ์จริง โดยมีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 0.88 – 1.00 เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า มีประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1 อยู่ 8 ข้อ และประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.88 อยู่ 18 ข้อ

เมื่อนำค่าเฉลี่ยคะแนนที่ได้รับจากการประเมินของอาจารย์มาเปรียบเทียบกับเกณฑ์
ที่หลักสูตรกำหนดว่าต้องมีค่าเฉลี่ยคะแนนตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป พบว่า เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด
นอกจากนี้อาจารย์บางท่านยังได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะดังนี้

1. เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถบูรณาการเข้ากับเนื้อหารายวิชาประวัติศาสตร์
ไทยได้ทุกเรื่อง
2. เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการ มีความสอดคล้องค่อนข้างมากกับ
เนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่ใช้สอนในเขตอีสานเหนือ แต่ในเขตอีสานใต้ได้รับอิทธิพล
วัฒนธรรมเขมร ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแตกต่างออกไป
3. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบภูมิปัญญาหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภาคอีสานกับ
ภูมิปัญญาหรือเหตุการณ์แบบเดียวกันที่เกิดขึ้นในภาคอื่น ๆ เช่น ชื่อเรียกตำแหน่งจุฬาลงกรณ์
ในหัวเมืองภาคกลาง เพื่อให้มีการเปรียบเทียบชัดเจนขึ้น
4. ควรมีเรื่องเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม และควรนำภาษา สำเนียงและการเขียนของ
ภาษาอีสานในถิ่นต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันมาใส่ในภาคผนวก เพื่อสร้างความภูมิใจ เข้าใจ
และให้นักศึกษาเห็นความสำคัญมากขึ้น
5. ในจุดประสงค์การเรียนรู้ควรเพิ่มประเด็นการเปรียบเทียบภูมิปัญญาอดีตกับ
ปัจจุบัน โดยให้นักศึกษาบอกเหตุผลของความเหมือนหรือแตกต่างกันของภูมิปัญญาว่าเกิดจาก
ปัจจัยใดบ้าง เพื่อฝึกทักษะการคิดให้กับผู้เรียน
6. ควรเพิ่มแหล่งการเรียนรู้ที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และเพิ่มสื่อการเรียน
การสอนประเภท รูปภาพ รายการวีดิทัศน์ ให้มากขึ้น

ตอนที่ 3 การประเมินและการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

หลังจากนำหลักสูตรบูรณาการไปทำการทดลองใช้ และเสนอให้อาจารย์ผู้สอนรายวิชา
ประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประเมินความเหมาะสมและ
ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริงแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการประเมินและปรับปรุงหลักสูตรดังต่อไปนี้

1. การประเมินหลักสูตร

1.1 จุดประสงค์ของการประเมิน เพื่อประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรจากการนำ
หลักสูตรไปทดลองใช้ และจากการสอบถามอาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบัน
ราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.2 เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมิน ซึ่งเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาประสิทธิผลของ
หลักสูตร

- 1) นักศึกษาสอบวัดความรู้ผ่านในระดับร้อยละ 50 ขึ้นไป
- 2) เจตคติของนักศึกษาที่มีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในระดับสูง

หรือมีค่าเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 3.50

3) นักศึกษามีความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการอยู่ในระดับมากหรือมีค่าเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 3.50

4) อาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏมีความเห็นว่าหลักสูตรมีความเหมาะสมโดยแต่ละองค์ประกอบมีค่าเฉลี่ยมากกว่าหรือเท่ากับ 0.50 ขึ้นไป

1.3 ผลการประเมินหลักสูตร

เมื่อพิจารณาค่าสถิติพื้นฐานและการทดสอบนัยสำคัญทางสถิติจากตารางข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า

1) คะแนนสอบวัดความรู้ของนักศึกษาหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนสอบหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการของนักศึกษาอยู่ในระดับที่สูงกว่าร้อยละ 50 ของคะแนนเต็ม ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด

2) ค่าเฉลี่ยคะแนนเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษาหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยค่าเฉลี่ยคะแนนเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษาอยู่ในระดับสูง ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

3) ค่าเฉลี่ยคะแนนความพึงพอใจต่อการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุดและมาก ซึ่งสูงกว่าและเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

4) ค่าเฉลี่ยคะแนนความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรไปใช้จริงของอาจารย์ที่สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.88 - 1.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด

2. ผลการปรับปรุงหลักสูตร

เมื่อพิจารณาประสิทธิผลของหลักสูตรจากการนำไปทดลองใช้กับนักศึกษาและจากการประเมินโดยอาจารย์ที่สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้ว พบว่า หลักสูตรมีประสิทธิผลอยู่ในระดับค่อนข้างสูง สามารถนำไปใช้ได้จริง อย่างไรก็ตามอาจารย์บางท่านได้ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ผู้วิจัยจึงได้นำข้อเสนอแนะเหล่านั้นเสนอไว้ในข้อเสนอแนะของงานวิจัย

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในหลักสูตรสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ
2. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย หลักสูตรสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยและพัฒนา 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการสร้างหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร เป็นการสร้างหลักสูตรให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 4 ส่วน คือ

1. การสร้างโครงร่างหลักสูตร โดยวิเคราะห์รายวิชาประวัติศาสตร์ไทยเพื่อกำหนดเนื้อหาสาระและประเด็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาบูรณาการเข้าด้วยกันเพื่อสร้างเป็นโครงร่างหลักสูตร

2. การตรวจสอบคุณภาพของโครงร่างหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านประวัติศาสตร์ และด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 5 คน ทำการตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น นำข้อเสนอแนะมาทำการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

3. การสร้างเอกสารประกอบหลักสูตร เป็นการสร้างคู่มือผู้สอนและแบบวัดและประเมินผลสำหรับนำไปใช้ในการทดสอบประสิทธิผลหลักสูตร นำเอกสารประกอบหลักสูตรที่สร้างขึ้นไปหาคุณภาพโดยให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านการวัดและประเมินผล จำนวน 5 คน ตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้อง ปรับปรุงแก้ไขเอกสารประกอบหลักสูตรตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

4. การศึกษานำร่อง นำโครงสร้างหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทำการศึกษานำร่องกับนักศึกษา 3 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 ศึกษา กับนักศึกษา 6 คน ครั้งที่ 2 ศึกษา กับนักศึกษา 15 คน และครั้งที่ 3 ศึกษา กับนักศึกษา 30 คน เพื่อศึกษาถึงความเหมาะสมและความชัดเจนของการใช้ภาษา ความเหมาะสมในเรื่องเวลา และกิจกรรมการเรียนการสอน นำผลที่ได้จากการศึกษานำร่องแต่ละครั้งมาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นทุกครั้ง เพื่อให้ได้หลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรที่มีความเหมาะสมสำหรับนำไปใช้ในการทดลองต่อไป

ตอนที่ 2 การหาประสิทธิผลของหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย แบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การทดลองใช้หลักสูตร ดำเนินการโดยนำหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้กับนักศึกษาโปรแกรมวิชาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 2 สถาบันราชภัฏเลย จำนวน 30 คน ระหว่างวันที่ 21 มิถุนายน ถึง 20 สิงหาคม 2547 รวมระยะเวลา 9 สัปดาห์ โดยใช้แบบแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนและหลังการทดลอง เพื่อศึกษาผลลัพธ์การเรียนรู้โดยการประเมินพฤติกรรมการเรียน ประเมินความรู้ เจตคติ และความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการของนักศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 ประเมินผล การปรับปรุง แก้ไขหลักสูตร เป็นการประเมินหลักสูตรจากผลการทดลองใช้หลักสูตรกับนักศึกษา และการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรไปใช้ในสถานการณ์จริงจากอาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 8 แห่ง เพื่อนำผลการประเมินและข้อเสนอแนะมาทำการปรับปรุงหลักสูตรการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

สรุปผลการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ สรุปผลได้ดังนี้

1. ผลการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ

1.1 จากการศึกษาเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์หลักสูตรรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย พบว่า การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการสามารถทำได้โดยสอดคล้องเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่เกี่ยวข้อง โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาบูรณาการได้ มี 7 ด้าน คือ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านศิลปกรรม ด้านการจัดการ ด้านศาสนาและประเพณี ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านภาษาและวรรณกรรม โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ 4 ขั้นตอน

คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ การออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ การทดลองใช้หลักสูตรและการปรับปรุงหลักสูตร

1.2 การพัฒนาโครงร่างหลักสูตร หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ที่เรียนตามหลักสูตรนี้มีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ไทยและมีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาดังกล่าว สามารถนำความรู้ไปเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้ มีเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น และรู้จักแหล่งข้อมูลและวิธีการศึกษา ค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้ สภาพปัญหาและความสำคัญ หลักการ เป้าหมาย จุดประสงค์ โครงสร้างเนื้อหาซึ่งระบุประเด็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ระยะเวลาในการใช้หลักสูตร คุณสมบัติผู้เรียน การประเมินผลหลักสูตร การบริหารจัดการหลักสูตร และเอกสารประกอบหลักสูตร คือ คู่มือผู้สอน

ผลการตรวจสอบโครงร่างหลักสูตรจากผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญประเมินว่าโครงร่างหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุดและระดับมาก และหลักสูตรมีความสอดคล้องกันทุกองค์ประกอบ ส่วนเอกสารประกอบหลักสูตรมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดและระดับมาก และมีความสอดคล้องกันทุกองค์ประกอบเช่นกัน

ผลการปรับปรุงโครงร่างหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ได้ทำการปรับปรุงชื่อหน่วยการเรียนรู้ ผังความคิดรวบยอด จุดประสงค์การเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการใช้ภาษาของหน่วยการเรียนรู้บางหน่วยให้มีความเหมาะสมและชัดเจนมากขึ้น เป็นการปรับปรุงครั้งที่ 1 จากนั้นจึงได้นำไปทำศึกษานำร่อง ผลการศึกษานำร่องพบว่า มีปัญหาในเรื่องเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมบางกิจกรรมน้อยเกินไป และเอกสารที่ใช้ในการทำกิจกรรมบางกิจกรรมไม่เหมาะสม จึงได้ทำการปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสมมากขึ้น เป็นการปรับปรุงครั้งที่ 2

2. ผลการศึกษาประสิทธิภาพผลหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

จากการนำหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยไปทดลองใช้กับนักเรียนกลุ่มตัวอย่างและสอบถามจากอาจารย์ผู้สอนในสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ผลดังนี้

2.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาหลังการเรียน ตามหลักสูตรบูรณาการสูงกว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษากลุ่มเดียวกันก่อนการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยผลการสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นักศึกษาทุกคนมีคะแนนผลการสอบอยู่ในระดับร้อยละ 60 ขึ้นไป และนักศึกษามีพฤติกรรมการเรียนและมีความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นในทุกด้านที่ประเมินอยู่ในระดับมาก

2.2 ผลการประเมินเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยของนักศึกษาหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการสูงกว่าก่อนการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยคะแนนเจตคติโดยรวมทุกด้านของนักศึกษาอยู่ในระดับสูง ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

2.3 นักศึกษามีความพึงพอใจต่อการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในระดับมาก ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

2.4 อาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความเห็นว่าหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่พัฒนาขึ้น มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ในสถานการณ์จริง

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีข้อค้นพบและประเด็นในการอภิปรายดังนี้

1. ผลการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ

1.1 จากการวิเคราะห์เอกสารและตำรา พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน (สามารถ จันทรสุรีย์. 2534 : 88) การที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการโดยการสอดแทรกเข้ากับเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ไทย จึงเป็นสิ่งที่สามารถทำได้เพราะวิชาประวัติศาสตร์ไทยเป็นวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของไทย จึงเป็นวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการกระทำในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ ที่ได้ทำสืบต่อกันมาจนเกิดเป็นรูปแบบสำหรับใช้ในการจัดการบริหารปกครอง รูปแบบทางเศรษฐกิจและรูปแบบทางสังคมของประเทศที่มีความเหมาะสม สอดคล้องกับบริบททางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย เป็นเรื่องของภูมิปัญญาเช่นเดียวกัน แต่เป็นภูมิปัญญาของผู้มีอำนาจทางการเมือง ดังนั้นการที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยจึงจำเป็นต้องมีการเลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสาระของเนื้อหาวิชาตามที่หลักสูตรได้กำหนดไว้ในคำอธิบายรายวิชา ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยบูรณาการโดยยึดถือจุดประสงค์ของหลักสูตรและเนื้อหาสาระของรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการกับเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งการดำเนินการเช่นนี้สอดคล้องกับ วิชา ทรวงแสง (2543 : 117-121) ที่ได้เสนอแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในสถาบันราชภัฏว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอน จำเป็นต้องมีการเลือกสรรโดยยึดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและการสอนในแต่ละเรื่องเป็นเกณฑ์

การคัดเลือก ข้อมูล เนื้อหา บุคคล วิธีการที่สอดคล้องกับรายวิชา เป็นดุลพินิจของอาจารย์ผู้สอน วิชา นั้น ๆ เพราะอาจารย์เท่านั้นที่จะสามารถทราบได้ว่ามีสาระข้อมูล ทรัพยากรบุคคล วิธีการใด ๆ ที่สอดคล้องกับรายวิชาที่อาจารย์ต้องรับผิดชอบ

1.2 การสร้างโครงสร้างหลักสูตร ในการพัฒนาหลักสูตรผู้วิจัยได้นำหลักการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตราสำคัญ ๆ มาเป็นหลักในการดำเนินงาน ได้แก่ มาตรา 7 ที่มีสาระสำคัญว่า กระบวนการเรียนรู้ต้องส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้สากล การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย มาตรา 22 ที่มีสาระสำคัญว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด มาตรา 23 ที่มีสาระสำคัญว่า การจัดการศึกษาต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาเกี่ยวกับ ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทย ความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปวัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา จากนั้นผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์รายวิชาประวัติศาสตร์ไทยเพื่อกำหนดเนื้อหาสาระและประเด็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะนำมาบูรณาการเข้าด้วยกัน นำมาจัดทำเป็นโครงสร้างหลักสูตรบูรณาการที่เน้นเนื้อหาวิชาเป็นหลัก ที่มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ สภาพปัญหาและความสำคัญของหลักสูตร หลักการ เป้าหมาย จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง คุณสมบัติของผู้เรียน การประเมินผลหลักสูตรและการบริหารจัดการหลักสูตร สอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการของ ปราณี สังฆะตะวรรณ และศิริวรรณ ศรีพหล (2543 : 125-127) ซึ่งประกอบด้วยการกำหนดจุดมุ่งหมาย การกำหนดเนื้อหาสาระและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมิน และสอดคล้องกับ ฟราซี และรุदनีสกี (1995 : 143) ที่ประกอบด้วยการเลือกหัวข้อ เขียนเหตุผล กำหนดผลลัพธ์ของหน่วยการเรียนรู้ เลือกโครงการ กำหนดแผนปฏิบัติการ เลือกวิธีการประเมินผล และการวัดผลหลักสูตร นอกจากนั้นยังเป็นไปในแนวทางเดียวกับการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2535 : 30) ที่ประกอบด้วยหลักการ โครงสร้าง องค์ประกอบของหลักสูตร วัตถุประสงค์ เนื้อหา ประสบการณ์การเรียนและการประเมินผล

ผลการดำเนินงานทำให้ได้หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุปขององค์ประกอบของหลักสูตรดังนี้

1.2.1 หลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นหลักสูตรบูรณาการที่เน้นเนื้อหารายวิชาเป็นหลัก โดยนำเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดแทรกเข้าไปในเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ไทยเพื่อให้ นักศึกษามีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ไทย และมีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาดังกล่าว สามารถนำความรู้ไปเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้ รู้จักแหล่งข้อมูลและวิธีการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนี้ นอกจากจะเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ไทเลอร์ (Tyler. 1949 : 85) ที่ได้ให้คำจำกัดความของการบูรณาการว่าเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบของประสบการณ์การเรียนรู้จากหลักสูตร ซึ่งการจัดระบบของประสบการณ์การเรียนรู้เหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนมีมุมมองที่กว้างขึ้นและมีคุณสมบัติที่เป็นการหลอมรวมจากสาขาวิชาต่าง ๆ ที่เข้าไปสัมพันธ์ด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของ ทาบา (Taba. 1962 : 298) ที่กล่าวว่า การนำหลักการและเนื้อหาสาระจากสาขาวิชาต่าง ๆ มาสัมพันธ์กัน จะทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการนำความรู้นั้นไปประยุกต์ใช้ นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับแนวคิดของ แมคโดนัลด์ (Macdonald. 1971 : 590) และทราเวสส์ และรีเวอร์ (Travass & Revore. 1990 : 9) ที่กล่าวว่า หลักสูตรบูรณาการเป็นวิธีการที่นักการศึกษาพยายามที่จะสร้างสิ่งแวดล้อมหลักสูตรให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ในโรงเรียนของเขากับผู้เรียนคนอื่น ๆ กับประสบการณ์ภายนอกโรงเรียน และกับความต้องการและความสนใจของแต่ละคนได้ด้วย

1.2.2 เนื้อหาสาระ มีลักษณะเป็นการบูรณาการโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดแทรกเข้าไปในเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ซึ่งการกำหนดเนื้อหาสาระในลักษณะนี้สอดคล้องกับที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการศึกษา ว่าหมายถึง มาตรการที่จะนำภูมิปัญญาชาวบ้านไปถ่ายทอดไว้ในหลักสูตรกลางหรือหลักสูตรท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาสากลเป็นสำคัญ เพื่อให้ นักเรียนและนักศึกษาทุกระดับได้เรียนรู้คุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาไทยควบคู่ไปกับภูมิปัญญาสากล รวมทั้งสอดคล้องกับข้อเสนอในการทำให้ภูมิปัญญาไทยได้รับการถ่ายทอดเข้าสู่ระบบการศึกษาของ สามารถ จันทรสุรีย์ และประทีป อินแสง (2541 : 79) ที่ได้เสนอไว้ว่า ควรปรับปรุงเนื้อหาและหลักสูตรการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาชนในท้องถิ่นและความเป็นไทย โดยส่งเสริมให้มีรายละเอียดของเนื้อหาด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณีไทย และภูมิปัญญาไทย ให้ได้ศึกษาเรียนรู้อย่างเท่าทันและประสานสอดคล้องกับภูมิปัญญาสากล และสอดคล้องกับความคิดของ เสน่ห์ จามริก (2537) ที่ได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาว่า การศึกษาในทุกระดับ ผู้เรียนควรได้เรียนทั้งวิชาความรู้สมัยใหม่และเรียนเรื่องประเพณีของไทย

นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับข้อเสนอจากการประชุมสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์ (กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, 2539 : 13-14) ที่เสนอแนะไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรควรนำศาสตร์ชาวบ้านที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับศาสตร์สากล และควรนำสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวผู้เรียนหรือสิ่งที่เป็นปัญหาของชุมชนมากำหนดไว้ในหลักสูตรเพื่อนำไปสู่การเรียนการสอนด้วย ซึ่งการกำหนดเนื้อหาสาระนี้จะทำให้นักศึกษาเข้าใจภาพรวมของเนื้อหาที่ศึกษาได้ดียิ่งขึ้น

1.2.3 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยให้นักศึกษาได้ศึกษาเรียนรู้จากสื่อหลายประเภท ทั้งบุคคลผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่น วัตถุของจริง เพื่อให้นักศึกษาเกิดความรู้ ความเข้าใจอันจะนำไปสู่การเกิดเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ในรูปแบบนี้ นอกจากจะสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 22 ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนการสอนในยุคปฏิรูปการศึกษาที่กล่าวว่า การเรียนรู้ต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญด้วยวิธีการที่ตนเองถนัดและสนใจ ให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพ เป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพและมีคุณสมบัติตามที่สังคมต้องการ (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2542 : 1-2) รวมทั้งสอดคล้องกับข้อเสนอจากการประชุมสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์ (กรมวิชาการ, 2539 : 17-18) ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนต้องเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมมากที่สุด มีวิธีการที่หลากหลายและควรมีการพาผู้เรียนไปทัศนศึกษาในแหล่งความรู้ของชุมชน

1.2.4 การวัดและประเมินผล ใช้หลักการประเมินการเรียนรู้ตามสภาพจริง โดยมีการประเมินทั้งในขณะจัดการเรียนการสอนโดยการสังเกตพฤติกรรมของนักศึกษา การประเมินผลงาน รายงาน และการสอบวัดความรู้หลังการเรียน เพราะการประเมินในลักษณะนี้สามารถประเมินได้ทั้งด้านความรู้และเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษา ซึ่งจะทำให้ผู้สอนสามารถนำผลการประเมินมาพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และมีเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งการประเมินผลการเรียนรู้ในลักษณะนี้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 26 ที่ได้กำหนดไว้ว่า การประเมินผู้เรียนให้พิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา

2. ผลการศึกษาประสิทธิภาพหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

2.1 จากการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาหลังการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการสูงกว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษากลุ่มเดียวกันก่อนการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ที่เป็นเช่นนั้นอาจจะเป็นเพราะนักศึกษาได้รับความรู้จากการเรียนตามหลักสูตร ทำให้ได้รับความรู้ที่บางเรื่องนักศึกษายังไม่เคยเรียนมาก่อน และบางเรื่องนักศึกษาอาจทราบแต่ไม่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับเนื้อหาวิชาได้ เนื่องจากนักศึกษากลุ่มนี้ยังไม่ได้เรียนรายวิชาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นในขณะที่ศึกษาที่สถาบันราชภัฏมาก่อนเลย ดังนั้นการเรียนตามหลักสูตรนี้จึงนอกจากจะทำให้นักศึกษาได้รับความรู้ใหม่แล้ว นักศึกษายังได้ฟื้นฟูความรู้เดิมด้วย และจากการสังเกตในขณะที่ทำการทดลอง พบว่า นักศึกษาบางคนมีประสบการณ์โดยการพบเห็นการปฏิบัติตามประเพณีของชาวอีสานในชีวิตจริงของนักศึกษา แต่ไม่ทราบว่าสิ่งที่เห็นนั้นคืออะไร มีความสำคัญอย่างไร เมื่อได้มาเรียนรู้ตามหลักสูตรนี้ก็ทำให้นักศึกษาสามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เก่าและประสบการณ์เดิมของนักศึกษาได้ ทำให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ได้ดีและเร็วขึ้น โดยจะเห็นได้จากคะแนนผลการสอบหลังการเรียนรู้ของนักศึกษาอยู่ในระดับร้อยละ 60 ขึ้นไปทุกคน อันเป็นระดับที่สูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับที่ เบิร์นาร์ด (Burnard. 1996 : 15-19) ได้กล่าวไว้ว่า การมีประสบการณ์อย่างเดียวยังไม่เพียงพอที่จะมั่นใจได้ว่าการเรียนรู้เกิดขึ้น ความสำคัญอยู่ที่การบูรณาการประสบการณ์ใหม่กับประสบการณ์เดิม โดยผ่านกระบวนการคิดทบทวน ซึ่งอาจเกิดขึ้นในตัวผู้เรียนเองตามลำพัง หรือเกิดขึ้นโดยกระบวนการกลุ่มจากการอภิปราย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิชา ทรวงแสง (2538) ที่ได้พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนวิชาภาษาและวรรณกรรมไทยด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาวิชาเอกภาษาไทยในวิทยาลัยครู พบว่านักศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคือ ความรู้ ความเข้าใจ และการนำไปใช้ด้านภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น และมีทัศนคติต่อภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่นภายหลังการเรียนการสอนสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นอกจากนั้นสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้นักศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการเรียนสูงกว่าก่อนการเรียนรู้ คือ การที่ผู้วิจัยนำวิธีการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมาใช้ ทำให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากสื่อหลายประเภท ได้แสวงหาและสรุปความรู้ด้วยตัวเอง ได้อภิปราย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นกับผู้อื่นในขณะที่ทำกิจกรรมกลุ่ม ทำให้นักศึกษามีความตื่นตัว สนใจในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น เนื่องจากเป็นวิธีการเรียนการสอนที่แตกต่างจากวิชาอื่น ๆ ที่ส่วนใหญ่อาจารย์จะทำการสอนโดยการบรรยาย และมอบหมายหัวข้องานให้นักศึกษาค้นคว้าทำเป็นรายงานมาส่ง โดยจะเห็นได้จากการประเมินพฤติกรรมการเรียนของนักศึกษาที่นักศึกษามีพฤติกรรมการเรียนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทุกครั้งที่ทำการประเมิน มีความสนใจในบทเรียน ความกระตือรือร้น สนใจใฝ่รู้เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุที่ทำให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจในบทเรียนมากขึ้น เมื่อมาประกอบกับการที่นักศึกษาได้มีโอกาสรับฟังคำบรรยายจากวิทยากรพิเศษ ซึ่งไม่ใช่อาจารย์ประจำของสถาบันราชภัฏเลย และได้ไปทัศนศึกษาที่ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย ทำให้นักศึกษามีความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นและในบทเรียนมากขึ้น เนื่องจากบางเรื่องเป็นเรื่องที่นักศึกษา

ไม่เคยทราบมาก่อน และการไปทัศนศึกษาทำให้ได้เห็นวัตถุของจริงที่ทางศูนย์วัฒนธรรมได้จัดแสดงไว้ การให้นักศึกษาได้ศึกษาหาความรู้ด้วยตัวเอง ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น ได้ศึกษาจากของจริง จึงน่าจะมีผลให้กระบวนการเรียนรู้ของนักศึกษาดีขึ้น ซึ่งเป็นไปตามหลักการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ความรู้ (Constructivism) ที่เชื่อว่า ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเองจากความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ผ่านกระบวนการคิดเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้และประสบการณ์เดิมเกิดเป็นโครงสร้างทางปัญญา (Cognitive Structure) ของผู้เรียนเอง (พรทิพย์ สุวรรณโรจน์. 2543 : 12 ; ทิศนา แคมมณี และคณะ. 2544 : 77) นอกจากนั้นกระบวนการเรียนการสอนในลักษณะนี้ยังสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 22 ที่กล่าวว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดด้วย

2.2 นักศึกษาไม่เข้าใจคำศัพท์ภาษาอีสานที่มีอยู่ในคำกลอน ผญา และวรรณกรรมท้องถิ่นที่กำหนดให้นักศึกษาอ่านเพื่อศึกษาถึงภูมิปัญญาของชาวอีสาน ทำให้บางครั้งนักศึกษาไม่สามารถเข้าใจเรื่องที่อ่าน ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญที่พบในการนำหลักสูตรบูรณาการไปทดลองใช้ ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากคนที่อยู่ในวัยเด็กจะนิยมใช้คำหรือเสียงของภาษาไทยกลางเข้าไปปะปนในภาษาถิ่นของตนจนเกิดความไม่คุ้นเคยกับคำภาษาถิ่น เช่น ในภาษาอีสานคำว่า “เดิน” และ “วิ่ง” เด็กจะรับคำในภาษาไทยกลางไปใช้ ในขณะที่ผู้ใหญ่ยังคงใช้คำภาษาถิ่นคือ “ญ่าง” และ “แล่น” (วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์. 2533 : 14-15) เมื่อคนอีสานในระยะหลังใช้คำภาษาไทยกลางมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงมีผลให้นักศึกษากลุ่มตัวอย่างซึ่งมีอายุประมาณ 19-21 ปี จำนวนหนึ่งไม่เข้าใจคำศัพท์ภาษาอีสาน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ สุภรา สุวรรณ (2537 : 146-149) ที่ทำการศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงคำศัพท์ และการออกเสียงคำศัพท์ในภาษาถิ่นอุบลราชธานี ของบุคคลสองระดับอายุ พบว่า คนอุบลราชธานีรุ่นเยาว์ใช้คำภาษาถิ่นอุบลในชีวิตประจำวันน้อยมาก และมีคำศัพท์บางคำสูญหายไปจากการใช้ในชีวิตประจำวัน และสอดคล้องกับข้อเขียนของ ธเนศวร์ เจริญเมือง (2536 : 6-16) ที่กล่าวว่า คนลำนานาไม่นิยมให้ลูกหลานตนเองพูดภาษา “กำเมือง” ซึ่งเป็นภาษาถิ่นของลำนานาจนเกรงว่าถ้าสถานการณ์ยังเป็นเช่นนี้ต่อไป ภาษากำเมืองจะต้องสูญสลายไปอย่างสิ้นเชิง ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อการสืบทอดวัฒนธรรมของชาวลำนานาด้วย

อย่างไรก็ตาม จากการที่นักศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีบ้านอยู่ในชนบทหรืออาศัยอยู่ในจังหวัดที่มีขนาดใหญ่ ทำให้นักศึกษาเหล่านั้นได้เคยพบเห็นหรือได้ยินเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี รวมทั้งความเชื่อของคนอีสานมาบ้าง แม้บางคนจะไม่ทราบว่าสิ่งไหนนั่นคืออะไร สำคัญอย่างไร แต่ก็ทำให้นักศึกษาสามารถเชื่อมโยงความรู้ที่มีอยู่กับความรู้นใหม่ที่ได้รับ ทำให้นักศึกษาบางกลุ่มสามารถเข้าใจเรื่องที่ศึกษาได้จากการชี้แนะของเพื่อน ผู้วิจัย และการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเอง ดังนั้นหากมีการให้ความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่นักศึกษาอย่างต่อเนื่อง อาจด้วยวิธีการสอดแทรกเข้ากับรายวิชาต่าง ๆ การให้

นักศึกษาได้ไปทัศนศึกษาตามแหล่งภูมิปัญญาท้องถิ่น การให้นักศึกษาได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับชุมชน ก็จะทำให้ให้นักศึกษามีความรู้สนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ เนื่องจากนักศึกษามีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่บ้างแล้ว

2.3 จากการประเมินเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยของนักศึกษา พบว่า หลังการเรียนรู้ นักศึกษามีเจตคติสูงกว่าก่อนการเรียนรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยคะแนนเจตคติโดยรวมของนักศึกษาอยู่ในระดับสูง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านความรู้สึกละ และด้านแนวโน้มที่จะกระทำในอนาคต พบว่า อยู่ในระดับสูงทุกด้าน ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ การที่เจตคติของนักศึกษาหลังการทดลองสูงขึ้นนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษาของ วิชา ทรวงแสง (2538) ภาวดี เกตุ (2541) และไชยรัตน์ ปราณี (2545) ส่วนสาเหตุที่ทำให้ นักศึกษามีเจตคติสูงขึ้น อาจจะเนื่องมาจาก เมื่อนักศึกษาได้รับการเรียนรู้ตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยโดยวิธีการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ทำให้นักศึกษาได้รับฟังการบรรยายจากวิทยากรในท้องถิ่นซึ่งนักศึกษามีความประทับใจที่ท่านตั้งใจบรรยายให้ความรู้อย่างเต็มที่โดยไม่ถือตัว จนนักศึกษาแสดงความคิดเห็นว่าต้องการให้มีการเชิญวิทยากรพิเศษมาบรรยายให้มากกว่านี้ นักศึกษาได้ไปพบวัตถุของจริง นิทรรศการจำลอง ได้ฟังการบรรยายจากวิทยากรประจำศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย ซึ่งน่าจะเป็นตัวสร้างความสนใจของนักศึกษาได้มาก โดยสังเกตได้จากการติดตามฟังคำบรรยายและซักถามจากวิทยากร การจดบันทึกข้อมูลของนักศึกษา และการที่นักศึกษาอยู่ศึกษาด้วยตนเองภายหลังจากที่วิทยากรพาชมครบตามกำหนดการแล้ว นอกจากนั้นนักศึกษายังได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นจากเอกสารต่าง ๆ ที่ทำให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจในเรื่องแนวความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีในด้านต่าง ๆ ของ ชาวอีสานมากขึ้น องค์ประกอบเหล่านี้จึงน่าจะมีผลให้นักศึกษาเกิดการตระหนักรับรู้ในคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งจะมีผลทำให้นักศึกษามีความรู้สึที่ดีและมีแนวโน้มที่จะกระทำในอนาคตดีขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาระดับเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยก่อนการเรียนรู้ของนักศึกษา พบว่า อยู่ในระดับสูง ซึ่งเป็นระดับเดียวกันกับหลังการเรียนรู้ตามหลักสูตรบูรณาการ แต่ค่าเฉลี่ยคะแนนการประเมินเจตคติหลังการเรียนรู้สูงกว่า คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.25 ที่เป็นเช่นนี้น่าจะเนื่องมาจาก ประการแรก นักศึกษากลุ่มตัวอย่างเรียนวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาเอก จึงน่าจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสนใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่แล้ว ประการที่สอง การพัฒนาเจตคติต้องใช้การดำเนินการที่ติดต่อกันเป็นระยะเวลานานพอควร แต่การวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาเพียง 11 สัปดาห์ จึงอาจทำให้มีระยะเวลาน้อยเกินไปในการที่จะพัฒนาเจตคติของนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในช่วง

ก่อนการเรียนรู้ของนักศึกษาอยู่ในระดับค่อนข้างสูงอยู่แล้ว จึงทำให้การพัฒนาเจตคติให้สูงขึ้น ในระยะเวลาสั้นทำได้ค่อนข้างยาก สอดคล้องกับการวิจัยของทัศนีย์ นนทะสร (2533) ซึ่งได้ ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาพฤติกรรมช่วยเหลือทางการพยาบาลสำหรับนักศึกษาพยาบาล ตามแนวทฤษฎีปัญญาทางสังคม พบว่า พฤติกรรมของนักศึกษาพยาบาลซึ่งเกิดขึ้นในระดับที่ ค่อนข้างสูงในระยะเริ่มต้นเป็นสาเหตุให้พฤติกรรมในระยะพัฒนาพฤติกรรมและระยะติดตามผล ไม่สูงขึ้น ดังนั้นการที่จะพัฒนาเจตคติของนักศึกษาจึงควรมีการให้ความรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่นักศึกษาอย่างสม่ำเสมอ นักศึกษาจะได้มีความรู้ ความเข้าใจ อันจะทำให้ นักศึกษาตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น นำไปสู่การที่นักศึกษาจะเกิด ความรู้สึกหวงแหนต้องการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

2.4 จากการประเมินความพึงพอใจต่อการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญา ท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน มีข้อค้นพบดังนี้

ด้านเนื้อหา ได้แก่ เนื้อหาสาระวิชาประวัติศาสตร์ไทยและเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่นำมาบูรณาการ พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจในระดับมากในทุกรายการที่ประเมิน ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องจากก่อนทำการพัฒนาโครงสร้างหลักสูตร ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหา รายวิชาประวัติศาสตร์ไทยเพื่อพิจารณาประเด็นที่จะสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการ ได้ จากนั้นจึงได้เลือกสรรภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการโดยการสอดแทรกเข้ากับเนื้อหา รายวิชาประวัติศาสตร์ในแต่ละประเด็น พัฒนาขึ้นเป็นโครงสร้างหลักสูตรตามแนวทางการพัฒนา หลักสูตรบูรณาการ แล้วจึงนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ด้านการพัฒนาหลักสูตรทำการตรวจสอบคุณภาพทั้งด้านความเหมาะสมและความสอดคล้อง ของโครงสร้างหลักสูตร ทำการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญก่อนนำมา ทดลองใช้ จึงทำให้หลักสูตรที่พัฒนามีความเหมาะสมเป็นที่พึงพอใจของนักศึกษา

แต่เมื่อพิจารณาในข้อที่ได้รับการประเมินว่ามีความพึงพอใจน้อยที่สุด พบว่า คือ เนื้อหาสาระวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความยากง่ายปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษาไม่เข้าใจคำศัพท์ภาษาอีสาน ทำให้บางครั้งไม่เข้าใจเรื่องที่ อ่าน นักศึกษาจึงต้องใช้ความพยายามและใช้เวลาในการทำกิจกรรมที่กำหนดให้ค่อนข้างมาก ทำให้นักศึกษามีความเห็นว่าเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากสำหรับนักศึกษา อย่างไรก็ตาม พบว่า นักศึกษาเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการที่ยอมรับว่าเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ นำมาบูรณาการเป็นประโยชน์ต่อตัวนักศึกษามาก

ด้านผู้สอน พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจที่ผู้สอนมีความรู้ความสามารถในเนื้อหา ที่สอนในระดับมากที่สุด ที่เป็นเช่นนี้เพราะนอกจากตัวผู้วิจัยจะทำหน้าที่สอนแล้ว ผู้วิจัยยังได้ เชิญวิทยากรในท้องถิ่นมาบรรยายให้ความรู้แก่นักศึกษา 1 ครั้ง และพานักศึกษาไปทัศนศึกษา ที่ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลยอีก 1 ครั้ง ทำให้นักศึกษาได้รับความรู้จากผู้ที่มีความรู้ในเรื่องนั้น

โดยตรง ซึ่งการเชิญวิทยากรมาบรรยายนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญในการเลือกตัวบุคคล เพราะผลการวิจัยเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการศึกษาหลายเรื่องมีข้อค้นพบที่สอดคล้องกันว่าปราชญ์ท้องถิ่นมักขาดทักษะในการสื่อสาร ถ่ายทอดความรู้ และไม่ค่อยมีเวลาให้ (วิสากุล กองทองนอก. 2543 ; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 206 ; ประกอบ ใจมั่น. 2539 ; พรพจน์ ประเสริฐจิตพิงษ์. 2533) ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เชิญอาจารย์แพทองปลิว มาเป็นวิทยากร จากการที่ท่านเคยเป็นอาจารย์สอนหนังสือมาเป็นเวลานาน ทำให้ท่านเตรียมตัวมาบรรยายอย่างดี และมีเทคนิคการบรรยายที่สามารถดึงดูดความสนใจจากนักศึกษาได้

นอกจากนั้นนักศึกษายังมีความพึงพอใจในระดับมากต่อการนำวิธีการสอนหลายรูปแบบมาใช้ด้วย โดยสังเกตเห็นได้จากการที่นักศึกษาจะพอใจกับการที่ได้ออกไปเรียนนอกสถานที่ ความสนุกสนานที่เกิดขึ้นในระหว่างการแข่งขันตอบคำถามภายหลังจากที่ผู้วิจัยให้ดูวีดิทัศน์ และการเตรียมตัวมานำเสนอรายงานกลุ่มที่หน้าชั้นเรียนเป็นอย่างดี

ด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจในระดับมากในทุกรายการที่ประเมิน แสดงว่านักศึกษายอมรับและเห็นประโยชน์ของการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่เมื่อพิจารณาในข้อระยะเวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน พบว่าเป็นข้อที่ได้รับการประเมินว่ามีความพึงพอใจน้อยรองจากข้อความยากง่ายของเนื้อหาสาระวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะในการทำกิจกรรมการเรียนการสอนส่วนใหญ่ผู้วิจัยจะให้เอกสารแก่นักศึกษาล่วงหน้า เพื่อที่นักศึกษาจะได้อ่านเอกสารล่วงหน้า แต่พบว่านักศึกษาบางคนไม่อ่าน บางคนอ่านไม่จบ และบางคนอ่านแล้วแต่จับประเด็นของเรื่องไม่ได้ ทำให้ต้องมาอ่านในชั่วโมงเรียน และจากการที่นักศึกษาอ่านหนังสือช้า จับใจความสำคัญของเรื่องไม่ได้ ทำให้นักศึกษาบางกลุ่มไม่สามารถทำกิจกรรมเสร็จตามเวลาที่กำหนด ทำให้กลุ่มที่ทำงานเสร็จตามเวลาต้องคอยกลุ่มที่ทำงานยังไม่เสร็จอยู่บ้าง การที่นักศึกษาไม่อ่านเอกสารล่วงหน้าก่อนถึงชั่วโมงเรียน อาจเป็นเพราะนักศึกษาส่วนใหญ่เคยชินกับการเรียนการสอนที่อาจารย์เป็นผู้บรรยาย ทำให้ไม่ต้องเตรียมตัวมาเข้าเรียนมากนัก นักศึกษาจะอ่านหนังสือมากช่วงใกล้สอบ ดังนั้นเมื่อผู้วิจัยนำการเรียนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมาใช้ จึงทำให้นักศึกษาบางคนปรับตัวไม่ได้ ส่วนการที่นักศึกษาอ่านหนังสือช้า จับใจความสำคัญของเรื่องไม่ค่อยได้ อาจเป็นเพราะนักศึกษาอ่านหนังสือน้อย ทำให้ขาดทักษะในการอ่าน สังเกตได้จากการใช้ห้องสมุดของนักศึกษาซึ่งบางคนยังไม่มีทักษะในการใช้ห้องสมุดที่ถูกต้อง ทำให้ใช้เวลาในการค้นหาหนังสือนานเกินควร สอดคล้องกับการวิจัยของ เล็ก ภักดี (2535 : 48) ที่ศึกษาเรื่องความสามารถในการอ่านของนักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยรังสิต พบว่า การที่นักศึกษาส่วนใหญ่อ่านหนังสือได้ช้า จับใจความเรื่องที่อ่านได้ไม่ตรงประเด็น ทำให้ไม่เข้าใจเนื้อเรื่องที่อ่านเป็นเพราะขาดการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ

ด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจในระดับมากในทุกรายการ ที่ประเมิน แสดงว่าสื่อซึ่งได้แก่ เอกสารประกอบการเรียนการสอน แผนภูมิ แผนที่ ภาพ รายการ วิดีทัศน์ วัตถุของจริงฯ ที่นำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ช่วยทำให้นักศึกษาเกิดความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาได้ดี

ด้านการประเมินผล พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจในระดับมากในทุกรายการ ที่ประเมิน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะผู้วิจัยใช้วิธีการประเมินหลายวิธี ทั้งการสังเกต พฤติกรรมการเรียน การสังเกตความสนใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น การตรวจผลงานและการสอบวัดความรู้ โดยผู้วิจัยได้แจ้งวิธีการประเมินและเกณฑ์การประเมินให้นักศึกษาทราบตั้งแต่ช่วง การปฐมนิเทศ และได้สอบถามความสมัครใจของนักศึกษาด้วย วิธีการประเมินและเกณฑ์ การประเมิน จึงเป็นข้อตกลงที่นักศึกษายอมรับมาตั้งแต่เริ่มต้น

2.5 จากการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำหลักสูตรไปใช้ ในสถานการณ์จริง พบว่า อาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 8 แห่ง มีความเห็นว่าหลักสูตรมีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ ในการนำไปใช้ในสถานการณ์จริง ทั้งนี้เนื่องจากมาจากการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนา หลักสูตรตามกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่ประกอบไปด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์ การ กำหนดเนื้อหาและออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ การทดลองใช้หลักสูตร และการปรับปรุง หลักสูตร นอกจากนั้นหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยนี้ ยังได้รับการประเมิน ปรับปรุงมาเป็นระยะ ๆ ด้วย เริ่มจากการปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของ ผู้เชี่ยวชาญที่ตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร ปรับปรุงแก้ไข ข้อบกพร่องที่ได้พบเห็นจากผลการทดลอง ทำให้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพในระดับที่ อาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยยอมรับได้

จึงอาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ ไทย สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ สามารถเสริมสร้างความรู้และเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ไทยทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และสังคม ตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบันให้แก่ นักศึกษาสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏได้ ซึ่งเมื่อนักศึกษามีความรู้และเจตคติที่ดีต่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้วก็จะทำให้นักศึกษาตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น พยายาม อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้อยู่คู่กับท้องถิ่นและประเทศไทยตลอดไป

อย่างไรก็ตามการวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดที่สำคัญคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานวิจัยนี้คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ทำให้ต้องนำหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมานี้ไปทำการศึกษานำร่องและ ทำการทดลองกับนักศึกษาสถาบันราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น ทำให้ผู้วิจัย ไม่สามารถหานักศึกษาที่มีคุณสมบัติเหมือนกับกลุ่มตัวอย่างคือ เป็นนักศึกษาโปรแกรมวิชา สังคมศึกษา ชั้นปีที่ 2 เพื่อทำการศึกษานำร่องได้ เนื่องจากมีสถาบันราชภัฏเลยแห่งเดียว

เท่านั้นที่มีนักศึกษาโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา ชั้นปีที่ 2 ซึ่งกำลังจะเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2547 จึงได้ถูกกำหนดให้เป็นกลุ่มตัวอย่าง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการศึกษานำร่องกับนักศึกษาที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับนักศึกษากลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา ชั้นปีที่ 3 โดยดำเนินการในช่วงเดือนเมษายน-มิถุนายน 2547 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่นักศึกษากลุ่มดังกล่าวยังไม่ได้เรียนวิชาของชั้นปีที่ 3 เพื่อลดความคลาดเคลื่อนให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อผู้บริหารในท้องถิ่น และผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารมหาวิทยาลัย ผู้บริหารสถาบันราชภัฏซึ่งปัจจุบันได้ยกฐานะเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏแล้ว และผู้บริหารโรงเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ผู้บริหารในท้องถิ่นควรหาทางฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กลับมาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของคนในท้องถิ่นนั้น เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไป เช่น จัดรายการภาษาถิ่นวันละคำทางสถานีวิทยุกระจายเสียงโดยนำคำที่เป็นภาษาถิ่นแท้ ๆ มาอธิบายความหมายและยกตัวอย่างวิธีการใช้คำศัพท์นั้น สนับสนุนให้มีการใช้ภาษาถิ่น การแต่งกายแบบท้องถิ่น ฯลฯ ในสถานศึกษาและสถานที่ราชการ เป็นต้น

1.2 ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่นควรกำหนดให้รายวิชาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรายวิชาบังคับสำหรับนักศึกษาสาขาครุศาสตร์ เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้สำหรับนำไปใช้ในการประกอบวิชาชีพได้ต่อไป

1.3 ผู้บริหารสถาบันการศึกษาทุกระดับควรส่งเสริมสนับสนุนให้อาจารย์ทำการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการโดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดแทรกเข้ากับเนื้อหาวิชาที่อาจารย์รับผิดชอบ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้และมีเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็ได้รับความรู้ตามเนื้อหาวิชานั้น ๆ และทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ในลักษณะองค์รวม

1.4 ผู้บริหารสถาบันการศึกษาทุกระดับควรจัดให้มีการศึกษาภาษาถิ่นต่าง ๆ ที่มีการใช้อยู่ในท้องถิ่นนั้น เพื่อให้ นักศึกษาสามารถสื่อสารกับคนกลุ่มต่าง ๆ ในท้องถิ่นเพื่อศึกษาภูมิปัญญาของคนเหล่านั้นได้

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

2.1 เนื่องจากหลักสูตรนี้ใช้การเรียนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยการให้นักศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง อาจารย์จึงควรศึกษาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยและคู่มือผู้สอนให้ละเอียดก่อนดำเนินการสอน เพราะเอกสารประกอบการเรียนการสอนบางเรื่องกำหนดให้มอบแก่นักศึกษาหลังจากที่นักศึกษาทำกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมายเรียบร้อยแล้ว เพื่อป้องกันไม่ให้นักศึกษาลอกเอกสารของอาจารย์มาใช้

2.2 อาจารย์โดยเฉพาะในสถาบันการศึกษาที่ผลิตบุคลากรสายวิชาชีพครู เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏควรศึกษาภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่สถาบันตั้งอยู่ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ วรรณกรรมท้องถิ่น ภาษาพูด ภาษาเขียน ฯลฯ เนื่องจากท้องถิ่นนั้นอาจมีภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อที่อาจารย์จะได้นำมาปรับสอดแทรกเพิ่มเติมหรือปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมกับบริบทของสถาบันการศึกษา

2.3 ควรเพิ่มกิจกรรมฝึกทักษะการอ่านให้นักศึกษาอ่านได้เร็วและจับใจความสำคัญของเรื่องได้ดีขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการอ่านหนังสือของนักศึกษา โดยเฉพาะการอ่านเรื่องที่มีข้อความเป็นภาษาถิ่น ทั้งนี้อาจกำหนดให้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาหรือขอความร่วมมือจากอาจารย์ที่สอนวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น วิชาภาษาไทย เป็นต้น

2.4 เพื่อให้นักศึกษาได้รับข้อมูลย้อนกลับ (Feed Back) สำหรับนำไปปรับปรุงการทำงานครั้งต่อไปให้ดียิ่งขึ้น อาจารย์ควรติดตามและประเมินผลงานของนักศึกษาอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการเรียนการสอนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย นักศึกษาต้องทำงานหลายชั้นเพื่อให้ได้รับความรู้ตามที่จุดประสงค์การเรียนรู้ได้กำหนดไว้

2.5 ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้นักศึกษาได้ฝึกทักษะการคิด ควรเพิ่มกิจกรรมการศึกษาเปรียบเทียบภูมิปัญญาในอดีตและปัจจุบันว่ามีลักษณะเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง โดยให้นักศึกษาระบุปัจจัยที่ทำให้เป็นเช่นนั้นด้วย

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการพัฒนาหลักสูตรโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นบูรณาการเข้ากับเนื้อหาวิชาอื่น ๆ ตามความเหมาะสมกับเนื้อหาวิชานั้น ๆ

3.2 ควรทดลองนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการด้วยวิธีการอื่น ๆ เช่น บูรณาการแบบคู่ขนาน แบบสหวิทยาการ และแบบสอนเป็นคณะ เป็นต้น

3.3 ควรทดลองนำหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยไปดำเนินการในลักษณะที่มีการประเมินผลเป็นระยะ เช่น 8 สัปดาห์ 12 สัปดาห์ 16 สัปดาห์ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบด้านความรู้และเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษาในช่วงเวลาต่าง ๆ

3.4 ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อเปรียบเทียบภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานกับภูมิปัญญาภาคอื่น ๆ ให้ครอบคลุมทุกด้าน

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. กรมวิชาการ. (2539). สรุปผลการประชุมสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- _____. (2540). รายงานการวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา. กรุงเทพฯ : กองวิจัยทางการศึกษา กรม.
- _____. (2544). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544. กรุงเทพฯ : กรม.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ.2542. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กิตติพิศ ศิริสูตร. (2538). การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การบริหารการศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- เกษม วัฒนชัย. (2545). ยุทธศาสตร์ในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จรัส พยัคฆราชศักดิ์. (2534). อีสาน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2531). ภูมิปัญญาแห่งอีสาน : รวมบทความอีสานคดีศึกษา. มหาสารคาม : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- _____. (2543). ภูมิปัญญาอีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 3. มหาสารคาม : โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (2543). “ท้องถิ่นกับทรัพยากรด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรม,” ใน รายงานการประชุมผู้ปฏิบัติงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น. พิษณุโลก : เอกสารเผยแพร่ของโครงการท้องถิ่นศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2534). เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยพัฒนาการศึกษาได้อย่างไร. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. (2539). การพัฒนาหลักสูตรหลักการและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : อลิ้นไพล.
- ชนาธิป พรกุล. (2543). แคทส์ : รูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ชมพันธุ์ ภูษธร ณ อรุณยา. (2540). *การพัฒนาหลักสูตร*. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ไชยรัตน์ ปรานี. (2545). *การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน*. ปรินญาณินท์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ทบวงมหาวิทยาลัย. (2543). *แผนการพัฒนาศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545-2549*. กรุงเทพฯ : สำนักนโยบายและแผนอุดมศึกษา.
- ทิตนา แคมมณี. (2545). *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิตนา แคมมณี และ คณะ. (2545). *กระบวนการเรียนรู้ ความหมาย แนวทางการพัฒนาและปัญหาข้อใจ*. กรุงเทพฯ : สถาบันคุณภาพวิชาการ(พว.).
- ทัศนีย์ นนทะสร. (2533). *การพัฒนาพฤติกรรมการช่วยเหลือทางการพยาบาลสำหรับนักศึกษาพยาบาลตามแนวทฤษฎีปัญญาทางสังคม*. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (จิตวิทยาการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ธวัช ปุณโณทก. (2531). “ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสานทัศนะของอาจารย์ปรัชญา พิณทอง,” ใน *ทิศทางหมู่บ้านไทย*. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน.
- ธเนศวร์ เจริญเมือง. (2536). *วัฒนธรรมล่มสลาย : ปีก่อเมือง แม่ก่อเมือง ลูกอยู่เมืองบะจ่าง*. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธิดารัตน์ พิมพ์ศรี. (2543). *ความต้องการและสภาพปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในโรงเรียนระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์*. รายงานการศึกษาระดับ ศึกษ.ม. (เทคโนโลยีการศึกษา). ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร
- ธีระชัย ปุณโณชิต. (2543). “การสอนแบบบูรณาการ,” ใน *รวมบทความเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับบูรณาการการเรียนการสอน*. หน้า 13 – 16. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ธำรง บัวศรี. (2542). *ทฤษฎีหลักสูตร การออกแบบและพัฒนา*. กรุงเทพฯ : ธนรัชการพิมพ์.
- “นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทย,” (2542, ธันวาคม). *รายงานปฏิรูปการศึกษาไทย*. 1(19) : 11.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536, สิงหาคม). “ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร,” ใน *ทิศทางไท*. (5) : 1-2.
- นิศารัตน์ ศิลปเดช. (2536). “การประเมินหลักสูตร : กรอบแนวคิดในการประเมิน,” *ชุดรวมบทความเล่มที่ 12 ประมวลบทความหลักสูตร : สารร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- บุบผา เมฆศรีทองคำ. (2544). *การพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างกระบวนการตัดสินใจทางจริยธรรมในวิชาชีพหนังสือพิมพ์สำหรับนักศึกษาวารสารศาสตร์*. ปริญญาโท กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- บันลือ พฤษะวัน. (2524). *หลักสูตรกับบูรณาการทางการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ประกอบ ใจมั่น. (2539). *การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (โสตทัศนศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ประเวศ วะสี. (2530, มกราคม – กุมภาพันธ์). “การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา,” *ชุมชนพัฒนา*. 1(5) : 75.
- _____. (2531?). “การจัดทำหลักสูตรให้สอดคล้องกับปรัชญาการดำรงชีวิตแบบไทย” ใน *แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรของผู้ทรงคุณวุฒิ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2534). “การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น,” ใน *ภูมิปัญญาไทย*. หน้า 38 – 46 กรุงเทพฯ: สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราณี สังขะตวรรธน์ และศิริวรรณ ศรีพล. (2543). “การออกแบบหลักสูตร,” ใน *ประมวลสาระชุดวิชาการพัฒนาหลักสูตรและวิทยวิธีทางการสอน*. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.
- พรพจน์ ประเสริฐจิตพิงค์. (2533). *การใช้แหล่งวิทยาการชุมชนเพื่อการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดลำพูน*. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (วิทยาศาสตร์ศึกษา). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ถ่ายเอกสาร.
- พรชัย หนูแก้ว. (2541). *การพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการเพื่อเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษา*. ปริญญาโท กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พรทิพย์ สุวรรณโรจน์. (2543). *การเรียนรู้ของนานาชาติ*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2531). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2540). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ภาวดี เกตุกุ. (2541). *ผลการสอนโดยใช้ชุดการเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์ที่มีต่อความสามารถในการนำเสนอผลงานทางวิทยาศาสตร์และค่านิยมต่อภูมิปัญญาไทยทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*. ปรินุญานิพนธ์ กศ.ม. (มัธยมศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- รุ่ง แก้วแดง. (2541). *การศึกษาไทยในเวทีโลก*. กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- _____. (2543). *ปฏิวัติการศึกษาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : มติชน.
- _____. (2545). *ครูภูมิปัญญาไทยกับรัฐธรรมนูญไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- เรณูมาศ วิจิตรรัตนะ. (2535). *การบูรณาการเนื้อหาหลักสูตรในกลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพในระดับอุดมศึกษา*. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (หลักสูตรและการสอน). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- รัตนะ บัวสนธิ์. (2535). *การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง*. ปรินุญานิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540. (2541). กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- เล็ก ภักดี. (2535). *ความสามารถในการอ่านของนักศึกษาระดับปริญญาตรีชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยรังสิต*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การสอนภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- วิชา ทรวงแสง. (2538). *การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนวิชาภาษาและวรรณกรรมไทยด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาวิชาเอกภาษาไทยในวิทยาลัยครู*. ปรินุญานิพนธ์ กศ.ด. (การอุดมศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ถ่ายเอกสาร.
- _____. (2543). "ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการเรียนการสอนในสถาบันราชภัฏ," *ทางวิชาการราชภัฏกรุงเทพฯ*. 6(12) : 117 - 121.
- วิจิต นันทสุวรรณ. (2528, พฤษภาคม). "ภูมิปัญญาชาวบ้านในงานพัฒนา," *วารสารสังคมพัฒนา*. 6(5) : 6 - 11.
- วิชัย ดิสสระ. (2535). *การพัฒนาหลักสูตรและการสอน*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

- วิชัย วงษ์ใหญ่. (2537). *กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน : ภาคปฏิบัติ*.
กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- _____. (2535). *การพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2543). *การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา*. กรุงเทพฯ : ทบวงมหาวิทยาลัย.
- วิโรจน์ สารัตนะ. (2541). *ครูกับการพัฒนา : จากวิธีการพึ่งพาสู่การพึ่งตนเองเพื่อความสมดุล*.
กรุงเทพฯ : ภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วิสากุล กองทองนอก. (2543). *การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษาของ
โรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร. วิทยานิพนธ์ ค.ม.
(การบริหารการศึกษา). กำแพงเพชร : บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏกำแพงเพชร.
ถ่ายเอกสาร.*
- วิไลวรรณ ขนิษฐนันท์. (2533). *ภาษาและภาษาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*
- วีระพงษ์ แสง-ชูโต. (2544). *การวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีพื้นบ้านในทาง
วิทยาศาสตร์ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ กศ.ด.
(วิทยาศาสตร์ศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.*
- วันเพ็ญ วรรณโกมล. (2544). *การพัฒนาการสอนสังคมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ :
สถาบันราชภัฏธนบุรี.*
- ศุภวรรณ สุดประเสริฐ. (2544). *การพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มการทำงาน
พื้นฐานอาชีพ เรื่องการสานตะกร้าสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 : กรณี
ศึกษา โรงเรียนบ้านโนนม่วงจังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (หลักสูตรและ
การสอน). ขอนแก่น : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.*
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2535, เมษายน). "ภูมิปัญญาไทย," *พัฒนาชุมชน*. 31 (5) : 74 – 88.
- สถาบันราชภัฏเลย. (2545). *คู่มือนักศึกษาภาคปกติ*. ขอนแก่น : โรงพิมพ์เพ็ญพรินดิ้ง.
- สมพร ประมวลศิลป์ชัย. (2543). *การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและค่านิยมต่อภูมิปัญญา
ไทยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษาโดยใช้ชุดการเรียน
ภูมิปัญญาไทยกับการใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.(การมัธยม
ศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.*
- สมโภชน์ อเนกสุข. (2539). *การบูรณาการความสามารถพื้นฐานทางคอมพิวเตอร์เข้าใน
หลักสูตรปริญญาตรีทางการศึกษา. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนา
หลักสูตร). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.*

- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. (2542). *มโนทัศน์ของการประเมินการสอนในระดับอุดมศึกษา*.
กรุงเทพฯ : สำนักมาตรฐานการศึกษาระดับอุดมศึกษา.
- สามารถ จันทรสุริย์. (2534). “ภูมิปัญญาชาวบ้านคืออะไร อย่างไร,” ใน *เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน*. หน้า 88 – 94. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สามารถ จันทรสุริย์ และประทีป อินแสง. (2541). *รายงานการวิจัยประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ประเด็นการศึกษากับศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สิปปนนท์ เกตุทัต. (2538, กันยายน). “รัฐบาลใหม่กับการปฏิรูปการศึกษา : ครู ผู้บริหาร การศึกษา และโลกาภิวัตน์,” *วิทยากรย - ศึกษาภิวัตน์*. 93 (7 1/2) : 31 – 38.
- สุจริต บัวพิมพ์. (2530). *การศึกษาวัฒนธรรมพื้นฐานในสถาบันอุดมศึกษา*. วิทยานิพนธ์ ค.ม.(การอุดมศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ถ่ายเอกสาร.
- _____. (2539, มกราคม - มิถุนายน). “ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาชาวบ้าน,” *เกษมบัณฑิตปริทัศน์*. 2(1) : 65 – 85.
- สุจารี จันทรสุข และคนอื่นๆ. (ม.ป.ป.). *รายงานผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : โครงการศึกษาหาแนวทางสำหรับการพัฒนาการศึกษาในอนาคต. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. อัดสำเนา.
- สุกรา สุวรรณ. (2537). *การศึกษาการเปลี่ยนแปลงคำศัพท์และการออกเสียงคำศัพท์ในภาษาถิ่นอุบลฯ ของบุคคลสองระดับอายุ*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.(ภาษาศาสตร์การศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.
- สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. (2533). *รากฐานแห่งชีวิต วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิหมู่บ้าน.
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2543). *เรียนรู้สู่ครูมืออาชีพ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ที.พี. พรินท์.
- เสนห์ จามริก. (2537). *แนวทางการพัฒนาการศึกษาไทย : บทวิเคราะห์เบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- เสริมศรี ไชยศรี และคณะ. (2543). *หลักเกณฑ์และรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่พึงประสงค์ในระดับปริญญาตรี*. กรุงเทพฯ : ทบวงมหาวิทยาลัย.
- เสรี พงศ์พิศ. (2529). *คืนสู่รากเหง้า*. กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ.
- _____. (2534). “เกษตรกรพึ่งตนเอง,” ใน *พัฒนาวิถีชีวิต 2531 – 2533 แนวคิดและกิจกรรม*. หน้า 62 – 66 . ม.ป.พ.

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). *แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์ดี
- _____. (ม.ป.ป.) *ภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ.2545 – 2549*. กรุงเทพฯ : สำนักงาน.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2534). *ความหมายและขอบข่ายการดำเนินงานวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักงาน. อัดสำเนา.
- สำนักงานสถาบันราชภัฏ. (2545). *มหาวิทยาลัยไทยเพื่อความเป็นไท*. (Online). Available : www.rajabhat.ac.th/ideal/ideal1-3.htm.
- อรรถัย มูลคำ และคณะ. (2542). *Child Center : Storyline Method : การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพฯ : ดวงกมล.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). *ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย*. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. (2544ก). *ภาพรวมภูมิปัญญาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- _____. (2544ข). *ภูมิปัญญาอีสาน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- อังกูล สมคะเนย์. (2535). *สภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (บริหารการศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อัญชลี สารรัตน์. (2542, ธันวาคม). “การศึกษาแบบบูรณาการ (Integrative Education),” *วารสารวิชาการ*. 2 (12) : 27 – 31.
- ฮิล, ซี.พี. (2513). *คำแนะนำเรื่องการสอนประวัติศาสตร์* = Suggestion on the Teaching of History. สำนักเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ แปล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- Bailey, Lynne M. (2000, Spring). “Integrated Curriculum : What Parents Tell Us about Their Children’s Experience,” in *Educational Forum*. (Online). Available : www.ascd.org/educationnews/eric/integratedcurabs.html.
- Bellack, Arno A. and Herbert M. Kliebard. (1971). “Curriculum for Integration of Disciplines,” in *The Encyclopedia of Education (Vol. 2)*. Edited by Lee C. Deighton. pp. 585 – 590. USA. : The Macmillan Company & The Free Press.
- Burnard, P. (1996). *Acquiring Interpersonal Skills : A Handbook of Experiential Learning for Health Professionals*. 2nd. ed. London : Chapman & Hall.

- Carmon, Myra Cooper. (1987). *A Comparison of Selected Factors in The Medical Block Curriculum and The Integrated Curriculum in a Baccalaureate Nursing Program*. (Online). Available: thailis.uni.net.th/DAO/detail.nsp.
- Carr, E.H. (1961). *What is History*. Alfred A. Knopf.
- Cochran, William G. (1977). *Sampling Techniques*. 3 rd. ed. New York : John Wiley.
- Cronbach, Lee J. (1970). *Essential of Psychological Testing*. 3 rd. ed. New York : Harper.
- Edwards , Allen Louis. (1975). *Techniques of Attitude Scale Construction*. New Jersey : Prentice – Hall.
- Frazee, Bruce M. and Rose A. Rudnitski. (1995). *Integrated Teaching Methods : Theory Classroom Applications and Field – based Connections*. Albany, New York : Delmar Publishers.
- Kauchak, D. and P. Eggen. (1989). *Learning and Teaching Research Based Methods*. Boston : Allyn and Bacon.
- Macdonald, James B. (1971). "Curriculum Integration" in *The Encyclopedia of Education (vol.2)*. Edited by Lee C. Deighton. pp.590 – 593. U.S.A. : The Macmillan Company & The Free Press.
- Pring, Richard. (1983). "Curriculum Integration," in *Curriculum Design*. Edited by Michael Golby, Jane Greenwald and Ruth West pp.272 – 278. Great Britain : The Open University Press.
- Print, Murray. (1993). *Curriculum Development and Design*. Sydney : Allen & Unwin Pty.
- Rosenshine, B. (1986). *Unsolved Issues in Teaching Content : A Critique of A Lesson on Federalist Paper No. 10 (1,2)*. San Francisco : AERA.
- Stufflebeam,D.L. (1968) "Toward A Science of Educational Evaluation," *Educational Technology*. 69:128 – 150.
- Taba, Hilda. (1962). *Curriculum Development : Theory and Practice*. New York : Harcourt, Brace & World.
- Travass, D.Paul and Ronald W. Revore. (1990). *Foundations of Educations : Becoming a Teacher*. 2 nd. ed. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice – Hall.
- Tyler, Ralph W. (1949). *Basic Principles of Curriculum and Instruction*. Chicago : University of Chicago Press.

แบบสอบถามความเหมาะสมของ
หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย
หลักสูตรสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับความเหมาะสมตามความคิดเห็นของท่าน

รายการประเมิน	เหมาะสม	ไม่แน่ใจ	ไม่เหมาะสม
1.ปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตร			
1.1 ความจำเป็นที่ต้องพัฒนาหลักสูตร.....			
1.2 ความสมเหตุสมผลของการพัฒนาหลักสูตร.....			
1.3 การแก้ปัญหาโดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมา บูรณาการในหลักสูตรรายวิชาของสาขาครุศาสตร์			
2.เป้าหมายของหลักสูตร			
2.1 ความชัดเจน.....			
2.2 ความเป็นไปได้.....			
2.3 ความเหมาะสมกับผู้เรียน.....			
3.จุดประสงค์ของหลักสูตร			
3.1 ความชัดเจน.....			
3.2 ความเป็นไปได้.....			
3.3 ความเหมาะสมกับผู้เรียน.....			
4. เนื้อหาของหลักสูตรบูรณาการ			
4.1 ตอบสนองจุดประสงค์ของหลักสูตร.....			
4.2 การกำหนดหัวข้อหน่วยการเรียนรู้.....			
4.3 ประเด็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการ.....			
4.4 การจัดลำดับเนื้อหาที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น			
5. กิจกรรมการเรียนการสอน			
5.1 สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา.....			
5.2 มีความหลากหลาย น่าสนใจ.....			
5.3 ตอบสนองจุดประสงค์ของหลักสูตร.....			

รายการประเมิน	เหมาะสม	ไม่แน่ใจ	ไม่เหมาะสม
6. สื่อการเรียนการสอน			
6.1 เหมาะสมกับเนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้.....			
6.2 สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน.....			
6.3 ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการเรียนรู้.....			
7.ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน			
7.1 หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านการปกครอง			
7.2 หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านสังคม			
7.3 หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านเศรษฐกิจ			
7.4 หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ			
8. วิธีการวัดและประเมินผล			
8.1 สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา			
8.2 สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน.....			
8.3 สอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร.....			

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ใบงาน

คำสั่ง ในการรับฟังคำบรรยายของวิทยากร นักศึกษาควรรักษามารยาทดังนี้

1. มาเข้าห้องให้ตรงเวลา
2. ตั้งใจฟังคำบรรยาย ไม่พูดคุย ส่งเสียงดัง หรือทำกิจกรรมอื่นในระหว่างการบรรยาย
3. ร่วมอภิปรายแสดงความคิดเห็น ชักถาม ตอบคำถาม ของวิทยากรด้วยความสุภาพ

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ให้นักศึกษารับฟังการบรรยายเรื่องการบริหารจัดการปกครองในดินแดนอีสานสมัยก่อนจากวิทยากร
2. ให้นักศึกษาแต่ละคนทำรายงาน โดยให้มีรายละเอียดดังนี้
 - 2.1 สรุปสาระที่ได้จากการฟังคำบรรยาย
 - 2.2 คติแนวความคิดที่ใช้ในการบริหารจัดการปกครองจะมีอะไรบ้าง
 - 2.3 การนำแนวความคิดในข้อ 2.2 มาปรับประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน สามารถทำได้หรือไม่อย่างไร
 - 2.4 ความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อการรับฟังคำบรรยายในครั้งนี้
3. ความยาวของรายงาน 1 - 2 หน้ากระดาษขนาด A 4

กำหนดส่ง ให้ส่งรายงานในชั่วโมงเรียนครั้งต่อไป

ใบงานที่ 1

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 ลักษณะสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำสั่ง ให้นักศึกษาแบ่งเป็นกลุ่มย่อยกลุ่มละ 4 คน แล้วทำกิจกรรมต่อไปนี้

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ให้นักศึกษาอ่านเรื่องการจัดระเบียบสังคมโดยรัฐ จากนั้นในแต่ละกลุ่ม
 - 1.1 สรุปสาระสำคัญของเรื่อง
 - 1.2 วิเคราะห์ข้อดี ข้อเสีย ของระบบนี้ให้เวลาทำงาน 30 นาที
2. ให้นักศึกษาแต่ละกลุ่มนำข้อดี ข้อเสียที่วิเคราะห์ได้มาอภิปรายร่วมกันในชั้น โดยให้พิจารณาว่าในแต่ละข้อมีผลต่อสังคมไทยในอดีตอย่างไรต่อสังคมไทยในปัจจุบันหรือไม่อย่างไร
3. อาจารย์และนักศึกษาร่วมกันสรุปสาระสำคัญของเรื่อง
4. ตัวแทนกลุ่มรวบรวมผลงานส่งอาจารย์

ใบงานที่ 2

คำสั่ง ให้นักศึกษาแบ่งเป็นกลุ่มย่อย จำนวน 10 กลุ่ม กลุ่มละ 3 คน ตามความสมัครใจ แล้วทำกิจกรรมต่อไปนี้

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ให้แต่ละกลุ่มเลือกประธานและเลขานุการกลุ่ม
2. ให้ประธานกลุ่มจับสลากหัวข้องาน กลุ่มละ 1 หัวข้อ
3. ให้นักศึกษาศึกษาเอกสารที่ได้รับแล้วดำเนินการดังนี้

3.1 สำหรับนักศึกษาที่ได้รับงานหัวข้อ 1

1) สรุปว่าสิ่งที่ชาวอีสานสมัยก่อนนำมาใช้ในการควบคุมดูแลชุมชนท้องถิ่นคืออะไร ทำไมจึงใช้สิ่งนี้

2) นักศึกษาพบเห็นหรือได้ยินว่าในปัจจุบันยังมีการใช้วิธีการควบคุมดูแลชุมชนแบบนี้หรือไม่ ถ้ามีที่ไหน ทำอย่างไร นักศึกษามีความคิดเห็นอย่างไรต่อเรื่องนี้

3) ให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็นว่าวิธีการควบคุมดูแลชุมชนในลักษณะนี้สามารถนำมาใช้หรือปรับประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบันได้หรือไม่ ถ้าได้ทำอย่างไร ถ้าไม่ได้เพราะอะไร

3.2 สำหรับนักศึกษาที่ได้รับงานหัวข้อ 2 – 5

1) ถอดความเป็นภาษาไทยกลาง

2) ให้ออกชื่อประเพณี รายละเอียดของประเพณี เช่นมูลเหตุของประเพณี วิธีการและระยะเวลาดำเนินการ มาพอสังเขป

3) วิเคราะห์เปรียบเทียบความสำคัญของประเพณีนี้ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน

3.3 สำหรับนักศึกษาที่ได้รับงานหัวข้อ 6 –10

1) ถอดความเป็นภาษาไทยกลาง

2) สรุปความและพิจารณาความหมายแฝงเร้นของข้อความ

3) วิเคราะห์ประโยชน์ของการนำคติ คำสอนไปใช้ในสังคมสมัยก่อน

4) วิเคราะห์ว่ายังสามารถนำคติ คำสอนนี้มาใช้ในสังคมปัจจุบันได้หรือไม่ อย่างไร นักศึกษาพบว่ามีผู้ปฏิบัติตามคำสอนนี้อยู่หรือไม่ นักศึกษาและบุคคลอื่นในสังคมรู้สึกอย่างไรต่อบุคคลผู้นี้

4. แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนมาสรุปสาระให้เพื่อนฟัง

5. อาจารย์และนักศึกษาช่วยกันสรุปสาระที่ได้จากการเรียนรู้

6. จากสาระที่สรุปได้ให้นักศึกษาลองนึกวาดภาพว่าสังคมอีสานในสมัยก่อนควรมีสภาพเช่นไร และหากคนในสังคมนั้นทุกคนยึดถือปฏิบัติตามคำสอนทั้งหมด สังคมควรมีสภาพอย่างไร

ใบงานที่ 2

คำสั่ง ให้นักศึกษาทำกิจกรรมต่อไปนี้

กิจกรรม

1. ให้นักศึกษาอ่านเอกสารในส่วนที่ได้รับมอบหมายให้เข้าใจแล้วสรุปใจความสำคัญของข้อความนั้น
2. ให้นักศึกษาอ่านสรุปใจความสำคัญให้เพื่อนในชั้นเรียนฟัง
3. หลังจากที่ทุกคนอ่านข้อความจบแล้วให้นักศึกษาช่วยกันคิดว่าเรื่องนี้เหมือนหรือแตกต่างจากเรื่องที่นักศึกษาเคยเรียนมาอย่างไรบ้าง
4. ให้นักศึกษาช่วยกันอภิปรายในประเด็นต่อไปนี้
 - 4.1 จากเรื่องนี้อ่านนี้มีสิ่งใดบ้างที่แสดงถึงภูมิปัญญาของคนในสมัยก่อน
 - 4.2 สาเหตุสำคัญที่ทำให้เมืองภูซันถูกทำลายคืออะไร
 - 4.3 สาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านไทยสามารถต่อสู้กับทหารลาวจนได้รับชัยชนะคืออะไร
 - 4.4 กลวิธีที่ชาวบ้านไทยนำมาใช้เพื่อถ่วงเวลาการเดินทางไปยังเวียงจันทร์มีอะไรบ้าง การที่ชาวบ้านทำเช่นนี้ก่อให้เกิดผลเช่นไร
 - 4.5 นักศึกษาทราบหรือไม่ว่าหลังจากที่ชาวบ้านไทยขับไล่ทหารลาวไปได้แล้วมีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นอีกบ้าง

คำถามท้ายหน่วยที่ 1

1. จากการชูดัชนีทางโบราณคดีในดินแดนประเทศไทย ได้มีการค้นพบหลักฐานที่แสดงถึงร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ในสมัยโบราณในดินแดนนี้หลายอย่าง จงบอกมา 3 อย่าง
2. เหตุใดจึงมีการกล่าวว่าพัฒนาการของมนุษย์ในดินแดนต่าง ๆ ของประเทศไทยเกิดขึ้นไม่พร้อมกัน
3. การรู้จักทำคันดิน คูน้ำรอบชุมชนของชาวอีสานโบราณแสดงถึงภูมิปัญญาในเรื่องใด จงอธิบาย
4. การที่ชุมชนต่าง ๆ ในดินแดนประเทศไทยมีการติดต่อกับชุมชน บ้านเมืองอื่น ๆ มีผลอย่างไรต่อพัฒนาการของชุมชนนั้น จงอธิบาย
5. เหตุใดแคว้นแคว้น อาณาจักรที่เกิดขึ้นในดินแดนประเทศไทยในระยะแรกจึงมักตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำสายใหญ่ หรืออยู่ริมฝั่งทะเล จงอธิบาย

คำถามท้ายหน่วยที่ 3

1. ระบบศักดินาคืออะไร มีบทบาทอย่างไรในการจัดระเบียบสังคมของไทยในสมัยก่อน
2. ก่อนการปฏิรูปสังคมในสมัยรัชกาลที่ 5 สังคมไทยประกอบด้วยชนชั้นอะไรบ้าง
3. การแบ่งชนชั้นในสังคมไทยเหมือนหรือแตกต่างจากระบบวรรณะของอินเดีย จงอธิบาย
4. ระบบอุปถัมภ์คืออะไร มีความสำคัญอย่างไรในสังคมไทย
5. จงอธิบายวิธีการจัดระเบียบสังคมของชาวอีสานในสมัยก่อน
6. ให้นักศึกษาอธิบายเรื่องประเพณี พิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือการดำเนินชีวิตของชาวอีสานมา 1 เรื่อง

คำถามท้ายหน่วยที่ 4

1. จงอธิบายลักษณะของระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงชี้พมาให้เข้าใจ
2. เหตุใดจึงมีการกล่าวว่าการค้ากับต่างประเทศเป็นแหล่งที่มาของรายได้สำคัญของอาณาจักรอยุธยา
3. จงอธิบายถึงผลกระทบของการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงที่มีต่อระบบเศรษฐกิจไทย
4. การเปลี่ยนแปลงของลักษณะเศรษฐกิจไทยที่เกิดขึ้นหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงมีผลกระทบต่อวิถีการผลิตของชาวอีสานอย่างไร จงอธิบาย

คำถามท้ายหน่วยที่ 5

1. ให้อธิบายถึงผลที่เกิดขึ้นจากการที่ไทยทำการติดต่อกับต่างประเทศมา 3 ประการ
2. ให้บอกรูปแบบการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศต่อไปนี้ พร้อมทั้งให้ระบุเหตุผลว่าเหตุใดการติดต่อจึงมีรูปแบบเช่นนั้น
 - 2.1 พม่า
 - 2.2 ล้านช้าง (ลาว)
 - 2.3 จีน
 - 2.4 ญี่ปุ่น
 - 2.5 ฮอลันดา
 - 2.6 ฝรั่งเศส

คำถามท้ายหน่วยที่ 7

1. ให้นักศึกษาอธิบายสาเหตุของการปฏิวัติ 2475 มาให้เข้าใจ
2. หลังการปฏิวัติ 2475 ใครเป็นผู้รับผิดชอบในการเสนอร่างเค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติ จุดเด่นของร่างเค้าโครงฉบับนี้คืออะไร
3. เหตุใดหลังการปฏิวัติ 2475 ทหารจึงขึ้นมามีบทบาทในการบริหารประเทศบ่อยครั้ง เรื่องนี้มีผลต่อพัฒนาการทางการเมือง การปกครองของไทยอย่างไรบ้างหรือไม่ ให้ยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจ
4. การพัฒนาประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา มีผลกระทบต่อการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และ สังคมของอีสานอย่างไรบ้าง ให้นักศึกษาอธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจ

คำถามท้ายหน่วยที่ 2

1. จงบอกจุดเด่นและจุดด้อยของพระมหากษัตริย์ในสถานะต่อไปนี้
ก. ปิตุราชาธิปไตย
ข. เทวราชา
ค. ธรรมราชา
2. ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลต่อแนวคิดเรื่องสถานะของพระมหากษัตริย์ และรูปแบบการปกครองของไทยในอดีตอย่างไรบ้าง จงอธิบายมาให้เข้าใจ
3. รูปแบบการจัดการบริหารบ้านเมืองในสมัยสุโขทัยมีลักษณะอย่างไร จงอธิบาย
4. จตุสดมภ์คืออะไร มีหน้าที่อย่างไร
5. จงอธิบายเรื่องการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในประเด็นสาเหตุ การดำเนินการปฏิรูป และผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิรูปมาให้เข้าใจ
6. จงอธิบายถึงสาเหตุ รูปแบบการจัดการปกครอง และผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิรูปการปกครองของสมเด็จพระเพทราชา
7. การปกครองแบบอาญาสิทธิ์มีลักษณะอย่างไร จงอธิบาย
8. คองสิบลีคืออะไร มีบทบาทอย่างไรต่อการปกครองในดินแดนอีสานในสมัยก่อน
9. แนวความคิดที่สำคัญที่สุดของคองสิบลีคืออะไร
10. ศาสนาใดมีอิทธิพลต่อแนวความคิดในคองสิบลีมากที่สุด เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น

ตาราง 14 ค่ามัธยฐาน ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ และระดับความเหมาะสมของร่างเอกสาร
ประกอบหลักสูตร

รายการประเมิน	ค่า มัธยฐาน	ค่าพิสัย ระหว่าง ควอไทล์	ระดับ ความ เหมาะสม
หน่วยการเรียนรู้การสอนที่ 1			
1. การกำหนดผลการเรียนรู้	4.88	0.63	มากที่สุด
2. การกำหนดความคิดรวบยอดชัดเจน	4.88	0.63	มากที่สุด
3. สาระการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.67	0.83	มากที่สุด
4. สาระภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการเหมาะสม กับสาระการเรียนรู้	4.67	0.83	มากที่สุด
5. การกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ชัดเจน	4.67	0.83	มากที่สุด
6. จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน	4.88	0.63	มากที่สุด
7. จุดประสงค์การเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ หลักสูตร	4.67	0.83	มากที่สุด
8. กิจกรรมการเรียนรู้เหมาะสม	4.33	0.83	มาก
9. กิจกรรมการเรียนรู้สามารถนำไปใช้สอนได้	4.67	0.83	มากที่สุด
10. กิจกรรมการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ การเรียนรู้	4.33	0.83	มาก
11. สื่อการเรียนรู้เหมาะสม	4.88	0.63	มากที่สุด
12. สื่อการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.33	0.83	มาก
13. วิธีการวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	4.67	0.83	มากที่สุด
14. เครื่องมือวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	4.13	0.63	มาก
15. การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้	4.33	0.83	มาก
หน่วยการเรียนรู้การสอนที่ 2			
1. การกำหนดผลการเรียนรู้	4.88	0.63	มากที่สุด
2. การกำหนดความคิดรวบยอดชัดเจน	4.88	0.63	มากที่สุด
3. สาระการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	5.00	0.50	มากที่สุด
4. สาระภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการเหมาะสม กับสาระการเรียนรู้	4.88	0.63	มากที่สุด
5. การกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ชัดเจน	4.67	0.83	มากที่สุด
6. จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน	4.88	0.63	มากที่สุด

รายการประเมิน	ค่า มัธยฐาน	ค่าพิสัย ระหว่าง ควอไทล์	ระดับ ความ เหมาะสม
7. จุดประสงค์การเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ หลักสูตร	4.33	0.83	มาก
8. กิจกรรมการเรียนการสอนเหมาะสม	4.88	0.63	มากที่สุด
9. กิจกรรมการเรียนการสอนสามารถนำไปใช้สอนได้	4.67	0.83	มากที่สุด
10. กิจกรรมการเรียนการสอนช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ การเรียนรู้	4.67	0.83	มากที่สุด
11. สื่อการเรียนรู้เหมาะสม	4.13	0.63	มาก
12. สื่อการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.13	0.63	มาก
13. วิธีการวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	4.33	0.83	มาก
14. เครื่องมือวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	4.25	1.25	มาก
15. การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้	4.00	0.83	มาก
หน่วยการเรียนการสอนที่ 3			
1. การกำหนดผลการเรียนรู้	5.00	0.50	มากที่สุด
2. การกำหนดความคิดรวบยอดชัดเจน	4.88	0.63	มากที่สุด
3. สาระการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.67	0.83	มากที่สุด
4. สาระภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการเหมาะสม กับสาระการเรียนรู้	4.88	0.63	มากที่สุด
5. การกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ชัดเจน	4.88	0.63	มากที่สุด
6. จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน	4.67	0.83	มากที่สุด
7. จุดประสงค์การเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ หลักสูตร	4.67	0.83	มากที่สุด
8. กิจกรรมการเรียนการสอนเหมาะสม	4.67	0.83	มากที่สุด
9. กิจกรรมการเรียนการสอนสามารถนำไปใช้สอนได้	4.88	0.63	มากที่สุด
10. กิจกรรมการเรียนการสอนช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ การเรียนรู้	4.67	0.83	มากที่สุด
11. สื่อการเรียนรู้เหมาะสม	4.88	0.63	มากที่สุด
12. สื่อการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.67	0.83	มากที่สุด
13. วิธีการวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	4.25	1.25	มาก
14. เครื่องมือวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	4.25	1.25	มาก

รายการประเมิน	ค่า มัธยฐาน	ค่าพิสัย ระหว่าง ควอไทล์	ระดับ ความ เหมาะสม
15. การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้	4.25	1.25	มาก
หน่วยการเรียนรู้การสอนที่ 4			
1. การกำหนดผลการเรียนรู้	4.88	0.63	มากที่สุด
2. การกำหนดความคิดรวบยอดชัดเจน	4.67	0.83	มากที่สุด
3. สาระการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	5.00	0.50	มากที่สุด
4. สาระภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการเหมาะสม กับสาระการเรียนรู้	4.67	0.83	มากที่สุด
5. การกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ชัดเจน	4.88	0.63	มากที่สุด
6. จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน	4.67	0.83	มากที่สุด
7. จุดประสงค์การเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ หลักสูตร	4.67	0.83	มากที่สุด
8. กิจกรรมการเรียนรู้เหมาะสม	4.67	0.83	มากที่สุด
9. กิจกรรมการเรียนรู้สามารถนำไปใช้สอนได้	4.33	0.83	มาก
10. กิจกรรมการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ การเรียนรู้	4.33	0.83	มาก
11. สื่อการเรียนรู้เหมาะสม	4.67	0.83	มากที่สุด
12. สื่อการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.33	0.83	มาก
13. วิธีการวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	4.88	0.63	มากที่สุด
14. เครื่องมือวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	4.67	0.83	มากที่สุด
15. การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้	4.67	0.83	มากที่สุด
หน่วยการเรียนรู้การสอนที่ 5			
1. การกำหนดผลการเรียนรู้	5.00	0.50	มากที่สุด
2. การกำหนดความคิดรวบยอดชัดเจน	4.88	0.63	มากที่สุด
3. สาระการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.88	0.63	มากที่สุด
4. สาระภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการเหมาะสม กับสาระการเรียนรู้	4.88	0.63	มากที่สุด
5. การกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ชัดเจน	4.67	0.83	มากที่สุด
6. จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน	4.67	0.83	มากที่สุด

รายการประเมิน	ค่า มาตรฐาน	ค่าพิสัย ระหว่าง ควอไทล์	ระดับ ความ เหมาะสม
7. จุดประสงค์การเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ หลักสูตร	4.33	0.83	มาก
8. กิจกรรมการเรียนการสอนเหมาะสม	4.88	0.63	มากที่สุด
9. กิจกรรมการเรียนการสอนสามารถนำไปใช้สอนได้	4.67	0.83	มากที่สุด
10. กิจกรรมการเรียนการสอนช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ การเรียนรู้	4.13	0.63	มาก
11. สื่อการเรียนรู้เหมาะสม	4.67	0.83	มากที่สุด
12. สื่อการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.67	0.83	มากที่สุด
13. วิธีการวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	4.33	0.83	มาก
14. เครื่องมือวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	4.13	0.63	มาก
15. การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้	4.13	0.63	มาก
หน่วยการเรียนการสอนที่ 6			
1. การกำหนดผลการเรียนรู้	5.00	0.50	มากที่สุด
2. การกำหนดความคิดรวบยอดชัดเจน	4.88	0.63	มากที่สุด
3. สาระการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.67	0.83	มากที่สุด
4. สาระภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการเหมาะสม กับสาระการเรียนรู้	4.88	0.63	มากที่สุด
5. การกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ชัดเจน	4.88	0.63	มากที่สุด
6. จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน	4.67	0.83	มากที่สุด
7. จุดประสงค์การเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ หลักสูตร	4.33	0.83	มาก
8. กิจกรรมการเรียนการสอนเหมาะสม	4.67	0.83	มากที่สุด
9. กิจกรรมการเรียนการสอนสามารถนำไปใช้สอนได้	4.67	0.83	มากที่สุด
10. กิจกรรมการเรียนการสอนช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ การเรียนรู้	4.00	0.83	มาก
11. สื่อการเรียนรู้เหมาะสม	4.33	0.83	มาก
12. สื่อการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.25	1.25	มาก
13. วิธีการวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	4.25	1.25	มาก
14. เครื่องมือวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	4.13	0.63	มาก

รายการประเมิน	ค่า มัธยฐาน	ค่าพิสัย ระหว่าง ควอไทล์	ระดับ ความ เหมาะสม
15. การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้	4.13	0.63	มาก
หน่วยการเรียนรู้ที่ 7			
1. การกำหนดผลการเรียนรู้	4.88	0.63	มากที่สุด
2. การกำหนดความคิดรวบยอดชัดเจน	4.88	0.63	มากที่สุด
3. สารการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.88	0.63	มากที่สุด
4. สารภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการเหมาะสม กับสาระการเรียนรู้	5.00	0.50	มากที่สุด
5. การกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ชัดเจน	4.67	0.83	มากที่สุด
6. จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน	4.88	0.63	มากที่สุด
7. จุดประสงค์การเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ หลักสูตร	4.33	0.83	มาก
8. กิจกรรมการเรียนการสอนเหมาะสม	4.88	0.63	มากที่สุด
9. กิจกรรมการเรียนการสอนสามารถนำไปใช้สอนได้	4.33	0.83	มาก
10. กิจกรรมการเรียนการสอนช่วยให้บรรลุจุดประสงค์ การเรียนรู้	4.13	0.63	มาก
11. สื่อการเรียนรู้เหมาะสม	4.67	0.83	มากที่สุด
12. สื่อการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้	4.33	0.83	มาก
13. วิธีการวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	4.33	0.83	มาก
14. เครื่องมือวัดและประเมินผลมีความเหมาะสม	4.33	0.83	มาก
15. การวัดและประเมินผลสามารถตรวจสอบการบรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้	4.33	0.83	มาก

ตาราง 15 คำดัชนีความสอดคล้องและการแปลความหมายของดัชนีความสอดคล้องของร่าง
เอกสารประกอบหลักสูตร

[illegible]

รายการประเมิน	IOC	ความหมาย
ความสอดคล้องภายในของหน่วยที่ 5		
1. ผลการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้	1.00	สอดคล้อง
2. ผลการเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้	0.80	สอดคล้อง
3. สาระการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้	1.00	สอดคล้อง
4. สาระการเรียนรู้กับกิจกรรมการเรียนรู้การสอน	0.80	สอดคล้อง
5. กิจกรรมการเรียนรู้การสอนกับสื่อการเรียนรู้	1.00	สอดคล้อง
6. จุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล	0.80	สอดคล้อง
ความสอดคล้องภายในของหน่วยที่ 6		
1. ผลการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้	1.00	สอดคล้อง
2. ผลการเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้	1.00	สอดคล้อง
3. สาระการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้	1.00	สอดคล้อง
4. สาระการเรียนรู้กับกิจกรรมการเรียนรู้การสอน	1.00	สอดคล้อง
5. กิจกรรมการเรียนรู้การสอนกับสื่อการเรียนรู้	1.00	สอดคล้อง
6. จุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล	0.80	สอดคล้อง
ความสอดคล้องภายในของหน่วยที่ 7		
1. ผลการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้	1.00	สอดคล้อง
2. ผลการเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้	1.00	สอดคล้อง
3. สาระการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้	1.00	สอดคล้อง
4. สาระการเรียนรู้กับกิจกรรมการเรียนรู้การสอน	1.00	สอดคล้อง
5. กิจกรรมการเรียนรู้การสอนกับสื่อการเรียนรู้	1.00	สอดคล้อง
6. จุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล	0.80	สอดคล้อง

หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น
เข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย
สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

พัฒนาโดย
ชมพูนุท วราศิริ
นิสิตปริญญาเอก สาขาการอุดมศึกษา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำนำ

หลักสูตรรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่สอนอยู่ในสถาบันราชภัฏในปัจจุบันเป็นหลักสูตรที่ต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นถึงประวัติศาสตร์ของชาติรัฐเป็นหลัก ทำให้ผู้เรียนมีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของชาติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์พระมหากษัตริย์และเมืองหลวงมากกว่าจะเข้าใจในพัฒนาการของประเทศโดยรวมทั้งหมด ผู้เรียนในหลักสูตรนี้จึงอาจจะมีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ไม่ชัดเจนและบางเรื่องอาจคลาดเคลื่อนไป ดังนั้นหากสามารถทำให้ผู้เรียนมีความรู้ทั้งในส่วนของชาติรัฐและส่วนของท้องถิ่นแล้ว ก็น่าที่จะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติได้ถูกต้องและชัดเจนขึ้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่คนในแต่ละท้องถิ่นสร้างสรรค์ขึ้นมาจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์เป็นระยะเวลายาวนาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงสามารถทำให้ ผู้ศึกษาเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตได้

จากความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้วิจัยจึงพัฒนาหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนตามหลักสูตรนี้มีความรู้ในประวัติศาสตร์ชาติไทยทั้งในส่วนชาติรัฐและส่วนท้องถิ่นจนสามารถเข้าใจประวัติศาสตร์โดยรวมของชาติได้โดยไม่ต้องเรียนรายวิชาเพิ่มขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษาศาสาครศาสตร์ที่จะได้นำความรู้ไปใช้ในการประกอบวิชาชีพต่อไป

ชมพูนุท วราศิริ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
สารบัญ	
รายละเอียดหลักสูตร	
สภาพปัญหาและความสำคัญ.....	1
หลักการของหลักสูตร.....	2
เป้าหมายของหลักสูตร.....	2
จุดประสงค์ของหลักสูตร.....	2
โครงสร้างหลักสูตร.....	3
ระยะเวลา.....	7
คุณสมบัติผู้เรียน.....	7
การประเมินผลหลักสูตร.....	7
การจัดการจัดการหลักสูตร.....	9
วัตถุประสงค์ของการบริหารหลักสูตร.....	9
ระยะเวลา.....	9
กระบวนการเรียนการสอน.....	11
สื่อการเรียนการสอน.....	12
สถานที่.....	12
ทรัพยากร.....	12

หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ

สภาพปัญหาและความสำคัญ

ปัจจุบันเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โลก “ไร้พรมแดน” มากขึ้น การแพร่ขยายของความคิด รูปแบบและกระบวนทัศน์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมหรือที่เรียกว่า “กระแสโลกาภิวัตน์” จะส่งผลกระทบต่อทุกคน ทุกชุมชน และทุกสังคมทั่วโลก (สิปปนนท์ เกตุทัต. 2538 : 32) กระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อให้สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมตามยุคสมัย เป็นเหตุให้คนไทยละเลยภูมิปัญญาที่เคยเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม ก่อให้เกิดปัญหาและความขัดแย้งในระบบภูมิปัญญา (สุจริต บัวพิมพ์. 2539 : 65) ซึ่งสภาพปัจจุบันของสังคมที่แสดงออกมาเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอและขาดความเป็นตัวของตัวเองของสังคมไทย อันเป็นผลมาจากการขาดความสมดุลแห่งการเรียนรู้ระหว่างภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาสากล จึงทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยที่มีแนวโน้มจะสูญหายไปจากสังคมไทยเกือบจะหมดสิ้น (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 8)

ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้มีการตื่นตัวให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (2540 : 13, 95) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งได้กำหนดให้กระบวนกรเรียนรู้ต้องส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรม การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการในเรื่องศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและให้ความสำคัญกับการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาทุกระดับไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้คนไทยภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลป วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติต่อไป

สถาบันราชภัฏเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อท้องถิ่น เป็นมหาวิทยาลัยไทยเพื่อความเป็นไทย มีความมั่งคั่งทางปัญญา มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงแก่นของภูมิปัญญาท้องถิ่น นำภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทยมาเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ของสถาบันราชภัฏ สร้างบัณฑิตที่มีค่านิยม จิตสำนึกในความเป็นไทย มีความรู้คู่ความดี ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนมีความสำนึกในความเป็นไทย รักและผูกพันต่อท้องถิ่น

นักศึกษาครุศาสตร์สถาบันราชภัฏเป็นบุคคลซึ่งจะต้องออกไปปฏิบัติหน้าที่เป็นครูอบรมสั่งสอนเยาวชนของชาติไทยให้มีจิตสำนึกและค่านิยมความเป็นไทย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการอบรมสั่งสอน กล่อมเกลาให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีค่านิยมในความเป็นไทย เป็นแบบอย่างที่ดีของเยาวชนสังคมไทย

จากสภาพปัญหา ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นข้างต้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่สถาบันราชภัฏจำเป็นต้องมีการปรับปรุงหลักสูตรโดยการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และเนื่องจากในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยเป็นวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นอยู่ ลักษณะของสังคม ลักษณะการปกครอง เศรษฐกิจ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงปัจจุบันและสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายด้าน ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านศิลปกรรม ด้านการจัดการ ด้านภาษา และวรรณกรรมและด้านศาสนาและประเพณี สามารถนำมาบูรณาการกับเนื้อหาสาระของรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยของสาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ ทำให้นักศึกษาสถาบันราชภัฏเกิดความรู้ความเข้าใจ มีประสบการณ์และมีเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น

การบูรณาการหลักสูตรรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในครั้งนี้ เป็นการบูรณาการทั้งเนื้อหาหลักสูตรรายวิชา บูรณาการวิธีการเรียนการสอน บูรณาการวิธีการประเมินผลการเรียนการสอน โดยเชื่อมโยงกับเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ไทย หลอมรวมในลักษณะหน่วยการเรียนรู้การสอนในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย เพื่อจะช่วยให้นักศึกษาสถาบันราชภัฏ มีความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะมีผลทำให้การสร้างสรรค์และพัฒนาองค์ความรู้ของสถาบันราชภัฏที่สนองต่อการแก้ปัญหาท้องถิ่นเรื่องภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในขณะนี้ สอดคล้องกับอุดมการณ์ของสถาบันที่จะเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อความเป็นไทยอย่างเต็มภาคภูมิ

หลักการของหลักสูตร

1. เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นในลักษณะของการบูรณาการที่เน้นเนื้อหาวิชาเป็นหลัก โดยนำเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดแทรกเข้าในเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ไทย
2. เป็นหลักสูตรที่ใช้การเรียนการสอนแบบบูรณาการเป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากสื่อหลายประเภททั้งบุคคลผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่น วัตถุของจริง เพื่อให้นักศึกษาเกิดความรู้ ความเข้าใจอันจะนำไปสู่การเกิดเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น

เป้าหมายของหลักสูตร

1. เพื่อเสริมสร้างความรู้และเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาสาขาครุศาสตร์
2. เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ไทยทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

จุดประสงค์ของหลักสูตร

เมื่อเรียนตามหลักสูตรนี้แล้ว นักศึกษา

1. มีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ไทยและมีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาดังกล่าว
2. สามารถนำความรู้ไปเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้
3. มีเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. รู้จักแหล่งข้อมูลและวิธีการศึกษา ค้นคว้า เรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

โครงสร้างหลักสูตร

เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการของหลักสูตรจึงได้กำหนดคำอธิบายรายวิชา ประวัติศาสตร์ไทย : หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น 3 (3 - 0) ไว้ ดังนี้

ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยก่อนสมัยสุโขทัย ลักษณะการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์กับต่างประเทศในสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี จนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นโดยสังเขป การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคม จนถึงปัจจุบัน โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง

จากคำอธิบายรายวิชาดังกล่าวผู้วิจัยได้แบ่งหลักสูตรรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย : หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 7 หน่วยการเรียนรู้ คือ

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1	พัฒนาการของบ้านเมืองก่อนสมัยสุโขทัย
หน่วยการเรียนรู้ที่ 2	พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านการปกครอง
หน่วยการเรียนรู้ที่ 3	พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านสังคม
หน่วยการเรียนรู้ที่ 4	พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านเศรษฐกิจ
หน่วยการเรียนรู้ที่ 5	พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ
หน่วยการเรียนรู้ที่ 6	การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และผลกระทบที่มีต่อการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน

ในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏในครั้งนี้ เมื่อบูรณาการแล้วในแต่ละหน่วยการเรียนรู้จะมีเนื้อหาโดยสังเขป ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 : พัฒนาการของบ้านเมืองก่อนสมัยสุโขทัย

ระยะเวลา 6 คาบ (คาบละ 50 นาที)

ขอบเขตเนื้อหา

1. พัฒนาการของชุมชนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์
 - 1.1 สังคมก่อนเกษตรกรรม
 - การไล่ล่าและหาเก็บ
 - การทำเครื่องมือหินกระเทาะ
 - 1.2 สังคมเกษตรกรรม
 - การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์
 - การตั้งหมู่บ้านริมแหล่งน้ำ
 - การทำเครื่องมือเครื่องใช้ด้วยโลหะ
 - การทำเครื่องปั้นดินเผา
 2. ความเจริญของบ้านเมืองในสมัยประวัติศาสตร์
 - 2.1 พัฒนาการสู่ชุมชนเมืองในสมัยประวัติศาสตร์
 - การสร้างเมืองมีคูน้ำล้อมรอบ
 - การถลุงเหล็ก
 - การทำเกลือสินเธาว์
 - 2.2 พัฒนาการของบ้านเมืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 8 – 12
 - 2.3 พัฒนาการของบ้านเมืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 – 17
 - 2.4 แคว้นสำคัญในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 – 19
- ❖ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการ คือ ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ด้านการจัดการด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านการปกครอง

ระยะเวลา 6 คาบ (คาบละ 50 นาที)

ขอบเขตเนื้อหา

1. ลักษณะการบริหารจัดการปกครองประเทศส่วนกลาง
 - 1.1 สถานะของพระมหากษัตริย์ในฐานะเป็นปิตุราชาธิปไตย ธรรมราชา และเทวราชา
 - 1.2 รูปแบบการบริหารบ้านเมืองในสมัยสุโขทัย อโยธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์
2. วิธีการควบคุม ดูแลชุมชนในท้องถิ่นอีสาน
 - 2.1 รูปแบบการจัดการปกครองแบบอาญาสี่
 - 2.2 แนวคิดทางการปกครอง

❖ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการ คือ ภูมิปัญญาด้านการจัดการ ด้านศาสนาและประเพณี

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านสังคม

ระยะเวลา 6 คาบ (คาบละ 50 นาที)

ขอบเขตเนื้อหา

1. การจัดระเบียบสังคมโดยรัฐ
 - ลักษณะสังคมไทย และชนชั้นในสังคม
 - ระบบมูลนาย – ไพร
 - ระบบศักดินา
2. การจัดระเบียบสังคมในชุมชนท้องถิ่น
 - ลักษณะสังคมอีสาน
 - ศาสนาและคติความเชื่อในสังคมอีสาน
 - ขนบธรรมเนียม ประเพณี

❖ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการ คือ ภูมิปัญญาด้านการจัดการ ด้านศาสนาและประเพณี ด้านภาษาและวรรณกรรม

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านเศรษฐกิจ

ระยะเวลา 9 คาบ (คาบละ 50 นาที)

ขอบเขตเนื้อหา

1. วิธีการดำเนินชีวิตตามระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง
2. สภาพเศรษฐกิจไทยในสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์
 - แหล่งรายได้และรายจ่ายของรัฐ
3. การค้าขายผ่านระบบพระคลังสินค้า
4. การใช้ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา

❖ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการ คือ ภูมิปัญญาด้านเกษตรกรรม ด้านศิลปกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

ระยะเวลา 6 คาบ (คาบละ 50 นาที)

ขอบเขตเนื้อหา

1. ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน
 2. ความสัมพันธ์กับประเทศในทวีปเอเชียและประเทศตะวันตก
 3. สาระสำคัญและผลกระทบของการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง
- ❖ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการ คือ ภูมิปัญญาด้านการจัดการ ด้านภาษาและวรรณกรรม

หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 : การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ระยะเวลา 6 คาบ (คาบละ 50 นาที)

ขอบเขตเนื้อหา

1. การปฏิรูปด้านความมั่นคงปลอดภัยของราชอาณาจักร
 - การปฏิรูปการปกครอง
 - การปฏิรูปทางด้านการเมือง
 - การพัฒนาระบบการคมนาคม การสื่อสาร
 - การปฏิรูปการทหาร
 - การต่อต้านการปฏิรูปในท้องถิ่น
 3. การปฏิรูปด้านสังคม
 - การเลิกไพร่
 - การเลิกทาส
 - การปฏิรูปกฎหมายและการศาล
 - การปฏิรูปการศึกษา
 - การปฏิรูปการสาธารณสุข
 4. การปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ
 - การปฏิรูปด้านการคลัง
 - การปฏิรูประบบเงินตรา
 - การพัฒนาระบบชลประทาน
- ❖ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการ คือ ภูมิปัญญาด้านการจัดการ

หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 : การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และผลกระทบที่มีต่อการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมของไทยจนถึงปัจจุบัน
ระยะเวลา 6 คาบ (คาบละ 50 นาที)

ขอบเขตเนื้อหา

1. การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475
 2. ลักษณะการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมของไทย ภายใต้การปกครองแบบประชาธิปไตย
 3. ผลกระทบของการบริหารประเทศของรัฐบาลชุดต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาที่มีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน
- ❖ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการ คือ ภูมิปัญญาด้านการจัดการ

ระยะเวลา

ระยะเวลาในการใช้หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นรวม 16 สัปดาห์

คุณสมบัติผู้เรียน

1. กำลังศึกษาในคณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ
2. มีพื้นความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

การประเมินผลหลักสูตร

ประเมินผลหลักสูตรโดยการศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเลย โดย

1. ประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้การสอน ทำการประเมินแบบหลากหลายตามสภาพจริง ดังนี้
 - 1.1 สังเกตพฤติกรรมนักศึกษาในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ความสนใจในการเรียน การอภิปราย การแสดงความคิดเห็น
 - 1.2 การทดสอบวัดความรู้ก่อนและหลังเรียน
 - 1.3 การประเมินผลงานของนักศึกษา
 - 1.4 การประเมินเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษา
2. ประเมินหลักสูตรจาก
 - 2.1 ความพึงพอใจต่อการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏโดยนักศึกษา
 - 2.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรของอาจารย์ผู้สอนในสถาบันราชภัฏ

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน

1. แบบสังเกตพฤติกรรม
2. แบบประเมินผลงาน
3. แบบทดสอบวัดความรู้
4. แบบประเมินเจตคติ
5. แบบสอบถามความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการ
6. แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรของอาจารย์ผู้สอนในสถาบันราชภัฏ

เกณฑ์การประเมิน

1. นักศึกษาสอบวัดความรู้ผ่านในระดับร้อยละ 50 ขึ้นไป
2. เจตคติของนักศึกษาที่มีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในระดับปานกลางขึ้นไป
3. นักศึกษามีความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการอยู่ในระดับมาก
4. อาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในสถาบันราชภัฏมีความเห็นว่าหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

การบริหารจัดการหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

วัตถุประสงค์

เพื่อวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สาขาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ ให้บรรลุวัตถุประสงค์และเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด โดยใช้ทรัพยากรการบริหาร ได้แก่ บุคคล งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการต่าง ๆ การดำเนินการแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมการ ดำเนินการโดยการประชาสัมพันธ์หลักสูตร เตรียมความพร้อมด้านบุคลากร ได้แก่ อาจารย์ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้ร่วมสอน ปราชญ์ท้องถิ่น เตรียมความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ สื่อทัศนูปกรณ์ เอกสารหลักสูตร เอกสารประกอบการสอน หนังสืออ่านเพิ่มเติม แบบประเมินประสิทธิผลหลักสูตร เตรียมความพร้อมด้านสถานที่ ได้แก่ ห้องเรียน แหล่งศึกษาดูงานในหมู่บ้าน / ชุมชน เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นดำเนินการเกี่ยวกับหลักสูตรบูรณาการรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย จัดทำตารางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สำหรับนักศึกษาสถาบันราชภัฏ ดำเนินการโดยการประชุมชี้แจงบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้แก่ อาจารย์ผู้ร่วมสอน และจัดปฐมนิเทศนักศึกษาที่เข้ามาลงทะเบียนเรียน

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นประเมินผลหลักสูตร ดำเนินการโดยการประเมินผลการใช้หลักสูตรโดยพิจารณาว่าตรงกับเป้าหมายหลักสูตรหรือไม่ บุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นอย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงหลักสูตรและการบริหารหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพต่อไป

ระยะเวลา

ดำเนินการใช้หลักสูตรในช่วงระยะเวลาที่นักศึกษาคณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเลย ศึกษารายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะทดลองใช้หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น 4 หน่วยการเรียนรู้ คือ หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 – 5 รวมเวลา 11 สัปดาห์ (33 ชั่วโมง) โดยแบ่งเป็น

1. ระยะปฐมนิเทศ เพื่อเตรียมความพร้อมนักศึกษาก่อนจัดการเรียนการสอน และประเมินความรู้ก่อนเรียนของนักศึกษาจำนวน 3 ชั่วโมง
 2. ระยะการดำเนินการเรียนการสอน เป็นระยะที่นำหลักสูตรไปใช้กับนักศึกษา จำนวน 27 ชั่วโมง
 3. ระยะการประเมินผลการเรียนการสอน และการใช้หลักสูตร จำนวน 3 ชั่วโมง
- ดังรายละเอียดตามตารางการเรียนการสอน ต่อไปนี้

ตารางการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่	วัน เดือน ปี	เวลา	เนื้อหา	ผู้สอน
1	7 มิ.ย. 2547	13.00 — 16.00 น.	ปฐมนิเทศการเรียนรู้การสอน ประเมินผลก่อนเรียน	ชมพูนุท วราศิริ
2	21 มิ.ย. 2547	12.30 — 15.30 น.	สถานะของพระมหากษัตริย์ใน ฐานะเป็นปิตุราชาธิปไตย ธรรมราชาและเทวราชา และ รูปแบบการจัดการบริหาร บ้านเมืองในสมัยต่าง ๆ	ชมพูนุท วราศิริ
3	28 มิ.ย. 2547	12.30 — 15.30 น.	ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบอบการปกครองของอีสาน สมัยก่อน	ปราชญ์ท้องถิ่น
4	5 ก.ค. 2547	12.30 — 15.30 น.	การจัดระเบียบสังคมโดยรัฐ	ชมพูนุท วราศิริ
5	12 ก.ค. 2547	12.30 — 15.30 น.	ลักษณะสังคมและการจัด ระเบียบในสังคมอีสาน สมัยก่อน	ชมพูนุท วราศิริ
6.	19 ก.ค. 2547	12.30 — 15.30 น.	วิถีการดำเนินชีวิตตามระบบ เศรษฐกิจแบบพอเพียง	วิทยากรของศูนย์ วัฒนธรรมจังหวัดเลย และ ชมพูนุท วราศิริ
7	26 ก.ค. 2547	12.30 — 15.30 น.	ลักษณะเศรษฐกิจไทยในสมัย สุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และ รัตนโกสินทร์	ชมพูนุท วราศิริ
8	2 ส.ค. 2547	12.30 — 15.30 น.	สาเหตุและข้อดี ข้อเสียของ การเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบ เงินตรา	ชมพูนุท วราศิริ

สัปดาห์ที่	วัน เดือน ปี	เวลา	เนื้อหา	ผู้สอน
9	9 ส.ค. 2547	12.30 – 15.30 น.	ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ประเทศในทวีปเอเชียและ ประเทศตะวันตก	ชมพูนุท วราศิริระ
10	16 ส.ค. 2547	12.30 – 15.30 น.	ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านและสนธิสัญญาเบาว์ริง	ชมพูนุท วราศิริระ
11	3 ก.ย. 2547	13.00 – 16.00 น.	ประเมินผลการเรียนการสอนและการใช้หลักสูตร	ชมพูนุท วราศิริระ

กระบวนการเรียนการสอน

ดำเนินการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ใช้การเรียนการสอนแบบบูรณาการ ให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากสื่อหลายประเภท ได้แสวงหาและสรุปความรู้ด้วยตัวเอง ใช้กระบวนการกลุ่ม ให้นักศึกษาได้อภิปราย แลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นกับผู้อื่น และได้แสดงออก

การดำเนินการเรียนการสอนให้เป็นไปตามรายละเอียดในแต่ละหน่วย ทั้งนี้สามารถสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

1. การจัดห้องเรียน ควรจัดห้องเรียนให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้
2. การแบ่งกลุ่ม จะมีการแบ่งเป็นกลุ่มย่อยหลายลักษณะ คือ กลุ่มเล็กมีสมาชิกกลุ่มละ 2 คน กลุ่มขนาดกลางมีสมาชิกกลุ่มละ 3 – 5 คน และกลุ่มขนาดใหญ่มีสมาชิกกลุ่มละ 9 – 10 คน ทั้งนี้ขึ้นกับกิจกรรมในแต่ละหน่วยการเรียนรู้
3. การดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ
 - 3.1 ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน เป็นการชี้แจงจุดประสงค์การเรียนรู้ ขอบเขต เนื้อหาวิชา วิธีการเรียน การวัดและประเมินผลในแต่ละหน่วยการเรียนการสอน แหล่งการเรียนรู้ และหนังสืออ่านประกอบเพิ่มเติม
 - 3.2 ขั้นกิจกรรม เป็นขั้นที่นักศึกษาต้องทำกิจกรรมตามที่กำหนดไว้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ เช่น การระดมความคิด การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน การศึกษาค้นคว้าข้อมูล การทัศนศึกษา เป็นต้น เพื่อนำมาจัดทำเป็นรายงาน การนำเสนอผลงาน
 - 3.3 ขั้นสรุป เป็นการสรุปสาระที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกัน

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการเรียนการสอนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้
2. วีดิทัศน์ สไลด์ แผนที่ แผนภูมิ
3. เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ แผ่นใส
4. ภาพนิทรรศการ แผนที่ หุ่นจำลองในศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย
5. เอกสาร ตำรา ที่เกี่ยวข้อง

สถานที่

ห้องเรียน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเลย

ทรัพยากร

ได้แก่ ทรัพยากรบุคคล และวัสดุอุปกรณ์ ดังนี้

1. ผู้บริหาร ได้แก่ อธิการบดี รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ และคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเลย ดำเนินการโดยการขออนุญาตใช้หลักสูตร ชี้แจงเป้าหมายการใช้หลักสูตร ตลอดจนประโยชน์ที่ได้จากการใช้หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย
2. อาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเลย ดำเนินการโดยเชิญเข้าร่วมเพื่อเตรียมการจำนวน 2 ชั่วโมง ในเรื่องต่อไปนี้
 - 2.1 การจัดเตรียมความพร้อมด้านเอกสาร วัสดุอุปกรณ์ สถานที่
 - 2.2 การเตรียมปฐมนิเทศ นักศึกษาก่อนจัดการเรียนการสอน
 - 2.3 การดำเนินการจัดการเรียนการสอน ตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ตามตารางการเรียนการสอน
 - 2.4 การศึกษาสาระและทำความเข้าใจหลักสูตร ตั้งแต่ศึกษาสาระของหลักสูตร หลักการ เป้าหมายของหลักสูตรและการทำความเข้าใจกับการใช้แบบประเมินในหลักสูตร
 - 2.5 การประเมินผลการใช้หลักสูตร
3. วัสดุอุปกรณ์

ดำเนินการโดยประสานงานกับฝ่ายโสตทัศนูปกรณ์ และฝ่ายเอกสารตำราของสถาบันเพื่อเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ได้แก่

 - 3.1 วีดิทัศน์
 - 3.2 เครื่องฉายแผ่นใส
 - 3.3 สไลด์
 - 3.4 เอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้อง
 - 3.5 กระดาษ แผ่นใส

บรรณานุกรม

- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2540. (2541). กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- ลีปนันท เกตุทัต. (กันยายน 2538). “รัฐบาลใหม่กับการปฏิรูปการศึกษา : ครู ผู้บริหาร การศึกษา และโลกาภิวัตน์,” *วิทยจารย์ - ศึกษาภิวัตน์*. 93 (7 1/2) : 31 – 38.
- สุจริต บัวพิมพ์. (มกราคม - มิถุนายน 2539). “ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาชาวบ้าน,” *เกษมบัณฑิตปริทัศน์*. 2(1) : 65 – 85.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). *แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์ดี

ตาราง 16 ค่าความยากง่ายและค่าอำนาจจำแนกของแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชา
ประวัติศาสตร์ไทย :หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น

ข้อที่	ค่าความยากง่าย	ค่าอำนาจจำแนก		ข้อที่	ค่าความยากง่าย	ค่าอำนาจจำแนก
1	.63	.64		26	.47	.51
2	.67	.62		27	.33	.73
3	.53	.57		28	.40	.52
4	.70	.66		29	.63	.61
5	.60	.58		30	.37	.60
6	.53	.64		31	.40	.61
7	.30	.66		32	.40	.63
8	.33	.56		33	.30	.61
9	.47	.50		34	.63	.65
10	.47	.60		35	.60	.51
11	.53	.55		36	.47	.60
12	.57	.59		37	.33	.60
13	.43	.50		38	.50	.66
14	.53	.68		39	.37	.59
15	.43	.70		40	.57	.59
16	.50	.59		41	.50	.51
17	.33	.70		42	.37	.62
18	.33	.59		43	.53	.60
19	.40	.67		44	.57	.59
20	.37	.62		45	.30	.69
21	.67	.53		46	.33	.58
22	.33	.61		47	.30	.65
23	.63	.61		48	.43	.69
24	.33	.71		49	.50	.59
25	.47	.54		50	.50	.61

ค่าความเชื่อมั่น KR 20 = 0.97

**รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพของโครงร่าง
หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย
และเอกสารประกอบหลักสูตร (คู่มือผู้สอน)**

1. รองศาสตราจารย์ ดร. ไพฑูรย์ มีกุล	ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
2. รองศาสตราจารย์ ดร. วิชัย วงษ์ใหญ่	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. รองศาสตราจารย์ วุฒิชัย มุลศิลป์	กรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย และ
ภาคีสมาชิกสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง
ราชบัณฑิตยสถาน
4. รองศาสตราจารย์ ชาคิต อนันทรวัน	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมบัติ คชสิทธิ์	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
ในพระบรมราชูปถัมภ์

**รายนามผู้เชี่ยวชาญ
ในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือประเมินประสิทธิผล
หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย**

1. รองศาสตราจารย์ ดร. ไพฑูรย์ มีกุล	ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
2. รองศาสตราจารย์ ดร. วิชัย วงษ์ใหญ่	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. รองศาสตราจารย์ วุฒิชัย มุลศิลป์	กรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย และ
ภาคีสมาชิกสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง
ราชบัณฑิตยสถาน
4. รองศาสตราจารย์ ชาคิต อนันทรวัน	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
5. ดร. รัชนีกุล ภิญญานันท์	สำนักทะเบียนและวัดผล
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ-ชื่อสกุล นางสาวชมพูนุท วราศิริระ
วัน เดือน ปีเกิด 11 กรกฎาคม 2501
สถานที่เกิด เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน 1515/3 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน เขตพญาไท
กรุงเทพฯ 10400
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ระดับ 8
สถานที่ทำงานปัจจุบัน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
อำเภอเมือง จังหวัดเลย 42000

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2548	การศึกษาดุษฎีบัณฑิต (การอุดมศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2526	การศึกษามหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2522	การศึกษามัธยมศึกษา (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ. 2518	มัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนศรีอยุธยา กรุงเทพฯ

แบบวัดเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

คำชี้แจง โปรดพิจารณาข้อความในช่องซ้ายมือ แล้วทำเครื่องหมาย ✓ ลงในกระดาษคำตอบตามความคิดเห็นของท่าน

ข้อความ	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่เห็นใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
1. เป็นการง่ายที่จะเรียนรู้ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นไปพร้อมกัน					
2. การจัดการเรียนการสอนภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถาบันทำให้นักศึกษาตื่นตัวเรื่องการอนุรักษ์					
3. เนื้อหาทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นยากแก่การจดจำ.....					
4. ฉันไม่อยากให้ถึงเวลาเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเลย					
5. ฉันจะหาเวลาว่างไปชมนิทรรศการผลผลิตอันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น					
6. สาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมีคุณค่าต่อผู้เรียน					
7.ฉันอึดอัดที่ต้องทนฟังเรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น					
8. ถ้ามีโอกาสเลือกฉันจะไม่เลือกเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น.....					
9. เมื่อเห็นเพื่อนทำกิจกรรมเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นฉันจะเลี้ยวไปทางอื่น.....					
10. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปบูรณาการกับรายวิชาอื่นบ้างเป็นความคิดที่ดี					
11. กิจกรรมทางภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชาประวัติศาสตร์ช่วยให้ผู้เรียนรักท้องถิ่น					
12. ถ้าฉันเป็นครูฉันจะนำสาระทางภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสอดแทรกในการสอน					
13. การได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานทำให้ฉันอยากรู้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นอื่น.....					
14. ถ้าเป็นไปได้ฉันขอไม่ทำงานที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น					
15. ฉันทำกิจกรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยความจำใจ					
16. .เมื่อมีโอกาสฉันจะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น					

ข้อความ	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็น ด้วย	ไม่ แน่ใจ	ไม่ เห็นด้วย	ไม่ เห็นด้วย อย่างยิ่ง
17. ฉันจะไม่ละโอกาสในการเข้าพบและพูดคุยกับปราชญ์ ชาวบ้าน.....					
18. ฉันชื่นชมที่สถาบันนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการ ในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย					
19. ฉันสงสัยตัวเองที่ต้องมานั่งเรียนวิชานี้					
20. ฉันรู้สึกไม่สบายใจที่เพื่อนๆ ไม่สนใจเรียนวิชา ประวัติศาสตร์ที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น					
21. การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชา ประวัติศาสตร์ไทย ทำให้นักศึกษาสนใจภูมิปัญญา ท้องถิ่นมากขึ้น					
22. มันเป็นเรื่องง่ายที่จะเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับ ประวัติศาสตร์ให้ได้ดี					
23. กิจกรรมทางภูมิปัญญาท้องถิ่นก่อให้เกิดการสืบสาน ทางวัฒนธรรม					
24. กิจกรรมทางภูมิปัญญาท้องถิ่นทำลายความสามารถ ของฉัน					
25. ฉันจะไม่แสดงตัวว่าสนใจภูมิปัญญาท้องถิ่นเมื่ออยู่ใน กลุ่มที่ต่อต้าน					
26. ถ้าฉันเป็นครูฉันจะปฏิเสธ หากมีผู้มาบอกให้ฉันสอน เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น					
27. เมื่อเรียนวิชานี้แล้ว ทำให้อยากรู้เรื่องภูมิปัญญาใน ท้องถิ่นของฉันมากขึ้น					
28. ฉันเรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่บูรณาการภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้วยความสนุกสนาน.....					
29. มันเป็นเรื่องดีที่นักศึกษามีโอกาสเรียนประวัติศาสตร์ ควบคู่ไปกับภูมิปัญญาท้องถิ่น.....					
30. การเรียนเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในรายวิชา ประวัติศาสตร์ไทยเป็นเรื่องล้าสมัย.....					
31. ถ้ามีโอกาสฉันจะไปร่วมงานสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น					
32. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่ซับซ้อน					
33. คนที่ชอบเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นกับประวัติศาสตร์ เป็นคนเข้าใจยาก					
34. น่าเสียดายถ้าไม่ได้เรียนวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่ บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น.....					

ข้อความ	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็น ด้วย	ไม่ แน่ใจ	ไม่ เห็นด้วย	ไม่ เห็นด้วย อย่างยิ่ง
35. เนื้อหาทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ ก่อให้เกิด การสร้างสรรค์					
36. ฉันจะอ่านเอกสารเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเท่าที่ โอกาสอำนวย.....					
37. ฉันจะสนับสนุนผลิตภัณฑ์ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น ...					
38. คนที่สนใจเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นจะถูกมองว่าคร่ำครึ					
39. การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ฉันรู้สึกหวงแหนภูมิ ปัญญาของคนไทย					
40. ฉันยินดีที่จะเป็นผู้สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น					
41. การบูรณาการสาระทางภูมิปัญญาท้องถิ่นและ ประวัติศาสตร์ เข้าด้วยกันเป็นเรื่องยาก					
42. เนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่บูรณาการภูมิปัญญา ท้องถิ่นน่าเบื่อหน่าย					
43. ฉันจะเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของฉันให้คนอื่นได้รู้ เท่าที่จะทำได้					
44. ฉันมีความสุขเมื่ออาจารย์สอนวิชาประวัติศาสตร์ที่ บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น					
45. ฉันเต็มใจที่จะช่วยงานชุมชนเพื่อให้กิจกรรมทาง ภูมิปัญญาท้องถิ่นก้าวหน้า					

แบบประเมินการนำเสนอผลงาน

หน่วยการเรียนรู้..... เรื่อง.....
 กลุ่มที่..... วันที่.....เดือน..... พ.ศ. 2547
 รายชื่อสมาชิกกลุ่ม1.....2.....
 3.....4.....
 5.....6.....

คำชี้แจง โปรดวงกลมรอบลำดับที่ของนักศึกษาที่เป็นผู้นำเสนอรายงาน และทำเครื่องหมาย ✓
 ในช่องที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น		
	ดี (3)	พอใช้ (2)	ควร ปรับปรุง (1)
1. บุคลิกภาพ การแต่งกาย.....			
2. วิธีการนำเสนอ			
2.1 การลำดับขั้นตอนการนำเสนอ.....			
2.2 เทคนิคการนำเสนอ.....			
2.3 ความเหมาะสมในการแสดงออก (การแสดงท่าทาง)...			
2.4 ความเหมาะสมในการใช้สื่อ อุปกรณ์.....			
2.5 การแบ่งเวลา / การควบคุมเวลา.....			
3. การใช้ภาษาอย่างถูกต้อง (น้ำเสียง / จังหวะ).....			
4. ความสมบูรณ์ / ความน่าสนใจของเนื้อหา.....			
5. ความรู้ ความสามารถในการตอบคำถาม ข้อสงสัย.....			
6. ความพร้อมในการนำเสนอผลงาน.....			

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบประเมินความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับความพึงพอใจตามความคิดเห็นของนักศึกษาที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในแต่ละด้าน

รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ความเหมาะสมของเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการ					
2. ความน่าสนใจของเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการ					
3. เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน					
4. เนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาบูรณาการครอบคลุมเนื้อหาวิชา					
5. เนื้อหาสาระวิชาประวัติศาสตร์ไทยที่บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความยากง่ายปานกลาง					
6. ผู้สอนมีความรู้ ความสามารถในเนื้อหาที่สอน					
7. ผู้สอนมีวิธีการสอนหลากหลายไม่น่าเบื่อ					
8. วิธีการสอนสอดคล้องกับเนื้อหาวิชา					
9. ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเหมาะสม					
10. นักศึกษาพอใจกับกิจกรรมที่ให้โอกาสได้แสดงออก					
11. วิธีการสอนกระตุ้นให้นักศึกษาค้นคว้าความรู้อยู่เสมอ					
12. ผู้สอนสอดแทรกความรู้และคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างการสอน					
13. ผู้สอนสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเพื่อนนักศึกษาด้วยกันและระหว่างนักศึกษากับผู้สอน					
14. ผู้สอนฝึกฝนให้นักศึกษารู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม					
15. นักศึกษาได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน					
16. นักศึกษาเข้าใจภาพรวมของสิ่งที่เรียน					
17. สื่อการเรียนการสอนเหมาะสม					
18. การใช้สื่อการเรียนการสอนหลากหลายทำให้เข้าใจเนื้อหาได้มากขึ้น					

รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
19. วิธีการประเมินผลที่มีความเหมาะสม					
20. เกณฑ์การประเมินผลมีความชัดเจน					

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

ตอนที่ 2 แบบประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน ทั้งนี้มี
เกณฑ์ในการประเมินดังนี้

1	หมายถึง	มีความสอดคล้อง
0	หมายถึง	ไม่แน่ใจว่าสอดคล้อง
-1	หมายถึง	ไม่สอดคล้อง

รายการประเมิน	สอดคล้อง (1)	ไม่แน่ใจ (0)	ไม่สอดคล้อง (-1)
1. ปัญหาและความสำคัญกับหลักการของหลักสูตร.....			
2. ปัญหาและความสำคัญกับเป้าหมายของหลักสูตร.....			
3. หลักการกับเป้าหมายของหลักสูตร.....			
4. หลักการกับกิจกรรมการเรียนการสอน.....			
5. เป้าหมายกับจุดประสงค์ของหลักสูตร.....			
6. จุดประสงค์กับโครงสร้างของหลักสูตร.....			
7. โครงสร้างหลักสูตรกับกระบวนการเรียนการสอน.....			
8. กระบวนการเรียนการสอนกับสื่อการเรียนการสอน...			
9. กระบวนการเรียนการสอนกับการวัดและประเมินผล			
10. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับจุดประสงค์การเรียนรู้ ในหน่วยการเรียนการสอน.....			

ขอขอบคุณที่กรุณาให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง

รายการประเมิน	หน่วยที่1			หน่วยที่2			หน่วยที่3			หน่วยที่4			หน่วยที่5			หน่วยที่6			หน่วยที่7		
	ระดับความ สอดคล้อง			ระดับความ สอดคล้อง			ระดับความ สอดคล้อง			ระดับความ สอดคล้อง			ระดับความ สอดคล้อง			ระดับความ สอดคล้อง			ระดับความ สอดคล้อง		
	1	0	-1	1	0	-1	1	0	-1	1	0	-1	1	0	-1	1	0	-1	1	0	-1
11. ความสอดคล้องภายในของหน่วย																					
11.1 ผลการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....																					
11.2 ผลการเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้.....																					
11.3 สาระการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....																					
11.4 สาระการเรียนรู้กับกิจกรรมการเรียนการสอน.....																					
11.5 กิจกรรมการเรียนการสอนกับสื่อการเรียนรู้.....																					
11.6 จุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและประเมินผล....																					

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

หัวข้อที่ 10

หัวข้อที่ 11

หัวข้อที่ 12

หัวข้อที่ 13

**เอกสารสำหรับการสอนเรื่อง
ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง**

ที่มา : จัตรทิพย์ นาถสุภา. (2540). *เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต*. พิมพ์ครั้งที่ 4.
กรุงเทพฯ:สร้างสรรค์.

**เอกสารสำหรับการสอนเรื่อง
ขนบธรรมเนียมประเพณีระบอบการปกครอง
ของอีสานสมัยก่อน**

บรรณานุกรม

- จารุบุตร เรืองสุวรรณ. (2523). “ขนบธรรมเนียมประเพณีระบอบการปกครองของชาวอีสานสมัยเก่า” ใน *อีสานปริทัศน์ (อีสานคดี2)*. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2543). *ภูมิปัญญาอีสาน*. มหาสารคาม : โครงการตำราคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- . (2536). *ภูมิปัญญาอีสาน2*. ม.ป.พ.
- เต็ม วิภาคย์พจนกิจ. (2530). *ประวัติศาสตร์อีสาน*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรีชา พิณทอง. (2534). *ประเพณีโบราณไทยอีสาน*. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต.
- ไพฑูรย์ มีกุล. (2532). *เอกสารคำสอนประวัติศาสตร์อารยธรรมอีสาน*. มหาสารคาม : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. อัดสำเนา.
- สาร สารทัศนันทน์. (2530) *อีสานสอง-คลองสิบสี่*. พิมพ์ครั้งที่ 4. เลย : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูเลย.

แบบประเมินการทำงานกลุ่มของนักศึกษา
(นักศึกษาประเมินตนเอง)

ชื่อนักศึกษา.....หน่วยที่.....

กลุ่มที่.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

2547

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

รายการประเมิน	ระดับความคิดเห็น		
	ดี	พอใช้	ไม่ดี
1. ด้านความรู้			
1.1 กำหนดขอบเขตของงานจากหัวข้องานที่ได้รับมอบหมายได้			
1.2 เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลได้			
1.3 จัดลำดับเนื้อหาได้ถูกต้อง			
2. ด้านทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม			
2.1 รับผิดชอบงานในส่วนที่ได้รับมอบหมาย			
2.2 รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น			
2.3 ให้ความร่วมมือในการทำงานกลุ่ม			
3. ด้านทักษะการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง			
3.1 ประเมินความสำคัญของข้อมูลได้			
3.2 ประเมินความถูกต้องของข้อมูลได้			

ความคิดเห็นอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบประเมินการทำงานกลุ่มของนักศึกษา
(เพื่อนประเมินเพื่อน)

กลุ่มที่.....หน่วยที่.....วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2547

รายชื่อเพื่อนนักศึกษาในกลุ่ม

ก. ณ.

ข. ช.

ค. ช.

ง. ณ.

จ. ญ.

คำชี้แจง ขอให้นักศึกษาประเมินความสามารถในการทำงานของเพื่อนในกลุ่มเดียวกันโดยใส่หมายเลขที่ตรงกับระดับความคิดเห็นของท่านลงในช่องให้ตรงกับตัวอักษรกำกับชื่อของเพื่อนแต่ละคน ซึ่งจะไม่ มีผลใด ๆ ต่อเพื่อนของท่าน ในการประเมินได้กำหนดค่าน้ำหนักคะแนนดังนี้

- 3 การทำงานอยู่ในระดับดี
- 2 การทำงานอยู่ในระดับพอใช้
- 1 การทำงานอยู่ในระดับต้องปรับปรุง

รายการประเมิน	ก	ข	ค	ง	จ	ณ	ช	ช	ณ	ญ
1. ด้านความรู้										
1.1 กำหนดขอบเขตของงานจากหัวข้องานที่ได้รับมอบหมายได้										
1.2 เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของข้อมูลได้										
1.3 จัดลำดับเนื้อหาได้ถูกต้อง										
2. ด้านทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม										
2.1 รับผิดชอบงานในส่วนที่ได้รับมอบหมาย										
2.2 รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น										
2.3 ให้ความร่วมมือในการทำงานกลุ่ม										
3. ด้านทักษะการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง										
3.1 ประเมินความสำคัญของข้อมูลได้										
3.2 ประเมินความถูกต้องของข้อมูลได้										

ความคิดเห็นอื่น ๆ

.....

.....

.....

แบบประเมินพฤติกรรมการเรียนของนักศึกษา

หน่วยการเรียนรู้เรื่อง..... วันที่.....เดือน.....พ.ศ. 2547

ชื่อนักศึกษา..... เลขที่.....

คำชี้แจง โปรดเขียนเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับการปฏิบัติ ตามความคิดเห็นของท่านว่า นักศึกษาได้มีการปฏิบัติพฤติกรรมเหล่านี้ในระดับใด

พฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษา	ระดับการปฏิบัติ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ความสนใจในบทเรียน.....					
2. ความกระตือรือร้น สนใจใฝ่รู้.....					
3. การให้ความร่วมมือในการดำเนินการเรียนการสอน.....					
4. การแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์.....					
5. การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น.....					
6. การช่วยเหลืองานกลุ่มด้วยความเต็มใจ.....					
7. ความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมาย.....					
8. ความตรงต่อเวลา.....					

ข้อคิดเห็นอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบประเมินรายงานนักศึกษา (สำหรับหน่วยการเรียนรู้ที่ 6)

กลุ่มที่

รายชื่อสมาชิกกลุ่ม 1..... เลขที่ 2. เลขที่
3.....เลขที่ 4. เลขที่

รายการ ประเมิน	ระดับคุณภาพ			คะแนน ที่ได้
	ดี (3)	พอใช้ (2)	ควรปรับปรุง (1)	
1. รูปเล่ม	1. รูปแบบรายงาน ถูกต้องครบถ้วน (การ เขียนปกหน้า, คำนำ, สารบัญ, การเขียน อ้างอิง, การเขียน บรรณานุกรม) 2. มีความสะอาดมาก 3. มีความเรียบร้อย มาก	1. รูปแบบรายงาน ถูกต้องแต่ไม่ครบถ้วน หรือไม่ครบถ้วนแต่ไม่ ถูกต้อง โดยมีข้อ ผิดพลาดไม่เกิน 50% 2. มีความสะอาด พอใช้ 3. มีความเรียบร้อย พอใช้	1. รูปแบบรายงาน ไม่ครบถ้วนและไม่ ถูกต้อง ข้อผิดพลาดมี เกิน 50% 2. ไม่สะอาด 3. ไม่เรียบร้อย	
2. เนื้อหา สาระ	1. มีประเด็นสำคัญ ครบถ้วน 2. เรียงลำดับเนื้อหา ถูกต้อง 3. มีรายละเอียด ชัดเจนทุกประเด็น 4. ศึกษาค้นคว้า ข้อมูลจากหนังสือและ / หรือแหล่งข้อมูล ตั้งแต่ 4 แหล่งขึ้นไป 5. มีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลอย่าง ดีก่อนนำมาเขียน รายงาน	1. ขาดประเด็น สำคัญไม่เกิน 30% 2. เรียงลำดับ เนื้อหาผิด 1 – 2 แห่ง 3. ขาดรายละเอียด ไม่เกิน 30% 4. ศึกษาค้นคว้า ข้อมูลจากหนังสือและ / หรือ แหล่ง ข้อมูล 2 – 3 แหล่ง 5. มีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ก่อน นำมาเขียน รายงาน อยู่บ้าง	1. ขาดประเด็น สำคัญเกิน 30% 2. เรียงลำดับเนื้อหา สับสน 3. ขาดรายละเอียด เกิน 30% 4. ศึกษาค้นคว้า ข้อมูลจากหนังสือและ / หรือ แหล่งข้อมูล เพียงแหล่งเดียว 5. ไม่มีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเลย	

รายการ ประเมิน	ระดับคุณภาพ			คะแนน ที่ได้
	ดี (3)	พอใช้ (2)	ควรปรับปรุง (1)	
	6. มีการอ้างอิงแหล่งข้อมูลครบถ้วน 7. การใช้ภาษา การสะกดคำถูกต้อง	6. ขาดการอ้างอิงแหล่งข้อมูลในเนื้อหาที่สำคัญ น้อยกว่า 3 แห่ง 7. การใช้ภาษาการสะกดคำมีที่ผิดอยู่บ้าง	6. ขาดการอ้างอิงแหล่งข้อมูลในเนื้อหาที่สำคัญมากกว่า 3 แห่ง 7. การใช้ภาษา การสะกดคำมีที่ผิดจำนวนมาก	
3. ความตรงต่อเวลา	ส่งงานตรงตามเวลาที่กำหนดไว้	ส่งงานล่าช้ากว่าเวลาที่กำหนดไม่เกิน 7 วัน	ส่งงานล่าช้ากว่าเวลาที่กำหนดเกิน 7 วัน	

(ร่าง)

แบบประเมินโครงร่างหลักสูตร

หลักสูตรรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย : หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำชี้แจง

แบบประเมินโครงร่างหลักสูตรรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย : หลักสูตรบูรณาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ท่านซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาพิจารณาความเหมาะสมและความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของโครงร่างหลักสูตร

แบบประเมินแบ่งเป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร เป็นการพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ของโครงร่างหลักสูตรว่ามีความเหมาะสมเพียงใด

ตอนที่ 2 แบบประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร เป็นการพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ของโครงร่างหลักสูตรว่ามีความสอดคล้องกันเพียงใด

ตอนที่ 1 แบบประเมินความเหมาะสมของโครงร่างหลักสูตร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความเหมาะสมที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านและขอความกรุณาเขียนข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรต่อไป

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. สภาพปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตร					
1.1 ความจำเป็นของการพัฒนาหลักสูตร.....					
1.2 ความสมเหตุสมผลของการพัฒนาหลักสูตร.....					
1.3 ปัญหาสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม.....					
1.4 ความเหมาะสมของแนวทางในการแก้ไขปัญหา.....					
1.5 ความเป็นไปได้ของแนวทางในการแก้ไขปัญหา.....					
2. หลักการของหลักสูตร					
2.1 ความชัดเจน.....					
2.2 ความเหมาะสม.....					
2.3 ความเป็นไปได้.....					
3. เป้าหมายของหลักสูตร					
3.1 เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน.....					
3.2 กำหนดสิ่งที่ต้องการพัฒนาชัดเจน..					
3.3 สอดคล้องกับความต้องการของสังคม.....					
4. จุดประสงค์ของหลักสูตร					
4.1 ความชัดเจน.....					
4.2 เหมาะสมกับผู้เรียน.....					
4.3 สอดคล้องกับความต้องการของสังคม.....					
4.4 ความเป็นไปได้.....					
4.5 ครอบคลุมสิ่งที่ต้องการพัฒนา.....					
5. โครงสร้างหลักสูตร					
5.1 การตอบสนองจุดประสงค์ของหลักสูตร.....					

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
5.2 การเรียงลำดับเนื้อหา.....					
5.3 ความเหมาะสมในการกำหนดหัวข้อเนื้อหา.....					
5.4 ครอบคลุมเนื้อหาที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน.....					
6. กระบวนการเรียนการสอน					
6.1 ความเหมาะสมของกระบวนการเรียนการสอน.....					
6.2 สามารถนำไปใช้สอนได้.....					
6.3 สามารถบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร.....					
7. สื่อการเรียนการสอนและแหล่งการเรียนรู้เพิ่มเติม					
7.1 สอดคล้องกับกระบวนการเรียนการสอน.....					
7.2 เหมาะสมกับผู้เรียน.....					
7.3 สนับสนุนให้กิจกรรมบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้.....					
8. การวัดและประเมินผล					
8.1 ความเหมาะสมของเครื่องมือที่ใช้วัด.....					
8.2 ความเป็นไปได้ในการวัด.....					
8.3 ตรวจสอบการบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้.....					
9. หน่วยการเรียนการสอนที่ 1					
9.1 การกำหนดผลการเรียนรู้เหมาะสม...					
9.2 การกำหนดความคิดรวบยอดชัดเจน.....					
9.3 สารการเรียนรู้เหมาะสม.....					
9.4 สารการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....					

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
9.5 สารภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมา บูรณาการเหมาะสมกับสาระการ เรียนรู้.....					
9.6 การกำหนดคุณลักษณะที่พึง ประสงค์ชัดเจน.....					
9.7 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน.....					
9.8 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม.....					
9.9 กิจกรรมการเรียนการสอน เหมาะสม.....					
9.10 กิจกรรมการเรียนการสอน สามารถนำไปใช้สอนได้.....					
9.11 กิจกรรมการเรียนการสอนช่วย ให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....					
9.12 สื่อการเรียนรู้เหมาะสม.....					
9.13 สื่อการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้.....					
9.14 วิธีการวัดและประเมินผลมีความ เหมาะสม.....					
9.15 เครื่องมือวัดและประเมินผลมี ความเหมาะสม.....					
9.16 การวัดและประเมินผลสามารถ ตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์ การเรียนรู้.....					

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
10. หน่วยการเรียนรู้การสอนที่ 2					
10.1 การกำหนดผลการเรียนรู้เหมาะสม...					
10.2 การกำหนดความคิดรวบยอด ชัดเจน.....					
10.3 สารการเรียนรู้เหมาะสม.....					
10.4 สารการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้.....					
10.5 สารภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมา บูรณาการเหมาะสมกับสาระการ เรียนรู้.....					
10.6 การกำหนดคุณลักษณะที่พึง ประสงค์ชัดเจน.....					
10.7 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน.....					
10.8 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม.....					
10.9 กิจกรรมการเรียนการสอน เหมาะสม.....					
10.10 กิจกรรมการเรียนการสอน สามารถนำไปใช้สอนได้.....					
10.11 กิจกรรมการเรียนการสอนช่วย ให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....					
10.12 สื่อการเรียนรู้เหมาะสม.....					
10.13 สื่อการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้.....					
10.14 วิธีการวัดและประเมินผลมีความ เหมาะสม.....					
10.15 เครื่องมือวัดและประเมินผลมี ความเหมาะสม.....					
10.16 การวัดและประเมินผลสามารถ ตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์ การเรียนรู้.....					

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
11. หน่วยการเรียนรู้การสอนที่ 3					
11.1 การกำหนดผลการเรียนรู้เหมาะสม...					
11.2 การกำหนดความคิดรวบยอด ชัดเจน.....					
11.3 สารการเรียนรู้เหมาะสม.....					
11.4 สารการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้.....					
11.5 สารภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมา บูรณาการเหมาะสมกับสาระการ เรียนรู้.....					
11.6 การกำหนดคุณลักษณะที่พึง ประสงค์ชัดเจน.....					
11.7 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน.....					
11.8 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม.....					
11.9 กิจกรรมการเรียนการสอน เหมาะสม.....					
11.10 กิจกรรมการเรียนการสอน สามารถนำไปใช้สอนได้.....					
11.11 กิจกรรมการเรียนการสอนช่วย ให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....					
11.12 สื่อการเรียนรู้เหมาะสม.....					
11.13 สื่อการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้.....					
11.14 วิธีการวัดและประเมินผลมีความ เหมาะสม.....					
11.15 เครื่องมือวัดและประเมินผลมี ความเหมาะสม.....					
11.16 การวัดและประเมินผลสามารถ ตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์ การเรียนรู้.....					

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
12. หน่วยการเรียนรู้การสอนที่ 4					
12.1 การกำหนดผลการเรียนรู้ที่เหมาะสม...					
12.2 การกำหนดความคิดรวบยอด ชัดเจน.....					
12.3 สารการเรียนรู้ที่เหมาะสม.....					
12.4 สารการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้.....					
12.5 สารภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมา บูรณาการเหมาะสมกับสาระการ เรียนรู้.....					
12.6 การกำหนดคุณลักษณะที่พึง ประสงค์ชัดเจน.....					
12.7 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน.....					
12.8 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม.....					
12.9 กิจกรรมการเรียนการสอน เหมาะสม.....					
12.10 กิจกรรมการเรียนการสอน สามารถนำไปใช้สอนได้.....					
12.11 กิจกรรมการเรียนการสอนช่วย ให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....					
12.12 สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม.....					
12.13 สื่อการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้.....					
12.14 วิธีการวัดและประเมินผลมีความ เหมาะสม.....					
12.15 เครื่องมือวัดและประเมินผลมี ความเหมาะสม.....					
12.16 การวัดและประเมินผลสามารถ ตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์ การเรียนรู้.....					

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
13. หน่วยการเรียนรู้การสอนที่ 5					
13.1 การกำหนดผลการเรียนรู้ที่เหมาะสม...					
13.2 การกำหนดความคิดรวบยอด ชัดเจน.....					
13.3 สารการเรียนรู้ที่เหมาะสม.....					
13.4 สารการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้.....					
13.5 สารภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมา บูรณาการเหมาะสมกับสาระการ เรียนรู้.....					
13.6 การกำหนดคุณลักษณะที่พึง ประสงค์ชัดเจน.....					
13.7 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน.....					
13.8 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม.....					
13.9 กิจกรรมการเรียนการสอน เหมาะสม.....					
13.10 กิจกรรมการเรียนการสอน สามารถนำไปใช้สอนได้.....					
13.11 กิจกรรมการเรียนการสอนช่วย ให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....					
13.12 สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม.....					
13.13 สื่อการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้.....					
13.14 วิธีการวัดและประเมินผลมีความ เหมาะสม.....					
13.15 เครื่องมือวัดและประเมินผลมี ความเหมาะสม.....					
13.16 การวัดและประเมินผลสามารถ ตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์ การเรียนรู้.....					

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
14. หน่วยการเรียนรู้การสอนที่ 6					
14.1 การกำหนดผลการเรียนรู้ที่เหมาะสม...					
14.2 การกำหนดความคิดรวบยอด ชัดเจน.....					
14.3 สารการเรียนรู้ที่เหมาะสม.....					
14.4 สารการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้.....					
14.5 สารภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมา บูรณาการเหมาะสมกับสาระการ เรียนรู้.....					
14.6 การกำหนดคุณลักษณะที่พึง ประสงค์ชัดเจน.....					
14.7 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน.....					
14.8 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม.....					
14.9 กิจกรรมการเรียนการสอน เหมาะสม.....					
14.10 กิจกรรมการเรียนการสอน สามารถนำไปใช้สอนได้.....					
14.11 กิจกรรมการเรียนการสอนช่วย ให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....					
14.12 สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม.....					
14.13 สื่อการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้.....					
14.14 วิธีการวัดและประเมินผลมีความ เหมาะสม.....					
14.15 เครื่องมือวัดและประเมินผลมี ความเหมาะสม.....					
14.16 การวัดและประเมินผลสามารถ ตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์ การเรียนรู้.....					

รายการประเมิน	ระดับความเหมาะสม				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
15. หน่วยการเรียนรู้การสอนที่ 7					
15.1 การกำหนดผลการเรียนรู้ที่เหมาะสม...					
15.2 การกำหนดความคิดรวบยอด ชัดเจน.....					
15.3 สารการเรียนรู้ที่เหมาะสม.....					
15.4 สารการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้.....					
15.5 สารภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมา บูรณาการเหมาะสมกับสาระการ เรียนรู้.....					
15.6 การกำหนดคุณลักษณะที่พึง ประสงค์ชัดเจน.....					
15.7 จุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจน.....					
15.8 จุดประสงค์การเรียนรู้เหมาะสม.....					
15.9 กิจกรรมการเรียนการสอน เหมาะสม.....					
15.10 กิจกรรมการเรียนการสอน สามารถนำไปใช้สอนได้.....					
15.11 กิจกรรมการเรียนการสอนช่วย ให้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้.....					
15.12 สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม.....					
15.13 สื่อการเรียนรู้ช่วยให้บรรลุ จุดประสงค์การเรียนรู้.....					
15.14 วิธีการวัดและประเมินผลมีความ เหมาะสม.....					
15.15 เครื่องมือวัดและประเมินผลมี ความเหมาะสม.....					
15.16 การวัดและประเมินผลสามารถ ตรวจสอบการบรรลุจุดประสงค์ การเรียนรู้.....					

ตอนที่ 2 แบบประเมินความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

รายการประเมิน	สอดคล้อง (1)	ไม่แน่ใจ (0)	ไม่สอดคล้อง (-1)
1. ปัญหาและความสำคัญกับหลักการของหลักสูตร.....			
2. ปัญหาและความสำคัญกับเป้าหมายของหลักสูตร.....			
3. หลักการกับเป้าหมายของหลักสูตร.....			
4. หลักการกับกิจกรรมการเรียนการสอน.....			
5. หลักการกับการประเมินผลหลักสูตร.....			
6. เป้าหมายกับจุดประสงค์ของหลักสูตร.....			
7. จุดประสงค์กับโครงสร้างของหลักสูตร.....			
8. โครงสร้างหลักสูตรกับกระบวนการเรียนการสอน.....			
9. กระบวนการเรียนการสอนกับสื่อการเรียนการสอน...			
10. กระบวนการเรียนการสอนกับการวัดและประเมินผล			
11. จุดประสงค์ของหลักสูตรกับจุดประสงค์การเรียนรู้ ในหน่วยการเรียนการสอน.....			
12. ความสอดคล้องภายในของหน่วยที่ 1			
12.1 ผลการเรียนรู้กับคุณลักษณะที่พึงประสงค์.....			
12.2 ผลการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....			
12.3 ผลการเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้.....			
12.4 สาระการเรียนรู้กับความคิดรวบยอด.....			
12.5 สาระการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....			
12.6 สาระการเรียนรู้กับกิจกรรมการเรียนการสอน..			
12.7 กิจกรรมการเรียนการสอนกับสื่อการเรียนรู้....			
12.8 จุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและ ประเมินผล.....			

รายการประเมิน	สอดคล้อง (1)	ไม่แน่ใจ (0)	ไม่สอดคล้อง (-1)
13. ความสอดคล้องภายในของหน่วยที่ 2			
13.1 ผลการเรียนรู้กับคุณลักษณะที่พึงประสงค์.....			
13.2 ผลการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....			
13.3 ผลการเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้.....			
13.4 สาระการเรียนรู้กับความคิดรวบยอด.....			
13.5 สาระการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....			
13.6 สาระการเรียนรู้กับกิจกรรมการเรียนการสอน..			
13.7 กิจกรรมการเรียนการสอนกับสื่อการเรียนรู้....			
13.8 จุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและ ประเมินผล.....			
14. ความสอดคล้องภายในของหน่วยที่ 3			
14.1 ผลการเรียนรู้กับคุณลักษณะที่พึงประสงค์.....			
14.2 ผลการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....			
14.3 ผลการเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้.....			
14.4 สาระการเรียนรู้กับความคิดรวบยอด.....			
14.5 สาระการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....			
14.6 สาระการเรียนรู้กับกิจกรรมการเรียนการสอน..			
14.7 กิจกรรมการเรียนการสอนกับสื่อการเรียนรู้....			
14.8 จุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและ ประเมินผล.....			
15. ความสอดคล้องภายในของหน่วยที่ 4			
15.1 ผลการเรียนรู้กับคุณลักษณะที่พึงประสงค์.....			
15.2 ผลการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....			
15.3 ผลการเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้.....			
15.4 สาระการเรียนรู้กับความคิดรวบยอด.....			
15.5 สาระการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....			
15.6 สาระการเรียนรู้กับกิจกรรมการเรียนการสอน..			
15.7 กิจกรรมการเรียนการสอนกับสื่อการเรียนรู้....			
15.8 จุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและ ประเมินผล.....			

รายการประเมิน	สอดคล้อง (1)	ไม่แน่ใจ (0)	ไม่สอดคล้อง (-1)
16. ความสอดคล้องภายในของหน่วยที่ 5			
16.1 ผลการเรียนรู้กับคุณลักษณะที่พึงประสงค์.....			
16.2 ผลการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....			
16.3 ผลการเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้.....			
16.4 สาระการเรียนรู้กับความคิดรวบยอด.....			
16.5 สาระการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....			
16.6 สาระการเรียนรู้กับกิจกรรมการเรียนการสอน..			
16.7 กิจกรรมการเรียนการสอนกับสื่อการเรียนรู้....			
16.8 จุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและ ประเมินผล.....			
17. ความสอดคล้องภายในของหน่วยที่ 6			
17.1 ผลการเรียนรู้กับคุณลักษณะที่พึงประสงค์.....			
17.2 ผลการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....			
17.3 ผลการเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้.....			
17.4 สาระการเรียนรู้กับความคิดรวบยอด.....			
17.5 สาระการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....			
17.6 สาระการเรียนรู้กับกิจกรรมการเรียนการสอน..			
17.7 กิจกรรมการเรียนการสอนกับสื่อการเรียนรู้....			
17.8 จุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและ ประเมินผล.....			
18. ความสอดคล้องภายในของหน่วยที่ 7			
18.1 ผลการเรียนรู้กับคุณลักษณะที่พึงประสงค์.....			
18.2 ผลการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....			
18.3 ผลการเรียนรู้กับสาระการเรียนรู้.....			
18.4 สาระการเรียนรู้กับความคิดรวบยอด.....			
18.5 สาระการเรียนรู้กับจุดประสงค์การเรียนรู้.....			
18.6 สาระการเรียนรู้กับกิจกรรมการเรียนการสอน..			
18.7 กิจกรรมการเรียนการสอนกับสื่อการเรียนรู้....			
18.8 จุดประสงค์การเรียนรู้กับการวัดและ ประเมินผล.....			

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่กรุณาให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง

แบบประเมินรายงานนักศึกษา

หน่วยการเรียนรู้..... เรื่อง

กลุ่มที่ วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

รายชื่อสมาชิกกลุ่มที่ 1.....เลขที่..... 4.....เลขที่.....

2.....เลขที่..... 5.....เลขที่.....

3.....เลขที่..... 6.....เลขที่.....

เกณฑ์การให้คะแนน

3	คะแนน หมายถึง	ผลงานอยู่ในเกณฑ์ดี
2	คะแนน หมายถึง	ผลงานอยู่ในเกณฑ์พอใช้
1	คะแนน หมายถึง	ผลงานอยู่ในเกณฑ์ควรปรับปรุง

รายการประเมิน	ระดับคะแนน		
	3	2	1
1. ความสมบูรณ์ของเนื้อหารายงาน.....			
2. การจัดลำดับความต่อเนื่องของเนื้อหารายงาน.....			
3. การใช้ภาษาในการเขียนรายงาน.....			
4. ความถูกต้องของเนื้อหารายงาน.....			
5. รูปแบบการนำเสนอรายงาน.....			
6. ความตรงต่อเวลาในการส่งรายงาน.....			

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

แบบประเมินรายงานนักศึกษา (สำหรับหน่วยการเรียนรู้ที่ 6)

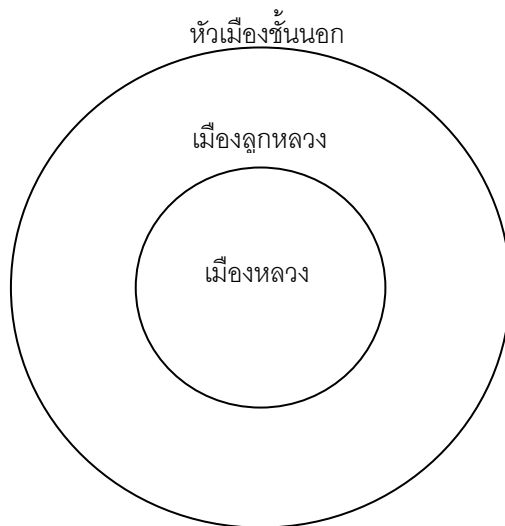
กลุ่มที่

รายชื่อสมาชิกกลุ่ม 1..... เลขที่ 2. เลขที่
 3.....เลขที่ 4. เลขที่

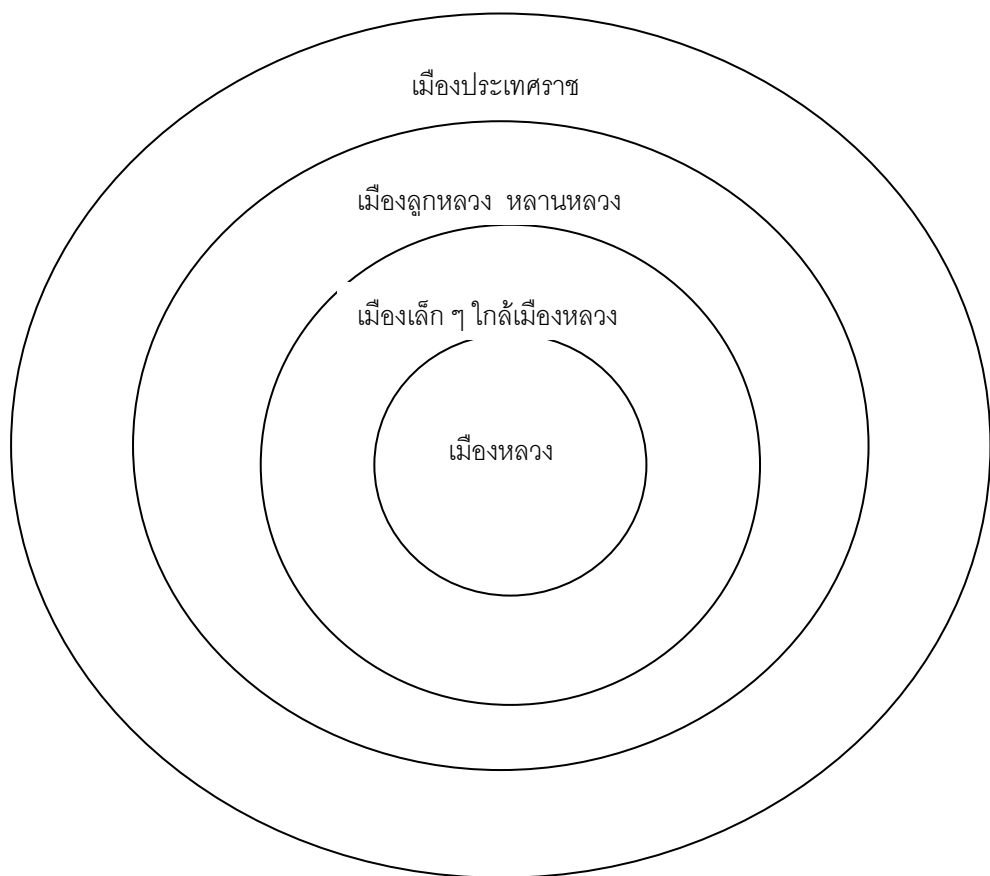
รายการประเมิน	ระดับคุณภาพ			คะแนนที่ได้
	ดี (3)	พอใช้ (2)	ควรปรับปรุง (1)	
1. รูปแบบ	1. รูปแบบรายงานถูกต้องครบถ้วน (การเขียนปกหน้า, คำนำ, สารบัญ, การเขียนอ้างอิง, การเขียนบรรณานุกรม) 2. มีความสะอาดมาก 3. มีความเรียบร้อยมาก	1. รูปแบบรายงานถูกต้องแต่ไม่ครบถ้วนหรือครบถ้วนแต่ไม่ถูกต้อง โดยมีข้อผิดพลาดไม่เกิน 50% 2. มีความสะอาดพอใช้ 3. มีความเรียบร้อยพอใช้	1. รูปแบบรายงานไม่ครบถ้วนและไม่ถูกต้อง ข้อผิดพลาดมีเกิน 50% 2. ไม่สะอาด 3. ไม่เรียบร้อย	
2. เนื้อหาสาระ	1. มีประเด็นสำคัญครบถ้วน 2. เรียงลำดับเนื้อหาถูกต้อง 3. มีรายละเอียดชัดเจนทุกประเด็น 4. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือและ / หรือแหล่งข้อมูลตั้งแต่ 4 แหล่งขึ้นไป 5. มีการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลอย่างดีก่อนนำมาเขียนรายงาน 6. มีการอ้างอิงแหล่งข้อมูลครบถ้วน 7. การใช้ภาษา การสะกดคำถูกต้อง	1. ขาดประเด็นสำคัญไม่เกิน 30% 2. เรียงลำดับเนื้อหาผิด 1 – 2 แห่ง 3. ขาดรายละเอียดไม่เกิน 30% 4. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือและ / หรือแหล่งข้อมูล 2 –3 แหล่ง 5. มีการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล ก่อนนำมาเขียนรายงานอยู่บ้าง 6. ขาดการอ้างอิงแหล่งข้อมูลในเนื้อหาที่สำคัญ น้อยกว่า 3 แห่ง 7. การใช้ภาษาการสะกดคำมีที่ผิดอยู่บ้าง	1. ขาดประเด็นสำคัญเกิน 30% 2. เรียงลำดับเนื้อหาสับสน 3. ขาดรายละเอียดเกิน 30% 4. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือและ / หรือแหล่งข้อมูลเพียงแหล่งเดียว 5. ไม่มีการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลเลย 6. ขาดการอ้างอิงแหล่งข้อมูลในเนื้อหาที่สำคัญมากกว่า 3 แห่ง 7. การใช้ภาษา การสะกดคำมีที่ผิดจำนวนมาก	
3. ความตรงต่อเวลา	ส่งงานตรงตามเวลาที่กำหนดไว้	ส่งงานล่าช้ากว่าเวลาที่กำหนดไม่เกิน 5 วัน	ส่งงานล่าช้ากว่าเวลาที่กำหนดเกิน 5 วัน	

บรรณานุกรม

- จรรยา สืบแสง. (2525). “ทำไมจึงเป็นวันที่ 24 มิถุนายน.” ใน *กึ่งศตวรรษประชาธิปไตย (2475 – 2525)*. กรุงเทพมหานคร : โครงการกึ่งศตวรรษประชาธิปไตย.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัตติยา กรรณสูตร. (2518). *เอกสารการเมืองการปกครองไทย พ.ศ.2417 – 2477*. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2535). *2475 : การปฏิวัติของสยาม*. กรุงเทพมหานคร : ประพันธ์สาส์น.
- นรนิติ เศรษฐบุตร และชาญวิทย์ เกษตรศิริ บรรณาธิการ. (2514). *บันทึกพระยาทรงสุรเดช*. พระนคร : ม.ป.ท.
- นเรศ นโรปรกรณ์. (2531). *100 ปีพระยาพหลฯ*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์. (2517). *รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475 – 2517)*. กรุงเทพมหานคร : ช. ชูมนุมช่าง.
- ปรีดา วัชรวงกูร. (2520). *พระปกเกล้ากับระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์พระนคร.
- ปรีดี พนมยงค์. (2516). “บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย.” ใน *เบื้องแรกประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์.
- ปรีดี พนมยงค์. (2526). *ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย : รวมข้อเขียนของปรีดี พนมยงค์*. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับโครงการปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย.
- ประยูร ภมรมนตรี. (2516). “การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475”. ใน *เบื้องแรกประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์.
- พระยาทรงสุรเดช. (2516). “การปฏิวัติ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475”. ใน *เบื้องแรกประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์.
- พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์. (2516). “เหตุการณ์ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง” ใน *เบื้องแรกประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2539). *วิวัฒนาการการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุพร แสงทักษิณ และ ประจักษ์ ตังกิตติภากรณ์, บรรณาธิการ. *ไทยศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี. (2516). “พระราชบันทึกทรงเล่า”. ใน *เบื้องแรกประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์.

รูปแบบการจัดการบริหารบ้านเมืองในสมัยสุโขทัย

รูปแบบการจัดการบริหารบ้านเมืองสมัยอยุธยาตอนต้น

[illegible]

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
สารบัญ	
รายละเอียดหลักสูตร	
สภาพปัญหาและความสำคัญ.....	1
หลักการของหลักสูตร.....	2
เป้าหมายของหลักสูตร.....	2
จุดประสงค์ของหลักสูตร.....	2
โครงสร้างหลักสูตร.....	3
ระยะเวลา.....	5
คุณสมบัติผู้เรียน.....	6
การประเมินผลหลักสูตร.....	6
เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน.....	6
เกณฑ์การประเมิน.....	6
การจัดการจัดการหลักสูตร.....	7
วัตถุประสงค์ของการบริหารหลักสูตร.....	7
ระยะเวลา.....	7
ตารางการเรียนการสอน.....	8
กระบวนการเรียนการสอน.....	9
สื่อการเรียนการสอน.....	10
สถานที่.....	10
ทรัพยากร.....	10

หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สาขาครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ

สภาพปัญหาและความสำคัญ

ปัจจุบันเทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โลก “ไร้พรมแดน” มากขึ้น การแพร่ซึมของความคิด รูปแบบและกระบวนการทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมหรือที่เรียกว่า “กระแสโลกาภิวัตน์” จะส่งผลต่อทุกคน ทุกชุมชน และทุกสังคมทั่วโลก (สิปปนนท์ เกตุทัต. 2538 : 32) กระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบให้สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมตามยุคสมัย เป็นเหตุให้คนไทยละเลยภูมิปัญญาที่เคยเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม ก่อให้เกิดปัญหาและความขัดแย้งในระบบภูมิปัญญา (สุจิต บัวพิมพ์. 2539 : 65) ซึ่งสภาพปัจจุบันของสังคมที่แสดงออกมาเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความอ่อนแอและขาดความเป็นตัวของตัวเองของสังคมไทย อันเป็นผลมาจากการขาดความสมดุลแห่งการเรียนรู้ระหว่างภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาสากล จึงทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยที่มีแนวโน้มจะสูญหายไปจากสังคมไทยเกือบจะหมดสิ้น (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 8)

ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้มีการตื่นตัวให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2540 : 13, 95) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งได้กำหนดให้กระบวนการเรียนรู้ต้องส่งเสริมศิลป วัฒนธรรม การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการในเรื่องศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและให้ความสำคัญกับการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาทุกระดับไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้คนไทยภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลป วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อท้องถิ่น เป็นมหาวิทยาลัยไทยเพื่อความเป็นไทย มีความมั่งคั่งทางปัญญา มีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงแก่นของภูมิปัญญาท้องถิ่น นำภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทยมาเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ของมหาวิทยาลัยราชภัฏ สร้างบัณฑิตที่มีค่านิยม จิตสำนึกในความเป็นไทย มีความรู้คู่ความดี ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนมีความสำนึกในความเป็นไทย รักและผูกพันต่อท้องถิ่น

นักศึกษาคณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นบุคคลซึ่งจะต้องออกไปปฏิบัติหน้าที่เป็นครูอบรม สั่งสอนเยาวชนของชาติไทยให้มีจิตสำนึกและค่านิยมความเป็นไทย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการอบรมสั่งสอน กล่อมเกลาให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีค่านิยมในความเป็นไทย เป็นแบบอย่างที่ดีของเยาวชนสังคมไทย

จากสภาพปัญหา ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นข้างต้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่มหาวิทยาลัยราชภัฏจำเป็นต้องมีการปรับปรุงหลักสูตรโดยการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และเนื่องจากในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยเป็นวิชาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นอยู่ ลักษณะของสังคม ลักษณะการปกครอง เศรษฐกิจ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงปัจจุบันและสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายด้าน ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านศิลปกรรม ด้านการจัดการ ด้านภาษาและวรรณกรรมและด้านศาสนาและประเพณี สามารถนำมาบูรณาการกับเนื้อหาสาระของรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยของสาขาครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ ทำให้ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเกิดความรู้ความเข้าใจ มีประสบการณ์และมีเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น

การบูรณาการหลักสูตรรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในครั้งนี้ เป็นการบูรณาการทั้งเนื้อหาหลักสูตรรายวิชา บูรณาการวิธีการเรียนการสอน บูรณาการวิธีการประเมินผลการเรียนการสอน โดยเชื่อมโยงกับเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ไทย หลอมรวมในลักษณะหน่วยการเรียนรู้ในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย เพื่อจะช่วยให้ นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ มีความรู้ ความเข้าใจ อย่างลึกซึ้งในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะมีผลทำให้การสร้างสรรคและพัฒนาองค์ความรู้ของมหาวิทยาลัยราชภัฏที่สนองต่อการแก้ปัญหาท้องถิ่นเรื่องภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในขณะนี้ สอดคล้อง กับอุดมการณ์ของมหาวิทยาลัยที่จะเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อความเป็นไทยอย่างเต็มภาคภูมิ

หลักการของหลักสูตร

1. เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นในลักษณะของการบูรณาการที่เน้นเนื้อหาวิชาเป็นหลัก โดยนำเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นสอดแทรกไว้ในเนื้อหาวิชาประวัติศาสตร์ไทย
2. เป็นหลักสูตรที่ใช้การเรียนการสอนแบบบูรณาการเป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากสื่อหลายประเภททั้งบุคคลผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่น วัตถุของจริง เพื่อให้นักศึกษาเกิดความรู้ ความเข้าใจอันจะนำไปสู่การเกิดเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น

เป้าหมายของหลักสูตร

1. เพื่อเสริมสร้างความรู้และเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักศึกษาสาขาครุศาสตร์
2. เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ไทยทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

จุดประสงค์ของหลักสูตร

เมื่อเรียนตามหลักสูตรนี้แล้ว นักศึกษา

1. มีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ไทยและมีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาดังกล่าว
2. สามารถนำความรู้ไปเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้
3. มีเจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. รู้จักแหล่งข้อมูลและวิธีการศึกษา ค้นคว้า เรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

โครงสร้างหลักสูตร

เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการของหลักสูตรจึงได้กำหนดคำอธิบายรายวิชา ประวัติศาสตร์ไทย : หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น 3 (3 - 0) ไว้ ดังนี้

ศึกษาประวัติศาสตร์ไทยก่อนสมัยสุโขทัย ลักษณะการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และความสัมพันธ์กับต่างประเทศในสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี จนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยสังเขป การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่นับตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม จนถึงปัจจุบัน โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ากับเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง

จากคำอธิบายรายวิชาดังกล่าวผู้วิจัยได้แบ่งหลักสูตรรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย : หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 7 หน่วยการเรียนรู้ คือ

- หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 พัฒนาการของบ้านเมืองก่อนสมัยสุโขทัย
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านการปกครอง
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านสังคม
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านเศรษฐกิจ
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และผลกระทบที่มีต่อการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน

ในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สาขาครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏในครั้งนี เมื่อบูรณาการแล้วในแต่ละหน่วยการเรียนรู้จะมีเนื้อหาโดยสังเขป ดังนี้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 : พัฒนาการของบ้านเมืองก่อนสมัยสุโขทัย

ระยะเวลา 6 คาบ (คาบละ 50 นาที)

ขอบเขตเนื้อหา

1. พัฒนาการของชุมชนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์
2. พัฒนาการสู่ชุมชนเมืองในสมัยประวัติศาสตร์
2. พัฒนาการของบ้านเมืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 8 - 12
3. พัฒนาการของบ้านเมืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 - 17
4. แคว้นสำคัญในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 – 19

หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านการปกครอง

ระยะเวลา 6 คาบ (คาบละ 50 นาที)

ขอบเขตเนื้อหา

1. สถานะของพระมหากษัตริย์ในฐานะเป็นปิตรราชาธิปไตย ธรรมราชา และเทวราชา
2. รูปแบบการบริหารบ้านเมืองในสมัยสุโขทัย อัยยยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์
3. วิธีการควบคุม ดูแลชุมชนในท้องถิ่นอีสาน

หน่วยการเรียนรู้ที่ 3 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านสังคม

ระยะเวลา 6 คาบ (คาบละ 50 นาที)

ขอบเขตเนื้อหา

1. ลักษณะสังคมไทย และชนชั้นในสังคม
2. การจัดระเบียบสังคมและการควบคุมกำลังไพร่พล
3. ลักษณะสังคมและการจัดระเบียบในสังคมอีสานสมัยก่อน
4. ศาสนาและคติความเชื่อในสังคมไทย
5. ผลดีและผลเสียที่เกิดขึ้นจากการนำรูปแบบการจัดระเบียบสังคมและการควบคุมกำลังไพร่พลมาใช้

หน่วยการเรียนรู้ที่ 4 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านเศรษฐกิจ

ระยะเวลา 9 คาบ (คาบละ 50 นาที)

ขอบเขตเนื้อหา

1. วิธีการดำเนินชีวิตตามระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงของคนไทย

2. สภาพเศรษฐกิจไทยในสมัยสุโขทัย อโยธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์
3. การค้าขายผ่านระบบพระคลังสินค้า
4. การใช้ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา

หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 : พัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ด้านความสัมพันธ์กับต่างประเทศ

ระยะเวลา 6 คาบ (คาบละ 50 นาที)

ขอบเขตเนื้อหา

1. ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน
2. ความสัมพันธ์กับประเทศในทวีปเอเชียและประเทศตะวันตก
3. สาเหตุสำคัญและผลกระทบของการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง

หน่วยการเรียนรู้ที่ 6 : การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ระยะเวลา 6 คาบ (คาบละ 50 นาที)

ขอบเขตเนื้อหา

1. สาเหตุของการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย
2. กระบวนการดำเนินงานในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย
3. ผลของการดำเนินการและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาประเทศ
4. การต่อต้านการปฏิรูปที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น

หน่วยการเรียนรู้ที่ 7 : การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และผลกระทบที่มีต่อการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมของไทยจนถึงปัจจุบัน

ระยะเวลา 6 คาบ (คาบละ 50 นาที)

ขอบเขตเนื้อหา

1. การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475
2. ลักษณะการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมของไทย ภายใต้การปกครองแบบประชาธิปไตย
3. ผลกระทบของการบริหารประเทศของรัฐบาลชุดต่าง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา ที่มีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน

ระยะเวลา

ระยะเวลาในการใช้หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นรวม 15 สัปดาห์

คุณสมบัติผู้เรียน

1. กำลังศึกษาในคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
2. มีพื้นความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

การประเมินผลหลักสูตร

ประเมินผลหลักสูตรโดยการศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ โดย

1. ประเมินผลลัพธ์การเรียนรู้การสอน ทำการประเมินแบบหลากหลายตามสภาพจริง ดังนี้
 - 1.1 สังเกตพฤติกรรมนักศึกษาในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ความสนใจในการเรียน การอภิปราย การแสดงความคิดเห็น
 - 1.2 การทดสอบวัดความรู้ก่อนและหลังเรียน
 - 1.3 การประเมินผลงานของนักศึกษา
 - 1.4 การประเมินเจตคติต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักศึกษา

2. ประเมินหลักสูตรจาก

2.1 ความพึงพอใจต่อการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏโดยนักศึกษา

2.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรของอาจารย์ผู้สอนในมหาวิทยาลัยราชภัฏ

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน

1. แบบสังเกตพฤติกรรม
2. แบบประเมินรายงาน
3. แบบทดสอบวัดความรู้
4. แบบประเมินเจตคติ
5. แบบสอบถามความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการ
6. แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรของอาจารย์ผู้สอนในสถาบันราชภัฏ

เกณฑ์การประเมิน

1. นักศึกษาสอบวัดความรู้ผ่านในระดับร้อยละ 50 ขึ้นไป
2. เจตคติของนักศึกษาที่มีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ในระดับปานกลางขึ้นไป
3. นักศึกษามีความพึงพอใจในการเรียนตามหลักสูตรบูรณาการอยู่ในระดับมาก
4. อาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยในมหาวิทยาลัยราชภัฏมีความเห็นว่าหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

การบริหารจัดการหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

วัตถุประสงค์

เพื่อวางแผนดำเนินงานการใช้หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สาขาครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ ให้บรรลุวัตถุประสงค์และเกิดประสิทธิภาพมากที่สุด โดยใช้ทรัพยากรการบริหาร ได้แก่ บุคคล งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการต่าง ๆ การดำเนินการแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมการ ดำเนินการโดยการประชาสัมพันธ์หลักสูตร เตรียมความพร้อมด้านบุคลากร ได้แก่ อาจารย์ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้ร่วมสอน ปรากฏท้องถิ่น เตรียมความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ สื่อทัศนูปกรณ์ เอกสารหลักสูตร เอกสารประกอบการสอน หนังสืออ่านเพิ่มเติม แบบประเมินประสิทธิผลหลักสูตร เตรียมความพร้อมด้านสถานที่ ได้แก่ ห้องเรียน แหล่งศึกษาดูงานในหมู่บ้าน / ชุมชน เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นดำเนินการเกี่ยวกับหลักสูตรบูรณาการรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย จัดทำตารางการเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ ดำเนินการโดยการประชุมชี้แจงบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้แก่ อาจารย์ผู้ร่วมสอน และจัดปฐมนิเทศนักศึกษาที่เข้ามาลงทะเบียนเรียน

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นประเมินผลหลักสูตร ดำเนินการโดยการประเมินผลการใช้หลักสูตร โดยพิจารณาว่าตรงกับเป้าหมายหลักสูตรหรือไม่ บุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นอย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงหลักสูตรและการบริหารหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพต่อไป

ระยะเวลา

ดำเนินการใช้หลักสูตรในช่วงระยะเวลานักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ เลย ศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ไทย ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะทดลองใช้หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น 4 หน่วยการเรียนรู้ คือ หน่วยการเรียนรู้ที่ 2 – 5 รวมเวลา 11 สัปดาห์ (33 ชั่วโมง) โดยแบ่งเป็น

1. ระยะปฐมนิเทศ เพื่อเตรียมความพร้อมนักศึกษาก่อนจัดการเรียนการสอน และประเมินความรู้ก่อนเรียนของนักศึกษาจำนวน 3 ชั่วโมง
 2. ระยะการดำเนินการเรียนการสอน เป็นระยะที่นำหลักสูตรไปใช้กับนักศึกษา จำนวน 27 ชั่วโมง
 3. ระยะการประเมินผลการเรียนการสอน และการใช้หลักสูตร จำนวน 3 ชั่วโมง
- ดังรายละเอียดตามตารางการเรียนการสอน ต่อไปนี้

ตารางการเรียนรู้การสอน

สัปดาห์ที่	วัน เดือน ปี	เวลา	เนื้อหา	ผู้สอน
1	7 มิ.ย. 2547	13.00 – 16.00 น.	ปฐมนิเทศการเรียนรู้การสอน ประเมินผลก่อนเรียน	อ.ชมพูนุท วราศิริระ
2	25 มิ.ย. 2547	12.35 – 15.15 น.	สถานะของพระมหากษัตริย์ใน ฐานะเป็นปิตุราชาธิปไตย ธรรมราชาและเทวราชา และ รูปแบบการจัดการบริหาร บ้านเมืองในสมัยต่าง ๆ	อ.ชมพูนุท วราศิริระ
3	2 ก.ค. 2547	12.35 – 15.15 น.	ขนบธรรมเนียมประเพณี ระบอบการปกครองของอีสาน สมัยก่อน	ปราชญ์ท้องถิ่น
4	9 ก.ค. 2547	12.35 – 15.15 น.	การจัดระเบียบสังคมโดยรัฐ	อ.ชมพูนุท วราศิริระ
5	16 ก.ค. 2547	12.35 – 15.15 น.	ลักษณะสังคมและการจัด ระเบียบในสังคมอีสาน สมัยก่อน	อ.ชมพูนุท วราศิริระ
6.	23 ก.ค. 2547	12.35 – 15.15 น.	วิถีการดำเนินชีวิตตามระบบ เศรษฐกิจแบบพอเพียง	วิทยากรของศูนย์ วัฒนธรรมจังหวัดเลย และ อ.ชมพูนุท วราศิริระ
6	30 ก.ค. 2547	12.35 – 15.15 น.	ลักษณะเศรษฐกิจไทยในสมัย สุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และ รัตนโกสินทร์	อ.ชมพูนุท วราศิริระ
7	6 ส.ค. 2547	12.35 – 15.15 น.	สาเหตุและข้อดี ข้อเสียของ การเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบ เงินตรา	อ.ชมพูนุท วราศิริระ

สัปดาห์ที่	วัน เดือน ปี	เวลา	เนื้อหา	ผู้สอน
9	13 ส.ค. 2547	12.35 – 15.15 น.	ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ประเทศในทวีปเอเชียและประเทศตะวันตก	อ.ชมพูนุท วราศิริระ
10	20 ส.ค. 2547	12.35 – 15.15 น.	ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านและสนธิสัญญาเบาว์ริง	อ.ชมพูนุท วราศิริระ
11	24 ส.ค. 2547	8.30 – 11.30 น.	ประเมินผลการเรียนการสอนและการใช้หลักสูตร	อ.ชมพูนุท วราศิริระ

กระบวนการเรียนการสอน

ดำเนินการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ใช้การเรียนการสอนแบบบูรณาการให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากสื่อหลายประเภท ได้แสวงหาและสรุปความรู้ด้วยตัวเอง ใช้กระบวนการกลุ่มให้นักศึกษาได้อภิปราย แลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็นกับผู้อื่น และได้แสดงออกเป็นภาพรวมได้ดังนี้

การดำเนินการเรียนการสอนให้เป็นไปตามรายละเอียดในแต่ละหน่วย ทั้งนี้สามารถสรุปเป็นภาพรวมได้ดังนี้

1. การจัดห้องเรียน ควรจัดห้องเรียนให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้
2. การแบ่งกลุ่ม จะมีการแบ่งเป็นกลุ่มย่อยหลายลักษณะ คือ กลุ่มขนาด 3 – 4 คน ขนาด 5 คน และขนาด 6 คน ทั้งนี้ขึ้นกับกิจกรรมในแต่ละหน่วยการเรียนรู้
3. การดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ
 - 3.1 ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน เป็นการชี้แจงจุดประสงค์การเรียนรู้ ขอบเขต เนื้อหาวิชา วิธีการเรียน การวัดและประเมินผลในแต่ละหน่วยการเรียนการสอน แหล่งการเรียนรู้ และหนังสืออ่านประกอบเพิ่มเติม
 - 3.2 ขั้นกิจกรรม เป็นขั้นที่นักศึกษาต้องทำกิจกรรมตามที่กำหนดไว้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ เช่น การระดมความคิด การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน การศึกษาค้นคว้าข้อมูล การทัศนศึกษา เป็นต้น เพื่อนำมาจัดทำเป็นรายงาน การนำเสนอผลงาน
 - 3.3 ขั้นสรุป เป็นการสรุปสาระที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกัน

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารประกอบการเรียนการสอนในแต่ละหน่วยการเรียนรู้

2. วีดิทัศน์ สไลด์ แผนที่ แผนภูมิ
3. เครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ แผ่นใส
4. ภาพนิทรรศการ แผ่นผัง หุ่นจำลองในศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย
5. เอกสาร ตำรา ที่เกี่ยวข้อง

สถานที่

ห้องเรียน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ทรัพยากร

ได้แก่ ทรัพยากรบุคคล และวัสดุอุปกรณ์ ดังนี้

1. ผู้บริหาร ได้แก่ อธิการบดี รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และคณบดีคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ดำเนินการโดยการขออนุญาตใช้หลักสูตร ชี้แจงเป้าหมายการใช้หลักสูตร ตลอดจนประโยชน์ที่ได้จากการใช้หลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย

2. อาจารย์ผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ดำเนินการโดยเชิญเข้าร่วมเพื่อเตรียมการจำนวน 2 ชั่วโมง ในเรื่องต่อไปนี้

2.1 การจัดเตรียมความพร้อมด้านเอกสาร วัสดุอุปกรณ์ สถานที่

2.2 การเตรียมปฐมนิเทศ นักศึกษาก่อนจัดการเรียนการสอน

2.3 การดำเนินการจัดการเรียนการสอน ตามหลักสูตรบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย ตามตารางการเรียนการสอน

2.4 การศึกษาสาระและทำความเข้าใจหลักสูตร ตั้งแต่ศึกษาสาระของหลักสูตร หลักการ เป้าหมายของหลักสูตรและการทำความเข้าใจกับการใช้แบบประเมินในหลักสูตร

2.5 การประเมินผลการใช้หลักสูตร

3. วัสดุอุปกรณ์

ดำเนินการโดยประสานงานกับฝ่ายโสตทัศนูปกรณ์ และฝ่ายเอกสารตำราของสถาบันเพื่อเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ได้แก่

3.1 วีดิทัศน์

3.2 เครื่องฉายแผ่นใส

3.3 สไลด์

3.4 เอกสาร ตำราที่เกี่ยวข้อง

3.5 กระดาษ แผ่นใส

ความสัมพันธ์กับต่างประเทศตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 4)

การติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศของไทยในช่วงระยะเวลานี้แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ การติดต่อสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน และการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศที่อยู่ห่างไกลออกไป คือ ประเทศในทวีปเอเชียและประเทศตะวันตก

ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน

แคว้นล้านนา ไทยกับแคว้นล้านนามีการติดต่อกันมาตั้งแต่ในสมัยสุโขทัย การที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชและพ่อขุนเม็งรายแห่งนครเชียงใหม่เป็นพระสหายกัน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองแคว้นในช่วงระยะเวลานั้นเป็นไปด้วยดี มีการติดต่อค้าขายระหว่างสุโขทัยกับลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน เชียงแสน เชียงใหม่¹ แต่การค้าขายคงมีปริมาณไม่มากนัก เพราะสภาพพื้นที่ของสุโขทัยไม่อุดมสมบูรณ์ ไม่มีผลผลิตทางการเกษตรเหลือมากพอที่จะส่งเป็นสินค้าออกได้ ลักษณะเศรษฐกิจของสุโขทัยและล้านนาต่างก็เป็นเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกินที่สามารถผลิตสิ่งจำเป็นต้องใช้ในการดำรงชีวิตขึ้นมาใช้ได้เองโดยไม่ต้องพึ่งภายนอกมากนัก เมื่อมาประกอบกับการเดินทางติดต่อระหว่างสุโขทัยกับล้านนาทางบกทำได้ลำบาก ทำให้สันนิษฐานว่าหากมีการค้าขายระหว่างกัน สินค้าน่าจะเป็นสินค้าที่มีค่าและมีน้ำหนักเบาเท่านั้น² อย่างไรก็ตามจากการติดต่อกันก็มิได้ทำให้มีการเผยแพร่วัฒนธรรมระหว่างกันโดยล้านนาได้รับเอาตัวอักษรไทยของพ่อขุนรามคำแหงไปใช้ เมื่อสิ้นยุคสมัยของพระองค์แล้วจากปัญหาทางการเมืองที่เกิดขึ้นทำให้การค้าขายระหว่างสองแคว้นต้องหยุดชะงักไปเป็นระยะ ๆ

ในสมัยอยุธยา ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับล้านนาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการทำสงครามกัน เนื่องจากประการแรก อาณาจักรอยุธยาเป็นนโยบายเรื่องการขยายดินแดน ทำให้มีการขยายอำนาจไปครอบครองแคว้นสุโขทัย พรหมแดนของอาณาจักรอยุธยาจึงประชิดกับแคว้นล้านนา เมื่อประกอบกับเหตุการณ์ความไม่สงบภายในแคว้นล้านนาทำให้บางครั้งมีเจ้านายขุนนางล้านนามาฝากใฝ่และขอให้อยุธยาค้ำหนุนไปตีล้านนา เช่น เหตุการณ์การแย่งชิงราชสมบัติภายหลังรัชสมัยพระเจ้ากือนา และรัชสมัยพระเจ้าเมกุเทย³ ทำให้นับตั้งแต่รัชสมัยพระบรมราชาที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) อยุธยาได้ยกทัพขึ้นไปทำสงครามกับล้านนาเป็นระยะ ๆ มาโดยตลอด ประการที่สอง ล้านนาเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ที่พม่าจะใช้เดินทางมาตีอาณาจักรอยุธยา เพราะการยึดหัวเมืองเหนือได้ก่อนที่จะเข้าล้อมกรุงศรีอยุธยา จะทำให้พม่ามีแหล่งเสบียงอาหารไว้เลี้ยงกองทัพ และยังปลอดภัยจากกองทัพหัวเมืองเหนือที่จะยกเข้ามาช่วยกรุงศรีอยุธยารบกับพม่าด้วย ดังนั้นทั้งอยุธยาและพม่าจึงพยายามที่จะมีอำนาจเหนือล้านนา โดยทั้งสองอาณาจักรจะผลัดกันปกครองแคว้นล้านนาในฐานะเมืองประเทศราช

ในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราชพระองค์ได้ทำสงครามเพื่อขับไล่กองทัพพม่าที่เข้ามายึดครองล้านนาไว้ได้สำเร็จ ล้านนาจึงกลับมาเป็นประเทศราชของไทยอีกครั้ง

อาณาจักรล้านช้าง คนไทยกับคนลาวในอาณาจักรล้านช้างน่าจะมีการติดต่อกันมานานแล้วเพราะเชื่อว่าสืบเชื้อสายมาจากคนกลุ่มเดียวกัน นอกจากนั้นในศิลาจารึกหลักที่ 1 ก็ได้มีการกล่าวถึงพรมแดนด้านเหนือและด้านตะวันออกของแคว้นสุโขทัยว่าถึงเมืองหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และเวียงคำ ซึ่งเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง การติดต่อที่เกิดขึ้นน่าจะเป็นในลักษณะของการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าในรูปแบบของกองคาราวานเป็นหลัก⁴

ในสมัยอยุธยาหลักฐานแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรชัดเจนขึ้น ครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) พระองค์ได้ตกลงกับพระเจ้าฟ้ารุ่งแห่งอาณาจักรล้านช้างให้อาเทือนเขาเพชรบูรณ์เป็นเส้นกันเขตแดนของสองอาณาจักร⁵ ครั้งที่สองในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เมื่ออยุธยาและล้านช้างต้องเผชิญกับการคุกคามของบุเรงนองกษัตริย์พม่า ทำให้พระองค์และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชผูกสัมพันธ์ไมตรีกัน โดยได้ตกลงกันว่าจะร่วมสู้รบหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถูกศัตรูรุกราน และได้ร่วมกันสร้างเจดีย์พระธาตุศรีสองรักขึ้นเป็นหลักฐานของพันธไมตรีนี้ ณ บริเวณพรมแดนของทั้งสองอาณาจักร แต่อยุธยาก็ไม่สามารถต้านทานอำนาจของพระเจ้าบุเรงนองได้ ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า หลังจากทัพพม่าจัดการปกครองในอยุธยาเรียบร้อยแล้วพม่าจึงได้ยกทัพไปทำสงครามกับอาณาจักรล้านช้าง การสงครามที่เกิดขึ้นทำให้เวียงจันทน์ได้รับความเสียหายอย่างมาก จากภาวะศึกสงครามทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองอาณาจักรหยุดชะงักไป

ในสมัยกรุงธนบุรี พระเจ้าตากสินมหาราชได้โปรดให้ยกทัพไปตีเวียงจันทน์ได้สำเร็จ ลาว (ล้านช้าง) จึงต้องมาเป็นประเทศราชของไทย ในครั้งนั้นได้มีการอัญเชิญพระแก้วมรกตมายังไทยด้วย

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ในระยะแรกลาวยังจงรักภักดีต่อไทย แต่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าอนุวงศ์ซึ่งปกครองเวียงจันทน์ในฐานะประเทศราชของไทยได้ยกทัพเข้ามากวาดต้อนครัวไทย ลาวในเมืองต่าง ๆ ในภาคอีสานและจังหวัดสระบุรีไปยังลาว การกระทำของเจ้าอนุวงศ์ในครั้งนี้ทางฝ่ายลาวถือว่าเจ้าอนุวงศ์เป็นวีรบุรุษเพราะนอกจากจะเป็นการประกาศอิสรภาพให้แก่ลาวแล้ว ยังเป็นการทำเพื่อช่วยเหลือคนไทย – ลาวในภาคอีสานที่ต้องเดือดร้อนจากการลักเลาะของทางการไทยและการกดขี่ ทารุณของขุนนางไทยบางคนด้วย ซึ่งรายละเอียดเกี่ยวกับความเดือดร้อนนี้มีปรากฏอยู่ในเอกสารพื้นเวียงของลาวแต่ไม่ปรากฏอยู่ในเอกสารของฝ่ายไทย ทางกรมไทยถือว่ากระทำของเจ้าอนุวงศ์คือการกบฏ ดังนั้นจึงได้จัดส่งกองทัพไปทำการปราบปราม แต่ก่อนที่กองทัพจากเมืองหลวงจะไปถึง คนไทยกลุ่มหนึ่งภายใต้การนำของขุนนางเมืองโคราช ซึ่งหลักฐานฝ่ายไทยระบุว่าภายใต้การนำของคุณหญิงโม (บางท่านเรียกว่า คุณหญิงโม) ได้ใช้อุบายต่าง ๆ เช่นหลอกว่าเหนื่อยขอหยุดพัก ขอมิดพรว้าเพื่อเอาไปใช้หาอาหารให้ผู้หญิงไปปรนนิบัติให้ทหารลาวดื่มสุรา ฯลฯ หลอกทหารลาวจนสามารถฆ่าทหารลาวล้มตายจำนวนมาก เมื่อเจ้าอนุวงศ์ทราบข่าวนี้และทราบว่ากองทัพจากกรุงเทพฯ กำลังเดินทางมา จึงสั่งให้กองทัพอื่น ๆ ของลาวถอยทัพกลับ กองทัพจากกรุงเทพฯ ได้ยกทัพไปตีเวียงจันทน์และจับ

เจ้าอนุวงศ์ส่งมายังกรุงเทพฯ ได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2369 การปราบปรามลาวในครั้งนี้องค์ทัพไทยได้กวาดต้อนครัวลาวจำนวนมากมายังไทยเพื่อตัดทอนกำลังไม่ให้ลาวแข็งข้อกับไทยได้อีกต่อไป

ทางการไทยได้ยกย่องการกระทำของคุณหญิงโมและพรรคพวกที่สามารถใช้อุบายหลอกลวงพาทหารลาวได้เป็นจำนวนมากจนสามารถช่วยเหลือครัวไทยไม่ให้ต้องถูกกวาดต้อนไปยังลาวโดยการสถาปนาคุณหญิงโมเป็นท้าวสุรนารี

จากการพ่ายแพ้ทำให้ลาวต้องเป็นประเทศราชของไทยต่อมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อไทยต้องเสียดินแดนส่วนนี้ให้แก่ฝรั่งเศสในเหตุการณ์ ร.ศ. 112

อาณาจักรเขมร เขมรเคยมีอำนาจเหนือดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน แต่เมื่อคนไทยเข้มแข็งขึ้นก็ได้รวมกำลังกันขับไล่อำนาจของเขมรออกไปจากดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แล้วสถาปนาแคว้นสุโขทัยขึ้นในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน เมื่อประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 18 และต่อมาก็ได้มีการสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานีของไทยอีกแห่งในปี พ.ศ. 1893 ทำให้อำนาจของเขมรในดินแดนนี้หมดสิ้นลง แต่เขมรก็ยังคงมีอำนาจเหนือดินแดนแถบรอบ ๆ เมืองโคราช⁶

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรจะมีหลักฐานปรากฏชัดเจนในสมัยอยุธยา โดยส่วนใหญ่จะเป็นการทำสงครามกัน เนื่องจากอยุธยาเป็นนโยบายขยายอำนาจไปสู่ดินแดนเขมร การสงครามที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่อยุธยาจะได้รับชัยชนะ เขมรจึงต้องตกเป็นประเทศราชของอยุธยา แต่เขมรก็ไม่ได้ภักดีต่อไทยอย่างแท้จริง ดังนั้นหากอยุธยามีปัญหาภายในอาณาจักร เช่น มีการแย่งชิงราชสมบัติหรือมีศัตรูมารุกราน เขมรก็มักจะฉวยโอกาสนี้แยกตัวออกเป็นอิสระ พร้อมทั้งจัดแต่งกองทัพเข้ามาปล้นสะดม กวาดต้อนคนไทยไปยังดินแดนเขมรเสมอ ทำให้เมื่อทางอยุธยาสามารถจัดการกับปัญหาภายในได้แล้ว จึงต้องส่งกองทัพไปปราบปรามเขมรให้กลับมายุติอำนาจไทยอีกครั้ง การสงครามระหว่างอยุธยากับเขมรที่เกิดขึ้นนี้มีผลให้เขมรต้องย้ายเมืองหลวงจากนครธมไปยังเมืองบาसान เมืองละแวก และเมืองพนมเปญเพื่อหนีกองทัพไทย และทำให้เขมรต้องหันไปผูกไมตรีกับญวนเพื่อให้อยู่ช่วยเหลือในการต่อสู้กับอยุธยา การดำเนินนโยบายต่างประเทศของเขมรนับตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าเชษฐาธิราชที่ 2 เป็นต้นมาจึงเป็นการดำเนินการในลักษณะเมืองสองฝ่ายฟ้า ซึ่งมีผลทำให้ญวนสามารถขยายอิทธิพลเข้ามาสู่ดินแดนเขมรได้อย่างสะดวก และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ไทยกับญวนมีความขัดแย้งกันในเรื่องการปกครองเขมรจนเกิดเป็นสงครามระหว่างไทยกับญวนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีผลต่อมาถึงการเสียดินแดนเขมรส่วนนอกให้แก่ฝรั่งเศสในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย

อาณาจักรพม่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับพม่าส่วนใหญ่จะเป็นการทำสงครามกัน โดยมีหลักฐานว่าไทยกับพม่าทำสงครามกันถึง 44 ครั้ง เป็นการสงครามที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยา 24 ครั้ง สมัยกรุงธนบุรี 10 ครั้ง และสมัยรัตนโกสินทร์ 10 ครั้ง มีการสงครามครั้งสำคัญเกิดขึ้นหลายครั้ง เช่น สงครามครั้งสมเด็จพระศรีสุริเยทศทิพยขัตติยราช นพ.ศ. 2091 ครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พ.ศ. 2112 ครั้งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถี พ.ศ. 2135 ครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ. 2310 ครั้งสงครามเก้าทัพ พ.ศ. 2328 เป็นต้น การสงครามที่

เกิดขึ้นส่วนใหญ่พม่าจะเป็นฝ่ายยกทัพมารุกรานไทย มีเพียงในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเท่านั้นที่ไทยเป็นฝ่ายยกทัพไปรบกับพม่า⁷ การที่ไทยกับพม่า ทำสงครามกันนี้มีสาเหตุเนื่องจากพม่าเป็นชาตินักรบมีนโยบายขยายอำนาจ ขยายดินแดน ดังนั้น เมื่อใดที่พม่าเข้มแข็งขึ้นก็จะทำสงครามปราบปรามชนกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงให้ยอมรับอำนาจ ของพม่า ชัยชนะที่เกิดขึ้นนอกจากจะทำให้พม่ามีความมั่นคง ปลอดภัยด้วยมีอาณาจักรที่ กว้างขวาง ยากที่ศัตรูจะยกทัพมาโจมตีเมืองหลวง มีเมืองขึ้นที่จะยกทัพมาช่วยเหลือเมื่อได้รับ คำสั่งจากเมืองหลวงแล้ว พม่ายังจะได้รับประโยชน์จากการทำสงครามโดยการกวาดต้อนผู้คน ทรัพย์สินจากประเทศผู้แพ้กลับไปยังประเทศตน และได้รับส่วย บรรณาการจากเมืองขึ้นตามที่ พม่ากำหนดด้วย ซึ่งผลประโยชน์เหล่านี้จะนำความมั่งคั่งมาสู่พม่า

อย่างไรก็ตามในบางช่วงไทยกับพม่าก็มีการเจริญสัมพันธไมตรีกันด้วย คือ ในสมัย พระเจ้าบรมโกศพระองค์ได้ประทานที่ตั้งบ้านเรือนแก่ขุนนางพม่าที่หนีภัยพวกมอญมายัง กรุงศรีอยุธยา พระเจ้าอังวะจึงแต่งตั้งให้เชิญพระราชสาสน์และเครื่องราชบรรณาการมาขอบคุณ และชวนไทยให้ช่วยปราบปรามมอญหรือมิเช่นนั้นก็จะให้วางตัวเป็นกลาง⁸

ผลจากการสงครามที่เกิดขึ้นทำให้ไทยต้องตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า 2 ครั้ง ต้องสูญเสีย ชีวิตผู้คนและทรัพย์สินเป็นจำนวนมาก ส่วนพม่าเพื่อให้รอดพ้นจากการโจมตีของสมเด็จพระ นเรศวรมหาราช ก็ต้องย้ายเมืองหลวงจากเมืองหงสาวดีไปยังเมืองตองอู และต่อมาต้องย้ายไป ยังเมืองอังวะอีกครั้ง⁹

การสงครามระหว่างไทยกับพม่าได้ยุติลงเมื่อพม่าตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผลที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน แม้ว่า ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการทำสงคราม แต่การติดต่อที่เกิดขึ้นทั้งในยามที่ บ้านเมืองสงบและในยามสงครามก็ได้ก่อให้เกิดผลหลายประการต่อไทย ดังนี้

1. การได้มาซึ่งสินค้า ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้แก่ สัตว์ป่าและผลิตภัณฑ์ได้จากสัตว์ป่าและพืช พรรณไม้ สมุนไพร เช่น งาช้าง หนังงาช้าง กระจก กระจก ไม้ผาง ไม้กฤษณา เป็นต้น ผ่านการซื้อ ขายแลกเปลี่ยนสินค้า และการส่งส่วย บรรณาการจากเมืองขึ้น ปริมาณสินค้าที่รวบรวมได้นี้มีผล ทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์รวมของสินค้าประเภทของป่าและเป็นศูนย์การค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้¹⁰

2. การรับ – แลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรม จากการติดต่อทำให้ไทยรับวัฒนธรรมจาก ชาติต่าง ๆ เข้ามาใช้หลายอย่าง เช่น วิทยาศาสตร์มาจากนครศรีธรรมราช รัตติเทวราชา ภาษาเขมร มาจากเขมร เป็นต้น ซึ่งจะมีผลให้วัฒนธรรมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

3. ความมั่นคงปลอดภัยของอาณาจักร การดำเนินการทางการทูตโดยการส่งทูตไป เจริญสัมพันธไมตรีกับอีกอาณาจักรหนึ่ง หรือการแต่งงานระหว่างราชวงศ์ต่าง ๆ มีผลโดยตรงต่อ การที่ให้อาณาจักรนั้นมีความมั่นคง เข้มแข็งขึ้นจนสามารถสถาปนาอำนาจขึ้นมาได้เช่น ใน กรณีสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ทรงเป็นพระราชโอรสของพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระ

ยา) กับเจ้าหญิงสุโขทัย ทำให้พระองค์สามารถดำเนินการผนวกแคว้นสุโขทัยเข้ากับอาณาจักรอยุธยาได้เป็นผลสำเร็จ

ความสัมพันธ์กับประเทศในทวีปเอเชียและประเทศตะวันตก

ประเทศจีน ไทยกับจีนได้มีการติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยโดยจะเห็นได้จากเครื่องสังคโลกของสุโขทัยได้รับรูปแบบและเทคนิควิธีการผลิตมาจากการผลิตเครื่องเคลือบในสมัยราชวงศ์ซ่งของจีน¹¹ นอกจากนั้นยังมีจดหมายเหตุของจีนบันทึกถึงการที่กบฏไ่หล่หรือหงวนสีโจ้วฮ่งเต้ ได้มีพระราชสาสน์ไปยังบรรดาเจ้าผู้ครองประเทศและแคว้นต่าง ๆ รอบ ๆ จีน ซึ่งรวมถึงสุโขทัย (เขียนว่าหนู่ตึง) ด้วยให้ส่งราชทูตและเครื่องบรรณาการมาอ่อนน้อมต่อจีน เนื่องจากจีนดำเนินนโยบายต่างประเทศในลักษณะของรัฐบริวาร (Tributary State) คือ จีนถือตนว่าเป็นชาติที่ยิ่งใหญ่ มีความเจริญสูงส่งกว่าชาติอื่น ๆ ดังนั้นชาติอื่น ๆ จึงต้องยอมรับอำนาจของจีนโดยการเชื้อฟ้างคำสั่งและส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายจักรพรรดิจีน พระราชสาสน์ของกบฏไ่หล่มาถึงสุโขทัยตรงกับรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ไม่มีหลักฐานว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จไปยังประเทศจีน แต่มีหลักฐานว่าได้มีการส่งเครื่องบรรณาการไปถวายจักรพรรดิจีนหลายครั้งระหว่างปี พ.ศ. 1835 – พ.ศ. 1862¹² และในปี พ.ศ. 1842 พระยาเลอไทยก็ได้เป็นราชทูตไปเฝ้าหงวนเสงจงฮ่งเต้ด้วย¹³

ในสมัยอยุธยา ในระยะแรกด้วยเหตุผลทางการเมืองของการแข่งขันอำนาจกันระหว่างอยุธยากับสุโขทัย และอยุธยากับสุพรรณบุรี ทำให้กษัตริย์อยุธยา เจ้าเมืองลพบุรีและเจ้าเมืองสุพรรณบุรี ต่างก็แต่งตั้งทูตไปเฝ้าจักรพรรดิของจีน เพื่อขอให้รับรองฐานะของแต่ละพระองค์ และในปี พ.ศ. 1920 เจ้านครอินทร์แห่งเมืองสุพรรณบุรีก็ได้เดินทางไปเฝ้าพระเจ้าไท่โจ้วฮ่งเต้ด้วยพระองค์เองด้วย นับเป็นกษัตริย์อยุธยาพระองค์เดียวที่ได้เสด็จไปจีน หลังจากนั้นพระมหากษัตริย์รัชกาลต่าง ๆ ของอยุธยาเรื่อยมาจนถึงสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้นก็ได้จัดส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับจีนมาโดยตลอด จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์จึงได้โปรดฯ ให้งดการส่งทูตไปยังจีน¹⁴

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมา เป็นเรื่องเกี่ยวกับการค้าขายมาโดยตลอด การที่ไทยยอมสวามิภักดิ์เป็นรัฐบริวาร ซึ่งโดยปกติต้องส่งส่วยให้แก่จีนทุก 3 ปีนั้น เนื่องจากจีนจะไม่ยอมติดต่อกับชาติที่ไม่อ่อนน้อมยอมรับอำนาจของจีน และการที่ไทยส่งทูตนำเครื่องบรรณาการไปถวายจักรพรรดิจีนนั้น ทางฝ่ายจีนจะถือว่าตนในฐานะผู้ใหญ่ต้องดูแลช่วยเหลือผู้น้อย ทางการเงินจะออกค่าใช้จ่าย ค่ากินอยู่ให้แก่คณะทูตทั้งหมด เมื่อทูตเข้าเฝ้าถวายสาสน์แล้ว จักรพรรดิจีนจะทรงอนุญาตให้พ่อค้าขายสินค้าได้โดยไม่ต้องเสียภาษี มีสิทธิซื้อสินค้าต่าง ๆ ของจีน และเมื่อทูตเข้าเฝ้าจักรพรรดิเพื่อกราบบังคมทูลลากลับก็จะได้รับของพระราชทานเป็นจำนวนมากกว่าของที่นำมาถวายเสมอ¹⁵ ดังนั้นการยอมเป็นรัฐบริวารของจีนจึงก่อประโยชน์ให้แก่ไทยมากกว่าจะเป็นโทษ เพราะจีนเป็นตลาดสินค้าใหญ่ที่ไทยสามารถนำสินค้าไปขายได้มากโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าว ผลิตภัณฑ์จากป่านและสมุนไพร สินค้าของจีนเช่น

เครื่องลายคราม ผ้าไหม ผ้าแพร ใบชา หยก ฯลฯ ก็เป็นที่ต้องการของไทย เพราะนอกจากจะนำมาใช้ในประเทศแล้ว ยังสามารถขายให้แก่พ่อค้าอื่น ๆ เพื่อทำกำไรต่อไปได้ด้วย นอกจากนั้นในลักษณะของรัฐบาลจีนไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวกับการปกครองภายในประเทศของรัฐบาลบริวาร แต่จะดูแลอยู่ห่าง ๆ ให้รัฐบาลนั้นยังคงสวามิภักดิ์ต่อจีนและไม่มีปัญหาระหว่างรัฐบาลของจีนด้วยกันเท่านั้น การติดต่อกับจีนจึงเป็นประโยชน์กับไทยในแง่ที่ทำให้ไทยมีรายได้จำนวนมากจากการค้าขาย สร้างความมั่งคั่งให้แก่อาณาจักรอยุธยาตลอดมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

ประเทศญี่ปุ่น ชาวญี่ปุ่นได้เริ่มเดินทางเข้ามาติดต่อกับไทยครั้งแรกในปี พ.ศ. 2135 ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชโดยได้เข้ามาค้าขายที่อยุธยา นครศรีธรรมราช และปัตตานี¹⁶ ต่อมาในพ.ศ. 2149 โชกุนเอียะสุได้ออกคำสั่งให้นำถวายสมเด็จพระเอกาทศรถเพื่อขอเจริญพันธไมตรีและขอพระราชทานปันใหญ่และไม้หอม หลังจากนั้นไม่นานญี่ปุ่นก็ได้ประกาศให้สำเภาไทยเดินทางไปค้าขายกับญี่ปุ่นได้อย่างเสรี การติดต่อทางการทูตระหว่างสมเด็จพระเอกาทศรถกับญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นอีกหลายครั้ง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทย – ญี่ปุ่นสนิทสนมมากยิ่งขึ้น โดยนอกจากจะมีการติดต่อกับกันมากขึ้นแล้ว ยังมีชาวญี่ปุ่นอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานนอกกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก เกิดเป็นหมู่บ้านญี่ปุ่น และมีชาวญี่ปุ่นหลายร้อยคนสมัครเป็นกองทหารอาสาญี่ปุ่นในกองทัพสมเด็จพระเอกาทศรถด้วย

กองทหารอาสาญี่ปุ่นได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมืองอยุธยาหลายครั้ง ครั้งสำคัญที่สุด คือ การที่ออกญาเสนาภิมุข (ยามาดา นางามาชะ) หัวหน้าทหารอาสาญี่ปุ่นได้เข้ามามีบทบาทสนับสนุนให้พระเชษฐาธิราชและพระอาทิตย์วงศ์ พระราชโอรสของพระเจ้าทรงธรรมได้ขึ้นครองราชย์สมบัติ แต่การกระทำของท่านทำให้ออกญากลาโหมซึ่งต้องการขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์เองไม่พอใจ จึงหาเหตุส่งออกญาเสนาภิมุขไปเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชและได้จัดการให้มีการวางยาพิษจนออกญาเสนาภิมุขถึงแก่อนิจกรรมในปี พ.ศ. 2173¹⁷

ออกขุนเสนาภิมุข (โออิน) บุตรชายของออกญาเสนาภิมุขได้ตั้งตัวเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชต่อจากบิดา แต่การบริหารปกครองไม่ราบรื่นเพราะคนไทยไม่พอใจที่ต้องอยู่ใต้การปกครองของญี่ปุ่น เกิดความวุ่นวายขึ้น พวกญี่ปุ่นก็แตกแยกและทำการรบพุ่งกันเอง ทำให้ชาวญี่ปุ่นล้มตายจำนวนมาก ชาวญี่ปุ่นเกรงจะไม่ปลอดภัยจึงได้อพยพจากนครศรีธรรมราชไปอยู่ที่เขมร แต่ต่อมาก็ได้เดินทางกลับเข้ามาอาศัยอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาอีกครั้ง ใน พ.ศ. 2175 มีข่าวลือว่าญี่ปุ่นจะก่อการกำเริบ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (ออกญาคลาโหมเดิม) จึงสั่งให้ปราบพวกญี่ปุ่นและให้จุดไฟเผาหมู่บ้านญี่ปุ่นเสีย ชาวญี่ปุ่นถูกฆ่าตายเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวญี่ปุ่นที่เหลือเกือบทั้งหมดเดินทางออกไปจากกรุงศรีอยุธยา

เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้การค้าระหว่างอยุธยา-ญี่ปุ่นหยุดชะงัก ซึ่งสร้างความเสียหายให้แก่เศรษฐกิจของอยุธยาเป็นอย่างมาก สมเด็จพระเจ้าปราสาททองและพระมหากษัตริย์รัชกาลต่อมาจึงได้ทรงพยายามที่จะรื้อฟื้นการค้าระหว่าง 2 อาณาจักรขึ้นมาใหม่ โดยได้ทรงส่งทูตไปหลายครั้งแต่ไม่สำเร็จ ด้วยญี่ปุ่นไม่พอใจในการกระทำของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทั้งนี้ญี่ปุ่นได้อ้างว่า

เนื่องจากได้มีการประกาศห้ามชาวญี่ปุ่นออกนอกประเทศมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2179 จึงไม่สามารถให้ชาวญี่ปุ่นมาติดต่อค้าขายกับอยุธยาได้¹⁸

อย่างไรก็ตามการติดต่อค้าขายระหว่างอยุธยากับญี่ปุ่นยังคงมีต่อมาอยู่บ้าง เนื่องจากญี่ปุ่นยังคงยอมติดต่อค้าขายกับจีนและฮอลันดา ดังนั้นทางการไทยจึงใช้วิธีการจ้างชาวจีนให้เป็นผู้ไปทำการติดต่อซื้อขายสินค้ากับญี่ปุ่น โดยมีขุนนางไทยกำกับไปในเรือสำเภาด้วย ขุนนางไทยที่เดินทางไปนั้นถูกสั่งกำชับไม่ให้ขึ้นจากเรือโดยเด็ดขาด¹⁹

สำหรับสินค้าที่ไทยต้องการซื้อจากญี่ปุ่น ได้แก่ ทองคำ เงิน ทองแดง ฉากญี่ปุ่น เครื่องกระเบื้อง ใบชา เป็นต้น ส่วนสินค้าที่ไทยส่งไปขายญี่ปุ่น ได้แก่ หนังกวาง ดีบุก ไม้สัก น้ำตาล ตะกั่ว เป็นต้น²⁰

ประเทศตะวันตก โปรตุเกสเป็นฝรั่งเศสชาติแรกที่เดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 หลังจากนั้นก็ได้มีฝรั่งเศสชาติอื่น ๆ เดินทางตามเข้ามาคือ ฮอลันดาและสเปนเข้ามาในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อังกฤษมาในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ และฝรั่งเศสมาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การเข้ามาของประเทศเหล่านี้ บางประเทศมาด้วยจุดประสงค์ทางการค้า คือ ฮอลันดาและอังกฤษ แต่บางประเทศก็เข้ามาด้วยจุดประสงค์ทางการเมือง เช่น โปรตุเกสซึ่งได้ยึดมะละกาไว้เป็นเมืองท่าค้าขายของตนเมื่อทราบว่ามีมะละกาเป็นเมืองขึ้นของอยุธยาจึงได้ส่งทูตเข้ามาติดต่อขอเป็นไมตรีและเพื่อทำการค้าต่อกัน ส่วนฝรั่งเศสเข้ามาด้วยจุดประสงค์เรื่องการเผยแผ่คริสต์ศาสนาและด้วยการที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชต้องการให้เข้ามาดูแลอำนาจกับฮอลันดาซึ่งใช้อิทธิพลข่มขู่ไทยมากขึ้นเรื่อย ๆ²¹ เป็นต้น

การเข้ามาของประเทศตะวันตกได้รับการต้อนรับจากพระมหากษัตริย์ไทยอย่างดี โดยได้ทรงพระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือน สถานการค้า โบสถ์และอนุญาตให้เผยแผ่คริสต์ศาสนาได้ในบางสมัยพระมหากษัตริย์อยุธยายังได้ทรงส่งทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับกษัตริย์ในทวีปยุโรปด้วย เช่น ใน พ.ศ. 2150 สมเด็จพระเอกาทศรถได้ทรงส่งทูตนำเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ามอริสแห่งฮอลันดา ซึ่งพระเจ้ามอริสก็ได้ฝากปืนใหญ่ เครื่องศาสตราวุธและของแปลก ๆ ให้คณะทูตนำกลับมาถวายเป็นการตอบแทน ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชพระองค์ได้ทรงส่งทูตไปฝรั่งเศสถึง 3 ครั้ง ซึ่งคณะทูตชุดที่ 3 ได้เข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นแก่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ที่พระราชวังแวร์ซายส์ และพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ก็ได้จัดส่งคณะทูตมายังอยุธยาเพื่อเจรจาทำสัญญาทางการค้าและสัญญาทางศาสนาระหว่างกัน

ตามหนังสือสัญญาซึ่งได้มีการลงนามเมื่อ พ.ศ. 2228 ระหว่างมงสิเออร์ เดอ ชอมองทูตฝรั่งเศส กับเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ ข้าราชการไทย มีสาระสำคัญหลายประการ เช่น ไทยยอมให้ฝรั่งเศสเข้ามาทำการค้าขายได้โดยไม่ต้องเสียภาษีสินค้าขาเข้าและขาออก แต่บริษัทอินเดียของฝรั่งเศสต้องซื้อสินค้าจากพระคลังสินค้าเท่านั้น ผู้จัดการบริษัทในเมืองไทยมีอำนาจปกครองบังคับคนใช้ของบริษัทได้ตามความพอใจ บริษัทได้รับอนุญาตให้ทำการค้าขายดีบุกในเมืองกลางได้แต่ผู้เดียว ได้รับอนุญาตให้ตั้งห้างค้าขายและสร้างโรงงานที่เมืองกลางได้ ส่วนที่เมืองสงขลาได้รับอนุญาตให้ทำการค้าและสร้างป้อมได้²² นอกจากนั้นไทยยังยอมให้บาทหลวงฝรั่งเศส

เผยแพร่ศาสนาได้ทั่วพระราชอาณาจักรด้วย แต่ปรากฏว่าทางฝรั่งเศสไม่พอใจสนธิสัญญาฉบับนี้ ในปี พ.ศ. 2330 จึงได้จัดส่งคณะทูตชุดใหม่มี มงซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์เป็นราชทูตมาเจรจาขอทำสัญญาใหม่ ในการเดินทางมาครั้งนี้ได้มีกองทหารฝรั่งเศสจำนวน 636 คน ภายใต้การบัญชาการของนายพล เดอ ฟาร์จ ร่วมเดินทางมาด้วย เพราะฝรั่งเศสต้องการที่จะให้กองทหารนี้เข้าควบคุมเมืองบางกอกและเมืองมะริด ผลของการเจรจา ฝรั่งเศสไม่ประสบความสำเร็จมากนัก กล่าวคือ ไทยอนุญาตให้ฝรั่งเศสมีสิทธิในบริเวณเกาะหน้าเมืองมะริดและให้กองทหารฝรั่งเศสเข้าประจำอยู่ที่ป้อมที่เมืองบางกอกได้ แต่ไม่ได้ยกให้แก่ฝรั่งเศส ฝรั่งเศสได้สิทธิในการไม่ต้องเสียภาษีสินค้าเข้า – ออกทางการค้าระหว่างประเทศ และได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตทางการศาลทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา²³ อย่างไรก็ตามสัญญานี้ก็ได้สร้างความพอใจให้กับฝรั่งเศสในระดับหนึ่ง ส่วนการที่สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงยอมตามความต้องการของฝรั่งเศสนั้นก็เพราะทรงต้องการไมตรีจากฝรั่งเศสไว้ใช้ถ่วงดุลอำนาจของฮอลันดา

ปัญหาเกี่ยวกับฮอลันดานั้นเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากการที่ฮอลันดาไม่พอใจที่ไทยใช้ระบบผูกขาดการค้าและอาศัยวิธีการดักล่าวค้าขายแข่งกับตน เมื่อสถานการณ์การค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของดัตช์ที่อยู่ชุลลิตกพวกจีนบุกเข้าล้อม จึงได้ใช้เป็นเหตุส่งเรือรบเข้าปิดปากอ่าวไทย ในปี พ.ศ. 2207 ด้วยมั่นใจว่าตนเป็นชาติที่มีอิทธิพลมากที่สุดใหน่านน้ำแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลานั้น การกระทำของฮอลันดาครั้งนี้เกือบจะทำให้เกิดสงคราม แต่ในที่สุดทั้งสองฝ่ายตกลงทำสัญญากันได้ในวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2207 และให้สัตยาบันสัญญาเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม ปีเดียวกัน สัญญามีสาระสำคัญดังนี้

1. บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดามีสิทธิทำการค้าโดยเสรีกับบุคคลทุกกลุ่มทั่วราชอาณาจักร
2. การเก็บอากรขนอนจากสินค้าเข้า สินค้าออกหรือสินค้าใด ๆ จะเก็บได้ตามอัตราที่ตกลงกันได้
3. ไม่ให้คนไทยไม่ว่าจะเป็นผู้ใดจ้างชาวจีน ญี่ปุ่น กวางตุ้ง โคชินไชน่า ตังเกี๋ย ไวไจ ในสำเภารือ หากฮอลันดาพบว่าเรือของไทยลำใดจ้างพนักงานสัญชาติเหล่านี้ประจำเรือในน่านน้ำแล้ว ฮอลันดาจะยึดเรือลำนั้นเป็นของบริษัทฯ โดยไม่ยอมคืนหรือชดใช้แต่อย่างใด
4. บริษัทฯ ได้รับสิทธิผูกขาดในการค้าหนังกวาง หนึ่งวัว
5. ในกรณีที่คนของบริษัทประกอบอาชญากรรมอย่างร้ายแรงขึ้นในพระราชอาณาจักรไทยจะต้องส่งผู้ต้องหาให้แก่หัวหน้าของบริษัท เพื่อให้ลงโทษตามกฎหมายของเนเธอร์แลนด์
6. ถ้าไทยจะจัดเรือไปค้าขายกับญี่ปุ่น ไทยจะต้องซื้อหนังกวางของบริษัทฯ ไปขายให้ญี่ปุ่นทุกเที่ยว เที่ยวละ 7,000 – 10,000 แผ่น โดยจะซื้อหนังกวางจากผู้อื่นไม่ได้โดยเด็ดขาด
7. บริษัทฯ ไม่มีสิทธิเข้าสู้รบหรือโจมตีเรือสินค้าของชาติใด ๆ ในอาณาเขตไทย
8. ถ้าพระเจ้ากรุงสยามต้องการส่งทูตไปยังประเทศจีนหรือจามปา บริษัทอนุญาตให้มัลามชาวจีนไปในเรือได้ แต่ทั้งนี้หมายถึงว่าดินแดนนั้นจะต้องเป็นดินแดนที่มีสัมพันธอันดีกับบริษัทด้วยโดยบริษัทจะออกหมายหรือมีหนังสือสำคัญมอบไปทุกครั้ง

9. สัญญาที่ไม่กำหนดวันสิ้นสุดอายุ

จากใจความในสัญญาฉบับนี้ จะเห็นว่าอยุธยาเสียเปรียบฮอลันดาเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านที่ต้องยอมให้ฮอลันดาเข้ามีบทบาทควบคุมผลประโยชน์ทางการค้าอย่างกว้างขวาง และในด้านเอกราชทางการศาล ซึ่งในเรื่องการศาลนั้นนับเป็นครั้งแรกที่ไทยเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้แก่ชาติตะวันตก การที่ทางฝ่ายไทยยอมเช่นนี้เป็นเรื่องจำเป็นเพราะในระยะนั้นฮอลันดากำลังมีอิทธิพลทางเรือสูงที่สุด สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเห็นว่าถ้าขัดขึ้นอาจจะกลายเป็นเหตุลุกลามใหญ่โต ทำให้สูญเสียมากกว่านี้ก็ได้

นอกจากปัญหาความขัดแย้งกับฮอลันดาแล้ว ไทยยังมีปัญหาขัดแย้งกับอังกฤษจนถึงขั้นทำสงครามกันด้วย สาเหตุของสงครามสืบเนื่องมาจากบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษไม่พอใจที่ผู้ปกครองของไทยที่เมืองมะริดและตะนาวศรีจัดเรือออกปล้นสะดมภ์เรือสินค้าในบริเวณมหาสมุทรอินเดีย แม้จะไม่ได้ปล้นเรือสินค้าของบริษัทอังกฤษโดยตรง แต่บางครั้งได้ปล้นเรืออินเดียที่บรรทุกสินค้าของอังกฤษ ดังนั้นอังกฤษจึงได้เรียกตัวชาวอังกฤษที่ทำงานราชการกับไทยกลับทั้งหมด และเรียกร้องให้ไทยชดใช้ค่าเสียหายจากสินค้าที่ถูกปล้นเป็นเงิน 5 แสนรูปี ถ้าไทยไม่ชำระอังกฤษจะยึดเรือสินค้าของไทยเป็นค่าชดเชย พร้อมกันนั้นเรือรบอังกฤษที่เมืองมะริดก็ได้ยิงปืนข่มขู่ไทยด้วย

สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงตัดสินพระทัยประกาศสงครามกับอังกฤษ การสู้รบที่เกิดขึ้นที่มะริดในครั้งนั้นสร้างความเสียหายให้แก่อังกฤษทั้งในด้านชีวิตผู้คน ทรัพย์สินที่ถูกทำลายและผลประโยชน์ทางการค้าของอังกฤษทางหัวเมืองตะวันตกของไทยก็ถูกยกเลิกไปด้วย²⁴

หลังการสงครามการค้าระหว่างไทย – อังกฤษจบลง เนื่องจากฮอลันดาซึ่งได้กลับเข้ามามีอิทธิพลทางการค้าในอยุธยาอีกครั้งหลังจากสมเด็จพระเพทราชาทรงขับไล่พวกฝรั่งเศสออกไปได้พยายามกีดกันการค้าของอังกฤษอยู่เสมอ การที่ประเทศตะวันตกทำการกีดกันแข่งขันการค้าระหว่างกันเมื่อมาประกอบกับการที่พระมหากษัตริย์อยุธยาในช่วงหลังไม่ได้ส่งเสริมการค้ากับประเทศตะวันตกเหมือนเช่นที่ผ่านมาทำให้การติดต่อค้าขายกับประเทศตะวันตกลดน้อยลงอย่างมาก แต่ก็ยังมีเรือสินค้าแล่นเข้ามาติดต่อค้าขายอยู่บ้าง จนอยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าใน พ.ศ. 2310 การค้ากับต่างประเทศจึงได้หยุดชะงักลง

ชาวตะวันตกจะกลับเข้ามาติดต่อกับไทยอีกครั้งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยอุปราชโปรตุเกสที่มาเก่าได้ส่งทูตเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีแต่การติดต่อค้าขายระหว่างไทยกับโปรตุเกสยังไม่เกิดขึ้น จนปี พ.ศ. 2363 รัฐบาลไทยจึงได้ทำหนังสืออนุญาตให้พ่อค้าโปรตุเกสเข้ามาค้าขายในไทยได้และอนุญาตให้ตั้งกงสุลในกรุงเทพฯ ได้ด้วย ส่วนอังกฤษจะเริ่มเข้ามาในปี พ.ศ. 2361 – 2362 ซึ่งไทยได้ให้การตอบรับอย่างดี ดังนั้นในปี พ.ศ. 2364 ผู้สำเร็จราชการอังกฤษประจำอินเดียจึงได้ส่ง จอห์น ครอเฟ็ด (John Crawford) เป็นผู้แทนมาเจรจาทางไมตรีกับไทย และขอให้ไทยยกเลิกระบบการค้าผูกขาดโดยพระคลังสินค้าปรับปรุงการเก็บภาษีให้เหมาะสมยิ่งขึ้น แต่การเจรจาไม่สำเร็จด้วยในขณะนั้นไทยไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องค้าขายกับชาติตะวันตก

ในปี พ.ศ. 2368 อังกฤษจึงส่งร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี (Henry Burney) เข้ามาเจรจาขอทำสัญญาทางไมตรีและการค้ากับไทยอีกครั้ง ซึ่งในครั้งนี้อย่างไทยได้ยอมลงนามในสนธิสัญญาด้วยตามสัญญาฉบับนี้ไทยต้องยกเลิกระบบพระคลังสินค้า แต่ยังคงกำหนดห้ามซื้อข้าวเป็นสินค้าออกและปิ่น ดินปืน กระสุนปืน อังกฤษต้องขายให้แก่พระคลังเท่านั้น การเก็บภาษีก็มีการกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมว่าเรือที่บรรทุกสินค้าเข้ามา เก็บวาละ 1700 บาท และที่ไม่มีสินค้าเข้ามาเก็บวาละ 1500 บาท ไทยและอังกฤษได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันสัญญานี้ในปี พ.ศ. 2369 สัญญาฉบับนี้เรียกกันทั่วไปว่า สนธิสัญญาเบอร์นี

ในปี พ.ศ. 2375 ไทยได้ทำสัญญาการค้าในลักษณะเดียวกับสนธิสัญญาเบอร์นีกับประเทศสหรัฐอเมริกาอีกประเทศหนึ่ง

การยกเลิกระบบพระคลังสินค้าทำให้รายได้ของประเทศลดลง ไทยจึงได้ขยายระบบผูกขาดภาษีให้กว้างขวางออกไป โดยได้มีการผูกขาดภาษีถึง 38 ชนิด ด้วยวิธีการนี้ทำให้รัฐมีรายได้เพิ่มมากขึ้น แต่ก็ทำให้พ่อค้าอังกฤษไม่พอใจ อุทธรณ์ไปยังรัฐบาลอังกฤษว่าไทยละเมิดสัญญา อังกฤษจึงได้ส่งเซอร์ เจมส์ บรั๊กเข้ามาขอแก้ไขสัญญากับไทยในปี พ.ศ. 2392 แต่การเจรจาไม่สำเร็จ ทำให้เซอร์เจมส์ บรั๊กไม่พอใจและได้เสนอให้ใช้กำลังบีบบังคับรัฐบาลไทยให้ยอมตามความต้องการของอังกฤษ

ในปี พ.ศ. 2398 อังกฤษได้ส่งเซอร์จอห์น เบาว์ริงเป็นทูตเข้ามาเจรจาขอทำสัญญาทางไมตรีและการค้ากับไทยอีกครั้ง การเจรจาประสบผลสำเร็จ ไทยกับอังกฤษจึงได้ลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง

ผลที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศในทวีปเอเชียและประเทศตะวันตก

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นก่อผลหลายประการต่อไทยดังนี้

1. ความมั่งคั่ง การติดต่อค้าขายที่เกิดขึ้นได้สร้างความมั่งคั่งให้แก่ไทยอย่างมากเพราะนอกจากไทยจะสามารถขายผลิตผล ผลิตภัณฑ์พื้นเมืองอันได้แก่สินค้าเกษตรกรรม สัตว์ป่า และผลิตผลที่ได้จากสัตว์ป่า รวมทั้งพืชพรรณไม้ สมุนไพรให้แก่ชาวต่างชาติได้แล้ว การที่อยุธยาเป็นเมืองท่าที่อยู่ระหว่างอินเดียนกับจีน ก็ทำให้อยุธยาสามารถทำตัวเป็นคนกลางซื้อสินค้าจากแหล่งด้านหนึ่งไปขายให้กับประเทศต่าง ๆ ที่อยู่อีกด้านหนึ่งได้ ซึ่งการดำเนินการในลักษณะนี้ทำให้อยุธยาได้กำไรจากการค้าขายจำนวนมาก

2. การได้รับความรู้ทางด้านเทคนิควิทยาการต่าง ๆ ชาวต่างชาติได้นำความรู้ด้านต่าง ๆ เข้ามาเผยแพร่ เช่น จีนได้นำการทำเครื่องสังคโลก เทคนิควิธีการเดินเรือ วิธีการดำเนินการค้าขายเข้ามาสอนให้คนไทย ฝรั่งเศสตะวันตกได้นำวิธีการสร้างป้อม สร้างอาคาร ถนน การทำระบบประปา วิชาดาราศาสตร์ แพทยศาสตร์ เทคโนโลยีการพิมพ์ฯ เข้ามาเผยแพร่ ความรู้เหล่านี้ช่วยพัฒนาบ้านเมืองไทยให้มีความเจริญมากขึ้น เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและสังคมของไทยมาก

3. ความมั่นคงปลอดภัย ชาวตะวันตกได้นำอาวุธปืนที่มีอำนาจสูงเข้ามาเผยแพร่ทำให้กองทัพไทยมีอาวุธที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนั้นยังมีชาวต่างชาติหลายชาติสมัครเป็นทหารในกองทหารอาสา เช่น กองทหารอาสาญี่ปุ่น กองทหารอาสาโปรตุเกสเป็นต้น กองทหารอาสาเหล่านี้จะมีบทบาทในการเมืองไทยทั้งในด้านการช่วยเหลือทำสงครามกับพม่าและการสนับสนุนช่วยเหลือปราบกบฏต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามการติดต่อกับชาวต่างชาติก็ได้ก่อให้เกิดผลเสียด้วยเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ความสัมพันธ์ในบางครั้งไม่ได้ดำเนินไปอย่างราบรื่น เกิดปัญหา ความขัดแย้ง ซึ่งปัญหานั้นอาจจะเนื่องมาจากชาวต่างชาติขัดแย้งกันเองแล้วมีผลกระทบมาถึงไทย หรืออาจเป็นความขัดแย้งระหว่างไทยกับต่างชาติโดยตรงก็ได้ ปัญหาเหล่านี้บางครั้งรุนแรงถึงขั้นเป็นสงครามที่สร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของทั้งสองฝ่าย

สนธิสัญญาเบาว์ริง

ในปี พ.ศ. 2398 ไทยกับอังกฤษได้ลงนามในสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้าฉบับหนึ่ง สัญญานี้รู้จักกันในชื่อสนธิสัญญาเบาว์ริง

สาระสำคัญของสนธิสัญญา

1. อังกฤษมีสิทธิตั้งกงสุลคอยดูแลผลประโยชน์ และตั้งศาลกงสุลชำระความคนในบังคับอังกฤษได้ (Extra – Territorial Rights)
2. ให้สิทธิการค้าโดยเสรีแก่คนในบังคับอังกฤษทั่วเมืองท่าของไทย และอาจจะเข้าซื้อกรรมสิทธิ์ที่ดินในประเทศไทยได้ภายในเขต 4 ไมล์จากกำแพงเมือง ถ้าเข้ามาอยู่เมืองไทยครบ 10 ปี
3. ยกเลิกการเก็บค่าระวางปากเรือ แต่กำหนดภาษีขาเข้าตามราคาสินค้าในอัตราร้อยละ 3 ส่วนภาษีขาออกให้เก็บเพียงครั้งเดียวสำหรับเรือสินค้าลำหนึ่ง ๆ
4. ไม่เก็บภาษีฝิ่น แต่ต้องนำมาขายให้แก่เจ้าภาษีเท่านั้น และถ้าเจ้าภาษีไม่ซื้อ ต้องนำออกไป
5. รัฐบาลไทยมีสิทธิจะห้ามส่งข้าว เกลือ และปลาออกนอกประเทศได้โดยไม่ต้องแจ้งให้กงสุลทราบล่วงหน้าเป็นเวลา 1 เดือน
6. ถ้าไทยทำสัญญายกประโยชน์ให้ชาติหนึ่งชาติใดในวันข้างหน้า ซึ่งนอกเหนือจากที่อังกฤษได้รับในครั้งนี้ อังกฤษจะต้องได้รับในครั้งต่อ ๆ ไปด้วย (Most – favoured nation)
7. เมื่อสัญญาพ้นกำหนด 10 ปีแล้ว ฝ่ายไทย ฝ่ายอังกฤษจะขอแก้ไขเปลี่ยนแปลงสัญญาได้ โดยบอกให้คู่สัญญารู้อย่างน้อย 1 ปี เพื่อให้มีการตกลงแก้ไขจากการยินยอมของทั้งสองฝ่าย

สนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้า พ.ศ. 2398 ฉบับนี้ เซอร์ จอห์น เบาว์ริง กล่าวว่า เป็นการปฏิวัติอย่างสมบูรณ์ในกลไกทางการเงินทั้งหมดของรัฐบาลไทย และเป็นการถอนรากโคนบรรดาอภิสิทธิ์และการผูกขาดของบรรดาเจ้านายที่มีอิทธิพล และขุนนางที่มีตำแหน่ง

สูง ๆ ในประเทศและในขณะเดียวกันก็เป็นสนธิสัญญาที่ทำลายสิทธิและอำนาจทางด้านการศาลของไทยเหนือคนในบังคับอังกฤษ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าคนในบังคับอังกฤษมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต (Extra-Territoriality) ในประเทศไทย

ผลกระทบของสนธิสัญญา

สนธิสัญญาเบาว์ริง ได้ส่งผลกระทบต่อสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมของไทยอย่างกว้างขวาง ดังนี้

1. ผลกระทบทางการเมือง การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงทำให้ประเทศไทยสามารถประทับประคองเอกราชไว้ได้ตามสภาพการณ์ในสมัยนั้น ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านอื่น ๆ ก็ต้องนับว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประสบความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ในการดำเนินวิเทศব্যทางทางการเมือง เนื่องจากเซอร์ จอห์น เบาว์ริงได้เขียนบันทึกระบุชัดเจนว่าถ้าเข้ามาเจรจากับไทยไม่สำเร็จจะใช้เรือรบมาบีบบังคับไทย

แม้ว่าการผ่อนปรนยอมทำสนธิสัญญาตามความต้องการของอังกฤษ จะทำให้ประเทศไทยสามารถประทับประคองเอกราชในส่วนสำคัญเอาไว้ได้ แต่ก็ทำให้รัฐบาลไทยหวาดกลัวว่าอังกฤษจะหาเหตุยึดประเทศไทยเป็นเมืองขึ้นดังเช่นที่ได้กระทำกับพม่า เพราะสนธิสัญญาดังกล่าวได้ให้สิทธิแก่คนในบังคับอังกฤษในการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเป็นการถาวรอยู่ในพระราชอาณาจักรได้ อันอาจนำไปสู่ข้อวิวาทบาดหมางระหว่างราษฎรไทยกับคนในบังคับอังกฤษ ซึ่งมีประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงใช้นโยบายเปิดประเทศติดต่อกับชาติตะวันตกชาติอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง โดยทรงใช้สนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นแบบฉบับในการทำสนธิสัญญาทางไมตรีและพาณิชย์กับประเทศอื่น ๆ ในเวลาต่อมา กล่าวคือ ทำกับฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2399 สหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2399 เดนมาร์กในปี พ.ศ. 2401 โปรตุเกสปี พ.ศ. 2402 ฮอลันดา พ.ศ. 2403 ปรัสเซีย พ.ศ. 2405 สวีเดนและนอร์เวย์ในปี พ.ศ. 2411 เป็นต้น

หากพิจารณาในแง่เกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของประเทศไทยแล้ว แม้ว่าสนธิสัญญาเบาว์ริงจะมีใช้สนธิสัญญาที่เกิดจากการพ่ายแพ้สงคราม เช่น สนธิสัญญายันดาโบที่อังกฤษทำกับพม่าในปี พ.ศ. 2369 ก็ตาม แต่ก็ยังเป็นสนธิสัญญาที่มีรากฐานมาจากความเกรงกลัวอิทธิพลของอังกฤษ จึงมีข้อผูกพันในเชิงบังคับที่ทำให้ศักดิ์ศรีของประเทศไทยต้องลดลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเอกราชของไทย

ปัญหาทางการเมืองที่ติดตามมาอีกประการหนึ่งก็คือ ปัญหาทางด้านการรักษาความสงบและความยุติธรรมในประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากข้อกำหนดของสนธิสัญญาที่ยอมให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่คนในบังคับอังกฤษและชาติอื่น ๆ ที่เข้ามาทำสนธิสัญญาชุดเบาว์ริงในระยะต่อมา ซึ่งนับวันจะขยายวงกว้างออกไปทุกที การให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ชาวต่างชาตินั้น เป็นผลเนื่องมาจากความล้าหลังของระบบการศาลของไทย ทั้งในด้านหน่วยงาน ผู้ใช้อำนาจทางศาล ตัวบทกฎหมาย วิธีพิจารณาความตลอดจนมาตรฐานการในการลงโทษผู้กระทำผิด ซึ่งเป็นเรื่องที่ชาวต่างชาติไม่พอใจมาก การที่ไทยยอมเสียอธิปไตยทางด้านการศาลนี้ก็เพราะจะให้

ชาวต่างชาติได้รับความสะดวก แต่ประเทศเหล่านั้นกลับฉวยโอกาสเอาเปรียบ และถือประโยชน์จากไทยมากยิ่งขึ้น เช่น ดีความคนในบังคับให้ครอบครัวไปตั้งคนเอเชียซึ่งเป็นชาวอาณานิคมของชาติตะวันตกด้วย การให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ชาติตะวันตกที่เข้ามาติดต่อกับประเทศไทยจึงกลายเป็นข้อเสียเปรียบร้ายแรงที่พระมหากษัตริย์รัชกาลต่อมาต้องทรงพยายามหาทางแก้ไขต่อไป อย่างไรก็ตามต้องยอมรับว่าในเวลาและสถานการณ์ขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินนโยบายต่างประเทศได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ และประสบความสำเร็จอย่างมากในการดำรงรักษาเอกราชในส่วนที่สำคัญของชาติไว้ได้

2. ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ หลังจากการทำสนธิสัญญาชุดเบาว์ริงแล้ว การค้าขายระหว่างไทยกับต่างประเทศเป็นไปอย่างกว้างขวาง หมอบรัดเลย์บันทึกไว้ว่า วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2399 มีเรือต่างประเทศมาทอดสมออยู่ในแม่น้ำถึง 60 ลำ และได้เพิ่มจำนวนขึ้นเป็น 103 ลำ ในปลายปีเดียวกัน ส่วนพ่อค้าในกรุงเทพฯ ได้ส่งเรือออกไปค้าขายในต่างประเทศถึง 37 ลำ ตามท่าเรือกรุงเทพฯ คึกคักถึงกับต้องออกกฎหมายท้องน้ำควบคุมการเดินเรือใหญ่ในลำน้ำ และมีการต่อเรือกำปั่นแบบสมัยใหม่แทนเรือสำเภามากขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในส่วนที่เกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจ รูปแบบเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เปลี่ยนไปจากการที่มีเศรษฐกิจแบบพึ่งตัวเองได้ (self – sufficient) มาเป็นประเทศที่ผลิตสินค้าขึ้นมูลฐานเฉพาะด้านเป็นบางอย่าง และต้องซื้อสินค้าสำเร็จรูปจากต่างประเทศ การผลิตของเอกชนเป็นจำนวนมากเน้นหนักไปในด้านหนึ่งด้านใดโดยเฉพาะ สินค้าขาเข้าซึ่งแต่เดิมเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยเพื่อการบริโภคของชนชั้นนำ ก็เปลี่ยนมาเป็นสินค้าหลายชนิดเพื่อการบริโภคของคนทั่วไป ส่วนสินค้าขาออกซึ่งตลอดมาประกอบด้วยสินค้าจำนวนน้อยแต่มาชนิด ก็เปลี่ยนเป็นสินค้าสำคัญไม่กี่ชนิด แต่ชนิดละมาก ๆ เช่น ข้าว ดีบุก ไม้สัก ยางพารา และพืชอื่น ๆ อีกไม่กี่ชนิด สินค้าขาเข้ามีบทบาทสำคัญในฐานะ “สิ่งจูงใจ” ให้ชาวบ้านผู้เคยผลิตเพียงเพื่อยังชีพหันมาผลิตส่วนเกินเพื่อขาย สินค้าขาเข้ามีบทบาทสำคัญมากขึ้น เนื่องจากภายในประเทศปกติจะขาดความหลากหลายในสินค้าบริโภค สินค้าขาเข้าของไทยประกอบด้วย ผ้าฝ้าย และสินค้าบริโภคแทบทั้งสิ้น ยังไม่มีสินค้าประเภททุนและปัจจัยการผลิต การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ทำให้อุตสาหกรรมชนบทของไทยโดยเฉพาะในที่ราบภาคกลางเสื่อมโทรมลง

การผลิตเพื่อการค้าในประเทศไทยเพิ่มขึ้นเพราะความต้องการจากต่างประเทศ เป็นการขยายการผลิตเพื่อสนองตอบความต้องการของจักรวรรดินิยมซึ่งแผ่อิทธิพลมาในรูปแบบต่าง ๆ ทั่วเอเชียในขณะนั้น การเพิ่มผลผลิตข้าวส่วนใหญ่เป็นการตอบสนองความต้องการของอาณานิคมของชาติตะวันตกในเอเชีย การทำไม้สักในภาคเหนือเป็นกิจกรรมของนายทุนชาวอังกฤษ โดยมีนายทุนชาวจีนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการโรงเลื่อยไม้ สำหรับดีบุกในตอนแรกธุรกิจอยู่ในความควบคุมของชาวจีน ซึ่งมีทุนและแรงงานชาวจีนราคาถูกที่มีความชำนาญ แต่ต่อมาบริษัทของนายทุนชาวอังกฤษที่ตั้งขึ้นใหม่ได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่คือเครื่องสูบน้ำและเรือขุดแร่ทางทะเลเข้ามาใช้ ทำให้กิจการของชาวจีนซบเซาลง ดีบุกที่ผลิตได้ทั้งหมดถูกขนส่งไปลงเรือที่เมืองท่าปีนังและสิงคโปร์

ของอังกฤษเพื่อส่งต่อไปยังศูนย์จักรวรรดินิยมในยุโรป พร้อมกันนั้นสินค้าเข้าซึ่งทำโดยเครื่องจักร ก็ถูกนำเข้ามามีในเมืองไทยเป็นจำนวนมาก ทำให้อุตสาหกรรมพื้นบ้านล้มละลายในเวลาต่อมา เท่ากับประเทศไทยถูกเปลี่ยนให้เป็นแหล่งวัตถุดิบ เป็นแหล่งระบายสินค้าและเป็นตลาดของประเทศนายทุนตะวันตก ซึ่ง ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ ดร. สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ เรียกการผลิตแบบนี้ว่า “การผลิตเพื่อการค้าแบบกึ่งเมืองขึ้น” การขยายตัวของการผลิตชนิดนี้นำระบบเศรษฐกิจไทยไปสู่ความเป็นเศรษฐกิจกึ่งเมืองขึ้น

การพัฒนาเศรษฐกิจส่วนที่สำคัญที่สุดของไทยในสมัยนั้นคือ การผลิตข้าว ซึ่งเพิ่มขึ้นเมื่อไทยทำสนธิสัญญาเบาริง ในพ.ศ. 2398 ไทยส่งข้าวเป็นสินค้าออกน้อยกว่า 1 ล้านหาบต่อปี (1 หาบเท่ากับ 60.59 กิโลกรัม) จากนั้นการส่งข้าวออกก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนถึง 8 ล้านหาบ ภายในเวลา 50 ปี แล้วเพิ่มขึ้นอีกอย่างรวดเร็วจนถึง 25 ล้านหาบเศษ ภายในช่วงเวลา 30 ปีต่อมา ในระยะเวลาที่กล่าวนี้ การทำนาเป็นอาชีพสำคัญของประชาชนประมาณร้อยละ 80 ถึง 90 และข้าวเป็นสินค้าออกสำคัญ กล่าวคือส่งข้าวออกประมาณร้อยละ 60 – 70 ของสินค้าออกทั้งหมด การที่ปริมาณข้าวส่งออกเพิ่มจากสมัยที่ทำสนธิสัญญาถึง 25 เท่าตัวในขณะที่จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นเพียงเท่าตัว แสดงว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างขนานใหญ่ในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2398 เป็นต้นมาไม่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจใดที่จะเกี่ยวข้องกับประชากรจำนวนมากเท่า การทำนา ข้าวที่ส่งออกเป็นข้าวที่ผลิตเพิ่มขึ้นได้จากการขยายพื้นที่ทำนา โดยยังคงใช้วิธีทำนาแบบเก่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่มีตัวเลขแสดงปริมาณข้าวที่ผลิตได้ ตัวเลขของผลผลิตในระยะต่อมาแสดงว่าผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ลดลงจาก 4.88 หาบในปี พ.ศ. 2449 เหลือ 4.50 หาบในปีพ.ศ. 2464 เหลือ 3.91 หาบ ในปี พ.ศ. 2473 และเหลือ 3.13 หาบในปี พ.ศ. 2483 การที่ผลิตผลระยะยาวลดลง แสดงว่าความอุดมสมบูรณ์ของที่นาลดลง (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพราะน้ำไม่เพียงพอ) และเทคนิคในการทำนาไม่พัฒนา

การส่งข้าวเป็นสินค้าออกเพิ่มขึ้นนี้ พอจะตั้งข้อสังเกตได้บางประการ คือ ผลผลิตข้าวที่เพิ่มขึ้นเป็นฝีมือของคนไทย แต่ชาวต่างประเทศเป็นผู้ดำเนินการในด้านการค้าและอุตสาหกรรม กล่าวคือ คนจีนเป็นผู้ค้าข้าวภายในประเทศ และเป็นเจ้าของโรงสี ส่วนชาวยุโรปเป็นผู้ส่งข้าวเป็นสินค้าออก

เมื่อการค้าขยายตัวอย่างรวดเร็ว ความจำเป็นในการใช้เงินตราก็ขยายตัวตามด้วย เงินตราที่ใช้อยู่ทั่วไปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคือ เบี้ย ซึ่งเป็นหอยมีค่าชนิดหนึ่งได้จากหุ้มเกาะในมหาสมุทรอินเดีย และเงินพดด้วง ซึ่งเป็นเงินที่ทำด้วยมือ เงินตราทั้งสองชนิดนี้ไม่เหมาะกับการค้าแบบใหม่ เพราะเบี้ยแตกง่าย ส่วนเงินพดด้วงทำปลอมได้ง่าย เมื่อการค้าขยายตัวการผลิตเงินไม่เพียงพอกับความต้องการ พ่อค้าต่างชาติจึงเรียกร้องให้ไทยปรับปรุงระบบเงินตรา รัฐบาลจึงแก้ปัญหาด้วยการสั่งซื้อเครื่องจักรจากต่างประเทศมาผลิตเงินเหรียญชนิดต่าง ๆ เช่น เหรียญตึก เหรียญทอง เหรียญทองแดง ทำให้การค้าขายมีความสะดวกมากขึ้น นอกจากเงินเหรียญชนิดต่าง ๆ แล้วรัฐบาลยังได้พิมพ์ธนบัตรที่เป็นกระดาษเรียกว่า หมาย มีราคาตั้งแต่เฟื้องจนถึงหนึ่งบาท เจ้าของหมายสามารถนำหมายไปขึ้นเงินได้ที่พระคลัง

มหาสมบัติแต่ราษฎรไม่นิยม ทำให้การใช้หมายไม่แพร่หลาย การที่ไทยผลิตเหรียญเงินขึ้นใช้ และมีการนำมาใช้อย่างแพร่หลายทำให้ระบบเศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนแปลงจากการซื้อขาย แลกเปลี่ยนมาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา

กล่าวโดยสรุป เศรษฐกิจของไทยถูกเปลี่ยนแปลงเป็นการค้าขึ้นมาก แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงชั้นพื้นฐานใด ๆ ในวิถีชีวิตของคนไทย ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจนั้นเกิดจากการส่งวัตถุดิบที่มีปริมาณจำกัดเป็นสินค้าออก ข้าวซึ่งเป็นสินค้าออกที่สำคัญของไทย ชาวนาไทยเป็นผู้ผลิตด้วยการทำนาตามแบบเก่า ผลผลิตที่ได้เพิ่มขึ้นเกิดจากขยายที่ทำนาออกไปเป็นส่วนใหญ่ สินค้าออกอื่น ๆ ส่วนมากชาวต่างประเทศทั้งชาวจีนและชาวยุโรปเป็นผู้ผลิต การค้าข้าวและการขายข้าวก็ผูกขาดโดยชาวต่างด้าว การส่งสินค้าออกเพิ่มขึ้นทำให้สามารถซื้อสินค้าสำเร็จรูปเข้าประเทศได้ สินค้าเข้าเหล่านั้นมีราคาถูกหรือมีคุณภาพดี เมื่อเทียบกับสินค้าประเภทเดียวกันที่ผลิตได้ภายในประเทศ ผลก็คือความเสื่อมสลายของอุตสาหกรรมพื้นบ้าน ความเจริญแบบนี้ทำให้การดำเนินการทางเศรษฐกิจมีระดับสูงขึ้น แต่ยังไม่มิตัวเลขแสดงผลผลิตประชาชาติ หรือยังไม่มีมาตรการวัดปริมาณผลผลิตโดยตรง จึงอาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจของไทยขยายตัวออก และเป็นการค้ามากขึ้น แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงชั้นพื้นฐานใด ๆ ไม่พบการพัฒนาในความหมายที่ว่ามีการใช้เงินทุนได้ส่วนสัมพันธ์กับแรงงานและใช้เทคนิคใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นมากนัก ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ มีการใช้เงินแพร่หลาย มีการผลิตสินค้าเฉพาะอย่างเพิ่มขึ้น และมีการแลกเปลี่ยน สินค้า ซึ่งส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับตลาดโลก และการแบ่งแรงงานกันผลิตในระหว่างเชื้อชาติในประเทศ

3. ผลกระทบทางสังคม การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอนุญาตให้ส่งข้าวเป็นสินค้าออกได้ นอกจากจะช่วยลดความกดดันทางการเมืองจากมหาอำนาจตะวันตกแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมอาชีพการทำนาในประเทศไทยด้วย กล่าวคือ เมื่อเกษตรกรรู้ว่าข้าวเป็นผลผลิตที่เขาอาจขายได้กำไร เขาจึงขยายพื้นที่ทำการเพาะปลูกออกไปอย่างกว้างขวาง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงสนับสนุน โดยทรงออกประกาศงดเก็บภาษีที่ดินที่บุกเบิกเพื่อใช้ในการทำนาปีแรก และในอีก 2 – 3 ปี ต่อมาก็จะเก็บในอัตราต่ำ

การขยายพื้นที่ทำนาส่งผลกระทบต่อระบบชนชั้นในสังคมไทยด้วย กล่าวคือ เกษตรกรไทยใช้วิธีการทำนาแบบเก่า การเพิ่มผลผลิตเกิดจากการขยายพื้นที่ทำนา และเพิ่มแรงงานในการทำนา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงสนับสนุนโดยการลดหย่อนการเกณฑ์แรงงานตามระบบไพร่ลง เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้เวลาในการทำนามากขึ้น งานก่อสร้างของหลวงที่ต้องใช้แรงงานจำนวนมาก ก็โปรดฯ ให้จ้างคนจีนมาทำ การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงชั้นมูลฐานทางสังคมที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะทำให้คนไทยมีอิสระที่จะประกอบอาชีพมากขึ้นกว่าแต่ก่อนและการเปลี่ยนแปลงนี้ยังส่งผลต่อนโยบายการปรับปรุงการเกษตร สถานภาพของเกษตรกรและเศรษฐกิจของประเทศในสมัยต่อมา

สรุป

ไทยได้ทำการติดต่อกับประเทศต่าง ๆ ทั้งที่เป็นประเทศในทวีปเอเชียและประเทศตะวันตกมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย การติดต่อที่เกิดขึ้นมีทั้งที่เป็นการติดต่อเพื่อเจริญสัมพันธไมตรีเพื่อการเผยแพรศาสนา เพื่อการติดต่การค้าขาย และเป็นการทำสงคราม การติดต่อที่เกิดขึ้นนี้ นอกจากจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกันแล้ว ยังก่อผลกระทบต่องานไทยทั้งทางด้านธรรมชาติและอย่างมา

ใบงานที่ 1

คำสั่ง ให้นักศึกษาปฏิบัติกิจกรรมดังต่อไปนี้

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ให้นักศึกษาช่วยกันระดมความคิดว่าตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยได้ติดต่อสัมพันธ์กับประเทศหรืออาณาจักรใดบ้าง
2. ให้นักศึกษาแบ่งกลุ่มตามความสมัครใจ เลือกศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศใดประเทศหนึ่ง จำนวน 1 ประเทศ โดยให้เวลาทำการศึกษาค้นคว้า 1.30 ชั่วโมง
3. ให้ตัวแทนกลุ่มสรุปสาระที่ศึกษาได้มาเล่าให้เพื่อนฟัง

ใบงานที่ 2

คำสั่ง ให้นักศึกษาจับคู่เพื่อนที่นั่งติดกันแล้วทำกิจกรรมต่อไปนี้

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ให้นักศึกษาอ่านเอกสารที่อาจารย์แจกให้เข้าใจ
2. ให้นักศึกษาช่วยกันสรุปสาระของข้อความนั้น

ให้เวลาทำงานตามข้อ 1, 2 10 นาที

3. ให้นักศึกษาอ่านสรุปข้อความของตนให้เพื่อนฟัง
4. หลังจากทีทุกคนอ่านข้อความของตนจบแล้ว ให้นักศึกษาทุกคนช่วยกันคิดว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์ใดในประวัติศาสตร์ เรื่องนี้เหมือนหรือแตกต่างจากเรื่องที่นักศึกษาเคยเรียนมาอย่างไรบ้าง
5. ให้นักศึกษาบอกว่าจากเรื่องที่อ่าน มีสิ่งใดบ้างที่แสดงถึงภูมิปัญญาของคนในสมัยก่อน

ใบงานที่ 3

คำสั่ง ให้นักศึกษาปฏิบัติกิจกรรมดังต่อไปนี้

กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. ให้นักศึกษาอ่านเอกสาร เรื่อง ความสัมพันธ์กับต่างประเทศตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หัวข้อ สนธิสัญญาเบาว์ริง
2. ให้นักศึกษาสรุปความเกี่ยวกับสาเหตุ สาละสำคัญของสนธิสัญญาและผลกระทบของสนธิสัญญาลงในกระดาษ ให้มีความยาวไม่เกิน 1 หน้ากระดาษ

ให้เวลาทำกิจกรรม 1 ชั่วโมง

**สภาพสังคมในดินแดนอีสานก่อนรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**

ชมพูนุท วราศิริ

ภูมิภาคอีสานเป็นดินแดนที่มีการผสมกลมกลืนของวัฒนธรรมหลายชนชาติ เนื่องจากเคยตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองของชาติต่าง ๆ คือ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11 – 18 อยู่ใต้การปกครองของขอม ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18 – 21 อยู่ใต้การปกครองของล้านช้าง และตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 เป็นต้นมาอยู่ใต้การปกครองของไทย ทำให้อีสานได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ เหล่านี้เข้ามาใช้ นอกจากนั้นยังมีชนหลายกลุ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคอีสานคือ ไทย ลาว ไช่ ผู้ไท แสก ย้อ เขมร กวย ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้มีวัฒนธรรมและภาษาแตกต่างกันไปตามเชื้อชาติของตน อย่างไรก็ตามจากการที่คนในดินแดนนี้ส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา ทำให้ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนากลายเป็นสิ่งที่สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันขึ้นมาได้ เนื่องจากคำสอนของพุทธศาสนาจะมาเป็นตัวกำหนดกรอบความคิดและเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของชาวอีสาน การนับถือศาสนาพุทธของชาวอีสานก็เช่นเดียวกับชาวพุทธในส่วนอื่น ๆ ของประเทศ คือ จะนับถือพุทธศาสนาควบคู่ไปกับการนับถือผีและการประกอบพิธีกรรมตามแนวทางของศาสนาพราหมณ์ ดังนั้นประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวอีสานจึงได้รับอิทธิพลจากความเชื่อเหล่านี้ เช่น ฮีตสิบสอง ซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวอีสานจะปฏิบัติในแต่ละเดือนในรอบปีจะเกี่ยวข้องทั้งกับประเพณีของพุทธศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวอีสานนับถือ คองสิบสี่ซึ่งเป็นแนวความคิดทางการปกครองก็ได้รับอิทธิพลคำสั่งสอนของพุทธศาสนามาก การรำผีฟ้าซึ่งเป็นการรักษาโรคก็เป็นความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

ในการจัดระเบียบการปกครอง ควบคุมกำลังคน แม้ว่าผู้ปกครองในส่วนกลางจะอนุญาตให้อีสานใช้การปกครองแบบอาญาสี่ได้ แต่ผู้ปกครองเหล่านั้นก็ต้องได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ที่เมืองหลวง และมีเพียงเจ้าเมืองเท่านั้นที่ได้รับศักดินา ส่วนกรมการเมืองอื่น ๆ นับตั้งแต่อุปฮาดเป็นต้นมาจะไม่ได้รับศักดินาเหมือนอย่างขุนนางในส่วนกลาง ดังนั้นการใช้อาญาสี่ในดินแดนอีสานจึงเป็นสิ่งที่ผู้ปกครองในส่วนกลางยอมผ่อนปรนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งในแนวความคิดทางการปกครองเท่านั้น ในการควบคุมกำลังคนได้มีการนำระบบมูลนาย - ไพร มาใช้ในดินแดนอีสานเช่นเดียวกับดินแดนอื่น ๆ ทำให้คนในดินแดนนี้ต้องตกอยู่ภายใต้พันธะผูกพันของระบบมูลนาย - ไพร ต้องถูกเกณฑ์แรงงาน เสียส่วยเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป

ในการดำเนินชีวิตประจำวัน จากการที่ชาวอีสานมีความศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น ทำให้พุทธศาสนาเข้ามามีบทบาทในการกำหนดบรรทัดฐานและจารีตในการดำเนินชีวิตของชาวอีสานให้เป็นคนที่รักสงบ รักสันโดษ มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อ

เพื่อแผ่ ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ซึ่งลักษณะวิถีชีวิตของชาวอีสานดังกล่าวนี้จะสะท้อนออกมาในวรรณกรรมของอีสานหลายเรื่อง เช่นในเรื่องกาพย์ปู่สอนหลาน หลานสอนปู่

กาพย์ปู่สอนหลาน หลานสอนปู่นี้ อาจารย์ สวิง บุญเจิม ซึ่งเป็นผู้ทำการชำระ ปรับปรุง สันนิษฐานว่าน่าจะถูกแต่งขึ้นที่หลวงพระบาง ในสมัยขุนฮ่งถึงท้าวหวาง (โอรสท้าวพาด) ระหว่าง พ.ศ. 1406 – 1700 จากนั้นพระเถระฝั่งอีสาน เช่น เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ จังหวัด อุบลราชธานี เจ้าคุณพระธรรมราชาνώตร (แก้ว อุทุมมามาลา) อดีตเจ้าคณะจังหวัดนครพนม และ เจ้าคุณพระราชมรรคโบล อดีตเจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี จึงได้นำมาพิมพ์เผยแพร่

กาพย์เรื่องนี้มีเนื้อหาที่สะท้อนแนวคิด ความเชื่อ ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสานในสมัยก่อนไว้ได้ดี เนื่องจากมีเนื้อหาที่ระบุถึงสิ่งที่ดีที่ควรทำและสิ่งที่ไม่ดีที่ไม่ควรทำของคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม การที่ชาวอีสานได้อบรมสั่งสอนลูกหลานในเรื่องเหล่านี้ต่อกันมาทำให้เกิดเป็นขนบประเพณี จารีต ที่ชาวอีสานยึดถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิต นับเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการจัดระเบียบสังคมได้เป็นอย่างดี เพราะถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติตามเกณฑ์เหล่านี้ก็จะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม

ดังนั้นการศึกษากาพย์ปู่สอนหลาน หลานสอนปู่จึงน่าจะทำให้นักศึกษามีความเข้าใจในชีวิตของชาวอีสานในสมัยก่อนได้ว่ามีวิถีการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ อย่างไร

แม้ว่าแนวความคิดความเชื่อของชาวอีสานสมัยก่อนบางอย่างจะมีการยอมรับใช้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่นการประกอบงานบุญตามเทศกาลต่าง ๆ ในฮีตสิบสอง การทำพิธีสู่ขวัญ การทำพิธีผูกเสี่ยว แต่ในส่วนของวิถีการดำเนินชีวิตของชาวอีสานในปัจจุบันได้แตกต่างไปจากในอดีตอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีสาเหตุเนื่องมาจากการที่ไทยทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษในปีพ.ศ. 2398 และทำสนธิสัญญาในลักษณะเดียวกันกับชาติอื่น ๆ อีก 13 ชาติในเวลาต่อมา ทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา ข้าวกลายเป็นสินค้าออกที่ความต้องการของต่างชาติมาก ทำให้คนไทยตื่นตัวเร่งผลิตข้าวให้ได้มากขึ้น เรื่องนี้จะเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศยกเลิกระบบมูลนาย – ไพร่ ทั้งสองเหตุการณ์จะมีผลกระทบต่อชาวอีสานโดยชาวอีสานส่วนหนึ่งจะมุ่งผลิตข้าวให้ได้จำนวนมากเพื่อนำผลผลิตส่วนเกินไปจำหน่าย ทำให้วิถีการผลิตสิ่งต่าง ๆ ที่จำเป็นขึ้นมาใช้เองภายในครัวเรือนตามระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงของชาวอีสานสูญสลายไป ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะยังเกิดขึ้นมากเมื่อมีการสร้างทางรถไฟไปยังโคราชเพราะสินค้าสามารถลำเลียงเข้า – ออกจากภาคอีสานได้สะดวกขึ้น การเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคมและทางด้านเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในเมืองและชุมชนที่อยู่ตามเส้นทางรถไฟ และการที่มีการประกาศยกเลิกระบบมูลนาย – ไพร่ ทำให้ชาวอีสานไม่ต้องถูกผูกพันอยู่กับระบบการเกณฑ์แรงงาน จึงมีชาวอีสานส่วนหนึ่งอพยพเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างทำนาในภาคกลางของประเทศ ซึ่งย่อมมีผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของชาวอีสาน ภาวะความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้จะเกิดขึ้นอีกครั้ง รุนแรงและมีผลกระทบกว้างขวางกว่าครั้งแรกเมื่อมีการสร้างถนนมิตรภาพและสร้างถนนอื่น ๆ ให้เชื่อมต่อกัน ความเจริญ

ทางเทคโนโลยีทำให้เกิดการรับวัฒนธรรมจากภายนอก จนทอดทิ้งวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน และมีผลให้วิถีการดำเนินชีวิตของชาวอีสานมีลักษณะเช่นที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน